

Aanteekeningen

op het land van Ravestein, oudtijds het land van Herpen genoemd

en

deszelfs aloude landsheeren

met

nevensgaande charters en geschiedkundige

bescheiden.

door A. van Hoogstraten RK. Pr.

Bewerkt door Hans Sluijters en met een inleiding van Adriaan Sanders.

Inhoud

Voorwoord	III
Inleiding	V
Literatuur en illustraties	XIX
Het eigenlijke handschrift	
Titelpagina	1
Stamlijst heren van Herpen	3
Eerste hoofdstuk	5
Noten eerste hoofdstuk	10
Tweede hoofdstuk	12
Noten tweede hoofdstuk	27
Derde hoofdstuk	30
Noten derde hoofdstuk	54
Vierde hoofdstuk	62
Noten vierde hoofdstuk	73
Vijfde hoofdstuk	76
Noten vijfde hoofdstuk	118
Zesde hoofdstuk	131
Noten zesde hoofdstuk	158
Zevende hoofdstuk	166
Noten zevende hoofdstuk	184
Achtste hoofdstuk	190
Noten achtste hoofdstuk	204
Inhoud handschrift	211

Colofon.

Uitgave : Stichting Uden in Geschriften.

ISBN: 978-90-77471-05-0

Druk: Drukkerij der Kinderen, Uden.

© 2008 Stichting Uden in Geschriften.

Tweede druk

Voorwoord.

Als we de wereldkaart bekijken zien we een aantal mini-staten, die in het verleden om diverse redenen zijn ontstaan en die tot op de dag van heden bestaan.

Voorbeelden zijn Andorra, Liechtenstein, Monaco en San Marino.

De geschiedenis van dergelijke staten laat zien dat ze of geheel zelfstandig waren of een relatie hadden met een groter land, maar in de praktijk toch vrij onafhankelijk opereerden.

In het verleden zijn er meerdere van dergelijke gebieden geweest, die echter op enig moment zijn opgegaan in een groter verband. Een voorbeeld hiervan is het Land van Ravenstein. Het was een gebied, dat de huidige gemeenten Uden, Boekel, Landerd en een gedeelte van Oss (namelijk de voormalige gemeente Ravenstein) omvatte.

Dit gebied, dat in grootte ongeveer gelijk was aan het huidige Liechtenstein, heeft eeuwen als een soevereine enclave bestaan. De landheer resideerde in Kleef, Dusseldorp en Mannheim. Ravenstein was de hoofdstad en Uden het grootste dorp.

In de Franse periode is aan deze status een einde gekomen.

Men kan ernaar gissen wat de toekomst van het land van Ravenstein zou zijn geweest, als men indertijd een andere keuze had gehad dan het opgaan in de Staat der Nederlanden.

Misschien was het Land van Ravenstein wel uitgegroeid tot een belastingparadijs met alle gevolgen van dien.

Echter de geschiedenis is anders, maar daarom is het niet minder interessant om de geschiedenis van dit gebied van ongeveer 1200 tot 1800 te kennen.

Om die reden ben ik blij dat het handschrift van Van Hoogstraten, dat bewaard is gebleven in de kluizen van het Udense Kruisherconvent en daarin zó goed opgeborgen was, dat het jarenlang onvindbaar is geweest, thans voor een groter publiek toegankelijk is gemaakt; mijn dank gaat dan ook uit naar Adriaan Sanders, de voortvarende voorzitter van Udens Heemkundekring, zonder wiens inspanningen deze uitgave nooit tot stand was gekomen.

Hans Sluijters,

Oud-archivaris van het Land van Ravenstein en Megen.

Inleiding

In 2007 begon de werkgroep Heikant, een samenwerkingsverband van de Heemkundekringen van Uden, Boekel en Zeeland, gegevens te verzamelen over het minst bekende gedeelte van het Land van Ravenstein, de Heikant.

In dat verband werd ook gesproken met de heer Hans Sluijters, de voormalige archivaris van het land van Ravenstein en Megen.

Hij vertelde dat hij indertijd gestart was met de bewerking van een handschrift van een zekere Van Hoogstraten, maar dat hij niet tot een afronding was gekomen. Hij stelde zijn gegevens aan de werkgroep ter beschikking.

De werkgroep beschouwde de gegevens als zó waardevol, dat zij ze toegankelijk wilde maken voor een groter publiek. Op die manier is deze uitgave ontstaan.

Het is een bewerking van een handschrift, dat zich thans in de bibliotheek van Klooster Sint Aegten in St. Agatha bevindt.

Voordat de lezer begint met de werkelijke inhoud, wordt eerst een aantal feiten beschreven, die belangrijk zijn om het handschrift beter te kunnen begrijpen.

Het is van Antonius van Hoogstraten en heeft als titel “Aanteekeningen op het land van Ravestein, oudtijds het land van Herpen genoemd en deszelfs aloude landsheeren met nevensgaande charters en geschiedkundige bescheiden”. Op de kaft is niet de gehele titel vermeld, maar staat alleen: “A. v. Hoogstraten, Geschiedenis v. Ravenstein”.

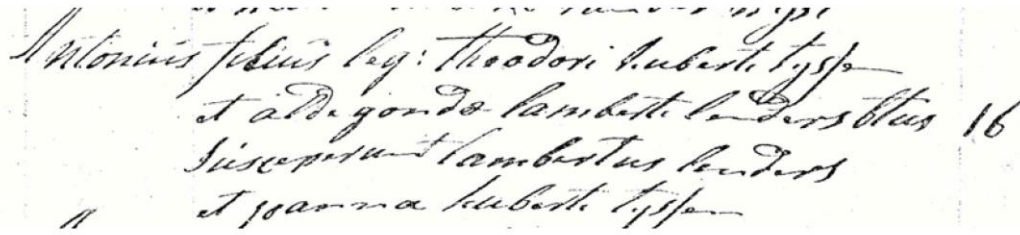

Fig. a : Foto van de kaft van het handschrift.

Allereerst wat meer over de schrijver en daarna, voor zover bekend, iets over het handschrift zelf en het tot stand komen van deze uitgave.

Antonius van Hoogstraten

Volgens het doopboek van Zeeland werd hij gedoopt op 16 januari 1809 als zoon van Theodorus Huberti Thijssen en Aldegondis Lamberti Linders.

Antonius Jeseus leg: Theodori Huberti Thijssen
et Aldegondis Lamberti Linders 16
Susceptus Lambertus Linders
et Johanna Huberti Thijssen

Fig. b: Gedeelte uit het doopboek van Zeeland.

Zijn ouders waren op 13 mei 1806 in Zeeland gehuwd en naast Antonius werden de volgende kinderen in Zeeland geboren: Hubertus (gedoopt op 6 augustus 1810), Huberdina (gedoopt 14 december 1811) en Gerardus (geboren 13 februari 1813).

Moeder Aldegondis was een Zeelandse van geboorte. Zij was de dochter van Lambertus Leonardi van der Wijst.

Vader Theodorus was in 1765 in Reek geboren als zoon van Hubertus Thijssen en Johanna Bastiaens van Hoogstraten. Zijn familie had nog geen achternaam en bediende zich van patroniemen. Theodorus noemde zich bijvoorbeeld Theodorus Huijbers of Theodorus van Huijbert Thijssen. In de Franse tijd moest men echter een achternaam kiezen en voor Theodorus werd dat Van Hoogstraten. Zeer waarschijnlijk heeft hij de familienaam van zijn moeder gekozen. Theodorus was dagloner en het gezin woonde in Zeeland in de Kerkstraat. Reeds op 5 december 1819 overleed hij. Antonius was toen pas 11 jaar oud en de rest van de kinderen was nog jonger.

Later ging Antonius voor priester studeren. Hij deed zijn hogere studies in Keulen en werd daar op 24 augustus 1831 tot priester gewijd. In datzelfde jaar werd hij leraar aan de Latijnse School van de Kruisheren in Uden. De Latijnse School was in 1743 door de Kruisheer Waltherus Peijnenburg gestart. Door het feit dat kloosters in de tijd van Koning Willem I geen nieuwe leden in hun orde mochten opnemen, werd het noodzakelijk om wereldgeestelijken als professoren aan te stellen en Antonius was er een van.

Waarschijnlijk kan uit zijn aanstelling worden afgeleid dat hij een goede student was.

Reeds na twee jaar in 1833 kreeg hij een andere benoeming. Hij werd toen kapelaan in de Udense parochiekerk onder pastoor Van de Burgt.

In de periode van zijn kapelaanschap begon Antonius ook met een andere bezigheid. In die tijd was in het bisdom 's Hertogenbosch J.A. Coppens actief om historische gegevens van de diverse parochies vast te leggen. Antonius begon op uitnodiging van Coppens onderzoeken. Later ontstond ook een intense samenwerking met Dr. C.R. Hermans. Deze Dr. Hermans was naast zijn werkzaamheden als rector van de Latijnse School in 's-Hertogenbosch zeer actief op het toegankelijk maken van charters en handschriften, die de geschiedenis van Brabant betroffen. Opmerkelijk is dat een achterneef van Antonius van Hoogstraten was gehuwd met de zuster van Hermans.

Een van de onderwerpen waaraan Hermans werkte was de geschiedenis van het land van Ravenstein.

Fig. c: Tekening van het Kruisherden-complex in 1855.

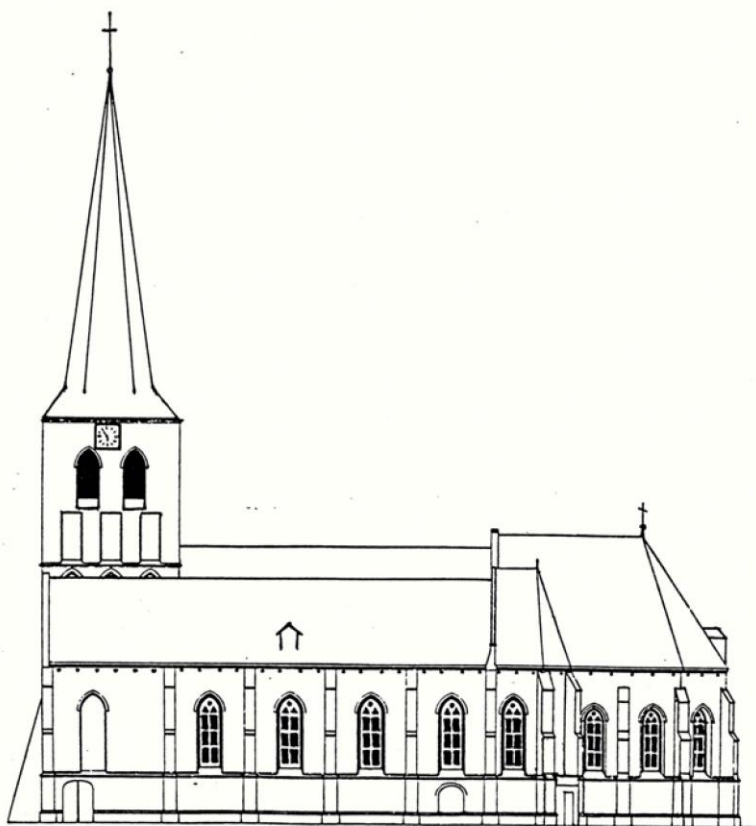

Fig. d: Zijaanzicht van de Udense parochiekerk, waar Van Hoogstraten kapelaan was.

Uiteindelijk resulteerde, dat in 1848 de uitgave van het eerste gedeelte van “Verzameling van charters en geschiedkundige bescheiden betreffelijk het Land van Ravestein” verscheen. In 1850 volgde het tweede gedeelte. Later, rond 1855-1856 volgde nog een supplement op het eerste gedeelte, in het handschrift van Van Hoogstraten het derde gedeelte genoemd. In de gebonden uitgaven, die thans nog in circulatie zijn, zijn in de eerste band deel 1 en 3 opgenomen en in de tweede band deel 2.

Antonius van Hoogstraten en de rector van de Latijnse school in Ravenstein, M. van de Boogaard, assisteerden Hermans bij zijn werkzaamheden. Zoals op de titelpagina van de “Verzameling van charters en geschiedkundige bescheiden betreffelijk het Land van Ravestein” beschreven *onder voortdurende medewerking van A. van Hoogstraten, Rooms Katholijk Kapellaan te Uden en M. van den Boogaard, Rector der Latijnsche Scholen in Ravestein.* In de jaren 1846 tot 1848 verbleef Hermans voor zijn onderzoekingen regelmatig in Uden.

Fig. e: Titelpagina van de Charters.

Waarschijnlijk in dezelfde periode verzamelde Van Hoogstraten met of zonder medewerking van anderen nog meer geschiedkundige stukken. Deze bevinden zich thans in het Brabants Historisch Informatie Centrum te Grave onder de titel “Collectie Van Hoogstraten” (toegangsnummer 354). Deze collectie is onderverdeeld in Bewijsstukken betreffende de Familie en het Land van Cuijk, Cartularium der Stad Grave, Cartularium van Cuijk en Land van Cuijk Varia.

Betrekkelijk de Familie en het Land van Cuyk.

Datum.		Analytische Opgaven en Bemerkingen.	Waer het Bewysstuk gevonden wordt
wezenlyke.	Letterlyke.		
1191	Datum et actum anno, et die supra scriptis.	Hendrik van Cuyk draecht, mit bemid. Togenij zines echtgenoot <u>Sophia van Heeren</u> en zigen zonen <u>Albert</u> , zyn alle diacht opeut <u>Heeren</u> op aan Hendrik, her toij van Lotharingen en Brabant, en ontwoont dat van hem weder ter leen, onder beding, dat, by onten tenis van de mannelijke liden de wvunen dorus in kunnen opvolgen. Dwaer voor er loengt hij 120 marken. Heerlich ende tiende te Heesch.	Charten betrekkelijk het land van Heerstein. I.D. bl. 55.

Fig.f: Op bovenstaande manier verzamelde Van Hoogstraten zijn bronnen.

In 1850 kwam er verandering in het leven van Van Hoogstraten. Nadat op 5 februari de pastoor van Afferden, een dorpje gelegen in Gelderland maar vallend onder het bisdom 's Hertogenbosch, was overleden, werd Van Hoogstraten op 3 maart tot pastoor van de parochie “St. Victor en gezellen” benoemd. Hij vertrok reeds op 12 maart naar Afferden en hij werd op 30 april daar ingehuldigd.

In Afferden lag Van Hoogstraten een heleboel werk te wachten. De parochiekerk, een waterstaatskerk, had geen orgel en direct na zijn installatie zette hij zich ervoor in om hier verandering in te brengen en in 1851 lukte dat.

Zijn zus Hubertine werd zijn pastoorsmeid en ook zijn moeder kwam bij hem wonen tot haar dood in 1855.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

Aldegondis van der Wijst,

geboren te ZEELAND den 29 April 1774, volkomen overgegeven aan Gods H. Wil overleden te AFFERDEN den 27 Junij 1855,

W E D U W E V A N

Theodorus van Hoogstraten,

overleden te ZEELAND den 5 December 1819, in den ouderdom van 52 jaren.

—

Deze was vor op hare jaren gekomen . . . en verliet den tempel niet . . . God dienende met bidden. En, voorzien van volc vruchtloos dor vrees Gods, is zij in vrede van hier gescheiden. Zij was ook zeer geacht bij een ieder, omdat zij zeer godvrezend was en niemand iets kwaads van haar kon zeggen. Denken wij dan ook aan haar, opdat wij haar door onze gebeden voeren in het huis des Heeren. *En zij, mijn Zoon! gedenk mijner aan het Altaar des Heeren.*

LUC. II : 36-37. Tob. XIV : 4.
Judith. VIII : 8. S. Ambr. S. Aug.

G E B E D.

O liefstervolle Moeder Maria! ala uwe barmhartige oogen op mij neder, want op U heb ik naast Jesus al mijne hoop zerechtigd. S. Euthijm.

ONZE VADER. WEES GEGROET.

R. I. P.

Te Nijmegen bij G. van den Wollenberg.

Fig. g: Bidprentje van de moeder van Van Hoogstraten.

In 1859 kwam er een splitsing in zijn parochie. Het dorpje Deest werd een eigen parochie met kerk en pastorie. Dit had twee gevolgen. Allereerst verloor Van Hoogstraten een groot gedeelte van zijn inkomsten. Hiervoor werd hij weliswaar gedeeltelijk gecompenseerd, maar de financiële situatie was toch zeer zorgelijk. De bisschop van Den Bosch bood Van Hoogstraten een “beter” pastoraat aan, namelijk dat van Nistelrode, maar dat wees hij af.

Op de tweede plaats gingen veel van zijn overgebleven parochianen hun parochie vergelijken met die van Deest. Met name de decentrale ligging van de kerk was hierbij een groot probleem. Van Hoogstraten deed een poging om geld aan te boren voor een nieuwe kerk, maar dit lukte niet en hij legde er zich bij neer.

Fig. h: Foto uit 1913 van de voormalige pastorie in Afferden, waar Van Hoogstraten jaren daarvoor woonde. Naast de pastorie stond de “Waterstaatskerk”.

Zijn persoonlijkheid wordt beschreven in het boek over Afferden:

Hij was tevreden met een kleine parochie, een simpel kerkje en een sobere pastorie. Als hij maar in zijn boeken kon duiken... Oude paparassen nasnuffelen en doopboeken overschrijven was het liefste wat hij deed. Maar zijn kerkelijke verplichtingen verwaarloosde hij geen dag en hij is ook de enige pastoor van wie we met zekerheid weten dat hij stevast en bij iedereen op huisbezoek ging, in De Kombof en De Kolonie net zo goed als bij de grote boeren. Het hele dorp, tot meiden en knechten toe, kende hij met de voornaam en huis voor huis zette de goede herder al zijn schapen in het "zielboek". Van Hoogstraten was ook buitengewoon zuinig op de stukken die zijn voorgangers hadden nagelaten en vooral aan zijn zorgzaamheid is het te danken dat wij nu de parochiegeschiedenis van Afferden te boek kunnen stellen.

Hij leefde op zijn pastorie in bijna behoeftige omstandigheden en zijn zus, Huiberdina van Hoogstraten, verzorgde voor kost en inwoning het huishouden. Ook zijn moeder, Aldegondis van der Wijst, had een tijdlang op de Afferdense pastorie gewoond. Zij was er op 27 juni 1855 gestorven – 81 jaar oud. De pastoor zelf en zijn zus moeten haar tot het laatste toe verpleegd hebben. Zij was 36 jaar weduwe geweest. Haar man, Theodorus van Hoogstraten, was al op 5 december 1819 overleden, toen de pastoor nog maar een jongetje was van 11 jaar. Van Hoogstraten wist wat topperij en armoede betekenden.

Van Hoogstraten heeft het financieel nooit makkelijk gehad. Vanwege een verhoging van de hoofdelijke omslag kreeg hij in 1882 zelfs moeite met de gemeentebelasting. Hij moest privé 25 gulden per jaar betalen, maar hij had ze niet. Mgr. Godschalk stond hem toe het geld uit de kerkekas te halen. Het jaar daarop werd de pastoor ziek. Hij was toen 74 jaar. Blijkbaar kon hij uit eigen middelen de dokter niet betalen, zodat de bisschop van Den Bosch andermaal verlof moest geven de kerkekas aan te spreken.

Op 27 juni 1883 stierf pastoor Antonius van Hoogstraten in Afferden.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER
den WelEerwaarden Heer

Antonius van Hoogstraten.

Geboren te Zeeland	17 Jan. 1809.
Priester gewijd te Keulen	28 Aug. 1831.
Rector aan de Latijnsche school	1831.
Kapelaan in Uden.	1833.
Pastoor in Afferden	12 Maart 1850.
Voorzien van de H.H. Sacramenten der stervenden overleden te Af- ferden	27 Juni 1883.

Terwijl ik nog jong was... heb ik openlijk door mijn gebed de wijsheid gezocht. Eccli. LI. 18.
Die velen onderrigt hebben op de wegen der gerechtigheid zullen schitteren als sterren in alle eeuwigheid. Dan. XII. 3.
Getuigen zijt gij, en God, hoe heilig en rechtvaardig en onberispelijk wij met U, die geloovig geworden waart, hebben omgegaan, gelijk gij weet, hoe wij een ieder uwer (als een Vader zijne kinderen) U biddende en vermanende betuigd hebben, dat gij wandelen zoudt, Gode waardiglijk.
I. Thess. II. 10. 11. 13.
Wij hebben hem bemind, laat ons zijner gedachtig zijn, tot dat wij hem door onze gebeden in het verblijf der gelukzaligen zullen gebracht hebben.
S. Ambros.
Zoet Hart van Maria, wees mijn heil.
300 dagen afl.
R. I. P.

Wed. J. F. KLOOSTERMAN, Nijmegen.

Fig. i: Het bidprentje van Antonius van Hoogstraten. Opmerkelijk is dat als geboortedatum 17 januari is vermeld, terwijl zijn doop reeds op 16 januari in het doopregister werd ingeschreven.

De achtergronden van het totstandkomen van dit boek.

Uit gesprekken met Hans Sluijters, oud-archivaris van Uden, is het volgende te reconstrueren: Aan het einde van de vijftiger jaren van de vorige eeuw was de dichter en later docent, Jan Elemans, bezig met zijn proefschrift aan de Universiteit van Nijmegen.

In dat kader leende deze universiteit bij de Kruisheren in Uden een handschrift van een zekere Van Hoogstraten.

Het werd later keurig teruggestuurd. Immers voorin het boek is een etiket geplakt dat vermeldt: *In 't voorjaar 1959 werd dit boek te leen gevraagd door de R.K. Universiteit v. Nijmegen en aangetekend met waardeverzekering van Fl. 500 teruggezonden.*

Enige tijd later vertelde Elemans aan Hans Sluijters hierover.

Deze was als archivaris van Land van Ravenstein en het Graafschap Megen uiteraard zeer benieuwd naar dit werk en maakte een afspraak bij de bibliotheek van het Kruisherenklooster om het in te zien.

Het bleek niet in de bibliotheek aanwezig te zijn. Later hoorde Sluijters dat het in de brandkast lag en dat hij het alsnog mocht inzien.

Het bleek een handschrift te zijn van A. van Hoogstraten, dat als titel had : “Aanteekeningen op het land van Ravestein, oudtijds het land van Herpen genoemd en deszelfs aloude landsheeren met nevensgaande charters en geschiedkundige bescheiden.”

Het werd geschreven in de zestiger jaren van de negentiende eeuw. Dit is op te maken uit tijdsbepalingen die in noten zijn vermeld. Met name noot 16 van hoofdstuk 4 en noot 38 van hoofdstuk 6 spreken in dat verband duidelijke taal.

Waarschijnlijk heeft Van Hoogstraten hieraan gewerkt toen hij het in Afferden, na de splitsing van de parochie Deest, wat rustiger kreeg.

Hoe het na zijn dood bij de Kruisheren in Uden is gekomen, is niet bekend, maar op zich ook niet verwonderlijk, aangezien Van Hoogstraten in het verleden met Uden en de Kruisheren een goede band had gehad.

Nadat Sluijters het na de nodige moeilijkheden, waarbij het er aanvankelijk op leek dat het handschrift zoek was, te zien had gekregen, kwam hij met de Kruisheren overeen dat hij het in het klooster mocht komen inzien en overschrijven. Regelmatig toog hij er heen. Het was een boek van 20,5 bij 16,5 centimeter en ongeveer 8 centimeter dik. Het is geschreven in een regelmatig handschrift, met een kantlijn, waarvoor noten zijn vermeld.

In het handschrift wordt op een meer toegankelijke manier de geschiedenis van het land van Ravenstein beschreven en geanalyseerd. Dit in tegenstelling tot de “Verzameling van charters en geschiedkundige bescheiden betreffende het Land van Ravestein”, die door Dr. Hermans met medewerking van Van Hoogstraten en Van den Boogaard was samengesteld. Deze verzameling van een groot aantal charters en documenten, die door de auteurs in diverse archieven werden gevonden en die in chronologische volgorde stonden met slechts hier en daar een enkele verklarende noot, was gerangschikt zonder een enkele analyse.

Sluijters vond het handschrift voor het land van Ravenstein van grote waarde, temeer omdat er tijdens de Tweede Wereldoorlog veel oorspronkelijk materiaal verloren was gegaan. Hij beschreef dit indertijd als volgt in een boekje over de Luciakerk in Ravenstein: *Als onderdeel van het archief van de Guliks-Bergse Hofkammer was het bestand Ravenstein te Dusseldorf opgeslagen. Toen de tweede wereldoorlog ten einde liep en de veelvuldige bombardementen op Duitse steden ook de archieven in gevaar brachten, werd het Dusseldorpse Staatsarchief in veilige schuilplaatsen opgeslagen, o.a. in een mijn te*

Anteekeningen
op het Land van ^{Reyestein} ~~Reyestein~~ ^{oudtijds het land van Heppen} ~~Reyestein~~ genoemd
en
Tiedelfs oloude Landheeren
met
hevensgaande Charters en geschiedkundige
bescheiden.

Door H. van Hoogstraten, K.K. P.

Sunt actorum publicarum tabulae
pars historica certissima.
Leibnitz

Fig. j: Titelpagina van het handschrift.

Grasleben bij Helmstedt. Een van de vrachtschepen, waarmee de archivalia werden vervoerd – de “Main 68” – werd in maart 1945 in het Mittellandkanaal bij Hannover zo zwaar door brandbommen getroffen dat het in de diepte verdween. Bij de berging in de herfst van 1945 kwamen de verdrongen archieven als een onwelriekende papierpulp boven water. Aldus is nagenoeg het hele Ravensteinse bestand verloren gegaan....

Aangezien een groot gedeelte van het archief van Ravenstein dus verloren was gegaan, is alle informatie uit welke bron dan ook, nog van groter belang om de geschiedenis van het land van Ravenstein te kennen en te begrijpen, zeker als deze geschreven is door een persoon, waarvan het zeker is, dat hij ten aanzien van het lezen en beoordelen van bronnen ervaren was en verder contact had met mensen als Hermans en Coppens.

Sluijters schreef het geheel over en begon het te bewerken. Echter door gebrek aan tijd kon een en ander niet worden afgerond.

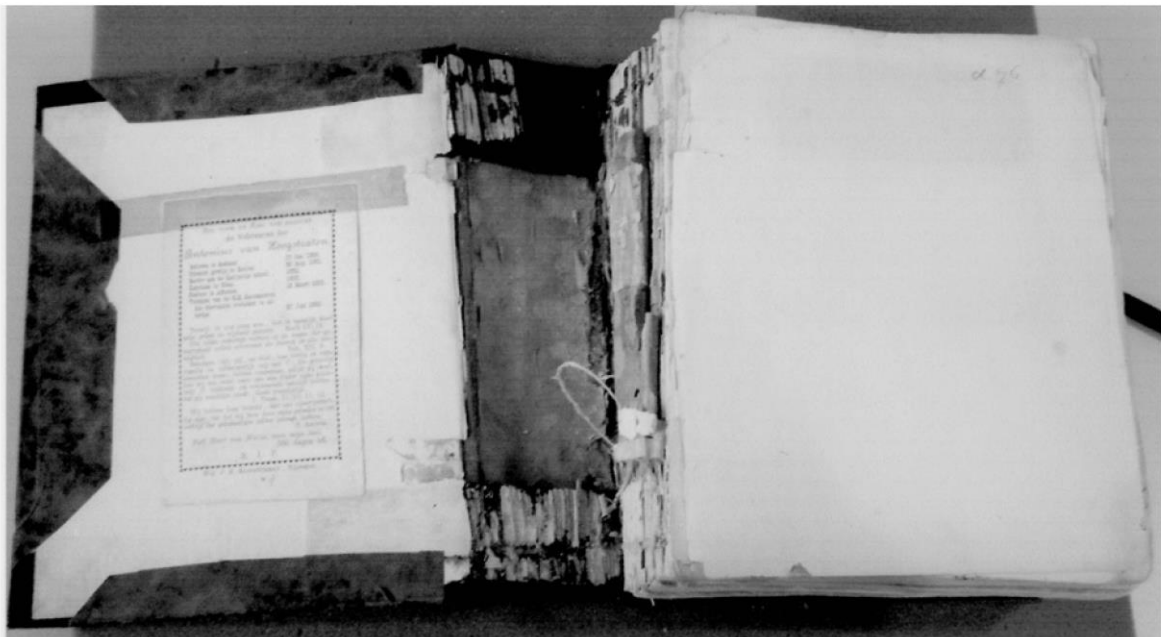

Fig k: Het handschrift is aan restauratie toe.

Toen in 2007 de werkgroep Heikant met hem sprak over de geschiedenis van het land van Ravenstein, stelde hij zijn gegevens betreffende het handschrift van Van Hoogstaten ter beschikking.

Wat waren deze gegevens? Allereerst was er een uitgetypte versie van het verhalend gedeelte. Met pen waren hierin verwijzingen naar de noten opgenomen. De stamreeksen waren niet opgenomen.

Verder in handgeschreven vorm de bijbehorende noten.

Tot slot een door Sluijters opgestelde (onvolledige) verklarende literatuuropgave.

64

recht van ingebod niet wilden onderwerpen. Dit gerac
 boarde spraken, en de toenmalige landdrost, ¹⁵ Hoelmas
 van Byland, die in 1539 als doodanig loost de gruyter
 was opgevolgd, trok zich de zaak staeraan. Hij liet
 Lich door schepenen van Herpen en iden een verklaring
 aflegging, hoe men hier te lande, gewoon was te werck
 te gaen tegen degeere, die in gebreke bleven hunne
 schulden te voldoen. Men wendde Lich, tot de
 gouvernante te Brussel, die dan voer in last gaf
 van des schout van Hertogenbosch om te getueneerde
 een den drostjaerde van Nadestein om te overreke
 Den 4 sept. 1546 sloot willem van Kleeff een verdrag met
 Eustachius de Brimau, graaf van Megeu, wegens de
 Nadesteinsche sluis onder Haren. Deze sluis, waeraan
 reeds vroeger gesproken is, was in 1532 geheel weggedreken,
 tot groot nedeel der ingedetenen. Men was thans
 over het maken van een nieuwe sluis overeengekomen,
 waarbij de vergenibrief van 1531 op nieuw werd
 bekrachtigd en nog eenige nieuwe artikelen werden
 gesaekt, onder anderen, dat by het leggen van den
 nieuwen dyck de Nadesteinsche dorpen 96 roeden
 in plaats van 9 roeden 4 voeten, waaraan
 was 16 voeten in de eerste brief gesproken, wordt 111.
 Twee jaren later beoocht hertog willem zyne heerscherheid
 Nadestein in ward aldaar den 3 Mei door de ingedetenen
 als hunne wetlige vorst gekendigd. By deze gelegenheid
 bevestigde by hunne oude voorregten, waaraan by een
 wetlig afschrift moesten overnemen, en verstanten
 nog eenige nieuwe, op verzoek der onderdanen van
 Herpen en iden. (D)
 Het jaar 1552 was merkwaaardig door een zondarling
 verschynsel in dese landstrecken. Des dingsdags 12 Janu
 ontstond tegen den avond een hevig onweder, met een
 noordweste wind. Zware donderslagen, vergeket van

(1) N° 83.

16) N° 84.
 17) N° 85.

Fig. 1: Een bladzijde uit het origineel. Duidelijk is te zien hoe Van Hoogstraten zijn noten in de kantlijn heeft aangebracht.

Het originele handschrift bevindt zich inmiddels in het archief van het Klooster Sint Aegten in St. Agatha. Het is in de bibliotheek opgenomen onder Handschrift nummer 111. In het Klooster Sint Aegten zijn vele archiefstukken van Nederlandse kloosterorden, waaronder die van de Kruisheren, ondergebracht.

Een exemplaar van de uitgetypte versie zonder enige toelichting en ook zonder de verwijzing naar de noten, die Van Hoogstraten in de kantlijn vermeldde, bevindt zich in de leeszaal van BHIC in Grave onder de titel “Aantekeningen van het Land van Ravenstein”.

Verantwoording

De gegevens van Sluijters bestonden, zoals reeds eerder opgemerkt, uit twee gedeelten.

Allereerst een uitgetypte versie van het tekstgedeelte van het handschrift. In tegenstelling tot het oorspronkelijke handschrift is in de uitgetypte versie een alinea-indeling toegepast. Later zijn handgeschreven nummers ingebracht, die verwijzen naar noten (zie fig. m). In het oorspronkelijke handschrift zijn de noten in de kantlijn geschreven en hebben geen nummering (zie fig. l).

Op de tweede plaats een map met de handgeschreven noten, zoals die in het oorspronkelijke werk in de kantlijn staan (zie fig. n).

Verder is de inhoudsopgave uit het oorspronkelijke handschrift in deze map opgenomen. Achteraan is een, weliswaar onvolledige, verklarende literatuuropgave, opgesteld door Hans Sluijters, toegevoegd.

Als uitgangspunt voor deze bewerkte uitgave van het handschrift is genomen de door Sluijters aangeleverde uitgetypte versie.

In het tekstgedeelte zijn een paar aanvullingen opgenomen. Het betreft de verbeteringen van typfouten, vergeten alinea's, verduidelijkingen van aangehaalde bronnen en de tijdsaanduidingen aan het begin van hoofdstukken.

Deze zijn afkomstig uit het originele handschrift en zijn *cursief* opgenomen.

Ook de alinea-indeling en de aangebrachte nummers van noten zijn overgenomen.

De stamreeksen die Sluijters niet in de uitgetypte versie heeft opgenomen, zijn vanuit het origineel op een dusdanige manier bewerkt, dat ze begrijpbaar zijn. Dit betekent dat de gegevens overeenkomen met het origineel, maar de optische weergave niet. Het betreft de stamreeksen op de bladzijden 3, 16, 17, 151 en 152.

Op bladzijde 88 en 133 staan teksten, die verwijzingen naar (Romeinse) getallen bevatten. Sluijters heeft de betreffende letters onderstreept. In het oorspronkelijke handschrift is dat niet het geval.

Op een paar plaatsen in de tekst en de noten is iets toegevoegd in een ander handschrift. In dit boek zijn deze passages onderstreept.

Tot slot kwamen op een paar plaatsen in het handschrift onderstrepingen voor. Deze vindt men in dit boek **vetgedrukt**.

Tussen de tekst zijn een aantal platen opgenomen van vorsten. Zij zijn afkomstig uit de collectie van Hans Sluijters. Een aantal is oorspronkelijk gepubliceerd in Basilica Carolina, Mannheim 1762. De Basilica Carolina was eertijds eigendom van de pastoor van Uden en het is zeer waarschijnlijk dat Van Hoogstraten deze dus gekend heeft. Het opnemen van de platen is een initiatief van de bewerkers van dit boek en niet van Van Hoogstraten.

vangenpoort omdat zij zich aan het regt van ingebod niet wilden onderwerpen. Dit geval baarde opzien en de toenmalige landdrost J^k Roelman van Bijland die in 1539 als zoodanig Joost de Gruyter was opgevolgd, trok zich de zaak sterk aan. Hij liet zich door schepenen van Herpen en Uden eene verklaring afleggen, hoe men hier te lande gewoon was te werk te gaan tegen degenen die in gebreke bleven hunne schulden te voldoen⁶⁵. Men wendde zich vervolgens tot de gouvernante te Brussel die dan ook in last gaf aan den schout van 's-Hertogenbosch om de gedetineerden aan den drossaard van Ravestein uit te leveren⁶⁶.

Den 4 sept. 1546 sloot Willem van Kleef een verdrag met Eustachius de Brimeu graaf van Megen, wegens de Ravesteinsche sluis onder Haren. Deze sluis waarvan reeds vroeger gesproken is, was in 1532 geheel weggedreven tot groot nadeel der ingezetenen. Men was thans over het maken van eene nieuwe sluis overeengekomen, waarbij de vergunbrief van 1331 opnieuw werd bekrachtigd en nog eenige nieuwe artikelen werden gemaakt, onder anderen dat bij het leggen van den nieuwen dijk de Ravesteinsche dorpen 36 roeden dijk verkregen, in plaats van 9 roeden 4 voeten waarvan in de eerste brief gesproken wordt⁶⁷.

Twee jaren later bezocht hertog Willem zijne heerlijkheid Ravestein en werd aldaar den 7 mei door de ingezetenen als hunnen wettigen vorst gehuldigd. Bij deze gelegenheid bevestigde hij hunne oude voorregten waarvan zij een wettig afschrift moesten overmaken, en verleende tevens nog eenige nieuwe, op verzoek der onderdanen van Herpen en Uden⁶⁸.

Het jaar 1552 was merkwaardig door een zonderling verschijnsel in deze landstrecken. Des dinsdags den 12 januarii ontstond tegen den avond een hevig onweder, met een noordwesten wind. Zware donderslagen vergezeld van hagelstenen en stormwind barstten boven deze landstreek en het naburige

Fig. m: De uitgetypte versie.

65	no 83
66	vglk bl 472 item van Heurn 1 del bl 510.
67	no 84 eene dykroede was 16 voeten.
68	no 85

Fig. n: De door Sluijters overgeschreven en van een nummer voorziene noten.

Achter elk hoofdstuk zijn de noten, zoals deze door Sluijters ter beschikking zijn gesteld, opgenomen.

In deze noten zijn een aantal verduidelijkingen en toevoegingen vanuit de verklarende literatuuropgave van Sluijters opgenomen. Ook deze staan *cursief*.
Tevens is voor alle noten, die verwijzen naar Dr. C.R. Hermans “Verzameling van charters en geschiedkundige bescheiden betreffende het Land van Ravestein, ’s Hertogenbosch 1850” door de bewerkers van deze uitgave opgenomen: *Hermans, Charters Ravenstein*

Op een paar plaatsen in de noten is iets toegevoegd in een ander handschrift.
In dit boek zijn deze passages onderstreept. Onderstrepingen in de oorspronkelijke noten zijn in dit boek **vetgedrukt**.
Bij de noten wordt regelmatig verwezen naar overgeslagen stukken. Gerefereerd wordt aan stukken, die de schrijver wel kent en mogelijk heeft overgeschreven, maar die niet zijn opgenomen in de Charters van Hermans.

Nog een opmerking:

In het handschrift en dus ook in het bewerkte gedeelte wordt consequent Ravestein geschreven in plaats van de huidige schrijfwijze Ravenstein.

Verder wil ik iedereen danken, die aan het tot stand komen van dit werk heeft meegewerkt. Met name Hans Sluijters, Piet Huvenaars, Marijke Tielemans en Tonny Voermans wil ik hierbij noemen.

Adriaan Sanders,
voorzitter van de werkgroep Heikant.

Literatuur en illustraties:

Literatuur

Johan van Os, Afferden, Druten 1991.

Lud. Henr. Christian. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch, St. Michiels-Gestel 1872.

J.A. Coppens, Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch 1844.

Burgerlijke Stand Zeeland en Druten.

Doop-, trouw- en begraafboeken Reek en Zeeland.

J. Scheerder o.s.c., Henricus van den Wijmelenberg, een religieus emancipator in Oost-Brabant, Tilburg 1976.

Dr. C.R. Hermans, Verzameling van charters en geschiedkundige bescheiden betreffende het Land van Ravestein, 's Hertogenbosch 1850.

J. Scheerder, o.s.c., Honderd jaar Udens College, Uden 1986.

J. van Oudheusden e.a., Brabantse biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders, Meppel/Amsterdam 1994.

Herkomst illustratiemateriaal.

Omslag:

Gedeelte uit “Quartae partis Brabantiae seu ditionis Silvae Ducis accuratissima delineatio” van Willibrort van der Burgt. De maker van deze kaart heeft Boekel en Volkel verwisseld.

Inleiding: bld. I – XIX:

H. Sluijters: fig. c, d, e, g, i, m en n.

Archief St. Aegten: fig. j en l.

BHIC, Grave: fig. f.

Heemkundekring Uden: fig. b.

A. van Roosmalen, Afferden: fig. h.

A. Sanders: fig. a en k.

Handschrift: bld 1 – 218:

Uit: H.J.J. Vermeulen, Jan van Valkenburg, Nijmegen 1980: fig. 1.

H. Sluijters: fig. 2 t/m 13.

Aanteekeningen

op het land van Ravestein, oudtijds het land van Herpen genoemd

en

deszelfs aloude landsheeren

met

nevensgaande charters en geschiedkundige

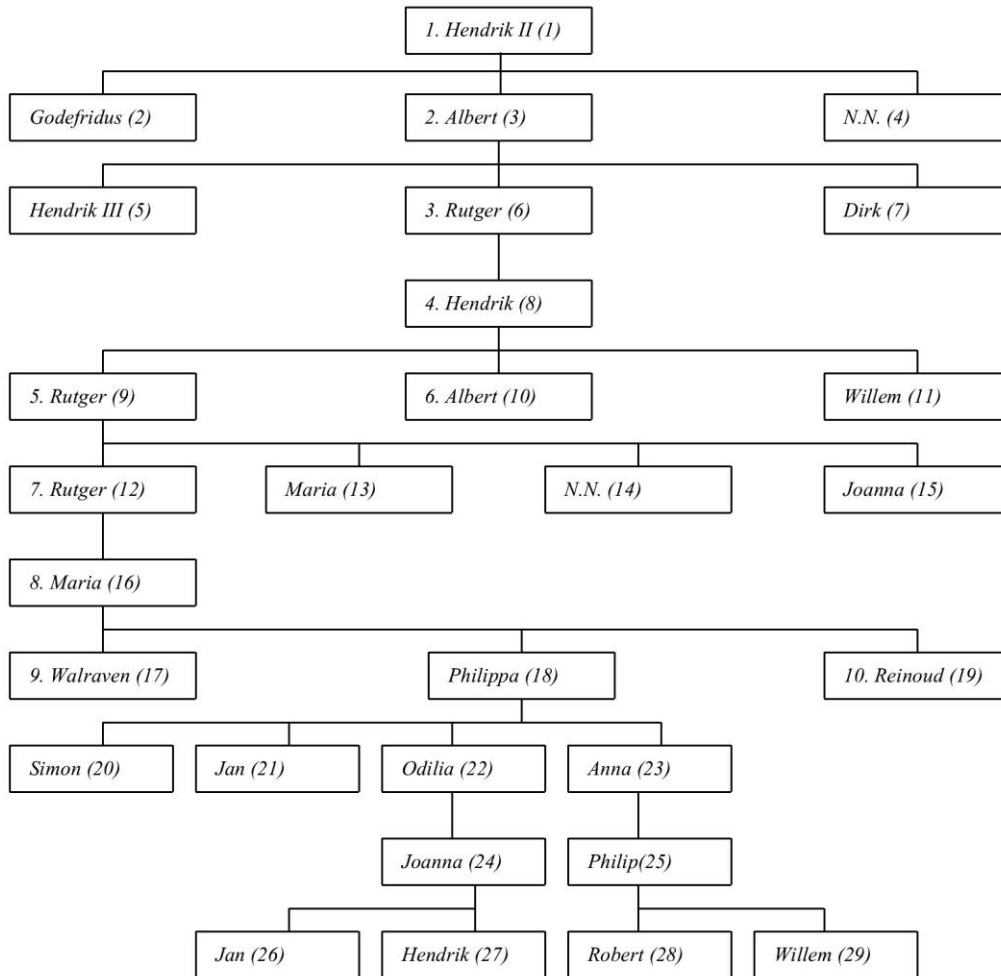
bescheiden

door A. van Hoogstraten RK. Pr.

Sunt actorum publicorum tabulae
pars historiae certissima

Leibnitz

Stamlijst der heeren van Herpen, later van Ravestein.

- (1) Hendrik II heer van Cuijk droeg het land van Herpen in het jaar 1191 aan Hendrik hertog van Lotharingen op. + 1202 gemalin Sophia van Herpen of Rhenen.
- (2) Godefridus jong gestorven.
- (3) Albert van Cuik +1233
- (4) N.N gehuwd met Hugo van Voorne.
- (5) Hendrik III erfde Cuik
- (6) Rutger of Reinier kreeg Herpen en hij komt nog voor in 1244. Gem. erfdochter van Willem van Boxtel.
- (7) Dirk kreeg het burggraafschap van Leijden.
- (8) Hendrik heer van Herpen.
- (9) Rutger heer van Herpen, stierf kinderloos tusschen 1300-1302.
- (10) Albert of Alard woonde in 1288 de slag van Woeringen bij en erfde Herpen van zijn broeder in 1302.
- (11) Willem kreeg Boxtel en Oijen, werd ridder bij den slag van Woeringen, huwde in 1290 met Maria dochter van Arnold van Diest.
- (12) Rutger kreeg Herpen in 1312, komt nog voor in 1318.
- (13) Maria gehuwd met Theodericus van Nederhoven.
- (14) N.N gehuwd met Henricus van Maasacker
- (15) Joanna, gemaal Jan heer van Marwijk en Empel.

- (16) *Maria, erfgename van Herpen, gemaal Jan van Valkenburg.*
- (17) *Walraven, heer van Herpen in 1345, bouwde Ravestein in 1360. Gemalin Elisabeth van Arkel. Kinderloos.*
- (18) *Philippa. Gem. Jan graaf van Salm in de Elsas.*
- (19) *Uit het tweede huwelijk van Jan van Valkenburg met Catharina van Virnenburg, weduwe van Jan van Heinsbergen, heer van Dalenbroek: Reinoud van Valkenburg +1396. Gem. Elisabeth van Kleef. Kinderloos.*
- (20) *Simon.*
- (21) *Jan.*
- (22) *Odilia, gemaal Jan van Breda.*
- (23) *Anna Gemalin van Robert graaf van Virnenberg.*
- (24) *Joanna, gem Engelbert van Nassau.*
- (25) *Philips.*
- (26) *Jan*
- (27) *Hendrik*
- (28) *Robert.*
- (29) *Willem.*

Eerste Hoofdstuk.

Het jaar 1191: Hendrik II heer van Cuik, gehuwd met Sophia van Herpen of Rhenen.

Van de vroegere landsheeren van Herpen, later het land van Ravenstein genoemd, zijn ons slechts weinige geschiedkundige bescheiden achtergebleven; weshalve het uiterst moeilijk is uit de tot hiertoe bekende bronnen eene geregelde lijst dier heeren op te maken. Wij beginnen dus met Hendrik II heer van Cuik, gehuwd met Sophia ¹ nicht van Godefried van Rhenen, bisschop van Utrecht. De meeste schrijvers doen haar voorkomen als erfgename van het land van Herpen, doch wij hebben in het 3de gedeelte bl 547 (*Hermans, Charters Ravenstein*) onze bedenkingen daaromtrent medegedeeld, om dus niet in herhalingen te vervallen, verwijzen wij den lezer derwaarts.

Op welke wijze dan ook Herpen aan het geslacht der heeren van Cuik gekomen zij, het gaat zeker, dat het hun vrij eigen goed was, allodium, in 't fransch alleu. Hunne afstammelingen bleven het bezitten, omdat Maria, laatste afstammeling en erfgename, door huwelijk het zelve overbracht in een zijtak der heeren van Valkenburg omtrent den jare 1320.

In den jare 1191 droeg het Hendrik van Cuik, met toestemming van zijne vrouwe Sophia en Albert hunnen zoon op aan Hendrik van Lotharingen ², onder beding, dat het steeds een vrouwelijk leen zou blijven, waarover bij gebrek van nakomelingen kon beschikt worden. De hertog beleende hem weder met hetzelfde en schonk hem ter beloning 40 marken Keulsch, met de tienden onder Heesch, waaronder destijds Nistelrode behoorde ³.

Nog in het begin der veertiende eeuw bezat vrouwe Maria van Herpen de tienden dezer beide plaatsen ⁴.

Later zijn de tienden van Nistelrode overgegaan aan den scholaster der kerk van het H. Kruis te Luik en in 1426 bij verkoop aan den Commandeur der Duitsche Orde te Gemert, die dezelve tot het begin dezer eeuw bezeten heeft. Hendrik II was een zoon van Herman II stichter der stad Grave ⁵ en volgde zijn vader omtrent 1145 in het bestuur des lands van Cuik op. Zijn broeder Albert werd in 1194 tot bisschop van Luik verkozen en in 1196 te Keulen gewijd, doch overleed reeds in 1200.

In den jare 1172 deed Hendrik afstand van de advocatie der kerkelijke goederen te Balgooy ⁶, en bewilligde in 1196 op het kasteel te Herpen in eene schenking van goederen aan de abdij van Berne, door Albert van Dinther en Alberik van Heeswijk gedaan ⁷.

Op den rijksdag, bij de verkiezing van keizer Otto IV was hij met andere rijksvorsten tegenwoordig, en onderteekende met hen als graaf van Cuik de brieven aan paus Innocentius III geschreven om de bekrachtiging van den keus te erlangen. Hij was steeds een getrouwe vassal van Hendrik van Brabant tegen graaf Dirk VII van Holland, en graaf Otto van Gelder. De beschrijving van den oorlog tusschen deze vorsten zou ons te ver van ons onderwerp afleiden en wij verwijzen daarom den lezer naar de schrijvers die over denzelfden min of meer breedvoerig gehandeld hebben, en die wij in I ste dl no 7 (*Hermans, Charters Ravenstein*) hebben opgegeven ⁸.

Wij bepalen ons bij een tweetal bescheiden aldaar afgedrukt, waarin gesproken wordt van een gevecht, dat onder **Uden in den Peel** zou plaats gehad hebben. De meeste schrijvers stellen dit nabij Heusden, doch mogelijk zijn de gevoelens te vereenigen, door de voorvallen tijdens deze oorlog te onderscheiden.

Aan eene schrijffout = Uden voor Heusden valt moeilijk te denken; deshalve blijft het eerste ons slechts over. In deze laatste vooronderstelling zou dit plaats hebben gehad in een gehugt omtrent een vierde ten noorde van het dorp Zeeland, nabij den graspeel, welke dorp destijds slechts een gehugt van Uden was. De plaats zelve heet nog "Krijgsberg".

Zou soms hier Otto van Gelder gevangen genomen zijn, dan verwondert het ons niet, dat graaf Dirk van Holland zijn beleg voor Utrecht plotseling opbrak, Thiel in de asch legde en 's Hertogenbosch na een beleg van slechts zeven dagen, den 6 sept 1202, innam, waarbij Willem

van Perwijs, hertogs broeder en Hendrik van Cuik krijgsgevangen werden ⁹. Ook Hendrik van Brabant zal hierbij niet stil gezeten hebben. Hij achterhaalde graaf Dirk met zijne bondgenoten bij Heusden, dwong hem slag te leveren en nam hem zelve gevangen. Waarschijnlijk heeft Hendrik van Cuik kort na dezen oorlog, omtrent 1204 het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Hij liet een zoon na, Albert, die opvolgt, en eene dochter, gehuwd met Hugo burggraaf van Zeeland.

Het jaar 1202: Albertus, heer van Cuik en Herpen.

In het charter der opdracht des lands van Herpen aan hertog Hendrik wordt gewaagd van de toestemming van Albert, waaruit men veilig mag besluiten dat hij toen reeds zijne mannelijke jaren bereikt had. Dewijl hij het eenige mannelijk oor was, verviel ook de heerlijkheid Herpen op hem. Hij was gehuwd met zekere Adelheid van Voorn ¹⁰. Na den dood zijns vaders bevestigde hij de gift van Albert van Dinther aan de abdij van Berne ¹¹. Ten jare 1220 verkocht hij het burggraafschap van Utrecht aan den toenmaligen bisschop dier stad Otto II, voor eene som van 200 pond Utrechtse munt ¹².

Butkens verhaalt dat hij in 1233 overleed en drie zonen naliet; de oudste, Hendrik, volgde hem op als heer van Cuik, Reinier dien we Rutger noemen, viel de heerlijkheid Herpen ten deel, terwijl de jongste, Theodorus, met het burggraafschap van Leiden begiftigd werd en met Christina van Leiden gehuwd was.

Albert komt in verschillende oorkonden als getuige voor, onder anderen in een verdrag in 1200 tusschen Hendrik hertog van Brabant en Dirk VII graaf van Holland; item in 1206 van den hertog van Brabant en den graaf van Gelre; ook in eene gelofte van Otto bisschop van Utrecht in 1222 ¹³.

Het jaar 1233: Rutger of Reinier van Cuik, heer van Herpen.

Wij meenen het als zeker er voor te mogen houden dat Rutger of Reinier dezelfde persoon is, ofschoon oorkonden den naam een weinig verschillend opgeven.

In de opdracht van zekere tienden te Berkel onder Tilburg aan de abdij van St Geertrui te Leuven van den 1 mei 1234, vinden wij Henricus en "Reijnerius" milites de Cuick ¹⁴, terwijl in een verdrag over de lijftogt van Mathildis van Brabant van den 27 mei 1235, "Rutger" broeder van Hendrik van Cuik voorkomt ¹⁵. Ook in een handvest door Dirk van Kleef aan de stad Kleef den 25 april 1242 verleend, staan als getuigen de broeders Hendrik en "Reinier" van Cuik, en twee jaren later, in 1244, heet het weder "Rutger" van Cuik. Nog later in een huwelijksverdrag tusschen eene dochter van graaf Otto van Gelder en den oudsten zoon des graven van Kleef zijn borgen: Rutger heer van Herpen en zijn zoon Hendrik, in 1260 ¹⁶; hiertegenover staat in een giftbrief van Gilbert van Campenhout aan de abdij van Tongerlo van het jaar 1264 "Reinerus" van Herpen ¹⁷. Bij Teschenmacher, van Spaen, Hubners geslachtsrekenkundige tafelen en het handschrift van 's Hertogenbosch vinden wij niet Reinier, maar Rutger gemeld. Wij vinden derhalve geene zwaarigheid dezelfde persoon onder den naam van Rutger of Reinier in 1233 zijn vader te laten opvolgen in de heerlijkheid van Herpen, terwijl de oudste, Hendrik, het land van Cuik tot aandeel kreeg.

Van Rutger hebben wij het oudste charter betrekkelijk het land van Herpen. In den jare 1244 gaf hij in eigendom ¹⁸ aan Walter Cnode van 's Hertogenbosch, dijkler of dijklo, gelegen onder Uden, tusschen de gehugten Eikenheuvel en Hoenderbosch, met de goederen van zekeren Helias en nog twee andere goederen daarbij behorende, doch de tienden dier goederen gaf hij hem ten Brabantsche leenregte ¹⁹: vermoedelijk zijn de twee goederen hier bedoeld de hooge burgt in het moleneind en de vóórste of vorstenburg nabij het Brigittynessenklooster. Ter beiden plaatse vind men nog onder den grond fondamente van oude gebouwen. Uit dit charter blijkt ook, dat Uden altoos een deel des lands van Herpen heeft uitgemaakt, en nimmer een Kleefsch leen geweest is, zooals sommige schrijvers

verkeerdelijk hebben voorgegeven. Nog duidelijker wordt dit bevestigd door de uitgiftbrief der gemeentegronden van Boekel en Volkel in het jaar 1313 zooals wij later zullen zien. Omtrent 1240 of reeds vroeger was hij gehuwd met de eenige dochter van heer Willem van Boxtel. Herpen, Boxtel en Oyen waren dus zijne heerlijkheden ²⁰. Dat hij bij zijne naburige vorsten in aanzien stond, blijkt uit de oorkonden waar- over hij als borg of getuige gestaan heeft. Van zijne overige daden is ons niets ter kennis gekomen. Hij leefde nog in 1264.

Het jaar 1264: Hendrik, heer van Herpen en Boxtel.

In het jaar 1260 komt Hendrik met zijnen vader Rutger voor als borg over het bedongen huwelijk tusschen de minderjarige kinderen van Gelre en Kleef ²¹. Geene geslachtstafel geeft zijnen naam op, doch hoe gebrekkig deze dikwijls zijn als zij op geene zekere oorkonden steunen, leert de ondervinding. Men raadplege degene die wij uit oude schrijvers in het 1ste gedeelte hebben medegedeeld, geen derzelve is volkomen. Aan het hoofd dezer aantekeningen hebben wij eene verbeterde geplaatst, waarbij de **zekere** bescheiden zijn in het oog gehouden, en waar deze ontbraken, moesten wij ons met het gevoelen van anderen behelpen.

Dewijl Hendrik als zoon des heeren van Herpen voorkomt, vinden wij geene zwaarigheid, om hem zijnen vader Rutger te laten opvolgen. In 1260 was hij medezegelaar en dus mondig, zijn vader in 1235 reeds heer van Herpen, was eenigzins bejaard. Evenals van zijn vader is het jaar zijns overlijden onbekend. Bij het meer en meer bekend worden van charters zal van hen wel iets naders aan het licht komen. Volgens ons gevoelen was hij vader van Rutger en Albert of Alard, die elkander opvolgden, en van Willem, die heer van Boxtel werd.

Het jaar 12.. : Rutger, heer van Herpen .

De oude stamlijsten zwijgen evenzeer van dezen heer van Herpen. Wij vonden hem in eene oorkonde van het jare 1300, donderdag na het feest der besnijdenis onzes Heeren ²², waarbij hij verkoopt met toestemming en vrijen wil van zijnen broeder Albertus (de consensu et libera voluntate) twee en een halven hollandschen morgen land, aan het St Catharina gasthuis te Grave, gelegen bij de nieuwe hoeven achter het land genaamd Velperhout, naar den kant der heide, voor tien kleine penningen jaarlijks te voldoen op St Martensdag in de winter. De gronden en houtgewas die het gasthuis daar nog bezit zijn gelegen nabij het veen of den huize Veenzicht, onder Velp, naast eene hoeve genaamd den Berg thans onder Reek. Waarschijnlijk zijn deze voor het grootste gedeelte dezelfde waarvan in gemelde koopakte wordt gesproken.

Bij de toenemende uitgifte van charters zal van Rutger ook wel meer bekend worden. De uitdrukkelijke toestemming van zijnen broeder zal noodig geweest zijn, dewijl hij zelve kinderloos, en deze zijn wettige opvolger in de heerlijkheid was. Hij overleed voor den jare 1302.

Het jaar 1302: Albert of Alard, heer van Herpen, ridder.

Volgens onze stamlijst was Albert de tweede zoon *van* Hendrik, heer van Herpen-Boxtel. Alard wordt hij genoemd in een rijmkroniek, doch onder den naam van *Albert* komt hij voor in echte stukken. In 1288 woonde hij met zijnen broeder Willem, heer van Boxtel, den vermaarden slag van Woeringen bij, tusschen de Brabanders en Gelderschen. Eer de slag begon werd Willem door den Brabanschen hertog tot ridder geslagen, waaruit men zou moeten opmaken, dat Albert als ouder zijnde reeds vroeger den ridderslag had ontvangen. Beiden streden voor Brabant onder de banier van den dapperen Jan van Cuik, hunnen neef, en droegen het hunne bij tot de volslagene overwinning, waardoor Limburg voor altijd aan Brabant werd gehecht. Met roem wordt dan ook de naam van heer Alard van Herpen gemeld onder de edelen die in den slag hebben uitgemunt. Willem huwde in 1290 met Maria dochter

van Arnold V heer van Diest.

Albert volgde zijn broeder Rutger in de heerlijkheid van Herpen op omtrent 1302; trouwens in 1302, feria quarta post dominicam Judica, deed hij als scheidsman met Gerardus de Marca, in de kerk van Wychen uitspraak over het patronaat der toenmalige parochiekerk te Leur, waaraan destijds onderhoorig waren de kapellen van Neerasseld en van Burgharen ²³.

Nog hebben wij van hem een charter medegedeeld van het jaar 1303 ²⁴, waarin hij verkoopt dertig bunders gemeentegrond aan de abdij van Berne, te weten acht bunders gelegen bij de hoeve Ghaele en 22 bunders gelegen bij de hoeve Moenle of mun, beide aan gemelde abdij behorende, onder Schayk. Reeds zeer vroeg schijnt de abdij aldaar goederen bezeten te hebben, Volgens Coppens ²⁵ is er nog een oorspronkelijke brief van 1189 in het archief der abdij voorhanden, waarbij de proost van Ziflick aan den prelaat Everardus eenige goederen bij de hoeve Ghael onder Schayk afstaat, doch over deze goederen zullen wij later nog gelegenheid hebben om te spreken. Albert komt als getuige voor in een oorkonde van den 7 april 1306 waarin Gerard van Hoorn en van Altena verklaart de leenroerigheid van het land Altena en Woudrichem van den graaf van Kleef.

In hetzelfde jaar in een brief van Jan II hertog van Brabant, waarin deze als beschermheer der abdij van Berne de vrijheden van het gesticht verdedigt. Hij hing ook zijn zegel in 1308 aan den giftbrief van Jan heer van Cuik, waarin deze aan de ingezetenen van het Nederambt van Cuik de gemeentegronden aldaar schonk.

Albert had tot gemalin zekere Heylwich bij wie hij Rutger die hem opvolgde verwekte, daarenboven drie dochters: 1. Maria gehuwd met Dirk van Nederharen 2. eene dochter gehuwd met Hendrik van Maasakker 3. Joanna, vrouwe van Johan heer van Empel en Meerwijk.

Hij overleed tusschen de jaren 1308-1312.

Het jaar 1312: Rutger, heer van Herpen.

Omtrent gemelden tijd moet Rutger zijn vader Albert of Alard opgevolgd zijn, en wel op eenigszins gevorderden leeftijd. Vandaar dat wij hem in een slechts beperkt tijdstip aantreffen tusschen de jaren 1312-1318.

Woensdag voor het feest der bekeering van den H. Paulus des jaars 1312, nam hij op zich eene obligatie van 64 lb tournoise jaarlijkse renten, ten behoeve van zekeren Henricus de Aggere (van Dijk) burger van 's Hertogenbosch, waaronder hij zijne renten onder Herpen, en desnoods zijne goederen behorende tot zijn kasteel aldaar, verpandde; als borgen worden genoemd Henricus en Hendrik van Reesse. Dit stuk draagt het jaartal 1312, denkelijk is het jaartal gerekend naar den brabantischen stijl, waarbij het nieuwe jaar begon na de wijding der paasch kers en zou men volgens onzen tegenwoordigen stijl 1313 moeten tellen.

In het volgende jaar, op St Blasiusdag (den 3 februarie) verkocht Rutger aan de ingezetenen van Boekel en Volkel eenige gemeentegronden, gelegen binnen de palen in den uitgiftbrief breeder omschreven. Het bedrag der koopspenningen was in eens 70 lb en daarenboven nog jaarlijks drie ponden, waarvoor een tijns- of cijnspligtigen door de geburen of geerfden gesteld zal worden, totdat zij eenige perceelen der gemeentegronden zullen hebben verkocht, die met dien erftijns of cijns zullen zijn bezwaard. De eigenaren dier te verkoopen perceelen zullen dan de laten of tijnspligtige grondbezitters zijn, zoodat alsdan de eerste tijnspligtige zal ontslagen zijn ²⁶.

Deze uitgiftbrief is de oudste die ons bekend is, waarin van tijnsen en tijnspligtigen in den lande van Ravenstein gesproken wordt. Deze tynsen moet men niet verwarren met zekere uitkeeringen of rogrenten enz. bij latere tijden gestipuleerd bij oprigtingen van kerkelijk beneficien, waarvoor de tijdelijke bedienaar gehouden was tot kerkelijke diensten; ook niet met de hier te lande wel bekende beden of schattingen, die volgens het morgental den landsheer werden opgebracht; trouwens de oorsprong van elk dezer is zeer verschillend. In

hoeverre aan de tijnspligtigheid jegens den landsheer, door later hier ingevoerde wetgeving is gederogeed, behoort niet tot ons onderwerp.

Nog eene andere oorkonde wegens Rutger heer van Herpen voorhande, is van Jan III hertog van Brabant gedagteekend den 4 april 1328. Rutger had een geschil, vermoedelijk over de erfdeeling, met zijne zuster Maria, gehuwd met Dirk van Nederharen, schildknaap.

Om dit geschil te vereffenen werden wederzijds tot scheidsmannen gekozen Rutger van Leefdaal, heer van Perk en Oorschot en Willem van Milne, ridders.

Volgens eene schuldbekentenis moest Rutger aan vrouwe Maria en Theodericus, echtgenoten, of hunne erfgenamen 100 lb zwarte tournoise jaarlijks aan hen uitkeeren uit zijne heerlijkheid Herpen, en daarenboven volgens uitspraak van gemelde scheidsmannen nog eene jaarlijksche renten van 50 lb, betaalbaar te 's Hertogenbosch. Hertog Jan van Brabant bevestigt deze brieven en verklaart dat aan de stad 's Hertogenbosch de kennisneming toekomt van alle brieven, die voor hare schepen gepasseerd zijn, en het regt om hierover ten slotte uitspraak te doen, welk regt genoemd wordt: het regt van ingebod.

Rutger komt met Otto heer van Cuik ook als getuige voor in twee verschillende brieven van den 25 maart 1318; in den eenen verklaart Dirk graaf van Kleef het land van Heusden van den hertog van Brabant ter leen te houden; de andere is eene bevestiging dezer verklaring door de schepen van 's Hertogenbosch. Beide brieven zijn te Heesch bij Osch vervaardigd.

Het juiste jaar zijns overlijdens is niet met zekerheid te bepalen, uit het gedenkstuk op den jare 1328 aangehaald schijnt te blijken dat hij toen het tijdelijke met eeuwige verwisseld had. Het waarschijnlijkste is omtrent 1324, wanneer ook het huwelijk zijner dochter met Jan van Valkenburg moet gesteld worden; althans niet later, dewijl Walraven uit dezen echt gesproten, in 1345 reeds meerderjarig was.

Noten Eerste Hoofdstuk.

- ¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 547 regel 19 staat zuster, lees: nicht.
Men leze over de vroegere Heeren van Cuik het oordeelkundig werk: *Geschiedenis van het land en der Heeren van Cuik* door Dr Jan J. F. Wap, Utrecht, bij Kemink en zoon, 1858.
- ² Volgens Mr van Zinnicq Bergman “het voormalig hertogdom Brabant”, 's Bosch 1856, was de titel van “hertog van Brabant” toen nog niet bekend.
- ³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 55 no 5 en 3 dl bl 547
- ⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 20-21
- ⁵ Hendriks beschrijving der stad Grave 1 dl bl 20
- ⁶ zie den brief bij van Alen 1 dl bl 64
- ⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, vglk. 3 dl bl 545
- ⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 59 en 3 dl bl 550
- ⁹ vglk. Ernst, *Histoire du Limbourg* tom. 3 p. 270
- ¹⁰ Spaen, *Inl. tot de Geldersche hist.* IV 117 noemt haar Walburgis van Voorne
- ¹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 548
- ¹² *Hermans, Analytische opgaven van Noordbr. Charters* bl 23
- ¹³ *Hermans, Analytische opgave van Noordbr. Charters*, bl 18, 286 en 288
- ¹⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 20
- ¹⁵ Willems, *Brab. Yeeften* 1 dl bl 43
- ¹⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 553
- ¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 20
- ¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 551
- ¹⁹ thans Keukentiend genaamd waarover later meer.
- ²⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 554
- ²¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 7d
- ²² overgesl. Stukken no 1
Wij hadden dit stuk te danken aan P. Boneventura, bibliothecaris van het Trappistenklooster te Westmal, een Gravenaar, die zich bezig houdt met eene nieuwe uitgave van charters van de stad Grave en lande van Cuik. (*Oorkonde uit Catharinagasthuis Grave??*)
- ²³ Ms Frederici Pels, Canonici Xantensis vol 4 pag 531

²⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 555

²⁵ *Coppens*, 2 dl 2 afd bl 33

²⁶ Men leze over de uitgifte van gemeentegronden: Mr van Zinnicq Bergman, Het voormalig hertogdom Brabant, sBosch 1856, 2^e st. bl 385.

Tweede hoofdstuk.

Het jaar 1324: Maria, erfgename van Herpen, gehuwd met Jan van Valkenburg, ridder, heer van Heerle, Borne, Sittard en Herpen.

De meeste schrijvers doen Maria voorkomen als zuster van heer Rutger, doch waarschijnlijk misleid door dezelfde namen. Rutgers zuster, ook Maria geheten, was gehuwd met Dirk van Nederharen, terwijl zijne eenige dochter Maria hem opvolgde in deze heerlijkheid. Van deze Maria vindt men in een oud leenregister van Brabant ¹ "Maria dochter des heeren van Herpen houdt ter leen het kasteel in het dorp Herpen en het dorp, en alwat zij bezit heeft eene waarde van 400 lb in grond, en daarenboven de tiende in Heesch en Nistelre". Na den dood haars vaders zal zij het leenverhef aan het hof van Brabant gedaan hebben, doch het register geeft het jaartal niet op.

Omtrent het Jaar 1324 huwde Maria met Jan van Valkenburg heer van Heerle en Borne. Deze was een zoon van Walleran II heer van Valkenburg en van Philippa van Gelre, zuster van Reinald I graaf van Gelder ².

In 1320 kocht hij de heerlijkheid Borne van zekeren Arnold Steijne. Zijne twee broeders Diederik en Reinald hebben na elkander, na den dood huns vaders (+1302) de heerlijkheid Valkenburg bezeten, terwijl aan Jan Heerle ten deel viel. Tijdens den oorlog van zijn broeder Reinald, tusschen de jaren 1318-1330 ³, met den hertog van Brabant, Jan III, werd Sittard van de Brabanders ingenomen en met Limburg vereenigd. Ook het kasteel Heerle moest zich overgeven, doch in 1330 kwam eene schikking tot stand door bemiddeling van den graaf van Holland. Waarschijnlijk heeft hij na den dood zijns broeders Reijnoud (+1332) de heerlijkheid Sittard verkregen.

In den jare 1332 trad Jan van Valkenburg mede in het verbond hetgeen Philips koning van Frankrijk tegen den hertog van Brabant gesmeed had. Volgens uitspraak die de koning in de geschillen deed, moest het land van Herpen met zijne geregtigheden tot Jan van Valkenburg terugkeeren, even gelijk hij hetzelfde voor den oorlog bezeten had ⁴.

Onder het bestuur van heer Johan kregen de ingezetenen van Herpen, Huisseling, Deursen, Dennenburg, Demen en Langel, door vergunning van Jan heer van Megen, eene sluis, thans nog de Ravesteinsche sluis genoemd, met een banddijk van negen roeden en vier voeten. De ingezetenen van gemelde dorpen verbinden zich onderling om gemelde sluis en dijk te onderhouden, volgens brief gegeven op St Andries avond (29 nov.) des jaar 1331. Op bl 74, 1 dl (*Hermans, Charters Ravenstein*) hebben wij de repartitie der opkosten medegedeeld, waartoe elk der vijf Maasdorpen met betrekking tot het onderhoud dezer sluis verplicht is ⁵. Zij wordt thans nog verzorgd door den benedenpolder.

Op St Servaas dag (13 mei) 1332 vergunde heer Johan aan de ingezetenen van Herpen om hunne gekochte gemeentegronden onderling te verdeelen, mits van elken morgen jaarlijks betalende twee penningen, en bovendien zich belastende met het onderhoud van zeker vak van den Erfdijk ⁶; tevens was ook bepaald, dat het water uit het Rietbroek langs de erfdijksche wetering in de Maas zou afgeleid worden door de Langelsche sluis. Eene dergelijke vergunning omtrent de gemeentegronden verleende hij op S. Peter en Paulus dag (29 junii) 1332 aan de ingezetenen van Overlangel en Neerloen ⁷, waaruit men zou besluiten dat Neerloen destijds nog onder Ravestein behoorde, gelijk ook schijnt te blijken uit een brief van den 25 jan. 1349 aan die van Huisseling verleend. In 1394 en 1410 behoorde Neerloen onder het nederambt des lands van Cuik ⁸. Volgens Teschenmacher ⁹ zou het echter den heer van Ravestein ingelost zijn, waaronder het verbleven is tot omtrent 1610, wanneer het wederom onder Cuik kwam, en gebleven is tot het begin dezer eeuw.

Volgens Coppens ¹⁰ zou er nog een afschrift van een anderen brief van St Catharinenvond (24nov.) 1332 van heer Johan in het archief van Berne voorhande zijn, waarvan wij slechts een oud extract hebben. In dezen brief geeft hij in erfpacht zijne alinge

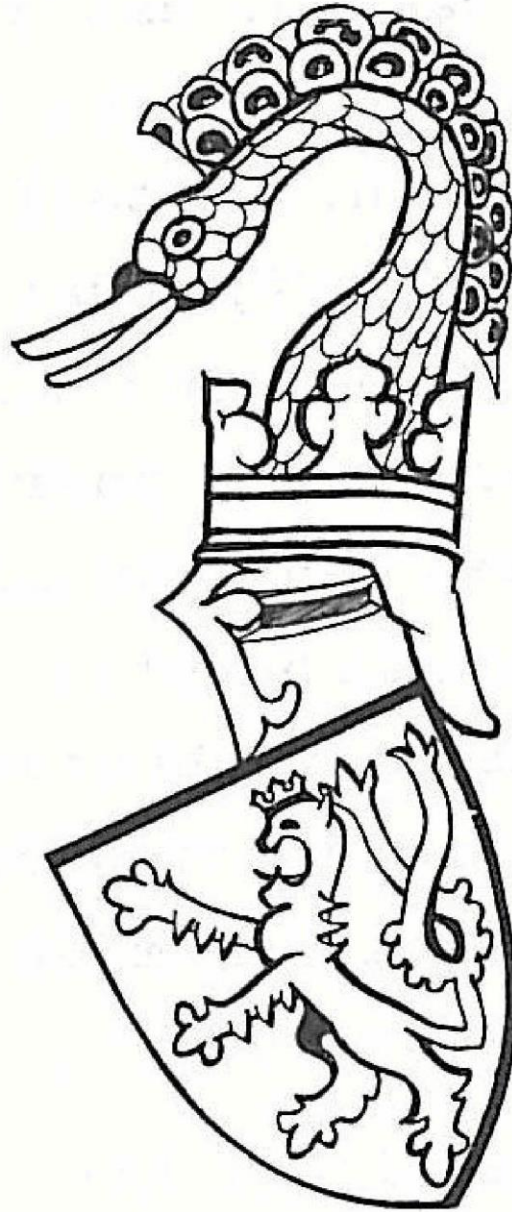

Fig. 1: Wapen van Jan van Valkenburg (uit: H.J.J. Vermeulen, Jan van Valkenburg, Nijmegen, 1980.)

heide gelegen onder de parochie van Herpen en Munlo (thans gehugt onder Schaijk), onder de parochie van Velp, onder die van Huisseling en van Doren, van Derenburg, van Niederlangel en van Demen, doch hierin wordt van Neerloon niet gesproken. Schaijk was toen nog geene parochie en behoorde met Munlo onder die van Herpen.

Omtrent de grensscheiding tusschen het land van Cuik ter eenre en het land van Herpen ter andere zijde waren reeds vroegtijdig geschillen ontstaan. Het eerste betrof de limieten in den graspeel tusschen Escharen en Zeeland. In 1301 legden twintig getuigen deswegens eene geregteijke verklaring af voor schepenen van Uden. Onder Otto heer van Cuik en Johan van Valkenburg heer van Herpen ontstond de twist opnieuw. In den jare 1334 bepaalde ¹¹ zekere ridder Matthijs van Kessel ¹² met wederzijdsch goedvinden wel eene grens tusschen beide landen, dan het schijnt dat zij bij verloop van tijden uit het oog verloren is geraakt, dewijl de geschillen tot het begin dezer eeuw hebben voortgeduurd.

Op H. Sacramentsdag des jaar 1339 gaf hij eenige verordeningen omtrent de Justitie tot nut van het gemeene land van Herpen en Uden, met overleg en raad der schepenen van gemelde plaatsen ¹³. Bij het kenmerk van vroegere rondheid doen zij de loffelijke pogingen uitkomen om tot zachtere zeden te geraken. In het artikel "van wonden te slaan" wordt gewezen op "alde recht", doch wat oud regt was is ons onbekend, en bij mangel van narigten durven wij geene gissingen wagen. Deze artikelen zijn de oudste in de landkaart . In den aanhef wordt melding gemaakt van Walraven "den oudsten" zoon; denkelijk was hij toen nog niet meerderjarig en zijn halve broeder Reinout reeds geboren. Jan stierf den 3 mei 1356 en is te Sittard in de Collegiale kerk begraven. Hij was tweemaal gehuwd; eerst met Maria van Herpen die hem eenen zoon Walraven, die volgt, en eene dochter Philippa, gehuwd met Jan IV graaf van Salm, geschonken had ¹⁴; zij moet omtrent 1334 overleden zijn, want Walravens halve broeder Reinout was in 1355 reeds meerderjarig . Zijne tweede gemalin was Catharina van Voorne of Virnenburg, weduwe van Jan heer van Dalenbroek, zoon van Godfried II heer van Heinsberg ¹⁵; uit dit laatste huwelijk was Reinout, die van zijne halven broeder de heerlijkheid van Herpen erfde, met uitsluiting der kinderen van Philippa .

Heer Jan was een vermogend en ondernemend man. Na de dood van Reinald II hertog van Gelre in 1343, maakte hij aanspraak op de voogdij van Reinald III. In 1344 stond hij aldaar aan het hoofd van den landraad die in naam van den jongen Reinald, het beheer der openbare zaken voerde. Ook was hem aldaar als overste rentmeester het bestuur der geldmiddelen meer bijzonder aanbevolen, doch om voldoening te geven aan zekere partij werd hij door den jongen hertog – nu meerderjarig verklaard en in weerwil van zichzelf – kort daarna hiervan ontslagen ¹⁶.

Benevens Jan van Borne of Valkenburg ontmoeten wij ook destijds in het bestuur van Gelre zijn broeders zoon Dirk III heer van Valkenburg, een man die zich door persoonlijke dapperheid kenmerkte, en gehouden werd voor een der uitmuntendste legerhoofden van zijnen tijd. Hij onderscheidde zich bijzonder in den oorlog van Eduard III tegen Frankrijk. Hij was in 1344 landvoogd of stedehouder van Gelre, en als zoodanig was hem de burg en stad Nijmegen ingeruimd. Hij sneuvelde in een gevecht tegen de Luikenaars in het jaar 1346.

Het jaar 1345: Walraven van Valkenburg, heer van Herpen, Asperen en Hagenstein.

Nog zeer jong zijnde verloor Walraven zijne moeder; derhalve bleef Johan als vader en voogd het land van Herpen besturen totdat zijn zoon meerderjarig werd. Dewijl wij Walraven in den jare 1345 in eene uitspraak van Willem graaf van Holland over geschillen tusschen Eleonora van Gelderland met zijn vader Jan van Valkenburg en Borne, als heer van Herpen ontmoeten ¹⁷, zal hij omtrent dit tijdstip ook meerderjarig geweest zijn en zelve het beheer in handen gekregen hebben. In een verdrag van den 3 november 1348 tusschen Willem graaf van Holland en Reinald graaf van Gelre komt hij voor als getuige. In het jaar daaropvolgende, 1349, op het feest der bekeering van St Paulus (25 jan.) ¹⁸ ontslaat hij de

ingezetenen des dorps van Huisseling van eene jaarlijksche erfpacht van 25 malder haver en tweemaal 25 hoenderen , en verkoopt hun tevens de gemeentegronden met vergunning om dezelve tot particuliere erven te mogen verdeelen. De koopspenningen beliepen ineens vier grooten payments en daarenboven eene jaarlijksche erftijns van 12 kleine penningen van elken bunder. Deze gemeentegronden mogten aan niemand buiten het land van Herpen of buiten het dorp van Neerloon verkocht of verhuurd worden .

Vrijdags na St Paulus bekeering van gemeld jaar vergunt hij aan Sebert van Dorne een schot van zestien penningen te leggen op alle erven, die hij van hem in pacht en in cijns had, gelegen in het land van Herpen. De brief is gegeven te Montfort alwaar hij voor Reinald van Gelre het drost ambt bediende .

Op St Jansdag in den zomer van hetzelfde jaar gaf hij aan Arnold den Valkenier derden halven bunder gemeentegrond, gelegen in de Zittert ¹⁹, naast de grenspalen des heeren van Cuik, in erfpacht voor derden halven schilling jaarlijks op St Lambertsdag te betalen ²⁰.

Omtrent den jare 1350 huwde hij met Elisabeth van Arkel eenige dochter des heeren van Asperen, en weduwe van Robert van Arkel ²¹. Door dezen echt werd hij tevens baron of banderheer van Asperen in den Tielerwaard.

In de onlusten die omtrent dezen tijd in Gelderland ontstonden tusschen hertog Reinald en de Heekerens ter eenre, en zijn broeder Eduard en de Bronkhorsten ter andere zijde ²², koos Walraven de partij van den wettigen vorst Reinald, bij wien hij in groote gunst stond ²³. Op St Bartholomeusdag (24 aug.) 1350 nam hij met Johan van Arkel de stad Thiel voor Reinald in. Omtrent 140 personen die op den toren van St Walburgiskerk gevlugt waren, kwamen deerlijk om het leven door het vuur hetgeen aan dezelve gelegd was; weldra deelden zich de vlammen aan het binnenste der kerk mede, waardoor het looden dak smolt en het gebouw in asch stortte.

Sedert den jare 1348 bediende hij ook voor Reinald het drost ambt van Montfoort en Roermonde ²⁴. Bij slotrekening van den 12 februari 1351 ontving hij van den hertog eene schuldbekentenis van 54371 lb kleine payments 15 schillingen en twee penningen. Vermoedelijk is toen dat gedeelte van het overkwartier van Gelderland als erfgoed aan Eduard overgegaan, althans in 1352 was hij hiervan in bezit.

Den 24 april des jaars 1357 stelde hij hertog Reinald aan als "overste meester en berichter" van de Veluwe, welk ambt hij belooft getrouw te zullen waarnemen ²⁵. Ook stond hij in gemeld jaar met hertog Reinald, den graaf van Kleef en Dirk van Hornes heer van Perweis, over eene beschikking wegens het gerigt van Herne tusschen Alard van Driel en Rutger van den Boetselaar ²⁶.

Omtrent dezen tijd was er eene voor het algemeen welzijn allezins nuttige inrigting tot stand gekomen, bekend onder den naam van landvrede tusschen Maas en Rijn. Het doel van dit verbond was de veiligheid der openbare wegen te verzekeren en onderlinge veten, door gezworenen uit hun midden gekozen, te vereffenen. De hertog van Brabant, de aartsbisschop van Keulen, met de steden Aken en Keulen, hadden zich hiertoe onderling verbonden. Vele edellieden traden tot hun eedgenootschap toe en onderwierpen hunne geschillen aan gezworen scheidsregters. Ook Walraven werd den 24 junii 1355 in hun verbond opgenomen en belooft zich te zullen gedragen naar deszelfs uitspraken, gelijk wij in het vervolg zullen zien ²⁷.

Zooals wij boven melden, stierf Jan van Valkenburg den 3 mei 1356. Als oudste zoon erfde Walraven de heerlijkheid Sittard en Borne. Den 3 sept. daaropvolgende deed hij het leenverhef van Dirk graaf van Loon, wegens het huis en burg te Borne.

In dit zelfde jaar geraakte Wenceslaus hertog van Brabant in een zwaren oorlog met zijn zwager den graaf van Vlaanderen, die in korten tijd bijna geheel Brabant veroverde. De hertog die zich omtrent Maastricht ophield verzamelde aldaar een leger van getrouwe bondgenoten. Met den graaf van Loon, Berg, Katzenellenbogen, Megen en andere edellieden

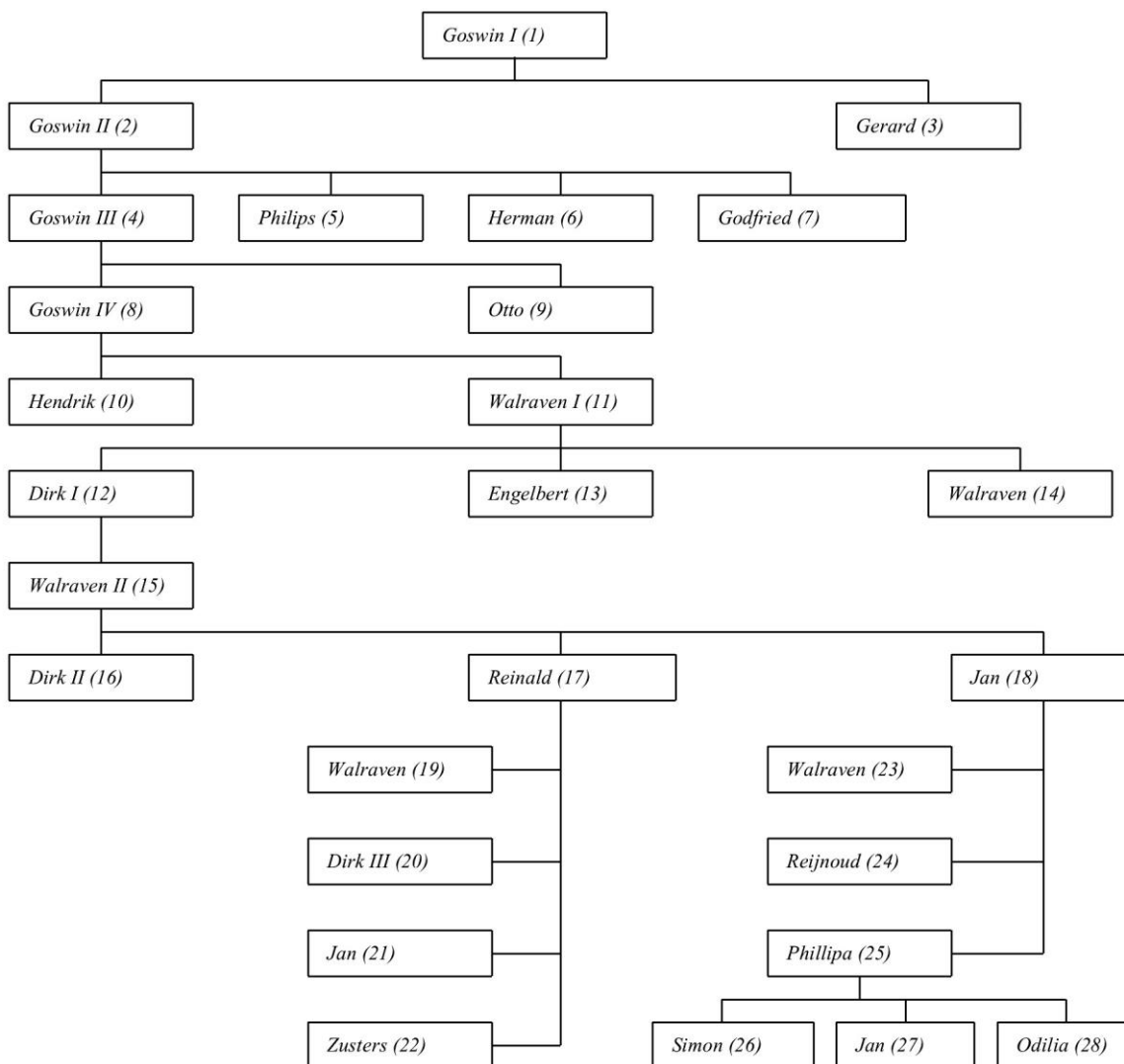
stond ook Walraven heer van Borne en Herpen den hertog ter zijde. Met behulp van dit leger hernam de hertog even spoedig zijn land als hij het tevoren had verloren ²⁸.

Twee jaren later (20 april 1359) wordt hij benoemd als scheidsregter in niet te hopen oneenigheden tusschen Albert, ruwaard van Holland en Eduard van Gelre, waaruit men zou besluiten, dat hij uit de betrekking over de Veluwe, door Reinald hem opgedragen, was ontslagen ²⁹.

In dit zelfde jaar hielp hij nog Albert, ruwaard van Holland, de stad Delft belegeren, die des ruwards gezag miskende. Tien weken lang duurde dit beleg, doch Walraven maakte dat de stad zich moest overgeven, hare muren omverhalen en 40.000 oude schilden betalen ³⁰.

In 1362 ³¹ bewerkte hij met Jan van Arkel, bisschop van Utrecht dat Arnd van Arkel, die in het gevegt bij Thiel op St Urbanusdag den 25 Mei 1361 gevangen was genomen, met hertog Eduard van Gelre verzoend werd. Deze Arnd van Arkel was heer van Zoelen, Avezaet, Noordeloos enz., broeder van Otto heer van Arkel, en moest Zoelen aan den Gelderschen hertog afstaan.

Tot beter verstand der geschillen wegens Valkenburg geven wij hier eene stamlijst der Heeren naar aanleiding van : Ernst, Histoire du Limbourg, tom V, bl 234.

- (1) *Goswin I stamde af uit de heeren van Wassenberg. Hij leefde in 1085. Gemalin dochter van Sigfried graaf van Walbeek.*
- (2) *Goswin II, gem. Aleida. + 1166.*
- (3) *Gerard, gem. Ermgardis, dochter van Fredrik I, graaf van Sonnenberg.*
- (4) *Goswin III, + 1175.*
- (5) *Philips, Aartsb. van Keulen.*
- (6) *Herman + 1166*
- (7) *Godfried erfde Heinsberg.*
- (8) *Goswin IV, gem. Jutta van Limborg, +1214, kinderloos.*
- (9) *Otto, aartsdiaken te Luik.*
- (10) *Hendrik van Limburg, gemalin Sophia, stierf kinderloos 1216.*
- (11) *Walraven I, broeder van Hendrik + 1242.*
- (12) *Dirk I, gem. dochter van de graaf van Looz, + 1268.*
- (13) *Engelbert, aartsbisschop van Keulen, + 1261.*
- (14) *Walraven.*
- (15) *Walraven II, de rossige. Gem Philippa van Gelre, + 1302.*
- (16) *Dirk II + 1305, kinderloos.*
- (17) *Reinald + 1332.*
- (18) *Jan, gem. Maria van Herpen. 2° Catharina van Virnenburg, weduwe van Jan van Dalenbroek, + 1356.*
- (19) *Walraven, + 1329, kinderloos.*
- (20) *Dirk III, + 1346, kinderloos.*
- (21) *Jan, gem. Joanna van Voorne en Bergen op Zoom, kinderloos*
- (22) *Deze drie broeders hadden vijf zusters*
- (23) *Walraven, + 1378, heer van Ravenstein, uit het eerste huwelijk.*
- (24) *Reijnoud, uit het tweede huwelijk, + 1396, gem. Elisabeth van Kleef, kinderloos.*
- (25) *Philippa, gemaal Jan IV, graaf van Salm.*
- (26) *Simon.*
- (27) *Jan.*
- (28) *Odilia, gemaal Jan van Nassau en Breda.*

Omtrent dezen tijd geraakte Walraven in een zwaar geschil met den hertog van Brabant wegens de heerlijkheid Valkenburg. Tot beter verstand zullen wij de zaak een weinig hooger ophalen.

Reinald, heer van Valkenburg en broeder van Jan gemaal van Maria van Herpen, had drie zonen nagelaten. Walraven de oudste sneuvelde bij de verdediging van het kasteel van Valkenburg in 1329; Dirk III was zijn vader opgevolgd en sneuvelde in 1346 in den oorlog tegen de Luikenaren; op dezen was gevolgd zijn jongste broeder Johan, die in 1352 evenals zijne broeders kinderloos overleed. Behalven deze drie zonen liet Reinald vijf dochters na. 1^e de oudste Philippina was in 1352 gehuwd met Hendrik van Vlaanderen, heer van Ninove. De tweede gehuwd met Jan heer van Spanheim. De derde, Beatrix, huwde met Dirk van Brederode, heer van Gennip. 4^e Maria was abdis van Maubeuge. De vijfde was kanonikes in Duitschland.

Butkens noemt nog Margaretha vrouwe van Snonecke en Aleidis gemalin van Hendrik van Vianden, heer van Grimbergen. Philippina erfgename van de heerlijkheid van Valkenburg verkocht haar regt aan Reijnier van Schoonvorst, welke daarmede door den keizer beleend werd.

Walraven meende recht te hebben op de heerlijkheid als naaste mansoor der linkerzijde, dewijl volgens de wetten des keizerrijks geene vrouwen opvolgers van het leen konden zijn, en hield vervolgens deze verkoop voor nietig³².

De heer van Schoonvorst ziende dat hij met een machtigen mededinger te doen had, verkocht Valkenburg aan den hertog van Gulik. De keizer verhief ten behoeve van dien hertog, Valkenburg tot een graafschap en beleende hem daarmede. Walraven, hierover niet tevrede, wilde de twist met de wapenen beslissen. Men vond echter middel om dit voor te komen. Het kasteel, de stad en het land van Valkenburg werden den hertog van Brabant in handen gesteld totdat de keizer het pleit beslist zou hebben.

Deze verklaarde in 1362 dat Valkenburg aan Walraven zou toebehooren, mits hij aan Philippina zekere som gelds uitbetaalde, waaraan hij echter niet voldeed. Zij verkocht opnieuw haar recht aan Wenceslaus, hertog van Brabant. Hetzelfde deed de abdis van Maubeuge en de heeren van Brederode. Hierop wilde de hertog den twist door den gewonen rechter laten beslissen doch Walraven wilde dit niet aannemen. Hij nam de wapenen op, versterkte zijn kasteel Ravestein en deed verscheidene stroperijen in Brabant. De hertog kwam in 1363 met een leger voor Ravestein, vervaardigde een beer of stormtuig en deed verschillende aanvallen op het kasteel. Dan de belegerden stelden zich dapper te weer en de hertog werd genoodzaakt af te trekken waarna hij Herpen aanviel en innam. De klerk verhaalt deze belegering in zijn rijkronijk. Overigens waren roven, plunderen, brandschatten en afzonderlijk bloedvergieten de voornaamste daden van den strijd. Om hieraan een einde te stellen, kwamen Wenceslaus en Walraven overeen hunne geschillen aan de gezworenen van den landvrede tusschen Maas en Rijn ter beslechting op te dragen. Bij afzonderlijke brieven van den 30 junii 1365 werd hun de beslissing daarvan in handen gesteld³³, doch de hertog behield zich vóór zijn recht op Valkenburg waartegen Walraven het zijne niet door geweld en oorlogen, maar bij den keizer mogt verdedigen. Derhalve waren het slechts ondergeschikte belangen, die de gezworenen te vereffenen hadden, doch voldoende om bloedvergieten voor te komen. Reeds den 19 julii verscheen de uitspraak der gezworenen, terwijl den 25 derzelfde maand keizer Karel IV het compromis goedkeurde. Het stuk waarin de uitspraak der beëdigden van de landvrede vervat is, werd onder no 21 van het eerste gedeelte afgedrukt en is zeer breedvoerig, kortheidshalve verwijzen wij den lezer derwaarts³⁴ alsmede naar de, ter toelichting dienstige, wettige verklaring van den schout van 's Hertogenbosch, en anderen, betreffende de grenspalen van Nistelrode, de tienden aldaar en het recht van ingebod³⁵.

Enkele punten willen wij nader aanstippen:

1e Walraven wordt van den hertog aangeklaagd dat hij zijn **open huis** te Herpen had afgebroken en de steenen tot zijn behoef genomen³⁶.

Sedert 1191 was het kasteel en land van Herpen een leen van Brabant. Het slot of kasteel was derhalve een **open** huis van den Hertog. Volgens gebruik van dien tijd kon de hertog hetzelfde in oorlogstijd door zijn krijgsvolk laten bezetten. Walraven had dit huis laten afbreken en zou alzoo inbreuk gemaakt hebben op de regten van den leenheer. Volgens uitspraak der gezworenen werd hij verplicht hetzelfde "binnen nu en St Remigiusdag over een jaar weder op te bouwen, zoo goed of beter als hij het begon af te breken". Hieraan zal later wel niet voldaan zijn, en het slot in zijne ruïnen blijven liggen. Wij hebben niets van den vorm van dit middeleeuwsch gebouw kunnen opsporen. Het stond nabij de parochiekerk, ten noorden, en nog voor eenige jaren zijn de laatste overblijfselen bestaande in onderaardschen kelder en zware fondamente van trassteen in den tuin der kapellanij weggeruimd.

2e de hertog eischt dat het huis Ravestein ten gronde toe worde afgebroken, als zijnde tegen zijnen wil binnen zijne landen gebouwd³⁷.

Hierop spreken de gezworenen "met recht en voor recht: dat heer Walraven niet schuldig is het huis Ravestein af te breken, dewijl de hertog hem dat zoo ver had laten bouwen". Hieruit blijkt, dat Walraven de eigenlijke stichter van het kasteel Ravestein is, waaraan de stad ook

haar ontstaan te danken heeft. Het juiste jaar der stichting heb ik bij geen geschiedschrijver gevonden. Een verslag over den oorsprong dezer heerlijkheid in den jare 1637 door den toenmaligen scholtis Lieferts aan den hertog van Neuburg opgezonden en in handschrift bewaard, stelt dezelve op het jaar 1360. In gemeld jaar, zegt de berigtgever, is Walraven begonnen zijn kasteel te Herpen af te breken en een nieuw op te trekken op den grond van het oude "Nederlangel", ter plaatse waar het thans staat, en waarvan sedert de heerlijkheid haren naam heeft gekregen, dewijl zij tevoren onder den naam van Land of heerlijkheid van Herpen bekend was. De omstandigheden des tijds in aanmerking genomen meenen wij met dit gevoelen geheel en al te moeten instemmen; trouwens de onlusten der staatspartijen in Gelderland, waarin hij in den beginne gemengd was, doen ons vermoeden, dat Walraven ter bescherming zijner bezittingen zijn kasteel nader bij de maas heeft willen brengen³⁸. Dat het nieuwe slot en de later bijkomende huizen den naam kregen van den stichter "Walravestein" of bij verkorting "Ravestein" is genoegzaam zeker. Het stadswapen is welligt eene zinspeeling op den naam, letterlijk opgenomen³⁹.

Bij het derde deel gaven wij eene plaat van het kasteel zoo als het zich in 1695 voordeed .

Hiermede nemen wij afscheid van de uitspraak der gezworenen van den landvrede . Over het regt op de heerlijkheid van Valkenburg onderhandelden nu de hertog en hertogin met Walraven en het geschil eindigde met de bekrachtiging van den afstand aan Braband, den 16 sept 1365, terwijl de overgeblevene oneenigheden onder Reinoud , broeder en opvolger van Walraven, in 1381 vereffend werden⁴⁰. Twee dagen na datum des afstands-diploom schreven de hertogen van Brabant den schout van 's Hertogenbosch aan om den zegedijk of groenendijk, tusschen Haren en Duur onder Berchem hooger en breeder te doen maken als de Maasdijk, die volgens de uitspraak van de gezworenen van den landvrede, tijdens de twisten was doorgestoken⁴¹.

In den jare 1371 was Reinald van Gelre, na den dood van Eduard, weder als hertog alom erkend. Hij trachtte de gemoederen zijner onderdanen weder tot zich te trekken, en schonk hun verschillende voorregten⁴². Onder anderen beloofde hij aan de steden van Venlo en Goch zijne goede diensten te zullen aanwenden om voor hen vrijdom van tol op de Maas te Ravestein te erlangen.

Of deze tol vóór de stichting van Ravestein reeds bestaan heeft is onzeker. Volgens een vergunbrief van 1203 waren de ingezetenen van 's Hertogenbosch op de Maas in Braband en Gelre tolvrij en beweerden dit ook te Ravestein te zijn. Deze tol heeft blijven bestaan tot het begin dezer eeuw.

Onder de Brabantsche edelen hing Walraven heer van Herpen Borne en Sittard mede zijn zegel aan de kaart van Cartenberg in 1372⁴³.

Twee jaren voor zijn dood, den 12 maart 1376 bewilligde hij met den toenmaligen pastoor van Uden in de oprichting eener kapel op Zeeland, onder de parochie van Uden⁴⁴. De Luiksche bisschop Jan van Arkel en Ademar de Ruppe aartsdiaken van Kempenland gaven den 22 sept. van gemeld jaar hieraan hunne goedkeuring. De stichter dezer kapel was de adellijke schildknaap Arnold Heim van 's Hertogenbosch, aan wien ook het benoemingsregt tot deze kapel was voorbehouden .

Kort voor zijn dood, den 26 maart 1378, stond Walraven de heerlijkheid Ravestein, Herpen en Uden af ten behoeven van zijn halven broeder Reinoud⁴⁵.

Denkelijk geschiedde dit om moeilijkheden te voorkomen met de graven van Salm, kinderen zijner zuster Philippa. Hij stierf kinderloos in gemeld jaar, volgens Butkens den 3 mei, hetgeen een misslag zal zijn, althans in den verleibrief aan Reinoud door Wenceslaus en Joanna gegeven den 2 april van hetzelfde jaar wordt van Walraven als reeds overleden gesproken. Hij is begraven in de collegiale kerk van Sittard. Volgens Butkens had hij na het overlijden van Elisabeth van Arkel een tweede huwelijk aangegaan met eene dochter van een Fransch heer Ferieres, die na zijn dood hertrouwde met Jan heer van Gistelles⁴⁶.

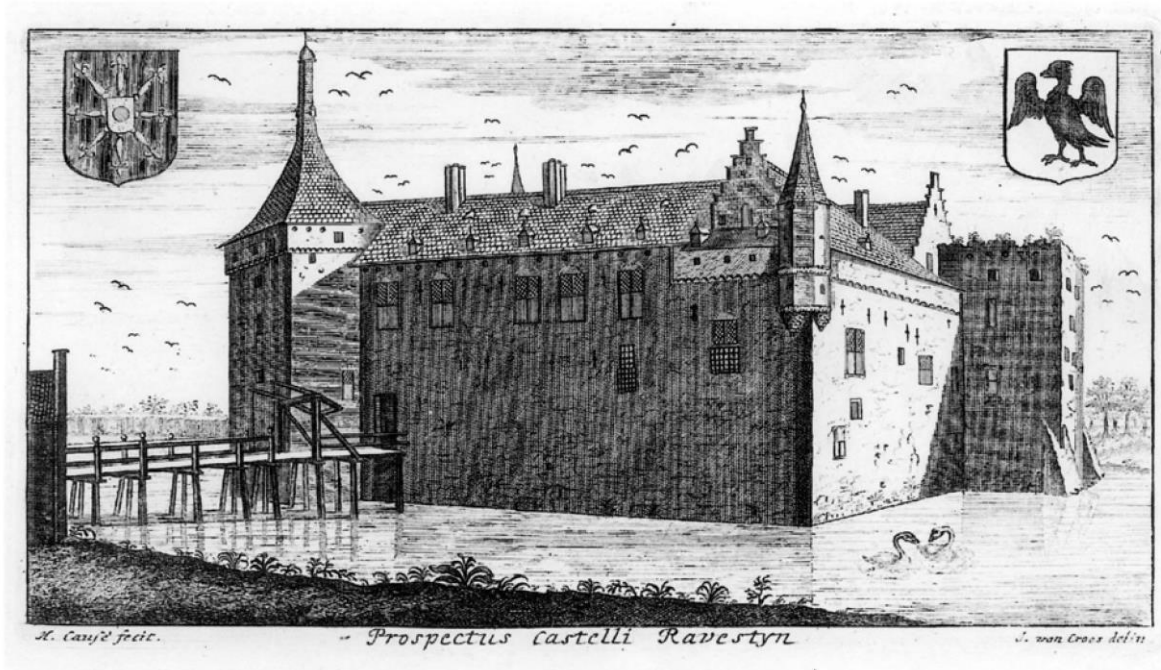

Fig. 2: Het kasteel van Ravestein (uit de verzameling van J. Sluijters).

Het jaar 1378: Reinoud van Valkenburg, heer van Borne, Sittard en Ravestein.

Reinoud, ook Reijnold of Reijnart genoemd, was evenals zijn broeder een dapper ridder, en had met dezen de wapenen over het regt op Valkenburg opgevat. Hij werd den 2 april 1378 door Wenceslaus en Joanna hertogen van Brabant met het land van Ravestein, Herpen en Uden beleend⁴⁷. Hij was tevens heer van Dalenbroek, Borne en Sittard. Hij maakte aanspraak op het land van Voorne in Zeeland, na den dood van Machteld.

In het begin zijner regering verkocht hij eene jaarlijksche erfpacht van 200 mudden rogge aan Dirk Rover te 's Hertogenbosch om die uit zijne domeinen, te Herpen en Uden gelegen, jaarlijks omtrent lichtmis te leveren. Deze rogge moest te 's Hertogenbosch geleverd worden, waartoe men gewoonlijk de spandiensten der ingezetenen gebruikte, waartegen zij later wel eens hunnen bezwaren inbragten⁴⁸.

Bij den aanvang zijner regering trok al dadelijk de nog jeugdige stad Ravestein zijne aandacht. Om haar in bloei en welvaren te doen toenemen, verleende hij haar zekere keure of voorregten, die niet dan gunstig op hare poorters (burgers) moesten werken.

Onder anderen schonk hij haar vrijdom van schattingen of beden en van tol voor hunne goederen; in 's heeren oorlog dienden zij ten zijnen koste; in den lande via Herpen en Dieden zou de wolleweverij alleen te Ravestein toegelaten zijn; geen bier dan alleen te Ravestein of lande van Herpen gebrouwen mocht aldaar vertapt worden; zij kregen het 1/3 in de accijnsen; en - mogten soms door eenig ongeval stadspoorten of muren nedervallen - aanspraak op zoo vele steenen van zijnentwege als er tot de opbouw noodig waren⁴⁹.

In den jare 1381 werden de nog overige geschillen uit den twist over Valkenburg ontstaan, met hertog Wenceslaus vereffend en Reinoud onderteekende mede den vrede die de hertog in 1382 met de stad Leuven aanging⁵⁰.

De meeste gemeentegronden waren reeds aan de ingezetenen uitgegeven. Uden en Zeeland bezaten nog een groote uitgestrektheid. Ook deze dorpen mogten zich verheugen over de pogingen om hun welvaren bevordelijk te zijn. Tot dit einde verkocht hun Reinoud den 4 julii 1385 de heiden, weiden en peel aldaar gelegen, die van tijd tot tijd verkocht en ontgonnen, eene nieuwe hulpbron werden voor landbouw en veeteelt. Dit geschiedde vooral in het midden der achttiende eeuw, en nog in 1806, 1809 en 1810 werden de broekgronden ten zuide en weste van Uden verkocht en zijn thans in schoone weivelden herschapen⁵¹.

In den jare 1387 was Reijnoud in geschil met de stad Aken, doch wij hebben niet kunnen vinden waarin dit geschil bestond; de hertogin Joanna van Brabant aan wie de beslissing was overgelaten, verklaart dat zij onderling verzoend zijn doch vermeldt ook niets van de oorzaak waaruit de twist ontstaan was⁵². Omtrent denzelfden tijd zou Reinoud heer van Ravestein ook in oorlog geweest zijn, volgens sommige schrijvers, met Arnold van Hornes bisschop van Luik. Wij hebben in het 1ste gedeelte no 34-35 (*Hermans, Charters Ravenstein*) de bronnen geleverd, waaruit latere schrijvers geput hebben, doch deze spreken niet van Ravestein maar van Revestein en noemen zekeren Lodewijk heer van Ravestein dien wij nergens onder die heeren vinden. Wie waren de heeren van Weijnarde en Lodewijk van Revestein die zich aan strooptogten en opligtingen van kooplieden pligtig maakten? Wij moeten hierop het antwoord schuldig blijven, doch gelooven dat de personen en feiten, als zij bestaan hebben, elders moeten gezocht worden, en bepaaldelijk niet in het land van Ravestein. Ook de gebeurtenissen in de Rijn en Maaslanden, die stellig op de jaren 1386-1388 moeten gebragt worden stroken geenszins met gemelde verhaal. Dat er in het land van Gulik oorlog gevoerd is tusschen de Luikenaars en de heer van Heinsberg, blijkt uit een vredesverdrag van den 10 dec. 1389.

Er bestaat van Reinoud nog een oorspronkelijke perkementen brief van den 13 april 1388 waarin hij zijne mildadigheid betoond aan de abdij van Berne⁵³. Deze bezat twee bouwhoeven, te Gaal en Munlo onder Schaijk. Hij schenkt aan dit godshuis, als een aalmoes, om godswil, het houtgewas bij de gemelde hoeven gelegen om jaarlijks het vierde gedeelte te kappen, met regt om een schutter daarover aan te stellen.

Reinoud nam een groot aandeel in den oorlog tusschen Joanna hertogin van Brabant en Willem hertog van Gelder. De stad Grave was de twistappel tusschen de oorlogvoerende partijen.

Reeds den 8 oktober 1386 kwam de krijgsmagt van Joanna de stad Grave belegeren. Na verscheidene vruchteloze aanvallen werd besloten de stad door uithongering tot overgave te dwingen. Hertog Willem hiervoor bevreesd, roept de bemiddeling in van Albrecht, graaf van Holland. Den 23 oct. werd te Heusden een verdrag getroffen, waaraan echter niet voldaan werd. Antwerpen en daarna Geertrudenberg en eindelijk 's Hertogenbosch werden bestemd als vergaderderplaatsen om den vrede te bewerken. Dit had werkelijk plaats den 2 junii 1387, wanneer hertog Willem opeens de onderhandelingen afbrak, en het oorlogsvuur opnieuw losbarstte⁵⁴. In het voorjaar 1388 kwamen de Brabanders met een leger van 40.000 man voor de stad Grave. Aan deszelfs hoofd stonden Reinout van Valkenburg heer van Ravestein, Jan van Polanen heer van Breda, en Hendrik van Boutersein, heer van Berg op Zoom, ridders van rijpe ervaring en beproefde dapperheid. Met het begin van junii begon men de stad van den linker Maas oever te beschieten. Om dezelve ook aan den rechter oever af te sluiten, verzocht de hertogin de toestemming van Reinout heer van Ravestein om bij deze stad een leger van 10.000 man over de maas te zetten, en weldra den 26 junii kwam het onder Niftrik in de nabijheid der Maas tot een bloedig gevecht, waarin de hertog van Gelre eene volslagene overwinning behaalde.

Op het gerugt hiervan namen de belegeraars de vlugt en Grave was ontzet. Meer dan 1200 strijders vonden hun graf in de Maas. De plaats waar dit voorviel, even over de Maas onder Niftrik, heet nog de strijdkamp. Hertog Willem wilde de gedachtenis hiervan vereeuwigen. Hij stichtte daar ter plaatse een kapel ter eere van van H.H. Joannes en Paulus. Vermoedelijk werd op den feestdag dezer heiligen de zege bevochten, ofschoon sommige schrijvers verschillen in den datum⁵⁵. Hendriks in zijne beschrijving der stad Grave deelt de stichtingsbrief mede van den jare 1392, zondags na kruisverheffing⁵⁶. Paus Urbanus de negende vergunde den vorst het jus patronatus over deze kapel, zooals gemelde schrijver en de heer C.W. Pape in de Handelingen van het provinciaal genootschap van Kunsten en Wetenschappen in NoordBrabant, sBosch 1841, verhalen; doch nimmer heeft een Urbanus de negende bestaan⁵⁷. Bij eene bulle van Paus Nicolaus V in 1453 zou deze kapel met de parochiekerk aldaar⁵⁸ en ook de parochiekerk van Beuningen in het kapittel van Grave ingelijfd zijn⁵⁹.

Kort hierna vielen de Gelderschen in de meijerij van 's Hertogenbosch verbrandden op St Laurensavond (20 aug) Oosterwijk, Moergestel, Hilvarenbeek, Boxtel en andere plaatsen en trokken met buit beladen over Weert naar Gelderland. Om de Gelderschen af te weren, bezetten de Brabanders Oss, Lithoijen, Herpen en Ravestein met 1200 ruiters en 4000 boogschutters, vanwaar zij uitvallen deden in het land van Maas en Waal. De koning van Frankrijk en de hertog van Bourgondien kwamen hertogin Joanna te hulp⁶⁰. Vucht, Gangelt en Millen werden door 500 Bourgondische lanciers bezet, de omstreken van Roermond afgestroopt en de stad Stralen in de asch gelegd. Door tusschenkomst van den koning van Frankrijk werd er in de maand oktober des jaars 1388 een voorlopig verdrag gesloten, waarbij de stad Grave een Brabandsche leen zou blijven. De hertog van Gelder en de hertogin van Brabant benoemden in het volgende jaar wederzijds zes gezanten, die te⁶¹ Ravestein bijeenkomsten hielden, totdat den 23 oktober 1389 aldaar een eigenlijk vredeverbond tot stand kwam.

Gedurende dezen oorlog had Reinoud de hertogin terzijde gestaan met zijne diensten en manschappen. Vandaar de zware oorlogskosten die hij de hertogin in rekening bragt ⁶².

- 1e De hertogin bekent haren "neve en raadsman Reinoud" schuldig te zijn 4000 holl. of geldersche gulden en belooft dezelve te betalen op Kersmis naastkomende, opdat hij haar in den Gelderschen oorlog met zijne manschappen en kastelen zou helpen, Brussel den 17 oct 1387.
- 2e De hertogin neemt op zich de schaden die Reinoud wegens dezen oorlog mogt te lijden hebben, Brussel den 22 mei 1388.
- 3e Schuldbekentenis van Joanna en Reinoud van 4000 holl. of geldersche gulden; item 10.000 holl. gulden ingevolge zekere overeenkomst tusschen beide gesloten; item 9758 1/2 holl. gulden wegens onkosten voor haar in dezen oorlog gemaakt, Brussel den 22 mei 1388.
- 4e Schuldbrief van Joanna aan Reinoud van 1390 goede goude franken en 40 Vlaamse groote, te betalen op vastenavond naastkomende, Brussel den 19 dec. 1388
- 5e Een schuldbrief van 550 goude franken, wegens onkosten te Brussel gemaakt, Brussel den 22 dec. 1388.

Hiertegenover staan de volgende kwitantien door Reinoud afgegeven: ⁶³

- 1e Van 6000 roijalen door de stad van 's Hertogenbosch voldaan dd 17 nov. 1391 .
- 2e Kwitantie van Reinoud van 2394 kroonen dd 15 oct. 1392.
- 3e Eene kwitantie van beden door het kwartier van 's Hertogenbosch voldaan aan Reinoud ten bedrage van 11.600 holl. gulden, dd Brussel den 8 oct. 1394

Al deze stukken worden in het Vlaamsch opgegeven op eene tabel van Belg. diplom. door Ernst aangehaald, en onder de brieven door den graaf van Salm overgelegd, die in 1397 het land van Ravestein van Reinoud erfde.

Bij het eerste stuk van het tweede deel der charters enz. hebben wij een aantekening medegedeeld van een zilver munt van Reinoud heer van Borne en Ravestein, hetgeen gedurende dezen oorlog schijnt geslagen te zijn, waarover later gehandeld zal worden.

Wij hebben vroeger reeds gesproken van de thans genaamde keukentiende op Dijklo onder Uden. Deze tiende, die tevoren leengoed was ten Brabantsche regte, gaf Reinoud den 27 mei 1391 aan zekeren Louis van Erp, om door hem en zijne nakomelingen als een vrij eigen goed bezeten te worden ⁶⁴. De voorzaten van dezen Louis, gesproten uit het adellijk geslacht der heeren van Erp zijn vermoedelijk de stichters der kapel ter eere van Onze Lieve Vrouw te Uden, van ouds bekend onder den naam van Onze Lieve Vrouw onder of in den lindenboom, dewijl het lieve vrouwe beeld volgens overlevering in een lindenboom gevonden werd. In deze kapel was van ouds een beneficie gesticht, waarvan de eigenaar der keukentiend het regt van vergeving had. Men meent dat de stichting omtrent 1272 zou plaats gehad hebben, dewijl dat jaartal op den ouden balk van het kapwerk gevonden werd. In eene oorkonde betrekkelijk de kapel te Boekel van de jare 1358 ⁶⁵ komt zekere Leo van Erp als rector der kapel te Uden voor. Wij zullen nog gelegenheid hebben hiervan later te spreken.

Reinoud huwde in 1393 met Elisabeth, dochter van graaf Adolf van Kleef ⁶⁶. Bij huwelijksche voorwaarde belooft hij, dat hij voor den bruidschat van zijne eechtgenootte het gemaal van Sittard aan haar afstaat, en stelt het land van Ravestein tot onderpand, tot zoo lang hij den bruidschat niet teruggegeven zal hebben in geval zijne vrouw kinderloos vóór hem overleed; daarbij bespreekt hij haar het vruchtgebruik of togt des lands van Ravestein indien hij vóór haar kwam te sterven. Dit laatste had werkelijk plaats. Hij stierf kinderloos den 17 januarii 1396 en werd in de Collegiale kerk van Sittard begraven. Bij uitersten wil had hij tot erfgenaam - behoudens den lijftogt voor zijne gemalin - aangesteld zijn neef Simon den

jongen graaf van Salm gesproken uit het huwelijk zijner zuster. Simon stierf volgens Butkens den 17 januarii 1397 en zijn broeder Jan graaf van Salm erfde van hem, zooals wij in het vervolg zullen zien.

Het jaar 1396: Elisabeth van Kleef, douarière des lands van Ravestein.

Na den dood van haren gemaal Reinoud trad Elisabeth in het vruchtgebruik dezer heerlijkheid. Gedurende haren overigen leeftijd die zich tot omtrent 1438 uitstreckte, geraakte dit land in handen van verschillende bestuurders, die het als pandheeren bezaten. Hierbij kwam de strijd over het eigendomsregt, die tevens bijna eene halve eeuw duurde zooals wij in het vervolg zullen zien. Dit alles tezamen genomen was weinig in staat om s'lands toestand te verbeteren en het welvaren der ingezetenen te bevorderen, vandaar welligt dat wij in dit tijdvak geene verordeningen omtrent politie- en justitie wezen aantreffen.

Dan ter zaak. Reeds kort na het overlijden van Reinoud, wist Adolf van Kleef zich regt te verschaffen op deze heerlijkheid. De toedragt der zaak was deze: Jan de jongere graaf van Salm, die door het overlijden van zijn broeder Simon zeker regt op het land van Ravestein verkreeg, had met een aantal edellieden in den oorlog van Adolf van Kleef tegen Willem hertog van Berg, de partij van den laatsten gekozen. De oorzaak van dezen oorlog was de tol van keizersweerd die aan Margaretha zuster van Willem, door haren vader tot bruidsschat gegeven was. Adolf streed derhalve vóór zijne moeder, tégen zijn oom. Den 7 junii 1397 had een bloedig gevecht plaats nabij Kleef, in het Kleverham. Adolf was op het punt van met de zijnen voor de overmagt te wijken toen te goeder ure de Wezelaars aankwamen en de overwinning op zijne zeide overbragden .

De hertog van Berg, Reinald van Gelder en eene menigte edellieden werden gevangen en niet dan onder zwaar rantsoen in vrijheid gesteld ⁶⁷. Dit gold ook Jan graaf van Salm. Hij moest namenlijk voor zijne loslating zijn regt op Ravestein Herpen en Uden aan Adolf tegen 4000 oude schilden afstaan, en reeds den 6 november 1397 werd Adolf door Joanna hertogin van Brabant hiermede beleend ⁶⁸. Later zullen wij zien, dat de erfgenamen van Odilia , zuster van Jan van Salm, hierop hunne aanspraak nog deden gelden en geen genoegen in dezen afstand hadden genomen.

Adolf van Kleef huwde in 1399 met Agnes, dochter van Rupertus paltsgraaf en keurvorst van Beijeren, die in 1400 Rooms koning en vervolgens keizer werd. In ditzelfde jaar hertrouwde Elisabeth met Stephanus paltsgraaf en hertog van Beijeren, zoon van gemelden keizer Rupertus.

Den 17 januarii 1401 belooft Adolf zijne zuster, thans hertogin, dat hij haar gedurende haar leven in het vreijs en ongestoorde bezit des lands van Ravestein zal laten ⁶⁹.

Sedert den jare 1371 was er wederom twist ontstaan over de grensscheiding tusschen het land van Ravestein en Cuik ⁷⁰. De afpaling van 1334 werd in 1401 ⁷¹ nader onderzocht en vastgesteld. Daarenboven was men tusschen de stad Grave en het dorp Uden overeengekomen, dat men den graspeel gemeenschappelijk zou beweiden, tot er tijd toe, dat men elkander dit accoord behoorlijk zou opzeggen ⁷². Eene dergelijke grensscheiding moet er ook plaats gehad hebben den 7 dec 1434 tusschen Boekel en Gemert, waarvan wij slechts een extract hebben gevonden ⁷³.

Elisabeth was ook eene weldoenster van het Kruisheerenklooster te St Agatha in den lande van Cuik. In 1411 schonk zij aan dit gesticht zekere rogenten uit hare domeinen te Ravestein ⁷⁴. In 1413 verloor zij andermaal haren gemaal Steven van Beijeren ⁷⁵ en gaf het land van Ravestein in pandschap aan: Johan van Loon, heer van Heinsbergen en Leeuwenborg.

Het jaar 1413: Johan van Loon, heer van Heinsbergen en Leeuwenborg.

Bij de aanvaarding van het pandschap had hem Adolf 1300 rijsche gulden opgeschoten. De heer van Heinsbergen belooft hem dat hij het land van Ravestein aan niemand dan aan hem zal overleveren, zolang deze gelden niet voldaan zijn. Tot meerdere verzekering zal hij geene andere ambtenaren benoemen dan die aan Adolf welgevallig zijn, die tevens de nakoming van dit verbond zullen moeten bezweren. Wij zien alzoo dat graaf Adolf op alle wijze erop bedacht was om eenmaal in het bezit te komen. Ook bij het hof van Brussel verzuimde hij niets om tot dit doel te geraken. Na den dood van hertog Antonij, was Jan IV in 1415 in het hertogdom opgevolgd. Volgens leenregt werd hij den 13 april 1416 in het leenbezit bevestigd, dat hij reeds in 1397 verkregen had ⁷⁶. Zooals blijkt, had dit alleen betrekking op den blooten eigendom of erfelijkheid.

Wegens het bestuur des heeren van Heinsbergen, met betrekking tot het land van Ravestein, hebben wij overigens niets gevonden. Alleen willen wij nog melden, dat zijn zoon ook Johan geheeten in 1419 met eenparige stemmen tot bisschop van Luik verkozen werd ⁷⁷. Johan zijn vader en Adolf van Kleef vergezelden hem bij den plegtigen intogt in de bisschopsstad.

Het jaar 1421: Engelbert, graaf van Nassau, heer van Breda en Robert graaf van Virneburg, pandheeren van Ravestein.

Deze twee graven maakten namens hunne vrouwen ook aanspraak op de heerlijkheid Ravestein. Zij waren er dus op bedacht om het pandschap in hunne handen te krijgen. Met bewilliging van Elisabeth schoten zij de gelden om het pandschap des heeren van Heinsbergen te kunnen aflossen en traden nu zelfs als pandheeren van Elisabeth in het vruchtgebruik en beheer des lands van Ravestein. Hiervan was uitgesloten het dorp Dieden hetgeen Elisabeth voor zich behouden had. Mogt zij echter later dit dorp willen overgeven, dan was bedongen, dat gemelde heeren de voorkeur zouden hebben ⁷⁸.

Den 15 augustus 1422 geschiedde het leenverhef voor hertog Jan IV van Brabant. Daarbij werd Odilia van Salm, weduwe van Jan van Polanen heer van Breda, als zuster van den overledenen Simon van Salm beleend met het slot, stad en land van Ravestein. Tegelijkertijd deed Elisabeth afstand, ten haren behoeve, van den lijftogt en douarie der inkomsten ⁷⁹. Odilia had nu beide, de erfelijkheid en togt, verkregen, zij deed van beide afstand ten behoeve van haren schoonzoon Engelbert van Nassau, die hare eenige dochter Joanna ten huwelijk had. Deze Engelbert was destijds in groot aanzien bij hertog Jan IV van Brabant en het was vooral door zijn invloed en aanmaningen zoowel bij den adel en geestelijkheid als bij den hertog, dat in den jare 1426 de later zoo beroemde Universiteit van Leuven gesticht werd ⁸⁰.

In het begin der regering van Engelbert werd Ravestein bemoeijelijk door eene bezetting uit het slot op het Zand onder Niftrik. In 1423 schreef hij uit Breda hierover een ernstigen brief aan den hertog van Gelder ⁸¹. De bewoner van gemeld slot of huis was zekere Alard van Lienden. Wij hebben de juiste toedragt der zaak niet kunnen opsporen.

Intusschen liet hertog Adolf zijne aanspraak niet varen. Volgens leenregt vernieuwde hij niet alleen zijnen leeneed na den dood van Jan IV, voor het hof van hertog Philips van Brabant den 26 april 1428, maar ook na dezes dood werd hij door Philips van Bourgondië, opvolger in het hertogdom van Brabant, den 15 augustus 1431 in zijne erfelijkheid bevestigd; doch stond tegelijkertijd hetzelfde af aan zijn oudsten zoon Johan, die zich destijds aan het hof van Bourgondië bij oom Philips ophield ⁸².

Gedurende dien strijd om het regt tot de heerlijkheid stichtte Elisabeth een beneficium in de kapel tot Ravestein voor de zielen van hertog Steven van Beijeren en van Reinoud van Borne,

hare gewezenen echtelieden, en verdere bloedverwanten. Tot onderhoud van den bedienaar bezet zij 12 bossche mudden rogge uit hare tienden te Boekel en bespreekt het regt om een rector daarvan voor te dragen aan burgemeesters en schepenen van Ravestein, edoch mogten deze soms bemoeijelijkt worden in het regt van vergeving dan zal dadelijk deze stichting vervallen aan het altaar der H. Drievuldigheid in de Collegiale kerk van St Marten te Luik ⁸³. Niet lang hierna, in 1438, schijnt Elisabeth te Luik het tijdelijke met het eeuwige verwisseld te hebben; althans in dezen tijd begon de strijd opnieuw los te barsten.

De hertog van Kleef grondde zijn regt op den afstand van Jan van Salm van den jare 1397, waarop hij het leen verkregen had. De graven van Nassau en Virneburg hielden den afstand voor onwettig omdat hij door schrik en vrees was afgeperst, daarenboven maakten zij aanspraak namens de zusters van graaf Simon en Jan van Salm, die hun recht behouden indien, en thans op hen als wettige erfgenamen was overgegaan. Er moest alzoo aan eene bemiddeling gedacht worden. Johan oudste zoon van Kleef, wien in 1431 het eventueel bezit van Ravestein was afgestaan, belooft zijne vader schadeloos te houden, wanneer het land van Ravestein hem wordt toegewezen, met uitkeering van eene grootere geldsom van 10.000 rijns gulden ⁸⁴.

Het schijnt dat er werkelijk eene uitspraak van het hof van Bourgondië te Brussel ten gunste van Adolf van Kleef heeft plaats gehad ⁸⁵. De hertog van Kleef en de hertog van Brabant waren zwagers, de eerste had Maria zuster des laatsten tot gemalin. Of dit zwagerschap op de beslissing des geschils invloed gehad hebbe durven wij niet verzekeren, wellicht vreesden hiervoor de graven van Nassau en Virneburg, althans in 1442 beriepen zij zich op den roomschen koning Fredrik ⁸⁶. Deze gelast Adolf in de eerste rijkszitting te verschijnen om de zaak opnieuw te onderzoeken.

Vermoedelijk is zij hangende gebleven tot den 9 junii 1444 wanneer Philips de goede als hertog van Brabant eene geregtelijke uitspraak deed van den volgenden inhoud:

- 1e Alle ongeregtigheden en vijandelijkheden ter oorzake van dit geschil gepleegd, zijn vergeven en vereffend.
- 2e Johan van Kleef zal op den 22 julii naastkomende binnen Ravestein uitkeeren aan de andere partij 22.000 rijns gulden, waarna hem het slot, stad en land van Ravestein zal overgeleverd worden.
- 3e Als Kleef slechts 10.000 gulden kontant geven kan, zal de andere partij het slot, stad en land van Ravestein als pandheeren inhouden, met de helft der inkomsten, tot zoolang de overige 12.000 gulden betaald zijn.

Op bepaalden dag heeft Johan van Kleef deze gelden uitgekeerd, waarvan de heeren van Breda en Virneburg verklaren behoorlijk voldaan te zijn ⁸⁷.

Nog hetzelfde jaar, 19 nov. 1444, verklaart Jan van Kleef dat hij het land van Ravestein aan zijn vader afstaat, zoolang deze leeft, omdat hij de 22.000 gulden aan de huizen van Nassau en Virneburg ingevolgt de geregtelijke uitspraak, voor hem heeft voorgeschoten ⁸⁸.

Noten Tweede Hoofdstuk

¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 20

² *Hermans, Charters Ravenstein*, zie 3 dl bl 559

³ Ernst, *Histoire du Limbourg*, tom V p 298 en volg

⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1dl bl 87

⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 74 no 14
regel 3 staat Groenendijk lees: banddijk, terwijl no 13 bl 73 geheel moet wegvallen als zijnde hetzelfde met no 14.

⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, ibidem no 15 bl 76

⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 559

⁸ van Alen, 1 dl 117 en 498 =*Paringet*

⁹ *Teschenmacher*, pag 295

¹⁰ *Coppens*, 3 dl 2 afl bl 396

¹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 77

¹² Mathijs van Kessel werd den 10 Aug 1338 door Reinald graaf van Gelre beleend met het kasteel van Kessel zie: *Recherches sur l'ancien Comté de Kessel et sut l'ancienne seigneurie de Geijsteren*, par M.J. W(olters). Gand, F. et E. Gijsselijck, 1854.

¹³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 79

¹⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 564

¹⁵ Ernst, *Histoire du Limbourg*, V p. 288

¹⁶ zie Nijhoff *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, II del bl VIII en volgende

¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 561

¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 90

¹⁹ De Zittert is gelegen nabij den Elft onder Velp. De huizen aldaar zijn in 1794 afgebrand op last der bezetting van Grave

²⁰ overgesl. Stuk no 2-3

P. Bonaventura, bibliothecaris Trappistenklooster Westmal, (oorkonde uit Catharinagasthuis Grave??)

²¹ Robert sneuvelde in den oorlog tegen de Luikenaars in 1346

-
- ²² Pontanus : *historiae Gelriae* lib. VII 261
- ²³ Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, II dl bl XLIV
Nijhoff,
- ²⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3dl bl 562
- ²⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, ibid 566
zie ook Nijhoff's *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*,
11 dl bl LXXI
- ²⁶ Spaen IV dl *Codex diplomaticus*, bl 63
- ²⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 564 en 565 en 1 dl bl 93
- ²⁸ Ernst *Histoire du Limbourg*, V pag. 103
- ²⁹ zie ook Nijhoff's *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, 11 dl bl
LXXVIII
- ³⁰ Kemps, *Beschrijving der heeren van Arkel* bl 89
à Leidis Chr. Belg. 1. 31 .15 = *van Leiden, Chronicon Belgarum?*
- ³¹ Kemps , *Beschrijving der heeren van Arkel*, bl 91
- ³² van Heurn 1 dl bl 213
- ³³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 140
- ³⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bld 93
- ³⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl. 126
- ³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 97
- ³⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, ibidem bl 98
- ³⁸ Reeds voor 1355 had Walraven op den middelwaard in de Maas voor Ravestein
betimmeringen ondernomen, doch werd destijds belet. Vglk. *Hermans, Charters Ravenstein*,1
dl 135, 3 dl bl 708 in de nota.
- ³⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, vglk III dl No 21^a
- ⁴⁰ zie het diplomm 8ste dl der "Nouveaux memoires de l'academie de Bruxelles Cod. Dipl.
Pag 279 Willems.
Van Heurn 1 dl bl 214
- ⁴¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 146 no 24 vglk met bl 110
- ⁴² *Hermans, Charters Ravenstein*, ibidem no 24-25
- ⁴³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 571

-
- ⁴⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl no 27, 28 en 29
- ⁴⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 572 en 573
- ⁴⁶ *Butkens*, 1 dl bl 23
- ⁴⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 573
- ⁴⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 161
- ⁴⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 162
- ⁵⁰ *Miraeus* 1. 1251
- ⁵¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 165
- ⁵² *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 575
- ⁵³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 576 vglk 3 dl : 555
- ⁵⁴ *Ernst, Hist. du Limbourg* V bl 160, 162
- ⁵⁵ *Dr Wap (Dr. Jan. J.F. Wap, Geschiedenis van het land en de heeren van Cuijk, Utrecht 1858, Kemink & Zn.)* stelt dien den 30 julij, doch ook hem schijnt die datum niet zeker te zijn, bl 143.
- ⁵⁶ *Hendriks, Beschrijving der stad Grave*, 1 dl bl 84
- ⁵⁷ vermoedelijk Bonifacius IX
- ⁵⁸ Later hebben wij zeven parkamenten over de geschiedenis van Niftrik in het archief van het gasthuis te Grave ontdekt; niet de parochiekerk, maar de kapel te Niftrik is in het kapittel van Grave ingelijft. Zie hierover het zakelijke artikel Niftrik in *Schutjes kerkgeschiedenis van het bisdom van sBosch (Schutjes, Geschiedenis van het bisdom van sBosch.)* 5 dl bl 191 en volgende.
- ⁵⁹ volgens Binterims *Erzdiozese van Keulen*, stond onder Niftrik nog een andere kapel op het Zand ter eere van onze lieve Vrouw. 2 dl bl 170
- ⁶⁰ *Chronijken van sBosch* 1 dl page 170
- ⁶¹ *Butkens tom* 1 page 514
- ⁶² De bewijsstukken door ons geleverd zullen wij aanvullen uit eene opgave bij Ernst in zijne *Histoire du Limbourg tom V pag 160-161*
- ⁶³ vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, 1dl bl 172, 175, 180
- ⁶⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 12 en 3 dl bl 578

⁶⁵ In eenen brief van den 12 jan. 1358 verleenen verschillende bisschoppen eenige aflaten aan degenen die ten voordeele der kapel op Boekel hunne milddadigheid zouden betoonen. Hieruit zou men kunnen opmaken dat zij omtrent dien tijd is gesticht. Wij hebben de copie van dezen brief gelezen, doch is sedert verloren geraakt. In den jare 1677 werd de kapel van Boekel van Uden volkomen afgescheiden en tot parochiekerk verheven. Boekel is de geboorteplaats van Petrus Lucies, licentiaat in de godsgeleerdheid, pastoor der parochie van St Michiel te Leuven en deken van het distrikt. Bij uitersten wil van den 29 maart 1629 stichtte hij in het collegie Standonk aldaar eene beurs voor zijne naaste bloedverwanten en na hen voor de inboorlingen van Boekel, Uden en het land van Ravestein (Coppens 1 dl bl 405) Uit de latere bevestiging van gemelde beschikking, blijkt dat hij den 30 mei 1630 nog in leven was. De beurs wordt thans begeben door de pastoors St Peter en St Michiel te Leuven, op voordragt van den pastoor, van den burgemeester en oudsten schepen te Boekel.

⁶⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 176

⁶⁷ Knapp, 2 er band, siet 135

⁶⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 581

⁶⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, ibidem 584

⁷⁰ zie bl. 14 van dit boek

⁷¹ nota: eenige geregtelijke allestatien, gegeven op St Bartholomeusdag (24 aug) van gemeld jaar door ingezetenen van Uden, zijn in het gemeentearchief van Zeeland nog voorhanden.

⁷² *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 187

⁷³ vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 604

⁷⁴ *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, pag 206

⁷⁵ *Codex Diplomaticus* No 71

⁷⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 591

⁷⁷ Onder het bestuur van dezen bisschop, hetgeen zeer geroemd wordt, zie Coppens 1 dl bl 63

⁷⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 592

⁷⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, ibidem 594 No 43

⁸⁰ David, *Vaderl. Hist.* V dl bl 631, Leuven 1855.

⁸¹ zie Pontanus *Historiae Geldriae* lib. 8 No 30 pag 413 en Slichtenhorst 8 boek bl 192

⁸² *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 599, 601

⁸³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 188

⁸⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 606

⁸⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, *ibidem* 608

⁸⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, *ibidem* 611

⁸⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, *ibidem* 625.

⁸⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, *ibidem* 629.

Derde hoofdstuk.

Het jaar 1444: Adolf, hertog van Kleef, graaf van der Marck, heer van Ravestein.

Bijna eene halve eeuw duurde het eer Adolf in het bezit des lande van Ravestein geraakte, nog slechts als togtbezitter of vruchtgebruiker namens zijnen zoon Johan.

Een groot onheil kenmerkte al dadelijk het begin zijner regering; trouwens korten tijd nadat hij de heerlijkheid in bezit gekregen had ontstond er een geweldige brand die bijna de geheele stad Ravestein in asch verkeerde.

De meeste huizen met het stedelijk archief werden een prooi der vlammen; een afschrift der keure van 1380 werd echter behouden en den nieuwer landsheer ter bekrachtiging door de regering voorgedragen.

Adolf bevestigde dezelve den 9 maart 1446 ¹, opdat de stad zich "beteren" en wederom betimmerd en bewoond mogt worden, waarbij hij zich voorbehoudt om de wollen laken weverij tot andere plaatsen uit te breiden als het later nuttig en redelijk zal zijn.

In de vroegere keure was bepaald dat de erven der burgers binnen de stad vrij van schatting of beden zouden zijn, thans wilde hij de goederen en erven der burgers, op andere plaatsen gelegen, hieronder niet begrepen hebben. Volgens oude brieven genoten de huizen op Schaafdries, voor de stad gelegen, dezelfde voorregten.

Met toestemming van zijn oudsten zoon Johan, werd Dirk van Bronkhorst, heer van Batenburg, door Adolf den 1 junii 1446 tot ambtman of drossaard over het land van Ravestein aangesteld ² waarvan echter het kerspel van Uden met zijne onderhoorigheden was uitgescheiden, dewijl dit dorp hem voor eene som van 12,000 rijnsche gulden in pandschap werd gegeven. Onder het kerspel van Uden behoorden ook Boekel en Zeeland, deze plaatsen werden het halve land, ook wel heikant genoemd, in tegenoverstelling van den Maaskant waaronder de overige dorpen verstaan werden ³.

Dus was de heer van Batenburg ⁴ niet alleen landdrost maar tevens pandheer van het halve land. De voorwaarden waarop hij dit ambt aanvaardde, hebben wij naar den oorspronkelijken brief medegedeeld en was gesterkt met drie zegels ⁵.

Den 2 junii 1448 bekrachtigde Arnaud hertog van Gelder eenige voorregten der burgers van Grave. Daarbij werd bepaald dat de goederen der ingezetenen des lands van Ravestein, in het land van Cuik tolvrij zouden zijn, zoolang de goederen der ingezetenen des lands van Cuik dezelfde vrijheid in het land van Ravestein zouden hebben. Dergelijke bepalingen omtrent de goederen van die des lands van Cuik treffen wij ook aan in de landkaart van Philips van Ravestein dd 1522 art XVII.

Het blijkt dat deze wederkeerige vrijdom nog langen tijd heeft plaats gehad.

Van den landtol waren deze laatsten nog vrij volgens ordonnantie van den jare 1735 ⁶.

Adolf van Kleef stierf den 19 september 1448 in den ouderdom van 77 jaren en werd in het Karthuizer klooster bij Wesel begraven, vanwaar zijn gebeente in 1590 in het predikheerenklooster binnen de stad werd overgebracht. Zijn eerste huwelijk (1399) met Agnes dochter van keizer Rupertus bleef kinderloos. In 1406 hertrouwde hij met Maria dochter van Jan hertog van Bourgondie. Uit dit huwelijk hetwelk hem een rijke bruidsschat aanbragt, zijn gesproten drie zonen: Johan zijn opvolger, Adolf heer van Ravestein en Engelbert die jong stierf; daarenboven zeven dochters waarvan Catharina huwde met Arnoud van Gelder, de overige met verschillende vorsten.

Adolf werd in 1417 tijdens de kerkvergadering van Constans door keizer Segismundus tot de hertogelijke waardigheid verheven.

Over zijne oorlogen en verdere regeringsdaden die met het land van Ravestein in geen betrekking stonden, leze men: Teschenmacher cum notis Dithmai Pag 285 en volg. item Brossi et Mappii annales Cliviae etc. tom II pag 2 en volg.

item Knapp, Geschichte Cleve-Mark II Seite 127 enz.

Het jaar 1450: Adolf van Kleef , heer van Ravestein.

Twee jaren na den dood van hertog Adolf werd er eene erfdeeling gemaakt tusschen zijne beide zonen Jan I, genoemd de oorlogsheld, en Adolf, onder bemiddeling hunner moeder Maria en Philips van Bourgondië. Adolf moest afstand doen van zijn regt op het hertogdom Kleef en graafschap van Mark, en verkreeg het land van Ravestein, met 600 gouden kroonen uit de inkomsten van sHertogenbosch ⁷. Hierbij kwam nog de heerlijkheid Wienendaal met eene jaarlijksche renten van 2000 kroonen; ook moest hij volgens dit verdrag Beilstein en Virdenburg afstaan waarmede hij door zijnen vader in 1445 begiftigd was. Daar het kerspel van Uden kort na de vereffening der geschillen met de graven van Nassau en van Virnenburg, voor 12000 rijns gulden aan Dirk van Bronkhorst, heer van Batenburg verpand was, nam hertog Jan I van Kleef op zich om bovengemelde 12000 rijns gulden binnen den tijd van acht eerstkomende jaren beginnende met den datum dezes verdrags, terug te schieten en het pandschap van het kerspel Uden in te lossen. Zoo lang echter gezegde inlossing niet geschied was zou hij jaarlijks op St Martensdag 1200 rijns gulden aan Adolf hiervoor moeten uitkeeren. Hierbij was bepaald dat Adolf zich moest houden aan de verbintenis met Dirk van Bronkhorst en zijne erfgenamen omtrent het kerspel van Uden aangegaan.

Nadat Dirk van Bronkhorst in 1451 overleden was, is het pandschap des kerspels van Uden op zijn zoon Herman overgegaan. Onder dezes bestuur werd den 3 september 1455 een rectoraat of beneficie ter eere van den H. Antonius abt en de H. Barbara in de kapel van Volkel onder Uden gesticht. Reeds in het jaar 1449 had zekere Arnoldus Willemsen en Lutgardis zijne huisvrouw eenige beschikkingen bij uitersten wil ten behoeve der parochiekerk van Uden, der kapel van onze lieve Vrouw aldaar, alsmede der kapellen op Zeeland en Boekel, en bijzonder tot stichting eener kapel op Volkel, gemaakt; de kapelmeesters van Volkel in vereeniging met nog eenige andere ingezetenen stelden in bovengemeld jaar zekere inkomsten vast ten behoeve van een rector of priester die gehouden was aldaar, des woensdag en op een anderen dag der week na verkiezing mis te lezen of te doen lezen met verpligting om binnen de parochie zijn verblijf te houden ⁸. Deze stichting waarvan het begevingregt aan den tijdelijken heer van Uden werd voorbehouden, is den 6 oktober 1455 door Joannes van Heinsbergen bisschop van Luik goedgekeurd. De eerste voordragt waarbij Andries van Broekhoven junior voor Herman van Bronkhorst als tijdelijk heer van Uden, aan Jordanus van Boemel bijgenaamd Loef deken van het toenmalige dekenaat van Cuik, werd voorgesteld, is nog voorhanden. Den 2 maart 1456 verleende de aartsdiaken van Kempenland hieraan zijne goedkeuring en bevestigde gemelden Andreas tot eersten rector ⁹. In 1484 verkregen de ingezetenen van Volkel bij pausselijke breve de vergunning dat zij op zon- en feestdagen volstaan konden met mis te hooren in de kapel aldaar, alleen paaschdag uitgenomen. Deze vergunning werd in 1510 door Joannes de Hornes bisschop van Luik erkent, terwijl in 1510 hieromtrent nog nader werd overeengekomen dat hierdoor geen beletsel aan de parochiale mis werd gebracht. Behalven de twee missen waarvan in de oprigting gesproken is, stichtte zekere Mathias van Heijst in gemelde kapel, den 6 augustus 1487, nog eene derde wekelijksche mis met nog eenige andere giften aan verschillende kerken ¹⁰.

Eveneens als te Volkel werd ook den 3 september 1455 een kapellanij of beneficie gesticht in de parochiekerk van Uden ter eere van de H.H. Georgius en Sebastianus. De stichters van dit beneficie waren de kerkmeesters met de dekens van het oude gild der gemelde heiligen. Behalven den bijstand in de zorg der zielen dien de bedienaar den tijdelijken pastoor op de voornaamste feestdagen moest bewijzen, was hij gehouden om wekelijks een mis te lezen op het altaar dier heiligen, welk in den **onlangs** gebouwden ¹¹ zuid beuk der kerk was opgerigt. Volgens de stichtingsakte was het begevingregt ¹² den tijdelijken pastoor en de twee dekens

Fig. 3: Johan I van Kleef (uit Basilica Carolina, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

der gilde voorbehouden ¹³.

Tusschen de stad Grave en het dorp Uden waren wederom nieuwe geschillen gerezen over het gebruik van den graspeel; twee gevolmagtigden wederzijdsch benoemd bragten de oneenigheden tot een minnelijk verdrag, blijkens een bescheiden van den 5 april 1457 ¹⁴.

Omtrent den jare 1462 schijnt het pandschap des kerspels van Uden te zijn ingelost; althans tot bevordering van justitie en politie gaf Adolf van Kleef in 1462 aan de gemeente van Uden zekere voorregten, bestaande uit 8 artikelen, waaronder ook het regt van voorpoting ter lengte eener roede of 12 voeten wordt erkent, onder voorbehoud van den vijfden penning die den landsheer voor den houtschat zal genieten. Bij art. 11 der landkaart van 1651 is dit regt tot 40 voeten uitgestrekt ¹⁵. Bij giftbrief van den 20 febr. 1464 verleende hij de ingezetenen van Uden nog andere voorregten waarvan eenige letterlijk met de voorgaande overeenkomen; artikel 9 bepaalt dat de schepenen van Uden hun hoofdvonnissen te Herpen zullen halen, en de schepenen van Herpen te Nijmegen ¹⁶. In een tweede giftbrief van denzelfden dag vergunt Adolf aan het kerspel van Uden nog eene andere keur; als over het aftreden en aanstellen van schepenen, het afleggen van jaarlijksche rekening door kerk- en arm-meesters, over het teregt staan van onbekende misdaden enz. ¹⁷.

In het jaar 1466 kreeg de abdij van Berne eene pausselijke vergunning om eenige goederen onder Herpen gelegen te mogen verkoopen ten einde te voorzien in de rampen die gemelde abdij door doorbraak der dijken en overstromingen geleden had.. De pausselijke bulle werd aan Joannes de Platea deken van St Jan te sBosch en Nicolaus deken van het kapittel van Hivarenbeek ter hande gesteld. Het schijnt dat de abdij van deze vergunning geen gebruik gemaakt heeft, dewijl zij nog lang het bezit der goederen te Herpen, onder Schaijk ¹⁸ gehouden heeft.

Den 10 junii 1467 werden eenige geschillen tusschen den rector en kapelmeesters ter eenre en twee schepenen met eenige ingezetenen van Zeeland ter andere zijde, door gekozene scheidsmannen bijgelegd; de rector en zijne opvolgers werden bevestigd in het genot van zekere goederen waaronder een huis hof en erven aldaar gelegen en de Weem geheten ¹⁹. Zes jaren later stichtte in gemelde kapel op Zeeland zekere priester Theodericus Rutgeri, van Mil, een beneficium of kapellanij ter eere van den H. Antonius abt en van de H. Brigida, waarvan de stichter het bevestigingsregt voor zich en zijne naaste bloedverwanten voorbeheld. Ludovicus de Bourbon, bisschop van Luik gaf hieraan zijne goedkeuring en stelde gemelden stichter tot eersten rector aan. Dit geschiedde den 23 nov. 1473 ²⁰. Den 8 november 1667 is gemeld beneficium door den aartsdiaken van Kempenland met dat van Onze lieve Vrouw in gemelde kapel voor altijd vereenigd, waarvan het patronaatschap aan den adellijken heer Henricus Heim toebehoorde ²¹.

Adolf vergunde ook zekere voorregten aan de abdij van Berne *betrekkelijk* eenige goederen der abdij onder Herpen gelegen. De giftbrief is van den 14 oktober 1476.

Na den dood van Karel den stouten die in 1477 voor Nancy sneuvelde begonnen de Gelderschen wier hertogdom door Arnoud aan het Bourgondische huis verpand was, het hoofd wederom op te steken. Maximiliaan van Oostenrijk verbond zich met den hertog van Kleef om hen tot onderwerping te brengen. De stad Grave ging in 1478 aan hen over, terwijl de hertog van Kleef den 16 julii van het

Fig. 4: Adolf van Kleef (uit Basilica Carolina, Mannheim 1762 van J. Shuijters)

volgende jaar ook Lobith wegnam. Kort hierna schijnt een wapenstilstand gesloten te zijn, doch men vreesde, dat dezelve niet onderhouden noch voortgang zou hebben. Dewijl nu het land van Ravestein tusschen Brabant en Gelderland gelegen was en aan gedurige doortogten en invallen bloot lag, vooral bij beleg der stad Grave, verkreeg Adolf heer van Ravestein van de hertogen van Brabant dat zijn kasteel stad en land, gedurende den Gelderschen oorlog onzijdig zou blijven, evenzoo als het onder zijn schoonvader Karel den stoute geweest was. Waarlijk een groot geluk in dezen langdurigen strijd, dan helaas! niet zelden werd deze neutraliteit geschonden. In het begin van 1480 beproefden de Gelderschen een heimelijken aanslag op Grave welke hun gelukte, zoodat deze stad door verassing wederom aan Gelderland kwam. Dit had een nieuw beleg in gemeld jaar ten gevolge, waarbij de onzijdigheid des lands van Ravestein geschonden werd.

Adolf beklagde zich hierover bij den hertog en hertogin van Bourgondie en van Brabant. Deze gelastten de stad en meijerij van sHertogenbosch om de onzijdigheid des lands van Ravestein stiptelijk te bewaren en behoorlijke informatie te doen naar de gepleegde schaden en afpersingen teneinde den landsheer en voorschreven ingezetenen daaraf "reparatie en restitutie te doen geschien alst behoeren sal" ²².

Om een denkbeeld te geven van de inwendige gesteltenis der heerlijkheid van Ravestein in dit tijdperk, hebben wij een tweetal landsrekeningen van ontvangsten en uitgaven over 1486 / 7 en 1487 / 8 medegedeeld in het derde gedeelte bl. 688 en volgende (*Hermans, Charters Ravenstein*); om herhalingen te vermijden moeten wij den nieuwsgierigen lezer derwaarts verwijzen. Behalven eenige veranderingen die de tijd noodwendig aanbrengt is dezelve innerlijke toestand tot het laatst der vorigen eeuw blijven voortduren. Opmerkelijk is dat reeds van de vroegste tijden af de landsheer zich voordoet als bezittende in zijne heerlijkheid den koningsban of het hoogste regtsgebied en landvorstelijke hoogheid. Evenals aan andere vorsten werden hem beden schattingen en daarenboven Consumptions -of redemptie- penningen door de ingezetenen geconsenteerd ²³. In 1486 werden hem beloofd 21000 rijns gulden in vier termijnen te betalen, te weten van jaar tot jaar vijfhondert. Later stegen deze penningen jaarlijks tot vijf of zes duizend rijksdaalders die over den lande werden omgeslagen en gewoonlijk van zes tot zes jaren geaccordeerd.

Ofschoon Adolf gedurende den gelderschen oorlog de neutraliteit voor zijne heerlijkheid verkregen had, schijnt de stad Ravestein nog al tamelijk versterkt geweest te zijn, althans wij vinden in de uitgaven van 1488 gewag gemaakt van herstellingen der stadsmuren en poorten (702) van een bolwerk op den middelwaard (708) en verder van de stadsvesten en grachten op bl 721. (*Hermans, Charters Ravenstein*)

Adolf stierf den 18 september 1492 te Sluis in Vlaanderen in den ouderdom van 67 jaren. Hij was een dapper en ervaren krijgsheld. Van jongs af werd hij opgevoed aan het hof van zijn oom Philips van Bourgondie, den goeden bijgenaamd en zijn zoon Karel den Stouten. Hij volgde Karel in den oorlog tegen Lodewijk XI in 1465 en onderscheidde zich onder den naam van ridder van de zwaan. In den oorlog tegen de Luikenaars had hij het bevel over de ruitery. Na den dood van Karel den stouten, trachtte hij de hand van Maria van Bourgondië voor zijn zoon Philips te winnen, doch Maximiliaan van Oostenrijk bekwam de voorkeur. In 1479 en 1484 was hij stadhouder en gouverneur generaal der Nederlanden ²⁴.

Hij sloeg in het kapittel der orde van het gulden vlies, in 1481 in de St Janskerk gehouden, den driejarigen knaap Philips den schoonen tot ridder; deze, voelende dat hij geslagen werd, wilde den heer van Ravestein met zijn degentje te lijf, waardoor onder de ridders een hartelijk gelach ontstond. Na den dood van Maria van Bourgondië werd hem mede de opvoeding van Philips toevertrouwd.

Zijn eerste huwelijk met Beatrix van Portugal in 1453 ²⁵ verschafte hem, behalve het eventueel regt op den troon van Portugal, een jaarlijksch inkomen van 25000 kroonen. Uit dit

Fig. 5: Filips van Kleef (uit Basilica Carolina, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

huwelijk werd hem in 1459 een zoon Philips geboren, die hem in het bezit des lands van Ravestein opvolgde .

Zijne tweede gemalin was Anna , natuurlijke dochter van Philips van Bourgondië, die echter kinderloos stierf. Adolf werd in het door hem gestichtte predikheerenklooster te Brussel begraven onder eene prachtige graftombe. Het ontwerp der lijkplegtigheden door een wapenkoning van het gulden vlies hebben wij in het 3e gedeelte bl 726 (*Hermans, Charters Ravenstein*) en de beschrijving van het grafmonument in het 2^e gedeelte van dit werk medegedeeld, doch verkeerdelijk werden daarin Adolf en zijn zoon Philips **hertogen** van Kleef genoemd ²⁶ .

Het jaar 1492: Philips van Kleef, heer van Ravestein

Philips verloor vroegtijdig zijne moeder Beatrix, en werd met David van Boergondië, later bisschop van Utrecht, en met Maria, erfgename van Bourgondië aan het hof opgevoed. In den ouderdom van 21 jaren in 1480, stond hij aan het spits des legers van Maximiliaan tegen Lodewijk XI koning van Frankrijk. In 1483 werd hij namens den hertog naar Eindhoven en Hamont gezonden tegen eenige duitsche ruiters die zich aldaar verzameld hadden. Hij speelde later een groote rol in de onlusten van Vlaanderen tegen den hertog. Die van Brugge hadden Maximiliaan op aanhitsing der Gentenaren gevangen genomen en hielden hem negen maanden lang in hechtenis ten huize van Philips. Door bemiddeling der Staten werd hij echter in vrijheid gesteld, terwijl Philips met den graaf van Hanau zich ter nakoming van het verdrag tot borgen stelden ²⁷. Dit verdrag hield in, dat bij aldien de hertog hieraan niet voldeed, Philips van zijn eed jegens denzelfden zou ontslagen zijn, om de Vlamingen tegen den hertog te dienen.

Ondertusschen was keizer Fredrik met een leger van 40.000 man afgekomen om de Vlamingen te straffen. De hertog verklaarde nu het verdrag van Brugge als hem niet meer verplichtend, dewijl het met geweld was afgeperst. Gent werd belegerd en de omstreken verwoest. Hierop stelde zich Philips aan het hoofd der Gentenaren en wist zijne krijgsplannen zoodanig te beramen, dat keizer Fredrik genoodzaakt was af te trekken. Om zich te wreken deed hij Philips in den rijksban; deze hierdoor nog meer verbitterd nam verscheidene plaatsen in Vlaanderen en Brabant weg, met name Brussel en Leuven.

Intusschen was de keizer naar Duitschland teruggekeerd, waar hem Maximiliaan volgde, latende aan Albert van Saksen het bestuur des lands over. In 1489 werd er wel een vrede gesloten, doch Philips weigerde denzelfden aan te nemen en wierp zich binnen Sluis waar hij zich nog twee jaren dapper staande hield. Nadat zijn vader Adolf aldaar den 18 sept 1492 overleden was, sloot Philips met de afgevaardigden van Albert den 12 oktober daaropvolgende een vredeverbond. Hierop werd hij met Maximiliaan verzoend, van den rijksban ontheven, en kreeg voor schadevergoeding aan zijne bezittingen en voor vroegere bewezene diensten eene som van 30.000 guldens waarvoor de Staten van Brabant Vlaanderen Holland en Zeeland zich als borgen stelden.

Philips had ook binnen Sluis nieuwe stuivers en dubbelde stuivers laten munten op naam van den jongen hertog Philips; aan de eene zijde waren uitgedrukt de wapenen van Bourgondië en aan de andere zijde een kasteel met springende leeuw ²⁸.

Mieris deelt ook leg- of rekenpenningen van Philips mede, waarvan wij een afteekening geven op plaat no 3, met jaartal 1503 .

Na den dood zijns vaders droeg Philips veelal de naam van "Philips van Ravestein". Den 14 september 1492 , terwijl hij zich nog binnen Sluis versterkt hield, verkocht hij aan drie verschillende burgers van 's Hertogenbosch tweektal veertien en eens dertien mudden rogge erfpacht uit zijne domeinen van Ravestein, waaronder de ingezetenen des dorps van Uden hunne personen en goederen verpandden; echter met bepaling dat gemelde heer Philips of zijne opvolgers de erfpacht van elke 14 mudden rogge met driehonderd en de 13 mudden met

tweehondert acht en zeventig Andriesgulden en zestien stuivers konden aflossen mits dat een jaar vooruit hiervan aan koopers kennis werd gegeven ²⁹.

In het volgende jaar, den 10 mei 1493 stichtte zekere Ida weduwe van Jan de Quaden, met nog eenige anderen een beneficie ter eere van de H. Barbara en van het H. Kruis in de parochiekerk van Uden. Ida bestemde van hare zijde tot begiftiging eene erfpacht van acht mudden rogge bossche maat, uit hare hofstede of hoeve gelegen onder Uden nabij de graspeel. Vermoedelijk heeft een gehucht thans onder den Reek behorende, van deze hoeve zijn naam ontleent, en is, terwijl oorspronkelijke bouwhoeve gesplitst is, nog **Hoefkens** geheten.

De stichting werd door den Luikschen bisschop Johan de Horne goedgekeurd, waarbij zekeren priester Hendrik de Quaden tot eersten rector werd aangesteld ³⁰.

In den loop van dit jaar, den 7 september, werd het dorp Uden overvallen door eene bende van 800 geldersche ruiters die aldaar groote schaden aanrigten. Eene gewapende magt uit de stad en meijerij van sHertogenbosch kwam op de tijding hiervan toesnellen. Zoodra de ruiters de aankomst hiervan bemerkten trokken zij af naar Eindhoven en vervolgens naar Hamont. Ongeveer 13 ruiters werden gevangen genomen en den 13 sept. daaropvolgende voor het stadhuis van sHertogenbosch onthoofd. Dit gevecht had plaats omtrent de watersteeg onder Uden en wordt nog naar dit voorval de ruiterssteeg genoemd ³¹.

Wij hebben geen andere invallen van de zijde der gelderschen opgemerkt, welligt is het hunne roof- en plunderzucht ontkomen, dewijl dit land sedert 1479 als eene neutrale heerlijkheid werd beschouwt. Evenwel had Philips gedurende den Gelderschen oorlog het kasteel en de stad Ravestein laten versterken.

In de landsrekeningen van de jaren 1486 en volgende, hebben wij gezien dat de stad Ravestein en het dorp Uden reeds jaarmarkten hadden; ook de ingezetenen van Herpen wendden zich met dit doel tot hunnen landsheer, die hun den 1 april 1495 twee vrije jaarmarkten toestond ³².

Philips begaf zich in 1496 naar Frankrijk en was in 1498 aldaar tegenwoordig bij de krooning van Lodewijk XII, zoon van hertog Karel van Orleans en van Maria van Kleef, en derhalve zijn vollen neef. Hier bekwam hij het bevel over eene fransche vloot tegen de Turken, doch stiet het hoofd voor het eiland Lesbos. Van Mieris zegt dat hij in 1507 acht jaren gouverneur van Genua geweest was en gedurende dezen tijd, in 1503, rekenpenningen had laten slaan, waarvan hij er twee heeft afgeteekend.

In dit laatste jaar kwam hij zijn verblijf vestigen te Enghien in Brabant, herstelde in 1512 aldaar zijne huiskapel, en hield er eene vorstelijke hofhouding. Uit deze laatste stad gaf hij den 5 april 1510 eene verordening van accijns op het bierbrouwen in het land van Ravestein ³³. In de keure van 1380 mogt geen bier vertapt worden binnen Ravestein tenzij aldaar of in het land van Herpen gebrouwen. Deze ordonnantie onderwerpt de uitlandsche bieren zooals van Homborch, van Grave van 's Hertogenbosch, Nijmegen of andere plaatsen aan een inkomend regt van anderhalven Vlaamsche van elke ton. In de rekeningen van den jare 148 6/7 bedroeg de bieraccijns voor den Maaskant 24 goudgulden, voor Uden of den Heikant 25 1/2, doch volgens gemelde verordening hadden er vele ontduikingen plaats.

Onder de regering van Philips stichtte de toenmalige pastoor van Uden, Hendrik van Maren, bij akte van 10 april 1522 in zijne parochiekerk een beneficie ter eere van de H. Anna met verplichting voor den beneficiant om wekelijks vijf missen te lezen, en de armsten uit te deelen jaarlijks drie oude zakken rogge in gebakken brood. Het begevingsregt werd

voorbehouden aan zijn neef Joorden van Maren en zijne wettelijke nakomelingen. Deze stichting werd door den officiaal van Luik quoad pia legata goedgekeurd den 22 april 1528³⁴.

Had Philips door de versterking der stad Ravestein gezorgd om zoo veel mogelijk het onderhoorige land voor de strooperijen en andere oorlogsrampen tegen de Gelderschen te dekken, hij deed ook zoo veel in hem was, de justitie en politie naar regt en billijkheid uitvoeren.

De ondervinding had vele gebreken in de vroegere landregten aan den dag gebragt; hij trachtte dezelve te verheelen door eene nieuwe verordening gegeven den 9 april 1522, bestaande uit 52 artikelen.

Krachtens deze landkaart waren de ingezetenen niet meer gehouden hun hoofdvonnis te Nijmegen te halen, en werd in de plaats eene vergadering van dertien schepen daargesteld, van welke men in hooger beroep, op zijn raad kon appelleren. Behalve de verdere verordening op het justitie en politie wezen werd ook de plaatsvervulling van erfopvolgers bij versterf opgenomen, welke vroeger hier te lande niet schijnt bestaan te hebben³⁵.

In 1522 ontstond er wederom geschil over het regt van ingebod. Het goldt eene rente die vroeger voor schepenen van sHertogenbosch gehypotheceerd was; daar het onderpand dezer rente onder de bank van Uden gelegen was, wilden de schepenen dezer bank hierover in regten kennis nemen; de schepenen van s'Bosch wendden zich hierop tot den raad van Braband die dezen dan ook in hun oud goed regt handhaafde³⁶.

De menigte van rogge die de domeinen alhier opleverden deden de landsheeren dikwijls besluiten om zekere gedeelten derzelve in erfpacht te verkoopen; alzoo verkocht Philips in 1524 eene erfpacht van 150 mudden, jaarlijks omtrent lichtmis te sHertogenbosch te leveren. Volgens art. 24 der vorige landkaart werden de ingezetenen met het vervoer bezwaard, waartegen zij meermalen hunne klachten, doch te vergeefs, hadden ingebracht³⁷. De uitgestrekte peelgronden waren te dien tijde eene groote hulpbron voor de gemeenten aan den heikant, niet alleen verschaften zij zich hieruit een overvloed van brandstoffen voor eigen gerijf, maar maakte hiermede ook hun geldelijk voordeel. Dit gaf aanleiding tot misbruik dier gronden: den 17 december 1526 gaf hij hierover eene nieuwe verordening, waarbij onder anderen elke last torf met vier stuivers bezwaard werd³⁸.

Philips verloor den 5 december 1523 zijne gemalin Francisca dochter van den graaf van St Pol uit het huis van Luxemburg waarmede hij sedert 1487 in den echt was vereenigd, en liet haar begraven in het klooster der predikheeren te Brussel.

Daar hij geene wettige kinderen naliet had hij Adolf, zoon van Jan II hertog van Kleef geadopteerd, doch deze overleed in Spanje, in 1525. Bij uitersten wilsbeschikking van den 20 mei 1526 benoemde hij opnieuw zijn neef Willem, zoon van Jan III hertog van Kleef, tot algemeen erfgenaam³⁹, omtrent het land van Ravestein maakte hij echter eene bijzondere bepaling. Dewijl hij door zijne geboorte zeer naauw aan het Bourgondische huis vermaagschapt was⁴⁰, en de stad en land van Ravestein een frontier van Braband was, waaraan de hertog in tijden van oorlog, zooals juist de Geldersche bestond, zeer veel gelegen moest zijn, wilde hij dat keizer Karel V als hertog van Braband, twee jaren lang, na zijnen dood, de stad en het land zou mogen bezetten, binnen welken tijd hij de keuze zou hebben om het land van Ravestein met Braband te vereenigen, onder voorwaarde dat zijn erfgenaam eene andere equivalente heerlijkheid binnen Braband gelegen zou bekomen. Had de keuze binnen bepaalden tijd geen gevolg, dan verviel deze beschikking en zijn neef Willem van Kleef werd geroepen om hem in de heerlijkheid Ravestein op te volgen. Philips stierf aan eene beroerte den 2 januarii 1528 in den ouderdom van 68 jaren.

Dewijl hij door het afsterven zijner gemalin Engien verloor, sleet hij zijne laatste levensdagen

te Wijnendaal bij Brugge. Hij werd in eene prachtige grafstede bij zijne gemalin te Brussel begraven. De graftombe werd door de franschen in de belegering van 1695 zeer beschadigd. In 1727 werd dezelve geopend en men vond nog de twee looden kisten die het stoffelijk overblijfsel dezer twee doorluchtige personaadjen bevatten. Voor elk derzelven was een koperen plaat aan de muur vastgehecht, waarop de 32 kwartieren stonden, zooals zij onder No 75 (*Hermans, Charters Ravenstein*) zijn medegedeeld, terwijl de wapenschilden op eene bijgaande plaat onder No 1 en 2 voorkomen ⁴¹. Van het huis van Ravestein te Brussel vroeger door Adolf en zijn zoon Philips bewoond hebben wij tevens eene beschrijving en afbeelding medegedeeld ⁴².

Zooals wij vroeger zeiden hield Philips eene vorstelijke hofhouding; de inventarissen die wij van zijn boedel in het 3e deel onder No 75a en No 75b (*Hermans, Charters Ravenstein*) leverden, strekken ten bewijzen van zijn groot vermogen. De nieuwsgierige lezer kan zich daarbij overtuigen van de rijkdom pracht en weelde die in het huiselijk verkeer van onzen landsheer zich vertoonden.

De heer C.T. de Nelis later bisschop van Antwerpen, haalt in eene memorie over oude handschriften, twee MS betrekkelijk Philips aan, als: *Epistolae oratoris Portugal liae ad Petrum Damas, Domino Philippi de Clivis domus magistrum et consiliarium 1487. Epistolae aliquot Philippi de Ravestain et Maximiliani Rom. regis super defensione Flandriensium , quam susceperat idem Philipus,*

Ook spreekt hij in eene vergadering der Academie des sciences et belles lettres in 1782 met belangstelling over: *les recherches sur Philips de Cleves seigneur de Ravestein et sur ses memoires militaires, par Mr le Marquis de Chasteler* ⁴³, echter is dit geschrift van Philips zoo onbekend niet, als mijnheer de Nelis meende; trouwens in de *Histoires des lettres, des sciences et des arts en Belgique , par M.F.V. Goethals, Bruxelles par la societ  nat. des bons livres, tom.duxieme 1840*, komt een artikel over Philips voor, waarin gemeld werk wordt aangehaald onder het opschrift: *Instructions de toutes manieres de gerroyer, tart par terre que par mer et des choses y servantes. Paris, Guill. Morel 1558 in 8 *. Hetzelfde bestaat ook in het Vlaamsch: *Den crijchhandel van den doorlucht. Heer Philips van Cleve, Ravesteijn enz. saligher gedachten. Anvers, Phillippe Nutius 1579 in 8 , 184 bladz .*

Het jaar 1528: Johan III hertog van Kleef, als vader en voogd.

Nauwelijks was Philips dezer dagen overleden of er ontstonden geschillen over zijne nalatenschap. Al dadelijk stond het land van Ravestein op den voorgrond. Reeds den 21 april 1528 zond Margaretha, gouvernante der Nederlanden namens keizer Karel V, haren thesaurier den ridder van Hannart naar Ravestein om daar met de gezanten van den hertog van Kleef te confereren over de inbezitneming dezer heerlijkheid, volgens inhoud des testaments van Philips. Het verhandelde in deze zamenkomst is ons niet bekend; alleen zien wij uit den lastbrief des ridders, dat hij gelast was van de gouvernante om "zekere zaken" in name des keizers aan de afgezanten van Kleef te zeggen ⁴⁴, doch dat dit ten doel had de dadelijke bezetting van Ravestein is meer dan waarschijnlijk. Teschenmacher ⁴⁵ zegt dat die van 's-Hertogenbosch de stad Ravestein hadden bezet, bij overgave van derzelver gezaghebber, tot verzekering van den Brabandschen hertog den leenheer en wettige opvolger.

Van Heurn ⁴⁶ getuigt dat de regering van 's-Hertogenbosch ook sterk aandrong dat Ravestein, hetgeen zoo nabij hare grenzen lag, met Braband vereenigd zou worden. Zij liet door hare afgevaardigden bij de algemeene staten te Brussel in 1531 hierop nog nader andringen. De stad en kasteel, destijds goed versterkt, werden wel bezet doch de vereeniging had geen gevolg, waarschijnlijk om de moeilijkheid die gelegen was in de verwisseling tegen eene andere heerlijkheid van gelijke waarde.

Dit geschil duurde tot den jare 1533. Den 21 april daaropvolgende zond de hertog van Kleef

zijne gevolmagtigden Johan Gogrief zijn kanselier, Thijss van Loe te Holt en Otto van Willige ambtman te Gennip, Mr Hendrik Baers genoemd olijslager, en Joost de Gruetere landdrost van Ravestein naar Brussel om met Maria gouvernante der Nederlanden namens den keizer, te handelen over de overgave der stad, slot, land en heerlijkheid van Ravestein. Na verschillende communicatiën werd den 19 mei 1533 veraccordeerd dat de stad, slot, land en heerlijkheid van Ravestein den hertog van Kleef binnen 24 naastkomende dagen, zouden overgeleverd worden, op voorwaarde dat het een leen van Brabant zou blijven⁴⁷. Den 6 september daaropvolgende bekent Johan van Kleef als vader en voogd, van den keizer als hertog van Brabant Ravestein ter leen houden⁴⁸. Waarop de keizer gemeld tractaat te Brussel den 6 oktober 1533 ratificeert. Dezelfde gezanten waren ook gemagtigd om te onderhandelen over de kleinodiën en andere gereede goederen uit het sterfhuis van Philips, waarop de hand was gelegd. Ook omtrent dit punt werd men het eens en Maria van Hongarije, die Margaretha als landvoogdes was opgevolgd, gaf den 29 mei 1534 aan den hertog van Kleef eene schuldbekentenis van 2948 livres als restant van eene grootere som waarop de meubelen die aan haar verbleven geschat waren⁴⁹. Hiermede nam de strijd over de nalatenschap een einde.

Onder de uiterste wilsbeschikking van Philips behoorde ook eene liefdadige stichting. Reeds den 12 dec. 1528 gaf Johan van Kleef hieraan gevolg⁵⁰. Hij liet tot dit einde te Herpen voor 13 armen eene huizing met 13 woningen bouwen, gewonelijk de **Armenkamers** genoemd. Aan elken dezer armen werden zekere toelagen uit lands rentmeesterij te Ravestein toegekend. Deze armenkamers, die weleer ten noorden der kerk van Herpen stonden, zijn in het begin dezer eeuw afgebrand, en thans geheel weggeruimd. Op bevel van den vorst in 1646 werden de inkomsten van twee dezer kamers bestemd tot daarstelling eener school te Ravestein, waartoe hij zelve 50 rijksdaald had geschonken.

Het jaar 1532 was bijzonder noodlottig geweest voor de Maasdorpen: een sterke ijsgang, opgevolgd van bijzonder hoog water, had aldaar groote schade veroorzaakt, en de Ravesteinsche sluis onder Megen was weggespoeld.

Het schijnt dat Johan van Kleef reeds voor de goedkeuring des verdrags door keizer Karel V, in het bezit des lands van Ravestein geweest is; trouwens den 3 maart 1533 verleende hij als vader en voogd reeds eenige landregten, waarin onder anderen bepaald werd dat men aan den Maaskant de maat en het gewigt der stad Grave, en aan den Heikant die van 's-Hertogenbosch gebruiken zou⁵¹.

De toenmalige landdrost van Ravestein, Joost de Gruyter, dien wij reeds onder de gevolmagtigden van hertog Johan leerden kennen, was eigenaar van twee nieuwe hoeven onder de parochie van Velp, nabij den graspeel en gemeente van Uden en Zeeland gelegen. Voor de eigenaren of vruchtgebruikers dezer twee hoeven of hofsteden, waarvan vermoedelijk het tegenwoordige gehucht onder Reek = Duifhuis, is ontstaan, was het van groot belang dat zij gebruik mogten maken van deze gemeentegronden. Op verzoek van den drost wordt door de ingezetenen van Uden en Zeeland bij opene brieven van den 2 mei 1533 dit gebruik toegestaan, even alsof die twee nieuwe huizen onder Uden en Zeeland gelegen waren, echter onder voorbehoud van consent van den landsheer. Johan van Kleef als vader en voogd bekrachtigt deze vergunning bij akte van den 8 november 1535⁵². Dezelfde Joost de Gruyter gaf als landdrost den 12 maart 1536 ook eenige verordeningen over het administreren van justitie en politie in deze landen⁵³.

In den jare 1537 deden zich weder geschillen op over het regt van ingebod. Nadat het land van Ravestein wederom aan het Kleefsche huis vervallen was wilde men dit regt ook als vernietigd beschouwen. De magistraat van 's-Hertogenbosch wendde zich hierover tot den

raad van Brabant die ten zijnen gunste de zaak besliste ⁵⁴.

Johan III hertog van Kleef die als vader en voogd het land van Ravestein bestuurd had, was gehuwd met Maria erfgename van Gulik, Berg en Ravensberg. Hij stierf den 6 februari 1539 in den ouderdom van 49 jaren terwijl zijne gemalin in 1543 hem in het graf volgde. Hij liet drie kinderen na:

Wilhelm die hem opvolgde,
Sijbilla gehuwd met Johan Fredrik keurvorst van Saksen
en Anna gehuwd geweest met Hendrik VIII koning van Engeland

Zie verder over Johan van Kleef:

Annales Juliae Cliviae etc. auct. A. Mappio tom. III pag 39

Annales van Teschenmacher pag 327 et seq. 1721 cum notis Dithmari en anderen

Het jaar 1539: Willem IV hertog van Kleef, enz, heer van Ravestein.

Het is ons doel niet eene volledige levensgeschiedenis van Willem hertog van Kleef mede te deelen; het bestek van ons werk bepaalt zich hoofdzakelijk bij het land van Ravestein en wij zullen slechts datgene aanstippen wat regtsteeks of zijdelings hierop betrekking heeft. Den 28 juli 1516 zag hij te Kleef het eerste daglicht.

Volgens eene aantekening in het kerkarchief van Ravestein was in 1718 te Dusseldorp nog eene akte voorhanden van den 2 oktober 1538 waarbij hertog Wilhelm een geestelijken voor de openstaande pastorij van Ravestein aan den aartsdiaken van Kempenland voordroeg. Zij luidde als volgt: Wilhelmus **filius** Cliviae Juliae ac Montium dux etc, **dominus** in Ravestein etc., venerabili domino archidiacono Campinae etc. salutem. Ad parochialem ecclesiam in Ravestein, dictae Leodiensis diaecesis, que olim in Niederlangel ejusdem diaecesis translata extitit etc.

De ridderschap en steden van Gelderland hadden hem in 1538 tot opvolger van hunnen bejaarden hertog Karel benoemd. Bijna eene halve eeuw had Karel de wapenen gevoerd om zich het bezit van dit gewest te verzekeren en nog was hij niet in het rustig genot. In dezen toestand van zaken was hij in 1539 dezer wereld overleden, en Willem hertog van Kleef had de teugels van bewind in zijne jeugdige handen genomen. Frans hertog van Lotharingen, maar vooral keizer Karel V waren zijne mededingers. Beiden beweerden om strijd het regt van opvolging; de hertog van Lotharingen als naaste bloedverwant wegens zijne grootmoeder Philippa dochter van Gelder, keizer Karel V krachtens een verdrag van Arnoud met Karel den stouten van Bourgondië in 1472 ⁵⁵. De Staten van Gelderland wezen beiden beleefdelijk af; den hertog van Lotharingen werd voor bescheid gegeven, dat hij vroeger geroepen zijnde, niet eens hierop geantwoord had; terwijl aan Maria, regentes der Nederlanden die zich namens den keizer had doen gelden, berigt werd dat de afstand van Arnoud zonder toestemming der Staten gebeurd was. Na den dood van hertog Karel, werd Willem van Kleef te Nijmegen opnieuw gehuldigd. In 1540 begaf hij zich in persoon tot den keizer, die destijds te Brussel was, om eene minnelijke schikking te beproeven, doch hij merkte weldra dat elke poging tot behouding van Gelder en Zutphen bij den keizer vruchteloos was. De verhandelingen op den rijksdag te Regensburg in 1541 waren voor Willem even ongunstig. Hij nam derhalve gereedelijk het aanbod van bondgenootschap aan van Frans I koning van Frankrijk. Deze beloofde hem ook de dochter zijner zuster Joanna van Navarre ten huwelijk. Zoodra Willem uit Frankrijk was teruggekeerd wierf hij met meesten spoed een sterk leger onder leiding van den berugten Gelderschen maarschalk Marten van Rossum ⁵⁶. Ons bestek dult niet om de rampen te schetsen die de oorlog in 1542-1543 alom te weeg bragt. Dit tijdperk was bijzonder noodlottig voor vele dorpen in de meijerij en in Brabant; plundering brandstichting

Fig. 6: Willem van Kleef (uit *Basilica Carolina*, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

verwoesting vergezelden de tochten van den Gelderschen Hercules, keizer Karel wilde thans zonder kosten te sparen een einde aan den gelderschen oorlog maken. Op den rijksdag te Neurenburg in het voorjaar van 1543 had hij Willem van Kleef aangeklaagd als een vorst die door Frankrijk aangehitst, door zijn veldheer van Rossum geheel Nederland in jammer en onrust dompelde, en verzocht dat de rijksdag Willem tot ontruiming van Gelderland zoude noodzaken. Hertog Willem verdedigde door gezanten bij den Rijksdag zijne regten en welligt was men het eens geworden, zoo niet Willem door opruijing van Frankrijk de reeds gemaakte voorwaarden geweigerd had te onderschrijven. Ook de overwinning die Willem bij Sittard behaalde, had zijne vredelievende stemming veranderd⁵⁷. In 1543 verscheen de keizer onverwacht in Duitschland en, gevolmagtigd door den Rijksdag van Spiers, trok hij met een groot leger naar Gelderland. Hij kwam langs den Rijn te Bonn aan en stelde zich den 24 augustus aan het spits. De kleine stad Duren viel in zijne handen; de spaanjaarden hieuwden alles neder, staken de stad in brand, en schrik en vrees verspreidden zich door het gansche land. Gulik en Roermonde openden gewillig hunne poorten, en Venlo gaf zich na eene belegering van drie dagen den 1 sept 1543 over. Thans ontzong aan Willem de moed, hij begaf zich in persoon naar het leger voor Venlo, en knielend smeekte hij den keizer om vergiffenis, die hem dan ook geschonken werd onder voorwaarde dat hij de katholieke godsdienst in zijne staten opregtelijk zoude handhaven, den keizer en roomschen koning getrouw blijven, het bondgenootschap met Frankrijk en Denemarken laten varen, en van alle aanspraak op Gelderland en Zutphen zoude afzien. Met betrekking tot het land van Ravestein werd in dit tractaat bepaalt, dat hij deze heerlijkheid den keizer zou omdragen als hertog van Braband en dezelve als zoodanig van hem ter leen terug ontvangen, zoo nogtans dat ten alle tijde het kasteel dier plaats voor den keizer en deszelfs bedienaren zoude overstaan⁵⁸. Ook willigde Willem in eene bepaling van gemeld tractaat waarbij den keizer het regt werd toegestaan, om gemeld kasteel en heerlijkheid van Ravestein tegen eene andere heerlijkheid of tegen zekere geldswaarde volgens goeddunken van een scheidsman erfelijk voor zich te mogen houden. Deze laatste bepaling verviel door een nader verdrag op den Rijksdag van Spiers van den 24 mei 1544 tusschen keizer Karel en Willem van Kleef gesloten, waarbij men was overeengekomen, dat hertog Willem van Kleef zou toelaten, dat alle bolwerken, wallen, versterkingen en vesten der stad en kasteel van Ravestein zouden gesloopt en de grachten gedempt worden, waartegen hem de keizer de stad en heerlijkheid Wassenberg zou afstaan. Tevens beloofde de hertog voor zich en zijne nakomelingen dat hij dezelve nimmer zou herstellen, noch eenige fortificatien binnen het land van Herpen of Uden zou daarstellen⁵⁹. Deze overeenkomst erlangde de goedkeuring der staten van Braband den 6 junii 1544⁶⁰. Den 12 junii daaropvolgende schreef Maria, gouvernante der Nederlanden aan de stad en meijerij van 's-Hertogenbosch⁶¹, om onder leiding van krijgskundigen de slooping te bewerkstelligen, waarmede reeds den 18 junii een begin werd gemaakt⁶². Wij misschen tot hiertoe de bescheiden om iets verder van de toenmalige gesteltenis der stad en hare vestingwerken te melden. Zeker is het dat zij destijds zeer versterkt geweest is.

De nog hangende geschillen over de ontruiming van Sittard en Heinsbergen welke plaatsen de keizer tot aan de uitvoering van bovengemeld tractaat van Spiers, in bezit had gehouden, werden bij het verdrag van Brussel van den 5 september 1544 uit den weg geruimd⁶³. De keizer hechtte hieraan zijne goedkeuring gedagteekend te Antwerpen den 29 april 1545⁶⁴. Uit dit laatste schijnt te blijken dat de kleefsche gevolmagtigden onder allerlei schijn van bewijs sustineerden dat Uden oudtijds een afzonderlijk kleefsch leen zou geweest zijn, wat wij reeds vroeger hebben tegengesproken. Om dit geschil voortaan te vermijden zal, volgens de ratificatie, het kerspel Uden met uitgedrukte woorden zooals Ravestein en Herpen in dit leengoed van Braband genoemd worden.

Wij zullen de verdere verbonden van vriendschap en alliantie tusschen den keizer en hertog

Willem stilzwijgend voorbij gaan, en enkel nog melden dat Willem den 3 juli 1546 te Regensburg in huwelijk trad met keizers nicht Maria, dochter van Ferdinand roomsch koning en later keizer Ferdinand I.

Sedert is hij den keizer steeds getrouw gebleven. Het regt van ingebod waaraan de ingezetenen dezès lands zich moeilijk konden onderwerpen, had in 1544 wederom geschil doen ontstaan. Tot handhaving van hun regt kwamen in gemeld jaar schout schepenen en dekenen van de vier gilden met vele schutters, acht wagens en 50 paarden, op zekeren avond uit 's-Hertogenbosch naar Herpen en ligten aldaar zekeren Zeel Brunen van het bed, en ook anderen te Herper Schaijk, en bragten hen naar sBosch op de gevangenpoort omdat ze zich aan het regt van ingebod niet wilden onderwerpen. Dit geval baarde opzien en de toenmalige landdrost Jk Roeleman van Bijland die in 1539 als zoodanig Joost de Gruyter was opgevolgd, trok zich de zaak sterk aan. Hij liet zich door schepenen van Herpen en Uden eene verklaring afleggen, hoe men hier te lande gewoon was te werk te gaan tegen degenen die in gebreke bleven hunne schulden te voldoen ⁶⁵. Men wendde zich vervolgens tot de gouvernante te Brussel die dan ook in last gaf aan den schout van 's-Hertogenbosch om de gedetineerden aan den drossaard van Ravestein uit te leveren ⁶⁶.

Den 4 sept. 1546 sloot Willem van Kleef een verdrag met Eustachius de Brimeu graaf van Megen, wegens de Ravesteinsche sluis onder Haren. Deze sluis waarvan reeds vroeger gesproken is, was in 1532 geheel weggedreven tot groot nadeel der ingezetenen. Men was thans over het maken van eene nieuwe sluis overeengekomen, waarbij de vergunbrief van 1331 opnieuw werd bekrachtigd en nog eenige nieuwe artikelen werden gemaakt, onder anderen dat bij het leggen van den nieuwen dijk de Ravesteinsche dorpen 36 roeden dijk verkregen, in plaats van 9 roeden 4 voeten waarvan in de eerste brief gesproken wordt ⁶⁷.

Twee jaren later bezocht hertog Willem zijne heerlijkheid Ravestein en werd aldaar den 3 mei door de ingezetenen als hunnen wettigen vorst gehuldigd. Bij deze gelegenheid bevestigde hij hunne oude voorregten waarvan zij een wettig afschrift moesten overmaken, en verleende tevens nog eenige nieuwe, op verzoek der onderdanen van Herpen en Uden ⁶⁸.

Het jaar 1552 was merkwaardig door een zonderling verschijnsel in deze landstrekken. Des dinsdags den 12 januarii ontstond tegen den avond een hevig onweder, met een noordwesten wind. Zware donderslagen vergezeld van hagelstenen en stormwind barstten boven deze landstreek en het naburige land van Cuik los. Eene menigte wilde ganzen en eendvogels werd van de inwoners opgeraapt waarvan sommige geheel, anderen half dood waren geslagen ⁶⁹.

In het voorbijgaan moeten wij op den jare 1555 aanstippen het overlijden van den geleerden Gerard van Veltwijck die vele schrijvers voor een Ravensteinschen inboorling houden. In 1528 werd hij onder 102 mededingers primus aan de universiteit van Leuven verklaard. Later werd hij geheimschrijver van keizer Karel V en in 1549 heer van Bouchout en thesaurier van de orde van de gulden vlies. Hij was zeer ervaren in de oostersche talen en had tevens zijn meester in vele gezantschappen gewigtige diensten bewezen. Hij overleed te Brussel in het begin van januarii van dit jaar. Zijne nagelaten schriften worden bij Foppens aangehaald ⁷⁰.

Reeds vroeger onder Philips hebben wij gesproken van een beveldschrift over het gebruik van den Peel. Het schijnt dat dit beveldschrift geene genoegzame uitwerking gehad heeft. Willem van Kleef hernieuwde hetzelfde den 13 maart 1557 en gelastte de ingezetenen van Uden Zeeland en Boekel om zich stiptelijk hierna te gedragen, zoowel omtrent het verkoopen van turf, als het graven van nieuwe kuilen, waardoor de peel bij langdurigheid van tijd zeer bedorven werd ⁷¹.

In het kerkelijke onderging het land van Ravestein omtrent dezen tijd even gelijk de overige Nederlanden, ook eene verandering. Philippus II koning van Spanje, onder wiens scepter de Nederlansche gewesten vereenigd waren, trachtte het plan eener nieuwe kerkelijke organisatie door zijn vader keizer Karel V hem dringend aanbevolen, tot stand te brengen. Bij een bulle van Paulus IV, gedagteekend den 12 mei 1559 werd het ontwerp van dit veel omvattend werk goedgekeurd. Eene andere bulle van den 11 maart 1560 bevatte de oprigting en omschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch, waaronder de plaatsen dezer landstreek werden opgenomen. Van de vroegste tijden behoorden zij onder het bisdom van Luik en maakten een gedeelte uit van het oude dekenaat van Cuik, hetwelk aan den aartsdiaken van Kempenland onderhorig was ⁷².

Bij de inlijving in het nieuwe bisdom werden zij gerangschikt onder het dekenaat van Maasland en later, onder het dekenaat van Oss. In den beginne ontmoette deze inlijving bij hertog Wilhelm eene tegenkanting ⁷³. Hij gaf voor dat deze landstreek niet aan den koning van Spanje onderhorig was, in wiens bezittingen, naar luid der bulle, de nieuwe bisdommen werden opgericht.

Echter was het klaarblijkelijk dat deze heerlijkheid een leengoed van Brabant was blijkens de veelvuldige bewijsstukken die wij in dit werk, sedert de twaalfde eeuw tot hiertoe hebben aangehaald, zoodat de koning van Spanje, als hertog van Brabant, tevens de regtstreeksche heer des lands was. Toen den 8 mei 1571 in de kathedrale kerk van 's-Hertogenbosch eene diocesane kerkvergadering werd gehouden, gelastte Willem van Kleef nog aan alle geestelijken dezer landstreek den 18 junii daaropvolgende, dat zij geen acht zouden slaan op de daargestelde kerkelijke verordening, en zich in de uitoefening hunner, aan den bisschop van Luik als hunnen kerkvoogd zouden onderwerpen ⁷⁴.

Bijna in hetzelfde geval verkeerden de geestelijken des graafschap van Megen. De zaak schijnt voor het oogenblik hierbij gebleven te zijn, en de geestelijkheid van Ravestein en Megen onderwierp zich aan den nieuwen kerkvoogd, die haar door den opperherder der kerk was aangewezen, gelijk later nog zal blijken.

De uitwatering der Maasdorpen had reeds in de veertiende eeuw geschillen doen ontstaan tusschen de omliggende plaatsen dezer landstreek ter eenre, en sommige dorpen van het kwartier van Maasland ter andere zijde.

De groenendijk, oudtijds zegedijk geheeten, die zich van den Megenschen dijk boven het dorp Haren zuidwaarts tot aan de hooge landen van Berchem uitstrekt, had in 1565 nieuwe twist doen rijzen, die dikwijls met feitlijkheden gepaard ging, waardoor de landerijen der wederzijdsche partij overstroomd werden. Willem hertog van Kleef nam gaarne alle middelen te baat om de zaak in minne te schikken. Met overleg van Karel de Brimeu graaf van Megen werden scheidsmannen gekozen om de zaak te vereffenen. Hiertoe werden benoemd Willem van Nassau prins van Oranje en Jan markgraaf van Berg op Zoom. Onder hunne bemoeijing werd den 28 november van gezegd jaar een voorlopig verdrag gesloten, totdat den 8 mei 1569 eene eindelijke overeenkomst tot stand kwam ⁷⁵.

Te dezer tijde kwamen ook wederom te voorschijn de oneenigheden over de limieten in den graspeel tusschen Grave en Escharen ter eenre en Uden en Zeeland ter andere zijde. Onder no 90 hebben wij eene geregtelijke verklaring, afgelegd voor schepenen van Grave, medegedeeld; deze werd beantwoordt door eene tegenverklaring van vijftien ingezetenen des lands van Ravestein.

Den laatsten dag der maand augustus 1570 werd eene oculaire inspectie op de plaatsen in geschil belegd, aan welke hoofd stonden Otto van Wachtendonk landdrost van Ravestein en Hendrik van Steenhuis ambtman van Grave; het geschilpunt liep over een waterloop genaamd de raam, die in de afpaling van heer Mathijs van Kessel tot grens was aangewezen; door die

van Grave werd hiervoor gehouden den raam komende van Zeeland; dezerzijds wilde men daardoor verstaan hebben een waterloop komende uit den peel. Na vele woorden gewisseld te hebben bleef dit hoofdpunt onbeslist, doch men kwam overeen dat het betwistte terrein gemeenschappelijk zou gebruikt worden tot tijd en wijle van s'heerenwege hierin nader was voorzien ⁷⁶.

In den jare 1576 liet hertog Willem een onderzoek instellen omtrent de ridderschap en adellijke huizen binnen den lande van Ravestein. In het verslag aan den kanselier van Kleef ingezonden door Wolter Cornelissen s'landsrentmeester bij afwezigheid van den landdrost, worden de volgende huizen opgegeven:

- onder Herpen : Het huis van Dirk van Dungen, scholtis,
evenals wijle zijn vader Cornelis.
De huijsinghe "is een alden steenen spijker"
Dungens huis geheeten.
- item aldaar Een huis van Jacob Suermonts, van Huisseling "
een ghoet huijsmanshuijs".
- onder Huisseling : Het huis van Johnn Suermonts, den Ringelenberg
genoemd, en is niet anders als een huijsmanshuijs te achten.
- onder Deursen : Een huis van Willem van Beeck, van zijne ouders afkomstig
"een huijsmanshuijs onlangs met een steenen camer en leijdack
gerepareerd"
- item aldaar : Een huis van Jacob van den Bonghaerd, van Gennip.
Het is "een steenen spijker" Rijswijckshuis genoemd naar den
vroegeren eigenaar Gijsbert van Rijswijck.
- onder Velp : Een huis van Willem van IJsselsteijn, en is "een steenen
spijker" met goede grachten omgeven, en heeft vóór hem Mr Joost de
Gruijter gewezen landdrost toebehoord, en van te voren zekeren
Anthonis van den Broek burger van Grave.

Hiermede eindigt de berichtgever zijn verslag en sluit met de verklaring geene meerdere personen te kennen, die voor "adellijke" te houden zijn, behalven anderen die hier wel geërfd, doch uitheemsch woonachtig zijn.

Ofschoon het land van Ravestein eene neutrale heerlijkheid was, bleef het evenwel niet geheel vrij van de rampen, die de oorlog die in 1568 tegen Spanje in de Nederlanden begonnen was na zich sleepten. Zijne territoriale ligging gaf aanleiding dat het dan eens door dezen, dan wederom door gene partij met inkwartiering belast werd. Zoo zien wij Karel graaf van Mansfeld den 20 november 1585 aan het hoofd van 4000 man, in allen haast, uit het Ravesteinsche grondgebied een inval in den Bommelerwaard ondernemen, terwijl hij kort daarna naar Herpen bij Ravestein terugkeert ⁷⁷, alwaar hij destijds zijn hoofdkwartier had. Toen dezelfde veldheer in 1586 zich van de stad Grave wilde meester maken, viel het Staatsche krijgsvolk in dit land om de stad te ontzetten. Bij deze gelegenheid werd de kerk van Huisseling zeer beschadigd en van hare klokken beroofd. In 1590 werd Ravestein wederom een oogenblik door de Staatschen aangevallen.

Sedert het verdrag van Venlo, waarvan wij reeds gesproken hebben, was hertog Willem den keizer en het duitsche rijk steeds getrouw gebleven. Zijn eerste huwelijk met Joanna van Navarre was nietig verklaard bij gebrek van vrije toestemming bij breve van Paulus III ⁷⁸.

Uit zijn huwelijk met Maria dochter van keizer Ferdinand zijn de volgende prinsen en

prinsessen gesproken:

- 1e Maria Eleonora, geb. juni 1550.
gehuwd met Albert Frederik hertog van Brandenburg in 1573.
- 2e Anna, geboren den 1 maart 1551.
gehuwd met Philips Lodewijk, paltsgraaf van Neuburg in 1574.
- 3e Magdalena, geboren den 2 sept. 1553.
gehuwd met Johan paltsgraaf van Tweekbrugge.
- 4e Karel Fredrik, geboren 24 april 1555, stierf te Rome 1575.
- 5e Elisabeth geboren in 1556, stierf in 1561.
- 6e Sijbilla geboren den 26 aug. 1557.
eerst gehuwd met Philip, markgraaf van Baden.
later met Karel van Oostenrijk, markgraaf van Burgau.
- 7e Johan Wilhelm, geboren 28 mei 1562
waarvan later gesproken wordt.

Reeds vroegtijdig was hertog Willem erop bedacht om het hart van de nog jeugdigen Karel voor godsdienst kunsten en wetenschappen te vormen. Hij zag slechts om naar een kundig leermeester wien hij zijn vertrouwen kon schenken. Hij vereerde hiermede Mathias Paludanus of van den Broek, van Venray, leeraar aan het collegie van Emmerik, een man die uitmuntte door helderen geest, sterk geheugen en buitengewone geleerdheid, zachten aard, en godsdienstigen levenswandel ⁷⁹. Karel Fredrik maakte onder zijne leiding snellen voortgang, en reeds op zijn 17 jaar was zijne opvoeding zoo ver gevorderd dat de hertog besloot om den jeugdigen prins eene reis naar Weenen, Venetiën, Rome en Napel te laten doen. Daar de letteroefeningen van Johan Wilhelm de afwezigheid van zijn leermeester niet toelieten, werd de geleerde Stephanus Winandus Pighius in deszelfs plaats bestemd, om Karel op zijne reis te vergezellen ⁸⁰. Nadat hij achtervolgens Weenen, Venetien, Rome en Napels had bezocht, waar hij overal een vorstelijk onthaal genoot, beving hem op zijne terugreis te Rome eene brandende koorts, die hem in 1575, na een ziekte van 15 dagen uit het leven rukte. Zijne vroegtijdige dood veroorzaakte eene algemeene droefheid. Gregorius XIII betuigde zijne deelneming door een eigenhandig schijven aan den hertogelijken vader den 10 febr. 1575 ⁸¹.

In den jare 1566 werd hertog Willem door een aanval van beroerte getroffen, welke gevolgen hem de laatste 25 jaren zijns levens niet hebben verlaten. Hij stierf den 25 januarii 1592 in den ouderdom van 76 jaren nadat hij zijne uitgestrekte landen 55 jaren had bestuurd. Hij werd met vorstelijke pracht in de kollegiale kerk te Dusseldorp begraven ⁸². Zijne gemalin was hem in 1581 in het graf voorgegaan.

Jacobus Lom van Roermonde maakte op hem het volgende grafschrift:

Quis jacet hic? Dux Juliacus. Qua stirpe parentum? Clivorum illustri
sanguine natus erat.
Quae conjux? Maria illa fuit. Quo stemmate? Magni
Caesaris et Divo Caesare nata soror.
Quid coluit juvenis? Martem. Quid adultior annis?
Pacem. Quid senior? Justitiam atque Deum.
Quo morbo periit? Senio cordisque dolore.
Qualiter? invicta spe, stabilique fide.
Ergo fuit, vivit pars prima, quid altera? Surget.
Unde? ex hoc tumulo. Quando? vocante tubâ.

Het jaar 1592: Johan Wilhelm, Hertog van Kleef, enz. heer van Ravestein.

Johan Wilhelm had den ouderdom van 30 jaren bereikt, toen hij zijn vader in het

bestuur zijner landen opvolgde. Van jongsaf aan was hij van een zwak en ziekelijk gestel en had zich aan den geestelijken stand toegewijd. In de godgeleerde wetenschappen had hij voor leermeester den geleerden Nijmegenaar Gerardus Busaeus of Buijs ⁸³.

Hij werd eerst proost te Xanten en daarna ook kanonik in de domkerk te Keulen. Sedert den jare 1580 tot 1585 had hij ook het bestuur des bisdoms van Munster zeer loffelijk waargenomen ⁸⁴.

Door het afsterven van zijn eenigen broeder Karel was de erfopvolging op hem vervallen, en hij legde in dit laatste jaar zijne waardigheid neder en tradt in echt met Jacoba, dochter van Philibertus markgraaf van Baden. Dit huwelijk werd met veel luister te Dusseldorp voltrokken. Onder de edellieden die uit al de onderhoorige landen deze plegtigheden bijwoonden, verscheen aldaar Gerard van Helingen, genoemd Promell, landdrost van Ravestein. Paus Sixtus V zond in 1587 aan Johan Wilhelms gemalin Jacoba, de gouden roos, als blijk zijner hoogachting. Met veel plechtigheid werd dezelve te Dusseldorp door den pausselijken legaat Antonius Caracciolo de vorstelijke gemalin overhandigd ⁸⁵.

Onder de regering van Johan Wilhelm ontstonden er in 1596 wederom geschillen over de zegedijk of groenendijk onder Haren. Eenige ingezetenen van Deursen en Denneburg hadden gemelden groenendijk tot driemaal toe doorgestoken. Die van het graafschap Megen en het kwartier van Maasland beklaagden zich hierover en spanden alles in, om dit te keer te gaan, waarbij volgens hun zeggen wel 14 duizend land geïnteresseerd waren. Verschillende memorien werden hierover gewisseld tusschen de regering van 's-Hertogenbosch en Jr Alexander Tengnagell, landdrost van Ravestein. Men kwam overeen dat er op bepaalden dag een zamenkomst zou gehouden worden. Die van 's-Hertogenbosch verontschuldigde zich om te verschijnen uit vreeze van krijgsgevangen te zullen worden, doch gelastten Jacob van Berchen, kwartierschout van Maasland tot de zamenkomst. Deze verscheen werkelijk op bepaalden tijd en gaf zijne commissie brieven over, doch de landdrost van Ravestein maakte bezwaar tegen zijne toelating als zoodanig, dewijl die van 's-Hertogenbosch buiten het vroeger verdrag waren. Wederzijdsch beriep men zich op het verdrag van 1569 en, ook wederzijdsch, beschuldigde men elkander hetzelfde gebroken te hebben tot groot nadeel der partijen. Het groote geschil bestond omtrent zekeren paal, die in gemelden groenendijk in 1569 was geslagen, doch thans door de krijgstroebelen was te zoek geraakt. De zaak werd in 1597 aan onpartijdige scheidsmannen uit Maas en Waal overgegeven, die na rijp overleg drie nieuwe palen in den dijk sloegen. Hierbij werd de overeenkomst van 1569 in haar geheel gehandhaafd en eene geldboete van 1000 Karelsgulden aan de overtreders opgelegd ⁸⁶.

Omtrent het regt van ingebod hetgeen voor de ingezetenen des lands van Ravestein groot bezwaar opleverde, had hertog Johan Wilhelm met de stad 's-Hertogenbosch ook gaarne een vergelijk getroffen. Hij zond tusschen 1600 - 1602 ten dien einde zijn landdrost en geheimraad Tengnagell aan het hoofd eener commissie derwaarts. Den 4 mei 1601 kwamen de gevolmachtigden op het stadhuis te sBosch tezamen. Na verschillende mondgesprekken bleef de zaak onafgedaan. De aartshertogen Albert en Isabella werden met de zaak bemoeid, doch even vruchteloos. De regering van 's-Hertogenbosch hield zich streng bij hare oude voorregten. en men vindt, dat zij dit regt later nog is blijven uitoefenen ⁸⁷.

Ofschoon het land van Ravestein, ten tijde der belegering der stad Grave door prins Maurits in 1602, zeker wederom veel moet geleden hebben, zijn ons echter weinig bescheiden hiervan ter hand gekomen. Op zijne terugkeering uit Brabant vernachtte prins Maurits den 17 juli te Uden en in de omstreken, en begon den 18 de stad te belegeren. De admiraal van Arragon Mendoza wierp den 10 august. te Grootlinden eene brug over de Maas om de stad te hulp te komen, zonder echter iets van belang uit te werken.

De heer van Grobbendonk gouverneur van sBosch had sterk bij den Admiraal aangedrongen

Fig. 7: Johan Willem van Kleef (uit *Basilica Carolina, Mannheim 1762* van J. Sluijters)

om de stad Ravestein te bezetten teneinde de toevoer uit Holland aan Maurits te beletten, doch te bezetting bleef achterwegen en de Admirant vertrok des anderen daags naar Venlo en vervolgens naar Maastricht ⁸⁸. De stad Grave ging den 19 sept. 1602 bij verdrag aan de Staatschen over.

Sedert de overgave der stad was er weder geschil ontstaan over de limieten van den graspeel. Johan Wilhelm als heer van Ravestein, en prins Maurits benoemden wederzijdsch eene commissie om de zaak te vereffenen. In 1605 werd ene overeenkomst getroffen waarnaar partijen zich moesten regeleren en waarbij werd vastgesteld dat de overtreders ieder in zijne jurisdictie zouden gestraft worden. In 1609 brak de twist opnieuw uit toen de ambtman van Grave twee burgemeesters van Zeeland op het kasteel van Grave had laten opsluiten en dezelve zonder losgeld niet wilden ontslaan. De reclames der regering van Ravestein bleven vruchteloos. De zaak werd echter bevestigd den 2 febr. 1610 wanneer Maurits met overleg der Kleefsche raden in deze zaak uitspraak deed: dat de gevangenen zonder borgstelling in vrijheid zouden gesteld worden, mits de kosten van hun verblijf betalende. Wijders zou de betwiste plek gronds in den Graspeel, nabij Zeeland gelegen, onder nadere aanwijzing verdeeld worden.

Hierop werden de gevangenen den 10 maart 1610 in vrijheid gesteld ⁸⁹.

Onder de regering van Johan Wilhelm trof de stad Ravestein den 10 junii 1606 eene verschrikkelijk ramp. Eene felle brand verwoestte de stad zodanig, dat het kasteel en slechts één huis behouden bleven. Behalven het stuk onder no 125 hetgeen van dezen brand gewaagt, vindt een nog een steen met het jaarschrift drift wanneer deze brand heeft plaats gehad. Dit is de tweede maal dat Ravestein bijna geheel is afgebrand ⁹⁰.

Na den dood van Jacoba van Baden in 1597, hertrouwde Johan Wilhelm in 1599 met Antonia prinses van Lotharingen; doch beide huwelijken bleven kinderloos. De hertog stierf den 25 maart 1609 te Dusseldorp.

Zijn overlijden werd te Antwerpen bekend juist denzelfden dag dat de vrede, bekend onder den naam van twaalfjarig bestand, getekend werd, Het was als het voorspel van nieuwe onlusten dewijl verschillende duitse vorsten om strijd aanspraak maakten op zijne uitgestrekte erflanden, ingevolge van huwelijken met de zusters des doorluchtigen overledenen.

Op bladzijde 27 l gedl. wordt de eisch van elk dezer vorsten hoofdzakelijk opgegeven onder de geslachttafel waarna wij den lezer verwijzen om niet in herhalingen te vervallen.

Noten Derde Hoofdstuk

¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 afd. bl 194

² *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 631

³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 28

⁴ Dirk van Bronkhorst, heer van Anholt kocht Batenburg van zijn zwager Willem bastaard van gelder. In 1440 neemt hij Oijen en Dieden in pandschap van hertog Arnold van Gelder. In 1442 word hij door keizer Fredrik met Batenburg beleend. Op zijne reis naar het heilige land voegde hij zich te Venetiën bij het gezelschap van hertog Jan I van Kleef. Te Jeruzalem aangekomen werd hij aldaar in 1450 door gemelden graaf tot ridder geslagen. Hij stierf te Nijmegen in 1451 en werd aldaar in de minderbroederskerk begraven.

Van Spaen, *Inleiding tot de Geldersche historien*, 1 dl 311 ; Pontanus, *Historiae Gelriae*, pag 476.

Na hem komt in 1456 zijn zoon als pandheer van Uden voor, vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, bl 230 en 259 van de charters

⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, ibidem bl 631

⁶ van Alen bl. 343

⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 48 en bl 203, 204

⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 47 en 50

Nota: De rectors bleven te Uden wonen totdat de rector Henricus van Duren omtrent 1698 te Volkel een rectoraat bouwde hetgeen sedert aan zijne opvolgers tot woning verstrekte.

⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, Nos 52, 53, 54

¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, Nos 52, 53, 54, 61, 62, 67, 68.

¹¹ De parochiekerk van Uden, versierd met een zwaren toren, is zeer oud. Zij had den rang van integra ecclesia, en is de moederkerk van Boekel en Zeeland. Oorspronkelijk bestond zij uit het middenschip. In het midden van de vijftiende eeuw werden de beuken ten zuide en noorden aangebragt. De toren is voorzien van drie zware klokken:

op de grootste staat:

Jhesus nazerenus rex judeorum vocor

et me fecit Gobelinus Moer Ao Dni 1484 14 Sept.

Op de tweede:

S. Petrus vocor Ao Dni 1443. Joannes Hoerken me fecit

Op de derde: in gothieke letters

Magister Wilelmus faber to Durnen me feciet. Maria.

O Rex glorie veni con pace. Ao Dni MCCCLII in wigilia assumcio beste marie.

¹² *Hermans, Charters Ravenstein*, no 51

¹³ Wegens dit beneficie is in het jaar 1823 het volgende vastgesteld, waarvan het oorspronkelijke in het archief der pastorij berust.

A.E. Borret, commissaris generaal over de distrikten Ravestein en Megen, enz.

Aan allen, die deze zullen lezen, zaligheid in den heere!

Daar in den jare 1823 den sept, Adrianus van der Meulen en Joannes van Dijk als tijdelijke dekens der gilde van de H.H. Georgius en Sebastianus in de gemeente van Uden Canton Grave, ter meerdere en verzekerder onderstand der eerste kapellany in de parochiale kerk van Uden hun heilzaam besluit aan ons te kennen gegeven hebben het beneficie van de H.H. Georgius en Sebastianus met allen deszelfs inkomsten voor altijd aan gemelde kapellanij te willen üniëren op zoodanige wijze dat de tijdelijke bedienaar der eerste kapellanij zoolang hij deze functie is waarnemende, al de inkomsten van dat beneficie zal genieten, onder voorwaarde, dat hij dan ook al de lasten en fundatiën daaraan annex zal dragen en kwijten zooals die voorheen zijn waargenomen, hebben wij, willende dit zoo heilzaam besluit met hart en ziel vervorderen niet kunnen afzien hetzelfde ten volle goed te keuren zooals wij hetzelfde bij deze tot meerder eer en glorie van god goedkeuren.

Gegeven te Reek den 25 oct. 1823

Local + sigilli

A.E. Borret, als boven

Joannes van Dijk

A. Franken pastor en stemgerechtigde

A. van der Meulen

van het beneficie van H. Georg en Sebast

¹⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 55

¹⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 56

¹⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 57

Vergelijk de landkaart van 1552 art 1 *Hermans, Charters Ravenstein*, bl 331 en 350 item van 1533 en 1651

¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 58

¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, III gdl no 58a

¹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 59

De nota bl 283 moet wegvallen en in plaats staan: De weem (in oud duitsch pastorij of woning van den priester) is gelegen in het noordeinde der straat, waar weleer de pastorij stond, doch in 1664 is een nieuw huis nabij de kerk voor pastorij aangekocht.

²⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 60

²¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 ged 1st. no 191

²² *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 681 en 684 no 60a 60e

²³ De eigenlijke bede of schatting werd geheven over het morgental der gecultiveerde gronden. *Wij zouden zeggen grondlasten*. Deze werd ook genoemd de meischatting omdat zij met 1^e mei moest voldaan worden. Zij beliep over het geheele land f 500, verdeeld volgens de matrikel op bl 28 § X 1^e dl. Den 17 dec 1760 (no 377, 2^e dl 2^e stuk) beval de keurvorst de maan of bedeboeken hiervan te vernieuwen en de rentmeester in te zenden.

De redemptie of consumptiepenningen dienden tot afkoop van alle overige lasten, en moesten op St Bavo (1 oct) voldaan worden. Zij werden op dezelfde wijze over de dorpen

omgeslagen. Elk dorp had zijne registers of cohier, maan of bedeboek genoemd waarin het morgental van ieder eigenaar, en de lasten of beden die daarop kleefden waren aangeteekend. Alle opbrengsten waren dus grondlasten. Vglk no 538, II dl

²⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 gdl bl 680 en 683 in de nota.

²⁵ zie de huwelijksvoorwaarde *Hermans, Charters Ravenstein*, 3^e gedl. bl 666

²⁶ zie verder over Adolf: Teschenmacher pag 315.

²⁷ van Heurn I bl 389.

²⁸ jaerboecken der stad Brugge II dl bl 237, Brugge 1738 in 12° vglk 1 dl bl 336

²⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 64

³⁰ Overgeslagen stukken no 1-2

Arch. der pastorie van Uden waar twee oorspronkelijke parkamenten brieven nog bewaard worden.

P. Bonaventura, bibliothecaris Trappistenklooster Westmal, (oorkonde uit Catharinagasthuis Grave??)

Overgeslagen stukken 1-2 in arch pastorie Uden (twee oorkonden 1493)

³¹ Mengelwerk over de prov. NoordBrabant door Dr. Hermans 3^e stuk bl 227

³² *Hermans, Charters Ravenstein*, no 65

³³ overgesl. stuk no 3, achter dit deel ??

³⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 71

³⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 70

³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 69

³⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 72

³⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 74

³⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 73

Nota: door dit testament is dat van den 19 sept 1521, door ons medegedeeld in *Hermans, Charters Ravenstein*, III dl bl 751 gedeeltelijk herroepen.

⁴⁰ In 1519 was hij met Margaretha gouvernante der Nederlanden tegenwoordig bij de crooning van keizer Karel V te Aken.

⁴¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 75

⁴² *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl bl 748

⁴³ MS der Bourgondische Bibliotheek in folio 17770 pag 427

⁴⁴ overg. stuk no 4

⁴⁵ *Teschenmacher*, 1 dl bl 185 in de nota
zie Knapp III seite 98

⁴⁶ *Van Heurn*, 1 dl bl 471

⁴⁷ no 5 overgesl. stukken

⁴⁸ no 6

⁴⁹ no 7 overgesl. stukken

⁵⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 76 1 dl

⁵¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 77 2e ged.

⁵² *Hermans, Charters Ravenstein*, 3 dl no 77a, 77b

⁵³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl 1. st no 143

Nota: de landkaarten waarin dit stuk voorkomt brengen hetzelfde op het jaar 1636, doch
blijkbaar abusief. In dien tijd was er geen Joost de Gruyter landdrost, maar wel in 1536
zooals blijkt. Hierdoor wordt nota (2) bl 16 nader toegelicht. Het vuurijzer kon in 1536 nog
goed voor rekenmunt dienen.

⁵⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 78

⁵⁵ Knippenberg, *Historis Ducatus Geldria* pag 147.

⁵⁶ Men leze hierover de levensgeschiedenis van Marten van Rossum door mr J.D.W. Pape,
sBosch 1847.

⁵⁷ *Teschenmacher Annales, editio 1721 cum notis Dithmari en anderen. Op f° 59!!*,
pag 335 ed. 1721

⁵⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 79

Nota: ofschoon Willem de hervorming nimmer heft omhelsd was dezelve echter bij
oogluiking op sommige plaatsen zijner staten ingedrongen. Ook zijne betrekking met mannen
die openlijk de nieuwe leer waren toegedaan maakte hem verdacht, zooals later nog blijkt uit
een bezoek van den pausselijken nuntius in 1561 bij Willem afgelegd. Vglk Mappius
Annales Juliae Cliviae etc. Op f° 59!!, III pag 72.

⁵⁹ overgsl. Stuk no 8

⁶⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 80

⁶¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 81

⁶² *Hermans, Charters Ravenstein*, no 82

⁶³ overgesl. stuk no 9

⁶⁴ overgesl. stuk no 10

⁶⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 83

⁶⁶ vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, bl 472
item van Heurn 1 dl bl 510

⁶⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 84
eene dijkroede was 16 voeten

⁶⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 85

⁶⁹ Henriks, *Beschrijving der stad Grave*, 1, 174
Chronijk van sBosch 1, 131

⁷⁰ *Foppens, Bibl. Belg.* 1, 361
item Andreas Valerius

⁷¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 86

⁷² Geheel eigenaardig kan hier meegedeeld worden de opgave of lijst van kerken en kapellen van het oude dekenaat van Cuik volgens MS onder den Hooggeleerden heer de Ram, Rector Magnificus te Leuven berustende. Dit pouillée is stellig van het midden der eerste helft van de vijftiende eeuw

Concilium Cuijkense

(oudtijds)

Alem eccl

Blerick

Horst appendix

Brede eccl.

Blijckerswijk

Altare S. Geveri Evermore
in Meerlaer castrale

Hoghen eccl. (lees Boghen)

Brakel eccl

Boxmeer

Cap. S. Mathiae in Hoerloe

Beerse eccl

Cuijcken

altare Lamberti

in magna Linde

Cap. S. Nicolai in

parva Linde

(tegenwoordig)

Alem

Blerick bij Venlo

Horst bij Blerick

Bree (Maasbree)

Blitterswijk

het kasteel bij Meerlo

Beughen bij Boxmeer

Oefeld

Boxmeer

Oploo

Beers

Cuijk

Grootlinden

Kleinlinden

Cap. De Haps	Haps
Diedenheim eccl	Dieden
Doerne eccl.	Deurse bij Ravenstein
Deremborch eccl	Denneburg
Demen eccl.)	
Deschdem)	Demen
Escheren eccl	Escharen
Cap. S. Jois bapt in Gassel	Gassel
Cap. Katharinae in Tongerlaer	Tongelaar
Empel eccl.	Empel
Ghesleren	Gheijsteren
Cap. Georgii in Maasheze	Maashees
Gravia eccl.	Grave
Ghiffen eccl	Geffen
Herpen eccl	Herpen
Cap. de Scheeck	Schajk
Husselinghen eccl.	Huisseling
Haren eccl.	Haren
Heesche eccl	Heesch
Lothem eccl	Lothum
Loen eccl	Neerloon
Langhel eccl	Neerlangel
Cap. Mariae in Ravesteijn	Ravestein
Lyttoven	Lithoyen
Kessel eccl	Kessel
Lytte eccl	Lith
Mille eccl	Mil
Cap. Cornelii de Wanrade	Wanroy
Meer eccl	Boxmeer
Cap. in palude	Ledeacker
Cap. in Oplo	Oploo
Oelbroeck, Cap.	
Anthonii in Meer	St. Anthonis
Meghen eccl.	Megen
Macharen eccl	Macharen
Meerlaer eccl	Meerlo
Maren eccl	Maren
Cap. de Gewanden	Gewanden
Muland eccl (lees Nuland)	Nulant
Oerle eccl.	Oerle bij Venraij
Oeijen eccl.	Oijen
Oss en Berchem	Oss en Berchem
Orten eccl.	Orthen
Cap. petri in Maelsteijn?
Buscumducis	sBosch
Cap. op den Vuchterdijk	S. Corneliskapel
Cap. Andreae in cap.	
Sororum de Orten	zie Coppens II, 263
Roesmalen	Rosmalen

Sevenhem	Zevenum
Sandebecke	Sambeek
Cap. Cornelii in Mulsen?	Mulheim
Vorst eccl. Prope Grubben	Vorste et Brubbenvorst
Wansam eccl	Wansum
Vorst prope Brochuze	Broekhuizenvorst
Venroede eccl	Venray
Cap. in Loenen	Leuwen
Cap. Mariae in castello	't Kasteel
Cap. Theobaldi in Loen	Overloon
Cap. Mariae in Hostelhen	Horst
Virlinckbeeke	Vierlingsbeek
Cap. in Groetingen	Groeningen
altare. Mariae in Helroes?	Holthees
Velpe eccl	Velp bij Grave
Uden eccl.	Uden
Cap. op Bokelle	Boekel
Cap. in Zeelant	Zeeland
Waenrode cap. par. De Mille	Wanroij
Swelgiechen eccl.	Swolleghem
Cap. mariae in Venrade	Venraij

Bovenstaande reeds medegedeeld door Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom sBosch*, ook in de *Analectes de l'histoire eccl. de la Belgique* tom. 1.

Pouillee eerste helft 15 eeuw (M.S. de Ram te Leuven) ook in Schutjes.

⁷³ *Hermans, Charters Ravenstein*, no 88b

⁷⁴ vglk Coppens IV dl bl 25 en 32

⁷⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 87, 89

Nota tot beter verstand dezer charters verwijzen wij den lezer naar de aantekening op bl 464 van dit werk. (*Hermans, Charters Ravenstein*)

⁷⁶ Gemeentearchief van Zeeland, waarin de oorkonden over dit geschil voorhande zijn.

⁷⁷ van Heurn II, 163

⁷⁸ zie de breve bij Teschenmacher *Codex Diplomaticus* No 116 pag 168

⁷⁹ Brosius (*Gulikse vicekanselier*) et Mappius, *Annales Juliae Cliviae etc. Op f° 59!!*, III pag 79.

⁸⁰ Deze geleerde kempenaar heeft de reis beschreven in een werk *S.W. Pighius, Hercules prodicius* Antw. 1587.

⁸¹ zie de breve bij Brosius (*Gulikse vicekanselier*), III, 90

⁸² Brosius ibitem 107 beschrijft dezelve breedvoerig

⁸³ Over Busaens of Buijs is Coppens lezenswaardig III dl 2^e afl. bl 372
Schutjes, Kerkgeschiedenis van het bisdom sBosch 4 dl bl 262.

⁸⁴ Brosius (*Gulikse vicekanselier*), III pag 96
Hij had nimmer de priestelijke of bisschoppelijke wijding ontvangen.

⁸⁵ Brosius (*Gulikse vicekanselier*) et Mappius, *Annales Juliae Cliviae etc. Op f° 59!!*,
ibitem 104

⁸⁶ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, no 91-97

⁸⁷ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, no 98

⁸⁸ Galluccii de bello belgico II pag 94

⁸⁹ Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, I 263
item archief der gemeente Zeeland

⁹⁰ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 45

Vierde hoofdstuk.

Het jaar 1609: Johan Segismundus, keurvorst van Brandenburg en Philip Lodewijk, paltsgraaf van Neuburg, heeren van Ravestein.

Alvorens wij dit tijdperk intreden moeten wij wederom aanstippen dat het ons doel niet is eene geschiedenis der Guliksche erfopvolging te schrijven. Wij willen ons hoofdzakelijk tot het land van Ravestein bepalen, en slechts zijdelings die punten des geschils aanraken, die min of meer hiermede in verband staan om des te beter den loop der zaken te kunnen gadeslaan.

Nauwelijks was Johan Wilhelm den 25 maart dezer wereld overleden, of het groote geschil over zijne erflanden begon. Reeds tien dagen na het overlijden toog de oudste zoon van Philip Lodewijk hertog van Neuburg¹ naar Dusseldorp om bezit van deze landen te gaan nemen. Den 12 april vaardigde hij een geschrift uit waarin hij zijne aanspraak blootlegde. Bijna gelijktijd verscheen het tegenschrift van den keurvorst van Brandenburg, die gelijk regt meende te hebben. Behalve dezen die elk uitsluitend aanspraak maakte op de geheele nalatenschap, daagden ook de andere vorsten op, gehuwd met de zusters des overledenen hertogs. Ook de keurvorst van Saksen bragt zijne regtsvorderingen ten berde. Uit vreeze dat een derde, die veel magtiger was zich in de zaak mogt vermengen, sloten de keurvorst van Brandenburg en de hertog van Neuburg, op aanraden van Maurits landgraaf van Hessen, den 31 mei 1609 te Dortmund een voorloopig verdrag om de erflanden gemeenschappelijk te beheerschen², totdat hetzij bij onderling verdrag, of in regten het geschil vereffend werde, zonder evenwel hierdoor de aanspraak der overige aanverwanten te willen uitsluiten. Zonder uitstel begaven zich de beide vorsten naar Dusseldorp³ waar de Staten der provincien juist vergaderd waren, die dan ook het Dortmunder verdrag, zonder acht te slaan op de vertogen des keizerlijken Commissaris, goedkeurden. Den 14 junii 1609 gaven de bezittende vorsten - (alzoo werden genoemd de keurvorst van Brandenburg en de hertog van Neuburg) - eene verklaring aan de Stenden van het hertogdom Kleef, Mark en Ravestein wegens het gemeenschappelijke beheer, waardoor elk bij zijne voorregten, zoowel in het geestelijke als in het burgerlijke zou worden gehandhaafd.

Den 17 januarii 1610 werd het verdrag van Dortmund opnieuw bekrachtigd en de beide vorsten besloten dat men tot het openen der archieven zou overgaan zoodra Wolfgang Wilhelm te Dusseldorp zou zijn aangekomen, en dat de arbiters drie maanden daarna zullen beginnen de erfregten van elk te onderzoeken, waarna zij een beslissend vonnis zullen uitbrengen. Ook gaven beide vorsten eene verklaring dat gemeld verdrag het huis van Tweebrugge niet kon praejudiceren⁴.

Geheel anders waren de inzigten van keizer Rudolf II over de landen der nalatenschap; de overeenkomst van Dortmund was geheel tegen zijne bedoeling. Hij wilde namenlijk de erflanden tot zich trekken om na gedaan onderzoek als hoogste regter in de zaak uitspraak te doen. Reeds had hij Leopold van Oostenrijk tot commissaris benoemd om de landen, onder beslag, in bezit te nemen. Werkelijk had deze zich van de stad en kasteel van Gulik meester gemaakt waarover hij Johan van Raussenberg tot gouverneur had aangesteld.

De bezittende vorsten voorziende dat het sequester hun weinig heil zou aanbrengen, riepen de bescherming in der duitsche vorsten die in het begin van 1610 te Hal in Zwaben een verbond sloten met Hendrik IV koning van Frankrijk om de Guliksche erflanden tegen den keizer te verdedigen, en voor de naaste bloedverwanten te beschermen⁵. Ook was men aldaar den 27 januarii overeengekomen dat men de leenverheffing van Ravestein, Winnendaal en Breskensand als zijnde Brabandsche leenen, van den aartshertog Albertus zou trachten te verkrijgen. Volgens den inhoud der stukken onder No 108-109 (*Hermans, Charters Ravenstein*) aangehaald, heeft de beleening in het begin van november 1611 ook werkelijk

plaats gehad. De keizer ziende dat hij het regt van sequester moeilijk zou kunnen staande houden stelde voor op den rijksdag te Praag in april 1610 om de erflanden aan den keurvorst van Saksen die buiten de unie der protestansche vorsten was op te dragen. Den 7 julii van gezegd jaar ⁶ kreeg al de beleening, doch zij bragt evenwel niets te weeg. Ook blijkt niet dat de keurvorst iets ondernam om zich uit dezen hoofde in het bezit der landen te stellen. De twee vorsten stoorden zich ook weinig hieraan, doch bleven daarom niet ledig. Op hun verzoek ondernam prins Maurits met behulp der franschen den 25 julii de belegering van Gulik hetwelk zich na een beleg van vijf weken, den 2 sept. 1610 bij verdrag overgaf. Na het vertrek van den gouverneur Rausschenberg gaf Maurits de stad aan de bezittende vorsten over, waarop spoedig de overgave van de andere plaatsen volgde. Dewijl de keizer de beleening van het Saksische huis vasthield, beproefden de bevriende vorsten op eene zamenkomst te Keulen het geschil te vereffenen, doch vruchteloos. Een ander Congres in maart 1611 ⁷ te Jutterbok in Leipsik gehouden, waarbij aan het huis van Saksen dezelfde regten als de twee andere huizen, in het voorloopig bestuur der erflanden werden toegekend, bleef eveneens zonder gevolg dewijl de hertog van Neuburg hieraan zijne goedkeuring standvastig bleef weigeren.

Onder het bestuur der vorsten van Brandenburg en Neuburg, die de Luthersche of Augsburgsche Confessie waren toegedaan, vertoonde zich in 1611 bij enkele ingezetenen van Ravestein eene overhelling tot de leer der hervorming. Men was zelf zoo ver gegaan dat zij zekeren predikant binnen de stad gebragt hadden om te prediken. Dewijl het land van Ravestein een Brabandsch leen was trok de aartshertog Albert zich de zaak sterk aan. Hij scheef, als regtstreeksche heer des lands, hierover eene scherpe aanmaning aan den landdrost en gelastte hem dergelijke nieuwigheden te keer te gaan en maatregelen te nemen dat zoo iets in het vervolg noch in de stad, noch op het platteland plaats greep, met bevel dat in het punt van godsdienst alles zou blijven op den voet, zoo als het was tijdens het leven des laatsten hertogs. Deze aanschrijving had plaats den 17 sept. van gezegd jaar. Deze woelgeesten lieten zich hierdoor niet afschrikken en snoefden erop dat de verkondiging der nieuwe leer met toestemming der beide vorsten geschiedde. De aardshertog ziende dat de zaak hiermede niet geeindigd was raadpleegde zijnen geheimen raad. Deze stelde voor dat men de vorsten van Brandenburg en Neuburg, die nog dezer dagen met gemelde heerlijkheid beleend waren, behoorde aan te schrijven om deze nieuwigheden te doen ophouden. Het bevelschrift door den hoogduitschen geheimschrijver den 15 nov 1611 terzonden, was als volgt:
= Daar wij vernemen dat eenige nieuwigheidzoekers sedert dat wij U tot de beleening en verheffing des lands en heerlijkheid van Ravestein hebben toegelaten, zich zouden verstout hebben aldaar preken strijdig tegen onzen godsdienst te houden, en het gerugt verspreiden alsof dit met Uwe toestemming geschieden; zoo hebben wij ons niet kunnen laten voorstaan dat dit waarachtig zou zijn. Daarom wij bewogen zijn U door deze te verzoeken om ons aangaande de waarheid in te lichten en tevens deze veranderingen en nieuwigheden te doen ophouden, handhavende de gezegde heerlijkheid van Ravestein bij dezelfde uitoefening van godsdienst, politie en justitie, zooals de vasallen Uwe voorgangers gedaan hebben. =
In hoever aan deze klachten van inbreuk op 's lands regten gehoor is gegeven, is ons niet gebleken. Dewijl echter de aanhang die de nieuwe leer vond, gering was, schijnt de zaak voor het oogenblik hierbij gebleven te zijn, totdat Brandenburg alleen bezitter werd zooals wij later zullen zien ⁸.

In den jare 1612 klaagden de dorpsbesturen van Uden, Veghel en Nistelrode tegen het bestuur van Dinther, bij den stadhouder en leenmannen der leen en tolkamer te sBosch wegens eene verstopping in de waterlei, thans meer bekend onder den naam van leigraaf.

Eenige ingezetenen van Dinther hadden ter plaatse, waar de leigraaf den Jeukdijk⁹ doorsnijdt, twee hoofden in gemelde waterlei aangelegd, waardoor de loop des waters zeer gestremd werd, tot groot nadeel van de boven geerfden. Nadat verschillende geregtelijke verklaringen hierover in het midden waren gebragt werd het dorpsbestuur van Dinther bij vonnis van den 23 oct. 1612 veroordeeld om gemelde twee hoofden te ruimen en den leigraaf die aldaar slechts 14 voeten breed was, tot negentien te verbreedden¹⁰.

Gedurende dezen tijd had er ook een ernstig geschil plaats tusschen de steden Ravestein en Grave over het heffen van den tol van schepen die goederen voor Graafsche burgers uit Holland medebragten. De stad Grave meende volgens hare privilegien tolvrij te zijn, terwijl zekere Marcelis de Wijs tollenaar te Ravestein niet naliet het toltregt te eischen. Dit geschil was reeds sedert 1609 hangende. De magistraat van Grave had zich hierover tot Alexander Tengnagel landdrost van Ravestein gewend en later tot de Kleefsche raden, doch zonder afdoening van zaken. Niettegenstaande men den tollenaar in regten wilde vervolgen, hield hij in oct. 1611, andermaal schepen aan. Hierop verscheen de Graafsche rigterbode te Ravestein met verzoek om onder borgtogt de schepen te laten volgen, terwijl hij tevens in geval van weigering, bedreigde om met behulp der kloveniers aldaar, met geweld de schepen weg te zullen voeren. Uit naam van den keurvorst van Brandenburg begaf zich de landdrost van Ravestein in november daaropvolgende naar Grave om op een te bepalen dag eene bijeenkomst te beleggen en alzoo de zaak in der minne af te doen.

Intusschen wilde de regering van Grave het geschil aan de bemiddeling van prins Maurits en den keurvorst van Brandenburg overgeven. Hetgeen voor het oogenblik een gewenst gevolg had. Toen echter in oct. 1613 de tollenaar de Wijs wederom een Graafschen schipper aanhield, ging men tot geweld over. De kloveniers van Grave begeleid door een burgemeester begaven zich gewapend naar Ravestein, maakten zich meester van het schip, namen den tollenaar gevangen en bragten hem op het kasteel te Grave.

De regering van Ravestein wreekte zich met een burger van Grave gevangen te nemen. Hierop volgt de wederwraak. Eenigen der Graafsche regering vergezeld van gewapende trokken reeds des anderen daags naar Ravestein en namen aldaar den scholtis gevangen, die gedurende 48 dagen te Grave in arrest bleef. Op bevel van de Kleefsche raden en zijne Excellentie werd er den 20 december op Caldenoord eene zamenkomst der beide regeringen gehouden waarna de gevangenen op hooger bevel van weerszijden werden ontslagen, doch over de schadevergoeding kon men het niet eens worden.

De zaak werd in april 1614 afgedaan, en tol van Graafsche burgers sedert niet meer geheven

11.

De eensgezindheid die tusschen de twee bezittende vorsten enigen tijd bestaan had, begon langzaam af te nemen, en veranderde in volslagen tweespalt toen men op het punt was de banden van vriendschap nauwer bijeen te halen. De gelegenheid was deze: Om de geschillen over de erfopvolging te vereffenen wilde men een huwelijk bewerken van den oudsten zoon van Neuburg met een prinses van Brandenburg. De erfprins van Neuburg begaf zich deswegen naar Berlijn, en hier zou bij den maaltijd en door de werking des wijns een zoo hevig geschil tusschen den prins en den keurvorst ontstaan zijn dat deze den prins een oorvijs gaf, hetgeen hij zoo euvel opnam dat hij in aller ijl Berlijn verliet en zich naar Kleef begaf, waar hij in afzondering en diepe overdenking enigen tijd doorbragt. Na dezen voorval had hij zijn oog laten vallen op Magdalena zuster des hertogs van Beijeren waarmede hij zich den 10 nov. 1613 in den echt vereenigde; terwijl hij den 15 mei 1614 te Dusseldorp de Augsburgsche Confessie openlijk afzwoer en den katholieken godsdienst omhelsde waarvan hij later eene steun in deze landen werd. Deze verandering baarde groot opzien onder de vorsten; vandaar welligt dat de overgang van Wolfgang Wilhelm tot de katholieke godsdienst op verschillende

wijze verhaald wordt. Wij volgen hierin het verhaal van den Gulikschen vice cancelier Brosius hetgeen ons het zekerste voorkomt¹². Volgens dezen schrijver is zijn overgang toe te schrijven aan het herhaald lezen van een werk van den geleerden Jezuit Petrus Canisius, een Nijmegenaar, onder den titel van : Summa doctrinae Christianae. Coloniae, 1577 in folio. Schrijver voegt hierbij de eigene getuigenis van den vorst, en bevestigt zijn gezegde, door een gesprek van Jacobus I koning van Engeland met den gezant van Neuburg aldaar¹³.

Had de eensgezindheid tusschen de bezittende vorsten vroeger reeds veel geleden, in den jare 1614 was het zoo ver gekomen dat men van weerszijden de wapenen opnam. Terwijl Brandenburg met behulp der Staatschen zich uitsluitend in Gulik zocht te vestigen, verdreef Neuburg de Brandenburgsche bezetting uit Dusseldorp, hetgeen hij met een goed garnizoen versterkte. Het gevolg dezer vijandelijkheden was, dat én Spanje en de Staten van Holland gewapenderhand zich in de zaak vermengden.

Ieder koos zijne partij; de Staten ondersteunden Brandenburg terwijl de hertog van Neuburg door Spanje geholpen werd. De reden van beide was: belangstelling in het lot van naburige landen.

Nadat Spinola op last des keizers zich van Aken had meester gemaakt, toog hij ten gunste van Neuburg met een welgeoefend leger naar de hertogdommen Gulik en Kleef. Duren, Berchem, Kaster, Grevenbroek, Orsoij, Duisburg, Mulheim, Rijnberg en Wesel waren zijn veroveringen; prins Maurits snelde Brandenburg te hulp, en nam Emmerik Rees, Goch en Gennip en nog andere plaatsen aan den Rijn weg. Deze oorlog maakte echter geen inbreuk op het twaalfjarig bestand; dit was te meer te bewonderen daar de twee hulplegers, aangevoerd door de beroemdste generaals, eenige dagen zich zoo nabij elkander in hunne legerplaatsen hielden opgesloten, dat de schildwachten met elkander spraken en dronken zonder eenige vijandelijkheid te toonen¹⁴.

Intusschen begon de voortgang der wapenen van Spinola bezorgdheid te baren aan de hoven van Frankrijk, Engeland en bij de protestansche vorsten, weshalven men sterk op een vredesverdrag aanhield. Dit werd dan ook den 12 nov. 1614 te Xanten gesloten, waarbij hoofdzakelijk bepaald werd:

1e dat de bezettingen uit de steden en plaatsen van de vorstendommen Kleef, Gulik, Berg, het graafschap van der Mark en de heerlijkheid Ravestein, alsmede uit Wesel en uit het kasteel en stad Gulik zouden verwijderd worden;

2e dat noch Brandenburg, noch Neuburg eenige plaatsen in handen van een derden zullen stellen;

3e dat de geestelijken, beamten en edellieden, die van hunne goederen of ambten zijn beroofd, in dezelve zullen hersteld worden;

4e Verder zullen de vorsten elk hunne afzonderlijke woning in de landen hebben, welke voorloopig in twee deelen verdeeld worden.

5e Kleef Mark Ravensberg en Ravestein zullen het ééne deel uitmaken, het andere de hertogdommen Gulik en Berg.

6e In elk der woonplaatsen, die door het lot zullen worden aangewezen, zal de vorst uit beiden naam regeren, terwijl hij in de verblijfplaats van zijn medebestuurder twee presidenten zal benoemen, eenen voor de cancelarij en eenen voor de rekenkamer, bijgestaan door vier raadheren;

7e De cancelarij met de archieven van het eerste zal te Kleef verblijven, en van het andere te Dusseldorp.

8e Beide vorsten zullen de titels van de erflanden dragen en de inkomsten gelijkelijk onder elkander deelen.

Den 18 december daaropvolgende ratificeerde Wolfgang Wilhelm dit verdrag¹⁵. Ook de Staten van Holland met de overige gezanten hadden hetzelfde den 13 dec. gegarandeerd. Den 27 maart 1615 beloofde Holland zijne troepen uit de bezette plaatsen, waaronder ook

Ravestein was, te zullen verwijderen; doch weldra ontstonden nieuwe moeilijkheden over de uitvoering tusschen prins Maurits en Spinola, en elk bleef in het bezit van zijne veroverde plaatsen, zoodat het geheele verdrag grootendeels verijdeld werd. Zoo gevaarlijk is het soms de hulp van magtige naburen in te roepen!

Sedert het jaar 1613 hadden zich wederom nieuwe geschillen wegens den Groenendijk opgedaan. De ingezetenen van Oss en Berchem hadden gemelden zomerdijk toegedamd, waardoor het verdrag van 1597 was geschonden. De raden van den keurvorst van Brandenburg en van den hertog van Neuburg te Kleef klaagden hierover den 27 julii van gemeld jaar aan den drossaard van Megen met verzoek dat hij degenen straffe die inbreuk op dat verdrag gemaakt hebben. Deze brief werd den drossaard van Megen den 2 aug. ter hand gesteld waarop hij besloot de zaak met scholtis en heemraden te overwegen en een naderen dag te bepalen, om van weerszijden de plaats des geschils in oogenschouw te nemen, waarna hij het antwoord aan de raadsleden schriftelijk zou mededeelen. Welk gevolg deze aanschrijving te weeg bragt is ons niet gebleken. Vermoedelijk is de zaak hangende gebleven, terwijl ieder door middel van geweld regt zocht te verschaffen. Althans in april 1617 schrijft de regering van 's-Hertogenbosch aan den landdrost van Ravestein dat door zijne onderdanen de Groenendijk op verschillende punten is doorgestoken, met verzoek van denzelfden in vorigen staat te herstellen. Bij eene tweede missive wordt de landdrost tot eene zamenkomst te Oss uitgenoodigd om met de gecommiteerden over het doorsteken te spreken. De bijeenkomst schijnt werkelijk plaats gehad te hebben, doch na vele woordenwisselingen bleef elk bij zijn gevoelen volharden.

Den 16 mei 1617 schreef de raad van Kleef een naderen brief aan de regering van 's-Hertogenbosch, waarin ze het goede regt dat het land van Ravestein van alle oude tijden en volgens gemaakte verdragen bezat, tracht te doen uitkomen. Niet alleen het land van Ravestein maar ook Grave en het land van Cuik hadden bij hoogen waterstand belang bij deze uitwatering. Hierom meende dan ook de regering dier stad als nabuur en belanghebbende aan den magistraat van sBosch een verzoeg deswegens te moeten indienen, waarop door dezen werd geantwoord dat het opperwater der beide landen niet langs de nêerdorpen der meijerij, maar door de sluizen en weteringen in de Maas kon lost worden ¹⁶. Bij het loopen van Beersche Maas hebben nog ten huidigen dage dikwijls dezelfde geschillen plaats, waarover reeds sedert drie eeuwen getwist is.

Ofschoon de ontruiming der bezette plaatsen achterwegen bleef, bestuurden evenwel de beide vorsten gezamenlijk de erflanden, doch hunne vereeniging was meer in schijn, dan in der daad. Wolfgang Wilhelm had zijne verblijf te Dusseldorp, en de keurprins Georg Wilhelm, als commissaris zijns vaders te Kleef. Bij resolutie van den 15 junii en den 27 aug. 1615 bevestigden zij voorloopig den edelman Adolf van Hongen genoemd Wassenberg, eigenaar van het huis Aldenstein te Herpen, in zijne vrijheid van dorpslasten en andere heerlijke diensten. Deze vrijheid werd evenwel onder de alleenheersching van Keurbrandenburg den 13 febr. 1623 weder ingetrokken ¹⁷.

Kort na het verdrag van Xanten had de markgraaf van Burgau namens zijne echtgenoot Sibilla van Kleef, bij den leenhove van Braband het leenverhef van een derde deel in de heerlijkheid van Ravenstein en in de tienden Heesch en Nistelrode weten te verkrijgen ¹⁸, doch is nimmer in het bezit gekomen. In 1624 heeft hij zijne aanspraak aan het huis Neuburg afgestaan. Ook de beleening die Wolfgang Wilhelm voor de erflanden den 16 mei 1615 van keizer Mathias verkreeg, was weinig beduidend in de gevolgen. In oktober van dit jaar schonk hem Philips II koning van Spanje de ridderorde van het gulden vlies, die hem door den hertog van Beijeren overhandigd werd. Ofschoon dan ook maar uiterlijk bleef het gezamenlijk beheer, door de beide vorsten aangenomen, voortduren tot omtrent 1618. De dertigjarige oorlog die met den opstand in Bohemen was aangevangen,

veroorzaakte ook een vredebreuk tusschen de beide vorsten, althans ieder begon eigenmagtig de landen die hij in bezit had, te besturen. Alzoo kwam het land van Ravestein onder Johan Segismundus keurvorst van Brandenburg die aldaar met behulp der hollandsche krijgsmagt zijn gezag handhaafde. Daar hij reeds den 23 dec. 1619 overleed, werd hij door zijn zoon opgevolgd, onder wiens regering het land van Ravestein zoowel in het geestelijke als burgerlijke veel te verdragen had.

Het jaar 1619: Georg Wilhelm keurvorst van Brandenburg, heer van Ravestein.

Naauwelijks was het twaalfjarig bestand ten einde geloopt of van weerszijden begon men zich opnieuw tot den strijd voor te bereiden. De stad Ravestein was te gunstig voor Holland gelegen om zich van dezelve niet te verzekeren. Reeds den 25 maart 1621 kwam een Staatsch garnizoen, sterk negen compagnien, dezelve bezetten. De stad zelve wilde men versterken en met vestingwerken omgeven. Tot dat einde gaf de kolonel van het garnizoen terstond bevel om 25 huizen der voorstad af te breken. Ook vier huizen onder Huisseling staande op Schaafdries moesten mede in dit lot deelen. Dit eerste besluit veroorzaakte eene groote ontsteltenis en bedruktheid onder de bewoners. Een tweede slag trof de ingezetenen van Huisseling. In het begin van julii werd besloten om ook de kerk aldaar op Schaafdries af te doen breken om de vestingwerken verder te kunnen uitleggen. Verschillige pogingen werden zoowel bij Hans Willem van Efferen toenmaligen landdrost als bij het hof van Kleef aangewend om de slooping der kerk voor te komen, doch alles was vruchteloos. De landdrost bedreigde de ingezetenen dier plaats zelfs met eene geldboete van 500 gulden bij aldien zij aan het gegeven bevel niet voldeden. Tevergeefs trachtte men den Commandant *Keesenbrood* gunstig voor het behoud der kerk te stemmen. Nadat den eersten augustus den laatsten H. dienst in dezelve door den pastoor was gehouden en alle hoop op redding was vervlogen, is zij den 8 en 9 augustus, met de ringmuur die den kerkhof omgaf, geheel omvergehaald. De eenigste vergunning die toegestaan werd was dat het puin ten voordeele der gemeente zou verblijven, waarvan evenwel de vierde steen door den aannemer voor het afbreken was bedongen¹⁹. Wegens de versterking van Ravestein en deszelfs omstreken kunnen we bij gebrek aan zekere bescheiden geen nadere bijzonderheden mededeelen. Zeker is het dat Ravestein destijds goed versterkt is geweest zooals bij latere gelegenheid zal blijken.

Het jaar 1621 liep zonder eenige kriegsverrigtingen ten einde. De dood van Philips III koning van Spanje en van den aartshertog Albertus had in de Spaansche gewesten onderneming van belang doen staken. Doch met meer nadruk werden de wapenen in 1622 opgevat. Gulik, Berg en Kleef waren vooral het tooneel des oorlogs. Spinola nam hier vele plaatsen in en gaf ze aan den hertog van Neuburg over. Keurbrandenburg ziende dat de meeste plaatsen der erflanden in handen van zijn mededinger vielen, besloot zijn verbond met de Staten van Holland te vernieuwen om langs dien weg krachtigere ondersteuning te vinden. De graaf van Zwartsenberg werd met de onderhandeling belast en den 1 maart 1622 werd een nieuw verdrag met de Vereenigde Nederlanden gesloten waarbij deze zich verplichtten om hem in zijne regten te verdedigen²⁰. De belegering van Berg op Zoom door Spinola beletten evenveel de Staten om Keurbrandenburg in de Guliksche erflanden krachtig te ondersteunen. In het volgende jaar 1623 werd het oorlogstooneel wederom overgebracht naar den Rijn alwaar de Staten Emmerik en Rees, en Keurbrandenburg Kleef in bezit hadden, terwijl de Spaanschen Wesel, en Neuburg Dusseldorp bezet hielden, ten wiens voordeels de keizer zich wegens de Guliksche erflanden verklaard had²¹.

Gedrukt door de lasten des oorlogs beklaagden zich de standen dezer landen bij de bezittende vorsten en hunne wederzijdse bondgenoten²². Hunne klagten vonden ingang en een voorloopig verdrag, op den grondslag van dat van Xanten, werd den 11 mei 1624 te Dusseldorp gesloten.

Volgens art. 15 van dit verdrag, hetgeen uit 61 artikelen bestaat, zou Keurbrandenburg Kleef

Fig. 8: Georg Wilhelm van Brandenburg (uit *Basilica Carolina*, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

Mark en Ravensberg; de hertog van Neuburg daarentegen Gulik Berg en de heerlijkheid van Ravestein bekomen. Dit traktaat werd onderteekend door den hertog van Neuburg Wolfgang Wilhelm en de graaf van Schwartzenberg namens den keurvorst²³. Dan noch de Staten noch de Spaanschen waren genegen om hunne bezettingen uit de steden terug te trekken, en het bleef dus evenals de vorige verdragen zonder gevolg.

Intusschen waren in het land van Ravestein luide klagten opgegaan tegen den landdrost van Efferen genaamd Hal. Deze, die omtrent 1619 Alexander Tegnagel in deze bediening was opgevolgd, veroorloofde zich vele geweldadigheden tegen de ingezetenen. Niet alleen had hij hunne oude privilegien met voete getreden, maar overlaadde hun ook met allerlei knevelarijen, deed het gewone justitiewezen geweld aan, bezwaarde de landszaten met buitengewone diensten voor den lande²⁴. Niet minder knevelarijen veroorloofde hij zich in de geestelijke zaken, zoo verre, dat hij de huwelijksbeletselen voor zekere som gelds ophief²⁵. Al deze buitensporigheden hadden de gezamenlijke schepenen des lands doen besluiten om hunne klagten hierover aan den keurvorst van Brandenburg in te leveren, met uitnoodiging om zich door een Commissaris van de gegrondheid derzelve te vergewissen. Dat deze klagten ingang vonden blijkt uit een stuk No 134 waarin Jr Johan Vaeck als stadhouder des lands van Ravestein voorkomt; derhalve is het te denken dat hij uit het drossaardsambt is ontslagen geworden.

Gedurende het jaar 1624 had graaf Hendrik van den Berg Batenburg en Ravestein laten verkennen, doch hij vond het laatste zoodanig versterkt dat hij den markies Spinola liet boodschappen dat het zoo gemakkelijk niet was in te nemen als hij zich had laten wijs maken, en stelde derhalve voor zijne onderneming tegen Grave te rigten hetgeen hij hoopte te zullen overmeesteren mits hem nog eenige troepen werden afgezonden²⁶. Ook werd omtrent dezen tijd veel vee in de omstreken van Grave en Ravestein voor de bezetting van sBosch verzameld alwaar men voor eene belegering van den kant der Staatschen bevreesd was.

Den 23 oktober van dit jaar bewerkte de graaf van Schwartzenberg te sHage een nieuw verbond tusschen den keurvorst van Brandenburg en de Staten der Vereenigde Nederlanden. Onder anderen werd daarin vastgesteld dat te Ravestein stadsbelastingen zullen worden ingevoerd, waaruit vooreerst zal voorzien worden in het onderhoud van een gereformeerde predikant ten bedrage van f 400 guldens en tot onderhoud van een schoolmeester jaarlijks f 100=, en zullen de resterende penningen verder gebruikt worden tot onderhoud van het Corps-de-garde der Staatsche bezetting²⁷. Reeds vroeger hebben wij gesproken van pogingen om de hervorming aldaar in te voeren, doch deze werden destijds door de bemoeijingen van den aartshertog gefnuikt; thans nu het land geheel in handen van Keurbrandenburg was, bekreunde men zich ook weinig over de vroeger gemaakte verdragen op het punt van godsdienst.

Sedert den 22 maart 1622 was zekere predikant Joannes Breijere van Ooij bij Nijmegen aldaar beroepen. Aanvankelijk was dit slechts ten dienste van het garnizoen, doch daar thans in het onderhoud, ofschoon dan ook ten laste der burgerij, bij verdrag was voorzien, werd de nieuwe leer openlijk verkondigd onder bescherming van den bevelhebber der Hollandsche krijgsmagt. De begunstigers dezer nieuwigheid waren niet te vrede met deze eerste overwinning; later veroorloofden zij zich nog andere geweldadigheden. Den eersten zondag van maart 1627 maakten zij zich met geweld meester van de roomsche kerk aldaar, verbraken de beelden en wierpen de sieraden daaruit.

De bisschop van sBosch van deze heiligschennis onderligt zijnde, gaf door den gezant van Spanje hiervan kennis aan den hertog van Neuburg die zich juist te Weenen ophield. Zoodra de hertog van het gebeurde verwittigd was zond hij den bevelhebber der bezetting en den

magistraat van Ravestein eene scherpe aanschrijving, waarin hij zich beklagde over de verregaande schending der verdragen tusschen hem en den keurvorst gesloten, met bedreiging dat, bij aldien de ontweldigde kerk niet binnen korten tijd aan de katholijken zou teruggeven zijn, hij al de predikanten der nieuwe gezindheid uit zijne landen zou verdrijven. De nieuwsgezinden gaven evenwel in den beginne weinig gehoor aan de bedreiging des hertogs, maar trachtten zich te verontschuldigen met voor te geven dat het gebouw waarvan zij zich meester hadden gemaakt slechts eene kapel was, en dat de katholijken eene parochiekerk hadden, waarmede zij de kerk van Nederlangel bedoelden, welke echter sedert omtrent eene eeuw niet meer de parochiekerk van Ravestein was. De klagten der katholijken werden door de bedreigende houding der nieuwsgezinden die door de regering van Brandenburg werden gerugsteunt, eenigen tijd gesmoord. Het gelukte hun eindelijk den hertog van Neuburg de ware toedragt der zaak onder het oog te brengen, die dan ook de valsheid van hun voorwendsel inzag en in mei 1627 den bevelhebber van Wezel gelastte de hervormde predikanten die stad te doen ontruimen, bijaldien de ontnomene kerk den katholijken van Ravestein niet werd teruggegeven. Dit bevel bragt de predikanten aldaar in verlegenheid, weshalven zij zich tot de Staten van Holland wendden die tot tegemoetkoming van het gevaar, den bevelhebber der bezetting van Ravestein geboden, de kerk voor de hervormden te sluiten en niet te dulden dat daarin eenige godsdienstoefening gehouden werd. Deze last werd wel door den bevelhebber ten uitvoer gelegd doch hij kon vooreerst van zich niet verkrijgen de sleutels der kerk den katholijken over te geven. Toen hij echter door den drossaard Jhr Johan Vaeck en de kerkmeesters namens den bisschop hiertoe werd aangezocht, heeft hij eindelijk in het laatste van december dezelve afgegeven. Nadat de kerk door de zorg der katholijken voor de godsdienstoefening hersteld was, heeft de pastoor van het naburige Deursen, dewijl die van Ravestein overleden was, den 19 januarii 1628 wederom de eerste H. dienst in dezelve verrigt ²⁸. Het schijnt dat hiermede de vervolging in het land van Ravestein heeft opgehouden, wel werd er door den Raad van State den 18-19 augustus 1628 een voorstel van retorsie gedaan wegens de katholijken kerken te Emmerik, Rees en Ravestein ²⁹, doch het voorstel omtrent de twee eerste werd slechts aangenomen, dat betrekkelijk Ravestein en het Kleefsch land werd verschoven ³⁰.

Sedert de overgave der stad Grave in 1602 was aldaar de uitoefening van den katholieken godsdienst streng verboden. De getrouw geblevene katholijken waren sedert dien tijd en gedurende het twaalfjarig bestand, genoodzaakt dezelve in het naburige Velp in den lande van Ravestein te gaan bijwonen. Deze vrijheid die men in den beginne oogluikend toeliet, werd hun weldra ontzegd. In de maand mei 1605 werd op het raadhuis aldaar openlijk eene publicatie afgekondigd waarin iederen ingezetenen verboden werd, op boete van vijf Carolusgulden, zich ter bijwoning van papistische missen predicatien en dergelijke superstien naar Velp te begeven, of naar alle andere plaatsen in het land van Ravestein gelegen. Na het einde van het twaalfjarig bestand verleende hun de aartshertogin Isabella den 3 dec 1624 uit Brussel, de vrijstelling van paspoort, om zich met dit doel derwaarts te begeven; doch de magistraat der stad vaardigde op last der algemeene Staten den 29 mei 1625 een tegenbevel uit, waarbij de vorige strafbepalingen hernieuwd werden ³¹. Al deze verbodswetten konden niet verhelpen dat de getrouw geblevene katholijken ter sluiks hunne godsdienstoefeningen in de parochiekerk van Velp kwamen verrigten, zooals wij later zullen zien.

In het jaar 1625 stond de keurvorst van Brandenburg als heer van Ravestein, aan de gemeente van Uden in erfpacht af de hooge burgt gelegen in het gehugt moleneind aldaar ³². Deze burgt was evenals de vóórste of Vorsteburg aldaar, in de middeleeuwen een kasteel of slotje, herkomstig van de landsheeren. De oorsprong echter dezer twee huizen verliest zich in de grijze oudheid. Reeds in 1244 waren zij het eigendom der heeren van het geslacht Cuik. De gronden tot den burgt behorende zijn meestal in het midden der achttiende eeuw verkocht ³³, en thans in goede bouw- en weilanden herschapen.

Den 27 mei van gemeld jaar werd eene groote oneenigheid over het schatten van gronden aan den Heikant weggeruimd. Sedert lang was men gewoon onder Uden Zeeland en Boekel beden en schattingen van gronden te betalen, ter plaatse waar de eigenaar derzelve zijn domicilie had. Dit geschiedde tot groot nadeel der plaatsen waaronder zij gelegen waren. Bij bevelschrift van den drossaard Jhr Johan Vaeck en scholtis, werd bepaalt, dat in het vervolg alle landerijen schatplichtig zullen zijn onder de plaats, waar ze gelegen zijn, gelijk thans ook aan den Maaskant gebruikelijk is ³⁴.

Gedurende dezen tijd was de oorlog tusschen de Staten en Spanje blijven voortduren en de Guliksche erflanden werden uitgeput dan door dezen, dan door genen, weshalve de adel en stenden dezer landen gezamenlijk eene bezending naar den keizer afvaardigden om de landen onder zijne bijzondere bescherming te nemen ³⁵. Dit gebeurde in 1628. Keizer Ferdinand II die het sequester dezer landen sedert lang beoogde, leende gereedelijk het oor aan het verzoek der stenden. De graaf van Tilly, bevelhebber der Liga werd hiermede belast en veroverde verschillende plaatsen. Dan de sequester boezemde aan de bezittende vorsten weinig vertrouwen in, zij beproefden derhalve om tot een onderling verdrag te komen hetgeen ook werkelijk den 9 maart 1629 te Dusseldorp tot stand kwam ³⁶. Dit verdrag zou gedurende 25 jaren stand grijpen, bij aldien de partijen niet eerder tot eene minnelijke schikking mogten komen.

De hoofdzakelijke inhoud was de volgende:

1e Beide vorsten zouden de infante Isabella alsook de Staten der Vereenigde Provinciën verzoeken om hunne bezettingen uit de ingenomene plaatsen te verwijderen;

2e Beiden zouden de titels en wapenen der gemeenschappelijke landen blijven voeren;

3e Bij de voorloopige verdeeling zou de keurvorst van Brandenburg het hertogdom Kleef en de graafschappen Mark en Ravensberg bekomen; de hertog van Neuburg daarentegen de hertogdommen Gulik, Berg en de heerlijkheid Ravestein. Breskensland, doch Neuburg zou het recht hebben om binnen het jaar Kleef in plaats van Berg te verkiezen;

4e De inkomsten zouden tot 1 jan. 1630 gelijkelijk verdeeld worden;

5e Tot de kerkelijke beneficiën zou men beurtelings bij de maand benoemen;

6e Zoo er na verloop van 25 jaren geen definitief verdrag gesloten was, zou elk wederom in zijne vorige regten treden.

Ten gevolge van dit verdrag zonden de beide vorsten hunne afgezanten naar s'Hage om de verwijdering der garnizoenen te verzoeken. De hertog van Neuburg ging zelve met dit inzicht naar Brussel. Doch de bondgenoten waren evenmin als in 1624 hiertoe genegen. De oorlogsbedrijven van dit jaar maakten ook dat de onderhandeling over de uitvoering des verdrags weinig voortgang maakte. Tijdens de belegering van s'Bosch door Frederik Hendrik lagen de Spaanjaarden te Boxtel. Den 17 julii 1629 brak graaf Hendrik van den Berg vandaar op en kwam met de zijnen te Veghel en Erp. Fredrik Hendrik, meenende dat het op Grave bedoeld was, zond terstond vijf companiën naar Ravestein; doch het doel der Spaanjaarden was om zich bij Wezel met de keizerlijken te vereenigen ³⁷. Den 13 sept. 1629 ging 's-Hertogenbosch aan de algemeene Staten over.

In het volgende jaar werden de onderhandelingen over de uitvoering des verdrags hervat. Den 19 julii 1630 kwam Wolfgang Wilhelm hertog van Neuburg te s'Hage. Hij nam zijn intrek in het huis der buitengewone gezanten. Na drie dagen kreeg hij audientie op de wijze van buitengewoon gezant. Hij hield zich zeer prachtig en had een grooten stoet; als hij langs de straten reed gingen zijne trawanten blootshoofds langs de koets. Hij was geheel op zijn Spaansch gekleed en droeg de versierselen van het gulden vlies. Hij was bovenmate hoffelijk, innemend en vriendelijk. Na vele onderhandelingen trof hij een nieuw accoord met de Staten den 26 aug. 1630, waardoor hij van het hertogdom Kleef hetgeen hij reeds gekozen en in bezit genomen had, afstand deed, en het hertogdom Berg voor zich behield ³⁸. De Staten hadden Neuburg niet gaarne als geboor en daarom bewerkten zij dat hij het hertogdom Kleef

liet varen, waartegen zij hem de ontruiming van al de versterkte plaatsen inschikten. Hiervan werden uitgenomen Wezel, Emmerik en Rees, die door de Staatschen, Gulik, Orsoij en Sittard, die door de Spaanschen bezet zouden blijven. Daarenboven bewilligden zij ook dat zijne residentiestad Dusseldorp hare bezetting en vestingwerken zou behouden. De Staten hadden verschillende reden waarom zij liever zagen dat het Bergs land aan Neuburg en hij te Dusseldorp verbleef, dan dat hij zoo nabij kwam. Hij was een vorst van groot begrip en verstand, vol arbeid, deed zijne raden en secretarissen veel werken, stelde zelve vele dingen en overlas alles wat door zijne bedienden gesteld was en tot teeken dat hij het gelezen had veranderde hij altoos een of ander van het opstel met eigen hand ³⁹.

Nadat de rijkskeurvorsten den 4 november en de keizer den 9 november 1630 te Regensberg, alsmede de aartshertogin te Brussel hunne toetreding tot het verdrag van 1629 en deszelfs uitvoering hadden gegeven, traden ook de Staten tot het provisioneel accoord toe bij verzekering van den 16 januarii 1631. Bij de uitvoering van dit tractaat moesten de vestingen sedert den dood van Johan Wilhelm daargesteld gesloopt worden waaronder ook de vestingswerken van Ravestein waren begrepen ⁴⁰. Omtrent de demolitie van Ravestein deed de keurvorst van Brandenburg nog een nader voorstel bij de Staten van Holland: hij verzocht namenlijk dat de Commandeur van het krijgsgarnizoen aldaar zijne officieren de sterke hand mogt leenen, tot het innen van de nog achterstallige contributien en hun de voorraad van vivres alsmede het houtwerk der vestingen ter beschikking mogten gesteld worden, hetgeen door de Staten werd ingewilligd ⁴¹.

Den 19 januarii had de maarschalk Wispinning de Staten bedankt voor hunne verklaring en verzocht om onzijdige personen te benoemen teneinde de demolitie en evacuatie gade te slaan. Ook had hij verzocht dat de Staten wilden inzien de groote ellende die eenige jaren herwaarts de bedrukte ingezetenen der voorschreven landen waren overgekomen, en diens volgens niet wilden gedogen dat de voorschreven landen boven vermogen tot afbetaling der troepen door het opbrengen van bewuste penningen werden bezwaard.

Hierop werd geantwoord dat er reeds afgevaardigden waren gezonden tot uitvoering hunner verklaring en de betaling dier penningen behoorde voldaan te worden om de uitvoering niet te vertragen. De contributie voor de inlegering der troepen in de erflanden beliep eene som van 500.000 gulden die over de hertogdommen Gulik, Berg, Kleef enz. waren omgeslagen. Den 15 maart klaagde Neuburg bij de Staten over de repartitie dewijl Berg naar evenredigheid van Kleef te hoog was aangeslagen, doch de Staten bleven bij de repartitie der gecommitteerden, aan wien zij echter de omslag over Mark, Ravensberg en de heerlijkheid van Ravestein overlieten. Uit een later verdrag blijkt, dat het land van Ravestein 6000 rijksdaalders moest betalen ⁴².

Op deze voorwaarde stelden zij voor met de demolitie en evacuatie den 18 maart te beginnen, en het krijgsvolk den laatsten maart te laten aftrekken.

Nadat de vestingwerken gesloopt waren is het hollandsch garnizoen den laatsten maart uit Ravestein vertrokken ⁴³.

Noten Vierde Hoofdstuk

- ¹ De paltsgraaf van Neuburg had tegelijkertijd den titel van hertog aangenomen.
- ² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 100
- ³ Nota: Namens de keurvorst van Brandenburg was zijn broeder Ernest van Brandenburg tot commissaris benoemd. Deze stierf 18 sept 1613, in zijne plaats kwam de keurprins Georg Wilhelm: de hertog van Neuburg had zijn zoon Wolfgang Wilhelm tot commissaris benoemd, deze werd medebezitter na de dood zijns vaders den 12 aug 1614
- ⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 101, 102
- ⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 103, 104
- ⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 105
- ⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 106
- ⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 107, 108, 109
- ⁹ De Jeukdijk loopt van het noorden naar het zuiden op de uiterste grens van Dinther tegenover de grenzen van Veghel en Vorstenbosch.
- ¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 111, 112
- ¹¹ Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, I 268
Nota: Tusschen de jaren 1767-1771 herleefde ditzelfde geschil . Hendriks II dl bl 231
- ¹² *Brosius (Gulikse vicekanselier)*, part III 128
- ¹³ Door wien, zeide de koning, heeft uw meester zich laten overreden? Door Canisius zeide de gezant. "Vervloekt zij de dulle hond", hernam de koning (zinspelend op Canisius) die uwen meester gebeten heeft!
- ¹⁴ het leger van Spinola lag bij Wesel; dat van prins Maurits bij Rees
- ¹⁵ zijn vader Philips Lodewijk was den 12 aug. 1614 overleden.
- ¹⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 113, 120, 121, 122, 123, 124
men zie verder hierover een werkje:
 Memorie over den Harensche Zeegdijk, bekend onder den naam van Groenendijk, in Noordbrabant, met een kaart uitgegeven door W.C. Singendonk van Dieden. Nijmegen, bij A. Cranendonk en zoon, 1851.
doch men leze vooral de kortelings uitgegeven:
 Bijdrage ten betooge van het onnatuurlijke en verderfelijke van het stelsel van wateropstuwing in NoordBrabant of de Groenedijk, wat hij oorspronkelijk was, wat hij later geworden is enz.
 Door M. van den Boogaard Rector bij de latijnsche School te Ravenstein, Nijmegen, H en A Thieme, 1861
- ¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 118, 119, 127.

-
- ¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 116
- ¹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 125, Coppens IV bl 71
- ²⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 126.
- ²¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 128
- ²² Histoire de la succession pag iii
- ²³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 129.
- ²⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 130
- ²⁵ vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl bl 11
- ²⁶ vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl bl 12
- ²⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 131
- ²⁸ Coppens IV bl 91-92
- ²⁹ Aitzema I 794
- ³⁰ Nota:
Na de teruggave der oude kerk werd omtrent 1641 eene nieuwe kerk voor de Hervormden te Ravestein gebouwd. Deze was weder behangen met eenige wapenborden van Staatsche krijgsbevelhebbers welke die'stijds daar gestorven en begraven zijn. I dl bl 8.
- ³¹ Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, I 273, 277, 313
- ³² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 133
Zie hiervoor op het jaar 1244.
- ³³ Nota.
De stukken betreffende deze verkooping komen voor in *Hermans, Charters Ravenstein*, het 2^e dl no 367, 368, 373, 374 en 376, bl 564, 567, 576, 577 en 580, in de jaren 1759 en 1760. Van de goederen, oudtijds tot de burgt behoorende, komt eene opgave voor in de landsrekening *Hermans, Charters Ravenstein*, 3^e gedeelte bl 691.
- Hoe kan de hoge burgt in Uden, althans de landerijen, verkocht worden in 1759/60 terwijl de hoge burgt al in (1244) heet verkocht te zijn?! Zie noot I 18 en 19 en in 1625 werd de hoge burgt in het Moleneind in erfpacht gegeven noot IV 31 (zie stuk 7c) (JS)*
- ³⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 134
- ³⁵ Histoire de la Succession 114
- ³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 137
- ³⁷ Aitzema I 860

³⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 138

³⁹ Aitzema t.a.p.

⁴⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl bl 8 (*noot 2*)

⁴¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 139

⁴² zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 144 II dl (*noot 1*)

⁴³ *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl bl 8 (*noot 2*)

Vijfde hoofdstuk.

Het jaar 1631: Wolfgang Wilhelm hertog van Neuburg, heer van Ravestein.

De laatste hinderpalen die de uitvoering des verdrags van 1629 in den weg stonden waren thans opgeheven en het land van Ravestein ging een nieuw tijdperk tegemoet. Den elfden junii van gemeld jaar arriveerden alhier twee commissarissen Dr Sibert van Achterveld en de Fabricius, secretaris van Dusseldorp, om namens den vorst Neuburg het land plegtig in bezit te nemen. De eerste huldiging door de twee commissarissen had plaats den 16 junii in de kerk van Ravestein alwaar de magistraat der stad met de gewone handtasting den eed van getrouwigheid aflegde. Den 17 geschiedde hetzelfde te Herpen door de overige onderdanen van den Maaskant. Des anderen daags vertrokken de commissarissen naar Uden alwaar de ingezetenen van Uden, Zeeland en Boekel insgelijks voor het halve land den huldigings-eeed zwoeren.

De commissarissen beloofden namens hunnen vorst de onderdanen des lands te zullen laten bij hunne landkaart, privilegien en aloude gebruiken, die door de geweldadige regering van Keurbrandenburg onder de voeten getreden en bijna te niet waren geraakt, terwijl zijne regering niets anders zocht als de onderdanen van hunne geregtigheden te berooven en tot lijfeigen te maken, met te vervolgen en gevangen te nemen getrouwe patriotten die zich daartegen poogden te verzetten ¹.

Uitermate groot was de vreugde der landzaten bij den aanvang der regering van hunnen nieuwen landsheer. Hij was een vroom katholijk vorst en zij meenden in hem als katholijk vorst een steun voor hunnen godsdienst te vinden. Ook de bevestiging en getrouwe naleving hunner voorregten lag hun zeer ter harte. Onder belofte van deze te zullen handhaven, vereerden zij hem met een don gratuit van 9000 rijksdaalders te betalen in drie termijnen, waarvan de eerste 4000 Rks zouden voldaan worden met lichtmis 1632, de tweede van 3000 Rks op lichtmisdag 1633 en de laatste op denzelfden dag des jaars 1634. Met het overmaken der 4000 Rks naar Dusseldorp werden gecommiteerd de heer geheimraad Achterveld, met den vorstelijken secretaris Petrus Bosman en Mr Johan van der Gheest, licentiaat in de regten, om tegen overlevering dezer som te impetreren confirmatie van s'lands privilegien, landkaarte en oude geregtigheden.

Zij vertrokken uit Ravestein den 22 maart 1632 en waren op reis geweest 23 dagen. Nadat de landkaart door de cancellarij was gecollationeerd werd zij eerst ingebonden in een folio boekdeeltje, in rood leder, verguld en met zijden snoeren en linten voorzien; doch de vorst begeerde dat zij in zwart sammet of fluweel zoude gebonden worden, waarvan de onkosten beliepen 12 gulden 10 stuivers.

Den 6 april 1632 bevestigde Wolfgang Wilhelm al de voorregten door zijne voorzaten gegeven. Den 12 maart 1633 overhandigde de commissaris Achterveld de gemelde, door den vorst geconfirmeerde landkaart aan schepenen en burgemeesters des lands, waarna zij in de schepenkomp van Herpen is gedeponereert waar zij heden nog is berustende ².

Met de burgerlijke belangen namen ook de godsdienstige aangelegenheden eene gunstigere wending. Gedurende de Keurbrandenburgsche regering was de bisschop van sBosch, Ophovius, onder wiens regtsgebied het land van Ravestein behoorde, verhinderd geweest deze landstreek te bezoeken. Terstond na het vertrek van het hollandsch garnizoen zond de pastoor van Ravestein zijnen kerkmeester naar den bisschop in Geldrop, die dan ook dadelijk bedacht was om door gepaste maatregelen in den godsdienstigen toestand des lands te voorzien. Vooral was het de stad Ravestein die door de protestansche krijgsmagt het meest geleden had. Reeds den 25 junii van hetzelfde jaar 1631 begaf hij zich derwaarts, vergezeld van den prelaat van Berne en zijnen aartsdiaken. Nabij de stad werd hij plegtig ontvangen door de geheele burgerij, met het gild van St Jan, onder het losbranden van geschut.

RENERISSIMVS PRINCEPS WOLFANGVS WILHELMVS. DG. COMES PALATINVS RHENI
& BAVARIE, IVLIACI, CLIVLÆ, ET MONTIVM: COMES VELDEN TII, SPONHEMI
ARCHLÆ, RAVENSBVrgI ET MOERSIL DOMINVS IN RAVENSTEIN. ETC.
A. van Dyck Eques Pinxit. Cui. Privileg. Eorsferman sculp.

Fig. 9. Wolfgang Wilhelm (uit Basilica Carolina, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

De magistraat en zelfs vele protestanten ijlden hem tegemoet en begeleiden hem na de woning van den pastoor alwaar hij zijn intrek nam. Des anderen daags diende hij aan ongeveer hondert katholijken het H. sacrament des Vormsel toe, waarin hij echter bemoeijelijkt werd door de commissarissen des Hertogs die te veel gehoor gaven aan de heimelijke inblazingen van den scholtis Liefferts. Deze ambtenaar die vroeger van zijne bediening was ontzet wegens ontvreemding van lands geldmiddelen had reeds in Geldrop den bisschop Ophovius uitgenoodigd om zich herwaarts te begeven, doch wilde thans zijn geestelijk regtsgebied weren, om des te vrijer zijne knevelarijen tegen de geestelijkheid te kunnen uitoefenen, evenals weleer de drossaard Hall en andere hervormdsgezinden gedaan hadden. De bisschop liet zich niet afschrikken en verrigtte zijne geestelijke werkzaamheden. Na den afloop schreef hij wegens het voorgevallene aan den hertog van Neuburg en overhandigde zijne missive aan den commissaris Fabritius die des anderen daags naar Dusseldorp terugkeerde. Volgens aantekeningen in zijn dagboek beschouwde hij de vestingwerken en ligging der stad, beschonk het gild van S. Jan met anderhalve, en de 25 hervormde huisgezinnen met één ton biers dewijl zij hem allen waren tegemoet gekomen, en keerde naar Heeswijk terug. In het volgende jaar den 24 maart 1632 bezocht Ophovius de parochie van Uden en diende aldaar aan eenige duizenden katholijken wederom het H. Vormsel toe. Hetzelfde deed hij ook in de kapel te Boekel den 23 december 1634, waar hij tevens de H. wijding verrigtte in tegenwoordigheid van de Commandeur der Duitsche Orde te Gemert.

Intusschen was na het gebeurde te Ravestein een ernstig geschil ontstaan tusschen den hertog van Neuburg en den bisschop over het geestelijk regtsgebied van Ravestein. De hertog vreezende dat het kerkelijk gebied van den bisschop vroeg of laat aan de Staten gelegenheid zou geven om ook het tijdelijk gebied onder de meijerij te trekken, begon met hem te verzoeken zijn geestelijk gezag over het land van Ravestein neder te leggen; terwijl hij voorgaf dat om tegenkanting van hertog Willem van Kleef zijn voorzaat, dit land nimmer op eene wettige wijze in het bisdom van sBosch was ingelijfd en regtens nog onder het bisdom van Luik was blijven behooren. De ongegrondheid dezer bewering wederlegde de bisschop door eene voordurende uitoefening van kerkelijk gezag waaraan zich de geestelijkheid dezer landstreek sedert de oprigting des bisdoms had blijven onderwerpen. Eene plechtige erkenning van het regt des bisschops door het kapittel van Luik afgelegd in 1632, en eene dergelijke verklaring afgegeven door den keulschen aartsdiaken en proost van Xanten Joannes Dusseldorff in 1634, waren evenmin in staat om den hertog van zijne bewering terug te brengen. Intusschen ging de bisschop voort in de vervulling zijner herderlijke pligten waarin hij door de geheele geestelijkheid des lands werd gehandhaafd, op welker verzoek hij den 23 dec. 1634 de parochien van genoemde heerlijkheid van het dekenaat Oss afzonderde en Joannes van Ahr pastoor van Herpen tot deken van het nieuw dekenaat verhief. Toen hij echter den 28 mei 1635 naar Velp kwam om aldaar aan ongeveer tweeduizend katholijken, zoo uit die plaats als uit de stad Grave en derzelve omstreken, het H. Vormsel toe te dienen, werd de kerkvoogd door eenige beampten bemoeijelijkt die dreigden van de deur der kerk gesloten te houden, hetgeen zij evenwel niet volvoerden. Dit geschil kon niet blijven voortduren; weshalven Ophovius zich door een brief van den 10 febr. 1635 tot de Congregatie ter voortplanting des geloofs had gewend, die dan ook den 3 junii van gemeld jaar den nuntius te Keulen in last gaf om het geschilpunt te onderzoeken. De zaak werd eindelijk op verzoek des hertogs te Rome behandeld, en den 11 nov. 1636 aan eene bijzondere Congregatie van Kardinalen opgedragen. Nadat de beide partijen waren gehoord, gaf deze congregatie den 22 sept 1637 onder bekrachtiging van Zijne Heiligheid, een dekreet uit, waarbij de bisschop in het bezit van zijn geestelijk regtsgebied werd gehandhaafd, met afwijzing van nog andere voorstellen³.

Na overgave van sBosch in 1629 moesten de kloosterlingen en geestlijken hun verblijf aldaar verlaten. Eenige Jesuiten en twee capucijnen hadden zich te Ravestein gevestigd om tot ondersteuning van den pastoor te dienen. Vermoedelijk was pater M. Brouwer een dezer gevlugte Jesuiten waarvan het handschrift van Ophovius gewaagd ⁴. Deze paters die tot de Belgische provincie behoorden werden door een besluit van Wolfgang Wilhelm van den 28 oktober 1633 door twee anderen uit de Nederduitsche provincie vervangen. De twee eersten waren Rutgerus Closs van Xanten die in 1634 eenigen tijd de pastorij van Dennenburg heeft waargenomen, en Bernardus Vlaing van Oldensaal. Aanvankelijk werden zij in het huis van den commissaris Achterveld opgenomen en onderscheidden zich door hunnen ijver voor het heil der zielen, vooral toen in de jaren 1635 en 1636 de stad Ravestein en hare omstreken door eene kwaadaardige ziekte of pest werd aangetast, waaraan pater Vlaing langzaam te Dennenburg bezweek, dewijl het Staatsche garnizoen hem belette in de stad te komen. Toen in 1636 ook de pastoor van Ravestein, Otto Varlenius ⁵, door de besmettende ziekte werd weggemaaid, benoemde de hertog van Neuburg bij akte van den 30 junii 1636 den Jesuit Rutgerus Closs voor de openstaande pastorij waarin hij echter waarschijnlijk niet dan na het einde des geschils van den hertog met den bisschop in 1637 is bevestigd. Sedert dezen tijd is de parochie van Ravestein op eene enkele uitzondering na, door een der leden van gemelde societeit bediend geweest.

Een der twee capucijnen die zich op uitnoodiging te gelijkertijd aldaar gevestigd hadden, was pater Basilius, guardian van zijn klooster te sBosch tijdens de overgaaf der stad. Deze uitmuntende *religieus* was voor zijn intrede in de capucijnerorde kanunnik in de S.Salvatorskerk zijner geboortestad Brugge. Gedurende achttien maanden bestuurde hij de parochie van Ravestein voor den ziekelijken herder en verkreeg aldaar in 1633 een kerkelijk beneficie. Hij werd om zijn uitmuntend prediktalent ten hoogste geacht en na vijf en een half jaar alhier in geestelijke bediening doorgebracht te hebben, ging hij in 1635 zijn verblijf vestigen te Velp om vandaar de katholieken van Grave, die sedert 1602 zonder herder waren, gemakkelijker zijne geestelijke hulp te kunnen verleen. Bij de stichting van het klooster te Velp zullen wij nog gelegenheid hebben van dezen ijverigen missionaris te spreken.

De vreugde waarmede het land van Ravestein de regering van hunnen nieuwen landsheer begroette was slechts van korten duur. De strijd over de erfopvolging was wel geëindigd voor een geruimen tijd, doch de oorlog tusschen de Spaansche Nederlanden en de Vereenigde Provinciën bleef aanhouden, zoodat het land nu eens door dezen, dan door genen, naar gelang der krijgsbedrijven, met oorlogslasten werd onderdrukt ofschoon het door de jongste verdragen als eene neutrale heerlijkheid was erkend.

Zoo hadden de Staten in 1635 weder troepen in Ravestein geworpen, in 't vreeze, dat de Spaanschen hetzelfde zouden doen ⁶; doch vooral had dit land veel te lijden toen nog in dit jaar het krijgstoneel in deszelfs nabijheid werd overgebracht; trouwens na het verbond met Lodewijk XIII koning van Frankrijk trok het Staatsche leger in het voorjaar weder te velde. Den 21 mei kwam prins Fredrik Hendrik met zijn volk uit Nijmegen op de Mokerheide, vandaar toog hij den 22 naar Venlo en vereenigde zich den 29 met de Franschen in de nabijheid van Maastricht alwaar hem het opperbevel over het vereenigde leger werd opgedragen. Diest en Aerschot werden ingenomen, Tienen geplunderd en Leuven belegerd. Dan de kardinaal Ferdinand, die den 4 nov. 1634 als landvoogd te Brussel was aangekomen, hernam weldra alle steden. De prins trok terug van Diest, over Beringen en Peer, vervolgens op Weert en Roermonde. Op dezen terugtogt werd hij achtervolgd door de Spaanschen en door de Croaten die Piccolomini uit Duitschland had mede gebracht. Het geheel leger werd begroot op 28000 man te voet en 14000 te paard. Tot groot nadeel der Staatschen viel hun het fort Schenkenschans in handen. De prins bezette vervolgens de Betuwe, Duffel en oostzijde van den Rijn, versterkte het tolhuis en legde een roijaal fort aan tegenover Schenkenschans ⁷, terwijl de Spaanschen bij Kleef, Goch en Udem belegerd waren. Tegelijkertijd liet de

kardinaal infante Gennip versterken alwaar hij een fort op de waard in de Maas aanlegde en tevens drie bruggen over deze rivier sloeg teneinde zijne ruitery in den lande van Cuik en Ravestein te kunnen inlegeren, waardoor deze landen deerlijk geteisterd en bijna te gronde bedorven werden. Gelukkig genoeg erlangde het kruisheerenklooster van St. Agatha bij Cuik sauvegarde of beschermbrieven, die het tegen den moedwil der soldaten beveiligde⁸. Het waren vooral de Kroaten die aldaar de landzaten door plunderen branden en moorden deerlijk kwelden. Niet alleen werd de kerk van Oeffeld afgebrand, maar ook op Volkel onder Uden in het land van Ravestein werden den 25 oktober dezes jaars 21 menschen wreedaardig door hen om het leven gebragt, terwijl zij daarenboven den 27 dier maand (1635) de kapel aldaar in de asch legden. Een ander berigt stelt de dooden onder Uden Boekel en Volkel op 30, de roof van paarden op 50, van horenvee op 70 of 80 stuks behalven nog andere dingen. Ook in de dorpsrekening van Uden over den jare 1635 komt een post voor: “ingecomen van cappeltyjn De Wild van vacatie in den Cravaten tijt aen de kerck en in het dorp door beveell van den drossert 85 gl; aen inkwartiering tezamen 1356 gl 12 stuiv. 2 oortjes”

Terwijl het saizoen om iets te velde te ondernemen voorbij was betrokken de beide legers de garnizoenen; de kardinaal verliet den 30 oct. Gennip en begaf zich naar Stevenswaard⁹. Omtrent dezen tijd namen de Hessische ruiters 23 paarden in het dorp Zeeland weg. In de dorpsrekening van Uden over het jaar 1639 wordt gezegd dat er in gemeld jaar vele transporten plaats hadden van soldaten die marcheerden van Grave naar Veghel, Erp, Dinther en vice versa. Ook passeerden aldaar in 1639 en in het begin van 1640 vele geblesseerden die omtrent Schijndel, Deurse in de peel én omliggende plaatsen met de Spaanschen gevogten hadden, ook kwamen er velen van Gennip. In de rekening van 1640 wordt gezegd dat aldaar in gemeld jaar 10.040 ruiters geinkwartierd zijn geweest; voor man en paard werd per dag gerekend 17 stuivers. Deze overlast duurde hier voort tot de overgave van Gennip die plaats had den 17 july 1641.

Intusschen hadden de Staten de stad Ravestein weder bezet en versterkt. De poorten bruggen en vestigingwerken waren sedert de overgave van 1631 in een ontredderden toestand. Hierin moest worden voorzien. Men begon met alles te herstellen en de stad opnieuw te versterken. Hiertoe was geld noodig en men vond goed de benooidigde penningen te ligten uit de domeinen des lands van Ravestein die jaarlijks ongeveer 18.000 gulden beliepen. Aanvankelijk bestemden hunne Hoogmogenden eene som van 12000 gulden om daarmede de noodige werken te betalen, maar alzoo deze som niet ver genoeg strekte had de Raad van State goedgevonden daarmede voor één jaar te continueren.

De hertog van Neuburg was ontevrede over deze handelwijze en beklagde zich hierover bij de Staten door zijnen gezant Cijriaci in maart 1638. De Staten zagen de reden van klagten in en deden het voorstel om de gelden tot de vestingwerken en derzelve onderhoud benooidigd, te doen heffen bij manier van fortificatie-penningen ten plattenlande, dewijl zij dit land als notoir Brabandsch beschouwden. Met dit voorstel vertrok de gezant den 24 april doch het schijnt niet ten uitvoer gebragt te zijn althans in augustus 1639 keerde de gezant Cijriaci alhier terug en hernieuwde namens den hertog zijne klagten dat men wederom 12000 gulden uit zijne domeinen wilde ligten tot herstelling van het kasteel, poorten, bruggen en vesten van Ravestein. Daarenboven diende de gezant nog andere vertoogen bij de Staten in, als:

1° tegen den Commandeur van het garnizoen aldaar die de ingezetenen jaarlijks afperste eene som van 3200 gulden;

tweedens tegen de soldaten van het garnizoen die wijn en bier vertapten zonder hiervan den verschuldigden accijns te voldoen;

ten derde stelde hij voor om aan zekeren Bijl eenig havengeld toe te kennen van in-en uitvoerende schepen, dewijl gemelde persoon, op hertogs last, een nieuwe have met een bok tegen ijsgang, met groote kosten had daargesteld.

Op het eerste punt werd verstaan dat de commandeur van het garnizoen binnen Ravestein niet bevoegd was enig geld of andere tegemoetkoming in waarde van de ingezetenen af te eischen, veel minder met executie af te persen; doch mochten de ingezetenen uit eigen beweging hem eene recognitie in geld of turf presenteren, mogt hij deselve in dank aannemen zonder eenige vordering.

Op de twee andere punten zou het advies van den Raad van State aangenomen worden. Op het punt wegens de domeinen verklaarden de Staten dat voor dit jaar alnog de helft der twaalfduizend gulden uit de domeinen zou geligt worden, terwijl de wederhelft van het platteland zou geheven worden ¹⁰.

Dit geschil duurde voort tot den jare 1641 wanneer Mathijs Romer agent van de hertog van Neuburg wederom te 's-Hage zijne klagten deed hooren ¹¹. Het gevolg hiervan was dat bij resolutie van den 20 junii 1641 de domeinen des hertogs en het platteland voor het verledene en het toekomende, ter zaken van de fortificatie der vesten zouden ontslagen zijn, mits het land van Ravestein uiterlijk binnen vijf maanden 9000 gulden betale.

Werkelijk schijnt de agent Romer deze som beloofd te hebben, althans toen dezelve in het begin van het jaar 1642 nog niet voldaan waren, deed de ontvanger Schotte gemelden agent te Ravestein deswegen arresteren. Of de agent hierin den last van zijnen meester gevolgd hebbe, staat te betwijfelen; dat echter gemelde som door het geheele land betaald is blijkt uit eene kwitantie van den 3 januarii 1643 volgens welke de dorpen Uden Boekel en Zeeland f 2707-50 voor haar aandeel in gemelde penningen gestort hadden ¹².

Drukkend waren derhalve de lasten waarmede de schamele ingezetenen bezwaard werden. Een verzoekschrift der inwoners van Uden en Boekel dd 7 febr. 1643, strekkende om zekere gemeentegronden te mogen verkoopen tot dekking der schulden, beschrijft den toestand als zijnde sedert 's menschen geheugen nimmer zoo geweest, zoowel wegens den oorlog, schaden en bederf, als wegens de extraordinaire lasten ¹³. Hierbij kwam nog een watersnood aan den Maaskant tengevolge eener doorbraak in den Maasdijk op de 17-18 jan. 1643.

In den maand november 1643 kwam de maarschalk Wispennink vergezeld van den Rotterdammer Pieter van Walenburg, kanonik en later wijbisschop, om namens den hertog van Neuburg, te 's-Hage zijne klagten in te dienen wegens het aanhouden en gevankelijk opbrengen van eenige geestelijken uit Gulik en Berg. Deze gedetineerden waren de vicarius van Dusseldorp met den pastoor en prior van Dulken en eenige anderen, die te Orsoij en Rijnberk werden gevangen gehouden. Hunne Hoogmogenden beriepen zich op de akte van garantie van het jaar 1622. Ik laat den lezer over, zegt Aitzems ¹⁴, de wapenen zijn de krachtigste uitleggers der traktaten enz.!.....

Reeds vroeger hebben wij gesproken van een drietal bouwhoven onder Schaijk, behoorende aan de abdij van Berne. Tusschen de jaren 1641-1644 had de prelaat dier abdij een geschil met het dorpsbestuur aldaar wegens overmatige schattingen dier goederen. Hij diende deswegens zijne bezwaren in, eerst bij de Staten Generaal en vervolgens bij den hertog van Neuburg als heer van Ravestein. Deze gelastte het dorpsbestuur van Schaijk om hem de stukken betreffende het geschil met den prelaat over te zenden, dewijl het bestuur onmogelijk partij en tevens regter kon wezen ¹⁵. Wij hebben verder van deze zaak niets gevonden, noch in het archief der abdij noch in dat der gemeente van Schaijk; doch blijkt eene parkamenten brief in het dorps archief dezer laatste plaats nog voorhanden, zijn deze bouwhoven door de Staten van Holland in 1648 aangeslagen en evenals meer andere goederen der abdij publiekelijk verkocht ¹⁶.

Aangaande de pastorij van Zeeland komen omtrent dit tijdstip ook een tweetal bescheiden voor.

Het eerste is van 1 april 1641 waarbij de toenmalige pastoor van Uden Wilhelmus van Duren aan Joannes van Gemert tijdelijk pastoor van Zeeland zekere regten afstaat tegen eene jaarlijksche uitkeering, mits hij tevens de lasten drage waartoe de eerstgenoemde gehouden was ¹⁷.

Het andere is eene uiterste wilsbeschikking van den 22 nov. 1645 ¹⁸ waarbij genoemde Joannes Jansen van Gemert eene wekelijksche mis sticht in de kerk aldaar. Er is nog een getuigschrift van den 16 maart 1622 voorhanden geteekend door schepenen en kerkmeesters waarin gezegd wordt dat hij toen reeds de gemeente van Zeeland 12 jaren vroomelijk en getrouw gediend had. Hij overleed den 1 mei 1661 in het 52 jaar zijner geestelijke bediening. Tijdens zijn bestuur had hij de oude pastorij, de weem, verlaten en een nieuw huis nabij de kerk gebouwd, hetgeen bij afrekening met zijne erfgenamen in 1664, aan de kerk werd opgevest. Ofschoon hem reeds pastorale regten waren toegestaan, schijnt echter Zeeland eerst volkomen van de parochiekerk van Uden te zijn afgescheiden in 1661 onder zijn opvolger de eerw. heer Jacobus van Dijk. Onder dezen werd in 1663 de toren met nieuwe klokken voorzien. Sedert werd de pastorij vergeven op voordragt van den landsheer ¹⁹.

De geschillen over de erfopvolging waren in de jaren 1629-1630 wel voorloopig geregeld, doch volstrekt niet definitief afgedaan. De keurvorst van Brandenburg was vooral ontevreden dewijl hij meende dat het voorloopig laatste verdrag ten zijnen nadeele was uitgevallen en het aandeel van Neuburg grooter was. Reeds vroeger was men overeengekomen dat het graafschap Ravensberg, tot hiertoe onverdeeld bezeten, gesplitst zou worden waarvan de hertog van Neuburg de ambten Sparenberg en Vlote verkreeg, die deze aan zijnen zoon Philip Wilhelm bij het aangaan van zijn huwelijk had overgegeven. Bij eene latere schikking werden aan Philip Wilhelm hiervoor de ambten Ravensberg en Limburg toegekend. Ook hierin werd wederom eene verandering gebragt: den 10 maart 1647 ²⁰ sloot de keurvorst van Brandenburg een nieuw verdrag met Philip Wilhelm zoon van den paltsgraaf Wolfgang, waarbij deze van de ambten van Ravensberg en Limburg afzag waartegen hij de heerlijkheid van Ravestein met al derzelve geregtigheden verkreeg, gedurende het leven zijns vaders bijaldien er binnen dien tijd nog geene eindbeschikking tot stand was gekomen, onder beding dat de godsdienstige en andere geregtigheden in beide landen op bestaanden voet moesten blijven.

Tengevolge van dit verdrag gaf de paltsgraaf Philip Wilhelm den 12 maart daaropvolgende eene plegtige verklaring dat hij de heerlijkheid van Ravestein bij hare oude zoowel burgerlijke als godsdienstige regten en geregtigheden zal handhaven, tot aan het eindverdrag, en gaf tegelijkertijd last aan Johan Bertrand Wäschpfenning vrijheer van Scheidt, om die heerlijkheid in zijnen naam in bezit te nemen ²¹.

Niettegenstaande deze verdragen sloot Wolfgang Wilhelm den 8 april daaropvolgende eene nieuwe voorloopige schikking met den keurvorst van Brandenburg, waarbij onder anderen de inkomsten van het land van Ravestein aan den laatsten gelaten en de openbare R.K. godsdienst oefeningen aldaar gehandhaafd worden ²², doch aan dit accoord werd geen gevolg gegeven en het bestuur des lands van Ravestein ging in gemeld jaar over in handen van zijn zoon:

Het jaar 1647: Philips Wilhelm, paltsgraaf enz., heer van Ravestein.

Er zijn nog enkele losse minuten voorhanden waarin de vice drost Jr Jacob van Locquenghien den paltsgraaf berigt wegens de in bezitneming des lands Ravestein en de inhuuldiging die plaats gehad heeft. Het overige van zijn berigt loopt over heimelijke vergaderingen en het heffen van beden of schattingen die de ingezetenen zich hadden veroorloofd, en in het berigt scherp worden doorgehaald.

Fig. 10: Philips Wilhelm van Neuburg (uit *Basilica Carolina*, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

Tot opheldering der zaak dient, dat schepenen burgemeesters en gezworenen des lands beraadslaagden over de middelen tot behoud en bekrachtiging hunner privilegien en oude herkomen, ter verkrijging van interpretatie en ampliatio van sommige punten der landkaarte die door tijdsomstandigheden noodig werden bevonden, ook over de jura en vereeringen die men beambten gewoon was te geven, waarvan zij eene vaste lijst begeerden.

Daarenboven was het gebruik of liever misbruik ingevoerd dat men aan de gouverneurs of commandanten van de garnizoenen niet alleen te Ravestein, maar ook te Grave, 's-Hertogenbosch en Nijmegen jaarlijks eene vereering deed in geld tot afwending van eene lastige inkwartiering bij het doortrekken van troepen. Dit waren de punten, waarover in de bijeenkomsten werd gehandeld.

In zoover het de privilegien interpretatie en ampliatio derzelven betrof, behoorde dit door tuschenkomst van beambten te geschieden; doch ook vele grieven betroffen de beambten zelve, waartegen schepenen en burgemeesters voorziening verzochten.

De vereering aan vreemde gouverneurs was eene gedwonge beleefdheid om overlast te voorkomen, waartegen de vorst zelve dikwijls niet bij magte was om zijne onderdanen te beschermen.

Ziet daar de aanleidende oorzaak van het verbod van den 6 junii 1648 ²³.

In een later berigt van den 30 junii zegt de vicedrost dat hij bij de inhuldiging den onderdanen geremonstreerd heeft niet alleen het groote weldaad waardoor zij van hunnen vorst in de aloude katholieke religie zullen geconserveerd, maar ook bij hunne privilegien zullen gemaintineerd blijven.

Tegelijkertijd verzekert hij den vorst dat de ingezetenen genegen zijn tot een don gratuit, volgens vorig berigt gesteld op f 3000 bij welke gelegenheid zij tevens eenige voorstellen willen doen.

Den 14 julii 1648 bevestigt Philips Wilhelm de vroegere privilegien of landkaart ²⁴, doch de punten waarop zij interpretatie en ampliatio verzochten zouden zij bij speciale schriftte opstellen en inleveren om daarop dispositie van zijne Doorluchtigheid in te wachten, zooals wij later zullen zien ²⁵. Reeds den 27 julii 1648 vaardigde hij eene strafbedreiging uit tegen degenen die zich aan vechtpartijen schuldig maken ²⁶.

In het oud archief van Ravestein vonden wij nog eene ruwe schets van: “intraden, rechten, en gerechtigheden” van de heerlijkheid van Ravestein opgemaakt bij de aanvaarding des bestuurs van Philips Wilhelm, waaruit wij het volgende statistiek mededeelen:

	huizen	manschappen
de stad Ravestein	114	200
het dorp:		
Reek	91	250
Velp	56	240
Herpen en Overlangel	151	400
Schaijk	153	300
Seeland	154	300
Uden	451	1000
Boekell	185	325
Dennenburg	25	52
Demen	24	44
Nederlangel	11	22
Huisseling	33	60
Deursen	21	60

Op bladzijde 79 van dit boek hebben wij gesproken van zekeren Capucijner pater Basilius die, na eenigen tijd met veel lof te Ravestein de geestelijke bediening verrigt te hebben, zijn verblijf te Velp kwam vestigen om de katholieken van Grave die een geruimen tijd zonder herder geweest waren, in het geestelijke bij te staan. Door zijn beleid wist hij het zoo ver te brengen dat hem de vrije toegang tot de stad werd verleend. Op die wijze verzorgde hij aldaar de zieken en stervenden terwijl hij zijn intrek nam ten huize van den licentiaat Antonius Diemers. Het was echter den goeden religieus niet vergund zijn bestendig verblijf in de stad te houden, weshalven hij gebruik maakte van het vriendelijk aanbod des heeren Adriaan Beijers landscholtis van Ravestein die destijds het kasteeltje te Velp bewoonde. Door tusschenkomst van twee voortreffelijke katholieke burgers van Grave met namen Antonius Diemers en Arnoldus Verheijen, beiden der regten licentiaten, verkreeg hij de herderlijke *zending* van den toenmaligen bisschop van Ruremonde onder wiens geestelijk gezag Grave behoorde. Pater Basilius verwierf door zijn voorbeeldig gedrag de gunst der prinsen van Oranje en de bescherming van den commandant der vestiging die hem meermalen te stade kwamen. In 1645 kocht hij te Velp zeker huisje, Emmaus genaamd, van de toenmalige eigenaren Hermanus Jacobs en zijne huisvrouw Woltera Slippenbeek. Dit eenzaam verblijf werd de grondslag van het thans nog bestaande Capucijnerklooster, trouwens hier voegden zich bij hem weldra eenige medebroeders om hem te ondersteunen in de uitoefening van zijn herderlijk ambt. De gunst van den souverain des lands ondervond hij al dadelijk. Bij besluit van den 26 juli 1648 hetgeen nog in het oorspronkelijke voorhanden is, beveelt Philips Wilhelm zijnen rentmeester te Ravestein, om gemelden pater Basilius jaarlijks vier last torf te doen geworder²⁷. Zijn doel was nu niet meer om alleen de katholieken van Grave bij te staan, maar geholpen door zijn medebroeders poogde hij daar eene nieuwe kloostergemeente te stichten.

De algemeene achting en begunstiging stelden hem weldra hiertoe in staat, en reeds in 1662 werd in eene daartoe ingerigt vertrek de eerste koordienst gehouden, en den eerw. pater van Landen tot eersten guardiaan van het nieuwe klooster verkozen, terwijl het oude kerkje in 1664 voltooid werd. Boven het wapen van den vorst aan den ingang der tegenwoordige kloosterkerk vindt men nog het jaartal 1663. De achtingswaardige man had nog het genoegen van zijn werk bekroond te zien. Door zijn ijver afgesloofd, overleed hij te Grave ten huize van mejufvrouw Elisabeth van Elswijk in eenen hoogen ouderdom in het jaar 1664. Den 7 september werd zijn lijk onder geleide van roomsch en onroomsch naar Velp overgebracht en aldaar met vele plegtigheid begraven. Sedert dit tijdstip is de katholieke gemeente van Grave tot den jare 1741 door vijftien capucijner paters uit het klooster van Velp bediend geweest²⁸; van de verdere lotgevallen van dit klooster zullen wij op zijne plaats spreken.

Het jaar 1648 was merkwaardig wegens den vrede te Munster gesloten door verschillende staten van Europa, doch de Guliksche erfgeschillen waren met korte woorden tot eene geregtelijke uitspraak of minnelijke schikking verwezen. Den 14 augustus dezes jaars wenschte de agent Johan Bertram Weschpenning namens den hertog van Neuburg de Staten geluk met den gemaakten vrede²⁹, en dewijl de oorzaak van bezetting opgehouden had, speciaal aan die van Ravestein weinig gelegen was, verzocht hij de ontruiming dier plaats doch in geval dat dit niet kon geschieden, tenminste het garnizoen zou verminderd worden en het bouwen van een kruidentoren achterwege blijven; verder diende hij eenige particuliere klagten in van de burgers van Ravestein en wel bijzonder tegen des hertogs gewezen agent Mathias Romer, aan wien was verleend de uiterwaard en het Maasveer voor Ravestein op voorwaarde die hij niet had vervuld. Niettegenstaande de hertog de beleening had ingetrokken zocht hij zich in het bezit te handhaven bij den Raad van Brabant te 's-Hage³⁰. De Staten bedankten voor de gelukwenschingen, excuseerde de ontruiming van Ravestein en verwezen hem voor het overige naar den Raad van Brabant. Zij bevestigden daarenboven gemelden

Romer den 23 dec 1650 in het bezit van den Middelwaard, het Maasveer en havengelden. Ook na hem werd nog zijn zoon Wolfgang Wilhelm in 1682 dezerzijds hiermede beleend ³¹.

Den 20 mei 1649 sloten de keurvorst van Brandenburg en de paltsgraaf Philips Wilhelm wederom een voorloopig verdrag wegens het bezit des lands van Ravestein, hetgeen ten zelven dage nog verder werd toegelicht ³². Volgens deze overeenkomst zou Philips Wilhelm 40.000 rijkdaalder op den lande van Ravestein opnemen en den keurvorst uitkeeren. Hieraan werd voldaan blijkens kwitantie van den 17 augustus 1650 ³³. Vervolgens zou het geschil over de erfopvolging dezer heerlijkheid binnen drie maanden te Brussel voor den bevoegden regter, beiderzijds aanhangig gemaakt worden. Op deze voorwaarde zou Philips Wilhelm en zijne wettige erven deze heerlijkheid blijven bezitten totdat eene geregtelijke afdoening tot stand kwam.

Het verzoek der ingezetenen om nadere voorziening op verschillende punten van justitie politie en administratie waarvan wij boven spraken ³⁴, was door den vorst goedgunstig aangenomen. Het schriftelijk voorstel, vervat in 50 artikelen, werd door de gezamenlijke ingezetenen der vier schepenbanken des lands in den jare 1649 ingediend ³⁵. Na gehoudende deliberatie met die van zijnen rade voorzag Philips Wilhelm hierin door eene breedvoerige ordonnantie gedagteekend te Dusseldorp den 14 februarii 1651 bestaanden in 65 artikelen. Daarenboven bevatte het 66^e art. eene tarieflijst van gerigts- en schrijffloon, terwijl art. 67 bepaalde de *hoegrootheid* van breuken of boeten op verschillende overtredingen of wanbedrijven. Dit bevelschrift wordt gemeenelijk genoemd: de nieuwe landkaart ³⁶.

In de lente van 1651 toen de algemeene vrede te Munster naauwelijks was gesloten, scheen het oorlogsvuur opnieuw te zullen losbarsten. Het begin was tusschen de bezittende vorsten Keurbrandenburg en den hertog van Neuburg. Keurbrandenburg was de hervorming toegedaan en begunstigde dezelve onder bescherming der Staten; daarentegen was de hertog van Neuburg sedert 1614 katholiek en ijverde zeer voor de katholieke godsdienst. De opvatting der traktaten op dit punt gemaakt gaf aanleiding tot hevige geschillen. Onverwacht viel Keurbrandenburg gewapenderhand in het Bergsland en gaf den 13 junii 1651 een bevel uit, waarin hij de landzaten verbood eenige contributie aan Neuburg te betalen, tevens gaf hij een manifest uit, waarin hij zijne handeling trachtte te regtvaardigen. De hertog van Neuburg vaardigde den 20 junii een tegenmanifest uit waarin hij het manifest van Brandenburg volkomen weerlegde, tegelijkertijd diende hij zijne klagten in bij den keizer en riep de naburige vorsten te hulp. Omtrent tweeduizend Lotharingers vielen in het land van Ravestein en bedreigden tevens het land van Kleef met inlegering. Ook in 1649 hadden zich in deze landstreek eenigen dier troepen vertoond dewijl Neuburg zeer ontevrede was dat de Staten Ravestein met garnizoen bleven bezetten, doch waren toen zonder veel te verrigten afgetrokken. Thans was hun doel om Neuburg tegen Brandenburg in zijne erflanden te beschermen. Ook ditmaal verzetten zich de Staten tegen hunnen inval, dewijl zij het land van Ravestein als een lid der Meijerij wilden beschouwd hebben. De ongegrondheid dezer bewering bleek duidelijk zooals wij later zullen zien. Intusschen werden door de bedreiging des keizers en bemiddeling der Staten, beiderzijds de wapenen nedergelegd. Nadat Neuburg en Brandenburg in de oogstmaand te Angeroord een mondgesprek gehouden hadden, kwam door toedoen van de keizerlijke commissarissen te Kleef den 11 oktober 1651 een verdrag tot stand. Het voornamelijk doel was de regeling van uitoefening der godsdienst in Gulik en Bergsland en het staken van vijandelijkheden ³⁷.

Zooals de capuccijnen waarvan wij boven spraken, hadden ook de Kruisheeren na de overgave van sBosch in 1629, hun klooster aldaar, waarvan de thans nog bestaande parochiekerk van de H. Catharina overig is, moeten verlaten. Zij namen voorloopig hunne

wijkplaats naar Schijndel, vanwaar zij zich na een verblijf van zeven jaren begaven naar Uden in den lande van Ravestein. Dit geschiedde omtrent het jaar 1636 tengevolge van het streng plakkaat van den 2 februarii dezes jaars tegen de geestelijkheid der Meijerij door de Staten uitgevaardigd ³⁸.

Een bouwhof te Uden in de Bitswijk gelegen, die zekere Aleida Bloijmans met haren broeder aan hun klooster te sBosch gegeven had ³⁹, strekte hun tot eerste verblijf. Aldaar overleed den 2 augustus 1638 de eerw. pater Joannes Lievens, gedurende 22 jaren prior van het convent van sBosch, terwijl de onderprior Joannes Eindhouts in dit verblijf reeds den 17 juli 1637 door den dood was weggerukt. Op eene lijst van priores der Rijn- en Maas-provincie, den 1 sept 1644 in het kapittel te Keulen vergaderd, komt voor de eerw. pater Joannes Aerdsen of Arnoldi, prior van het klooster te sBosch doch balling met zijne medebroeders te Uden in het land van Ravestein ⁴⁰.

Derhalve reeds lang vóór en niet na den Munsterschen Vrede zoals Coppens verkeerdelijk schrijft, hadden zij zich te Uden gevestigd. Eenigen tijd daarna hebben zij dit eerste verblijf verlaten; trouwens volgens eene minute van den vicedrost dd 1 junii 1649 zouden zij aldaar volgens geloofwaardige berigten zekere erven aangekocht hebben van Wolter Jansen en zijne huisvrouw Hillike met het voornemen om een klooster te bouwen. Dit erf was gelegen ter plaatse waar oudtijds een slot of kasteeltje gestaan had genaamde de vóórste, thans Vorstenburg. De vicedrost verzoekt inlichting wegens hun plan, en bepaaldelijk wegens het consent van den vorst als landsheer; waarop de prior Joannes Aards (van den Broek?) hem verschillende uittreksels mededeelt door de provinciaal Offerhausen uit Dusseldorp hem omtrent de toestemming van den jongen paltsgraaf Philip Wilhelm toegezonden. Blijkens de bewilliging in 1650-1651 gegeven magtigt de landdrost den eerw. pater prior om in zijne plaats, in naam van zijne Doorluchtigheid den landsheer, den eersten steen van het gebouw te leggen ⁴¹.

Volgens verklaring van schepen en burgemeesters van Uden dd 6 december 1650 hadden de kruisheeren daarenboven nog ongeveer een roede van de gemeentegronden bij hun erf aan het broek gelegen, aangekocht en betaald.

Dit gebouw werd door hen den 6 junii 1653 betrokken ⁴². Bij besluit van den 27 junii 1660 verleent hun de vorst vrijdom van accijnsen, en bij rescript van den 22 dec. van gemeld jaar neemt hij hunne hoeve aldaar in bescherming tegen de eischen der Staten ⁴³.

De bidplaats van hun gesticht werd den 12 april 1665, met vergunning van den aartsdiaken van Luik en den deken van het distrikt, door den prior Theodorus van Alen ingezegend ⁴⁴. De verdere lotgevallen van dit convent zullen wij bij latere gelegenheid verhalen.

Wolfgang Wilhelm die sedert 1647 het land van Ravestein aan zijnen eenigen zoon Philips Wilhelm had overgegeven terwijl hij Gulik en Berg voor zich behield, overleed den 20 maart 1653 te Dusseldorp tot groote droefheid zijner onderdanen. Hij was geboren den 25 oktober 1578. Zijne moeder Anna, gehuwd met Philips Lodewijk van Neuburg, was de zuster van den kinderloozen hertog van Kleef Johan Wilhelm. Hij was driemaal gehuwd. Uit zijn eerste huwelijk met Magdalena van Beijeren (+ in 1628) was Philips Wilhelm geboren. Zijne tweede gemalin was Catharina Carolina (+ in 1650) dochter van den paltsgraaf Johan van Tweebrugge, waarna hij hertrouwde met Francisca Maria dochter van Egon graaf van Furstenberg.

In zijne jeugd bezocht hij de meeste hoven van Europa.

De natuur had hem met uitmuntende gaven bedeed. Zijn schrandere geest en verhevene hoedanigheden vormden hem tot een der grootste staatsmannen van zijnen tijd. Hij was toegankelijk voor allen, medelijdend en edelmoedig van harte. Ofschoon de tijdsomstandigheden zijner regering veelal onrustig waren, zocht hij in belang zijner onderdanen in de oorlogsbedrijven zooveel mogelijk onzijdig te blijven, tenzij zijne wettig

verkregen regten werden aangerand. Sedert zijnen terugkeer tot de katholieke godsdienst bleef hij innerlijk aan dezelve verkleefd, vandaar zoovele kerken en godsdienstige gestichten die aan hem het ontstaan te danken hebben; Vooral trok de societijt der Jesuiten zijne voorliefde; stervende legateerde hij zijn hart in een zilveren kas gevat, aan hun huis te Neuburg, met dit opschrift:

<u>WOLFGANGVS</u>	<u>WILHELMVS</u>
PRIN <u>C</u> EPS	
NEOB <u>V</u> RGENSI	PATRI <u>A</u> E
ET	
SOCIETATI	IES <u>V</u>
COR	
P <u>I</u> O	AFFECT <u>V</u>
LEGAT	

Zijne overblijfselen werden in de door hem gestichte kerk dezer orde te Dusseldorp met vorstelijke pracht begraven ⁴⁵.

Zijne scherpsziende oog was niet ontgaan dat de geestelijke onderhoorigheid van de Meijerij ook vroeg of laat de burgerlijke na zich zou trekken. Vandaar dat welligt door zijn toedoen het land van Ravestein omtrent 1650 of 1652 wederom kerkelijk met het bisdom van Luik vereenigd werd ⁴⁶.

Immers sedert den Munsterschen Vrede in 1648 begonnen de Staten het oor te leenen aan deze pretensien en hadden reeds onderzoek laten doen naar vroegere oorkonden ⁴⁷. In het jaar 1657 kwamen zij openlijk hiervoor uit zooals blijkt uit een extract der resolutie van den 27 juli 1657 ⁴⁸, waarbij zij verklaren dat de soevereiniteit der landen van Megen en Ravestein aan de Vereenigde Nederlanden behoort, zoodat diensvolgens de politieke en geestelijke reformatie behoort te worden uitgevoerd. Dewijl destijds eenige keur- en andere vorsten aan den Rijn tot bescherming hunner landen een onderling verdrag hadden gesloten waaronder de hertog van Neuburg ook behoorde, diende Herselles, gezant van den keurvorst van Ments den 4 september daaropvolgende uit aller naam een scherp protest in tegen het besluit der Staten ⁴⁹, terwijl de gezant van Spanje, de Gamarre, zich heftig verzette tegen dat van Megen van welk graafschap zijn meester als hertog van Brabant protektor was ⁵⁰. Ook de baron Adriaan Reijnart de Rhede heer van Hernen destijds landdrost van Ravestein, vaardigde namens den hertog den 23 augustus eene strenge ordonnantie uit aan alle ambtenaren des lands, om elk gezag dat de Staten Generaal zich zouden aanmatigen, facto tegen te gaan ⁵¹.

Hierdoor geraakten de ingezetenen in groote vrees voor het behoud der uitoefening van den katholieken godsdienst. De krijgsmagt der Staten waarmede de stad Ravestein bezet was ging zoo ver dat zij de handen sloeg aan eenige geestelijken des lands die gevangen werden genomen.

De in bediening zijnde Jesuiten te Ravestein ofschoon van een vrijgeleide van den prins van Oranje voorzien, zou men verdreven hebben zoo niet de hertog van Neuburg hen krachtadig beschermd had ⁵².

Na alzoo de geestelijken uit de Meijerij verdreven te hebben, wilde men ze ook uit hun laatste toevlugtsoord verbannen; immers de landen van Ravestein en Megen waren nagenoeg de eenigste vrijplaatsen waar de katholieken destijds onbelemmerd hunne voorvaderlijke godsdienst konden uitoefenen. Vandaar dat velen der omliggende plaatsen of de godsdienstoefeningen aldaar kwamen bijwonen of op derzelver grenzen bedehuizen hadden opgericht.

Wandelen wij op dit oogenblik deze landstreek rond, overal treffen wij ze op de grensdorpen aan. De katholieken van Grave bezochten de parochiekerk en later het

capuccijner klooster te Velp; die van Niftrik gingen over de Maas naar Ravestein, even gelijk die van Batenburg naar Demen.

De katholieken van Appeltern, Altforst en Maasbommel, over de Maas in Gelderland gelegen, hadden dikwijls moeite om zich te begeven naar de voor hen bestemde parochiekerk, het minderbroedersklooster te Megen. Hetzelfde had plaats ten opzichte van die van Alphen en sommige dorpen uit het kwartier van Maasland, die zich naar Teeffelen moesten vervoegen. De kapel te Koolwijk onder Herpen diende voor de katholieken van Oss en Berchen; de toenmalige kapel thans parochiekerk te Schaijk voor die van Geffen en Nuland; onder Uden op Bidaf hadden de katholieken van Heeswijk en Dinther, op het gehugt Duifhuis aldaar die van Veghel, en op het nabij gelegen huis de Haan die van Schijndel hunne bedehuizen. Hierbij kwamen nog vroeger en later de thans nog bestaande religieuze gestichten. Dus geen wonder dat men het in die onverdraagzame tijden zoozeer op deze landstreek gemunt had. Het gevolg der vertogen was dat facto niets tegen de souvereiniteit van dit gewest ondernomen werd. Zoo luidde ook het schriftelijk berigt van den heere Hessing agent van Neuburg te s' Hage den 6 augustus 1658 aan den landdrost van Ravestein overgezonden: "aengaende de saecke van de reformatie in den lande van Ravestein" zoo zegt de briefschrijver, "berustet de deductie die deswegens van den Bosch herwaerts gesonden is, in handen van den heere Schoock die eerstdaegs naar Gelderland staat te vertrecken; naar dat ik bemerck, sal ons alles copielijk gecommuniceerd, ende ons ongehoort niets feijtelijk geprocedeert, maer het statu quo gelaten worden".

Dit inzicht der Staten blijkt nog verder uit eene overeenkomst gesloten den 6 september 1659 waardoor met wederzijsch goedvinden een geschil over het aantal herbergen en het vertappen van bier, op den Elft onder Velp nabij de stad Grave, werd vereffend⁵³. Hielden de Staten zich aan het regt van superioriteit dan konden zij toch de zaak eigenmagtig beslissen, dewijl Neuburg als heer van Ravestein wel uitdrukkelijk verklaarde dat gemeld accoord plaats had "ongepraejuditeert der limiten und ihrer im land von Ravestein, von alter indisputierlich herbragter territoriaal superioriteit (ahn welcher seine Furst.Durchl. durch dissem vergleich, ihrer den herren State das geringste nich inraumen oder nachgeben können)".

Evenwel bedreigden de Staten in 1661 de gemeenten in het land van Ravestein indien zij bleven weigeren de penningen voor de vestingwerken van Ravestein op te brengen⁵⁴. Ook bij het verbond met Frankrijk in 1662 poogden de Staten wel zich in het bezit van Ravestein en Rijnberk te handhaven doch de koning kon niet besluiten hun het bezit toe te kennen van die plaatsen waarin zij alleen bezetting hielden, zonder de opperste magt, dewijl hij tevens verbonden was met die vorsten te weten met den keurvorst van Keulen wien Rijnberk, en den hertog van Neuburg wien Ravestein toebehoorde; weshalven hij in eene afzonderlijke overeenkomst verklaart niet te willen gehouden zijn de Staten bijstand te verleenen indien de keurvorst of de hertog van Neuburg ieder afzonderlijk aantastte wegens gemelde steden⁵⁵. Een dergelijk verdrag sloten de Staten in 1666 met Brandenburg.

Den 6 mei 1656 vaardigde de landdrost van Reede, op speciaal bevel van den landsheer, eene strenge verordening uit waarbij den ingezetenen verboden werd zich in eene andere krijgsveld dan van zijne vorstelijke doorluchtigheid te begeven, en alle vreemde wervers op te ligten. Hetzelfde verbod is in den jare 1671 hernieuwd op straf van verbeurte hunner goederen⁵⁶.

Het begin des jaars 1658 was bijzonder noodlottig voor de Maasdorpen door hoogen waterstand. Een felle vorst had gedurende vijf weken de Maas vast gezet; bij het losgaan den 28 februarii gepaard met een doorbraak in den Maasdijk even boven Grave, geraakte deze stad bijna geheel onder water⁵⁷. Tengevolge hiervan ontstonden vijf groote doorbraken in den erfdijk onder Herpen, en even zoovele wielen ter grootte van 25 ad 26 roeden.

Vele landerijen werden aldaar zoodanig met zand overschoten dat zij voor langen tijd onvruchtbaar werden gemaakt ⁵⁸.

Deze overstroming bragt het oude geschil wegens den overlaat, het hamelspoel, wederom ten berde. Ten overstaan van den drossard en beambten werd den 29 mei 1658 eene voorloopige overeenkomst tusschen de gemeente Herpen ter eenre en die van Deursen, Dennenburg, Demen en Nederlangel ter andere zijde gesloten om het hamelspoel gedeeltelijk te digten en het water als van ouds te doen lossen, mits eerst de oude loop onderzocht en geene belangen gekwetst worden ⁵⁹.

In den jare 1658 werden de burgemeesters des lands van Ravestein wederom bemoeijelijkt door zekeren Mathias Romer wegens eene pretensie op den lande. Deze heer, waarvan wij boven reeds gesproken hebben ⁶⁰, was weleer agent van den hertog van Neuburg te s' Hage, doch had tijdens zijn verblijf in Holland den hervormden godsdienst omhelsd en was in dienst der Staten getreden. In 1653 werd hij door deze tot resident te Hamburg benoemd. Hij grondde zijne schuldvordering op door hem voor het land van Ravestein gedane diensten in 1640, 1641 en 1642 reeds in 1644 en 1647 had hij zich deswegens gewend tot hertog Wolfgang Wilhelm die de zaak verzond naar de beamten van Ravestein, doch zij bleef zonder gevolg, totdat hij door den Raad van Brabant te s' Hage den 20 december in regt werd gesteld. Drie jaren later vernamen regenten en burgemeesters dezes lands dat de Raad van Brabant reeds executie op eenige deurwaarders verleend had. Hierop wendden zij zich schriftelijk tot de Staten Generaal tot voorkoming van de executie des vonnis, als zijnde bedrieglijk en niet door den bevoegden regter verkregen. Doch bij apostille van den 5 junii 1658 werd hun kennis gegeven dat men goedgevonden had de zaak aan de justitie over te laten. Op eene landsvergadering gehouden den 28 junii van gemeld jaar werd dan ook besloten om eenigen uit hun midden op gemeene kosten naar 's-Hage te zenden om de zaak af te maken en met accoord te vergelijken. De schuldvordering beliep f 1569-5 stuivers, waarbij kwam de interest ad 6¼ percent, te weten f 432, tezamen f 2001-5 st., welke gelden, bij procuratie bezegeld met het zegel der stad Hamburg, Anna huisvrouw van Mathias Romer resident te Hamburg bekende ontvangens te hebben van burgemeesters des lands van Ravestein, actum s' Hage 28 sept 1658 ⁶¹.

In het voorbijgaande moeten wij nog gewagen van eene hevige opschudding die binnen Ravestein tusschen den gouverneur en bezetting ter eenre en de burgerij ter andere zijde, in de jaren 1660 en 1661 ontstond.

De aanleiding was het niet betalen van gelden, door de Staten wegens de inlegering verschuldigd. Op een gegeven sein kwamen de soldaten op de markt onder het geweer voor het huis van de scholtis; de deur werd met geweld geopend en een burger voor den scholtis staande door een kogel getroffen. Hierop namen de burgers, door buitenlieden gesteund, de wapenen op en welligt had er meer bloed gestroomd zoo niet de tusschenkomst van den missionaris de menigte tot bedaren had gebragt ⁶².

Een nieuw voorval bragt Philip Wilhelm in nieuwe moeilijkheden met de Staten Generaal. De rijksdag van Spiers had hem belast om tegen den graaf van Flodorp en het kasteel van Leuth gewapend te handelen. Neuburg volbragt den last en nam het kasteel in, doch de Staten tot wien de graaf zich gewend had, beschouwden deze heerlijkheid als een leen van Valkenburg en een gedeelte van de landen van Overmaze ⁶³. Weshalven noodzaakten zij den hertog niet slechts om het kasteel van Leuth te ruimen, maar magtigden daarenboven den Raad en het leenhof van Brabant te s' Hage bij resolutie dd 10 oct. 1662 om al de goederen van den hertog van Neuburg in het land van Ravestein gelegen, in beslag te nemen. Dit gebeurde werkelijk. De gezanten van Frankrijk en van de keur- en andere vorsten te Frankfort vergaderd, dienden hiertegen bij de Staten den 1 nov. 1662 eene memorie in; ook de

zaakgelastigde des hertogs te s'Hage, baron de Lerodt protesteerde ten sierlijkste tegen de gewelddadigheden in den lande van Ravestein gepleegd, hebbende zijn vorst in de zaak van Leuth niet anders dan op last van den rijksdag gehandeld ⁶⁴. Of de zaak hiermede geëindigd was hebben wij niet gevonden, doch het laat zich gissen.

De gedurige moeilijkheden van den kant der Staten bragten den hertog van Neuburg op het denkbeeld om het land van Ravestein tegen een gelijkmatig gedeelte in de landen van Overmaze bij Maastricht aan de Vereenigde Provinciën af te staan. Dit voorstel had zijn gezant baron de Leeradt te s'Hage reeds een tweetal jaren opgeworpen waarin hij geholpen werd door den gezant van Frankrijk. Met dit doel was hij wederom naar s'Hage gekomen. Den 3 maart 1664 hernieuwde hij zijn voorstel bij Hunne Hoogmogende. Er hadden wel onderhandelingen plaats, doch de meeste provinciën waren ongenegen om Maastricht van zijne frontieren te ontblooten zoodat de voorslag op den achtergrond raakte ⁶⁵. De regtsaanspraak werd nu en dan nog wel eens opgeworpen doch telkens bij feitelijkheden met scherp protest beantwoord zooals in 1667 ⁶⁶. De inval der Franschen in 1672 maakte hieraan een einde doordien Lodewijk XIV na zijne veroveringen hier te lande de stad Ravestein van zijne vestingen ontbloot, aan zijnen regmatigen heer den hertog van Neuburg teruggaf, zooals wij later zullen zien.

Tusschen de Commanderij van Gemert ter eenre, en de gemeenten Uden Zeeland en Boekel ter andere zijde waren sedert vele jaren geschillen ontstaan over de limieten in den peel. De baron de Leeradt, gevolmagtigd van Palts Neuburg en bijgestaan door eenige ingezetenen der respectieve gemeenten, sloot den 2 mei 1663 eene overeenkomst met den commandeur der heerlijkheid van Gemert den vrijheer Ambrosius de Virmunt, waarbij de wederzijdsche grenzen duidelijk werden aangewezen ⁶⁷.

In de lente des jaar 1665 maakten de gecommiteerden des lands wederom een accoord met hunnen souverainen vorst. Tot afkoop van de nieuw ingevoerde accijnsen, imposten, verpondingen, hoorn gelden en meer dergelijke lasten, deden zij het aanbod om gedurende twaalf achtereenvolgende jaren zesduizend patacons jaarlijks te betalen ⁶⁸. De overeenkomst zou evenwel ophouden als het land van Ravestein in andere handen dan die van den hertog van Neuburg mogt overgaan. De hoogwelgeboren heer Johan Arnold de Leeradt, domheer te Luik en vorstens geheimraad werd met de onderhandeling belast. Deze bezorgde niet alleen de ratificatie maar krachtens speciale volmagt voegde hij, op verzoek der vereedens des lands, nog 25 artikelen bij de landkaart van 1651, tot bewijs zijner landvorstelijke affectie en tot algemeen welzijn der onderdanen ⁶⁹.

Den 9 september 1666 kwam er een eindverdrag der Kleefsch-Guliksche erflanden tot stand ⁷⁰. De keurvorst van Brandenburg Frederik Wilhelm verkreeg het hertogdom Kleef en de graafschappen Mark en Ravensberg; de paltzgraaf van Neuburg Philip Wilhelm de hertogdommen Gulik en Berg nevens de heerlijkheden Wijnendaal en Breskenszand; doch over de heerlijkheid des lands van Ravestein zou men volgens art. V zich afzonderlijk trachten te verstaan.

Zoo stonden de zaken toen in den jare 1668 eene sedert eenigen tijd voorziene gebeurtenis plaats greep. Johan Casimir koning van Polen was na den dood zijner gemalin er op bedacht om den scepter neder te leggen. De hertog van Neuburg hoopte bij de keuze de kroon te verkrijgen. Om de vorsten in zijn belang te winnen waren er opofferingen noodig. Met dit inzicht, en als de keuze ten zijnen gunste uitviel, wilde hij de heerlijkheid van Ravestein aan keurbrandenburg overlaten. Toen nu Johan Casimir den 17 sept 1668 werkelijk op den landdag te Warschau van zijne waardigheid afstand deed, vroegen de gezanten van den keizer, van Engeland en van keurbrandenburg den troon voor den prins van Neuburg, doch

het plan mislukte en de Pool Michel Korijbut Wilniowieckzki werd den 17 junii 1669 door de woijwoden tot koning verkozen ⁷¹. Hiermede verviel ook het vergelijk van den 1 sept 1668. Doch men had tegelijkertijd een compromis gemaakt ⁷², waarbij bepaald werd dat vier scheidregters en één opperreger te Neuss bijeen zouden komen om in allen gevalle onherroepelijk te beslissen over het geschil wegens de heerlijkheid Ravestein. Om ditmaal tot afdoening te komen, gaven beide vorsten ten zelfden dage nog eene nadere verklaring van het onmiddellijk voorgaande compromis ⁷³, doch de scheidregterlijke uitspraak bleef op de lange baan, en begon beide partijen te vervelen.

Men beproefde nogmaals om het vraagstuk onderling op te lossen. Dit gebeurde bij eindverdrag van den 2 junii 1670 ⁷⁴.

Volgens dit accoord zou de heerlijkheid van Ravestein in de mannelijke linie van Paltz Neuburg verblijven, doch bij uitsterving derzelve aan Brandenburg terugkeeren. Hierbij zouden de 40.000 rijksdaalder door Brandenburg vroeger genoten in geen geval meer opeischbaar zijn, en Paltz Neuburg zou binnen drie maanden nog uitbetalen 50.000 rijksdaalder aan Brandenburg. Overigens zouden beide vorsten de titels en wapenen dier landen blijven voeren, en Brandenburg den paltzgraaf ondersteunen in het verdedigen van zijn regt op het land van Ravestein.

Dus eindigde na ruim eene halve eeuw de strijd tusschen de bezittende vorsten. In de volgende eeuw (1742) zullen wij hem opnieuw een weinig zien herleven bij het uitsterven van het huis Paltz Neuburg.

De geheimraad baron Leedrodt, dien wij reeds leerden kennen als gezant van Neuburg te s'Hage en als gevolmagtigden tijdens het nieuwe accoord met den vorst, werd in den jare 1666 aartsdiaken van Kempenland onder het bisdom van Luik, waaronder deze landstreek sedert eenigen tijd was teruggekeerd. In deze hoedanigheid bezorgde hij nu hier de kerkelijke aangelegenheden.

Zoo vereenigde hij in november 1666 met toestemming van den vorst het beneficie van de H. Catharina in de kerk te Uden met het beneficie van den H. Antonius abt in de kapel te Volkel ⁷⁵. De rector Henricus van Duren ⁷⁶ die thans met beide beneficien voorzien werd, stichtte in 1698 eene woning in Volkel voor hem en zijne opvolgers die sedert dien tijd aldaar hun verblijf vestigden ⁷⁷.

In 1667 hield de aartsdiaken alhier eene algemeene kerkelijke visitatie. Bij deze gelegenheid vergunde hij aan de pastors van Ravestein en Zeeland om eenige landerijen te verkoopen ⁷⁸. Ook vereenigde hij den 8 november van gemeld jaar, op verzoek van den adellijken heer Henricus Heijm, het beneficie van den H. Antonius abt met dat van onze lieve vrouw in de kerk van Zeeland, waarmede zekere Martinus Vaeck onlangs door den begever voorzien was ⁷⁹. In 1676 kwam hier nog een derde beneficie of officie, ter eere van de H. Anna, tot stand. Volgens den stichtingsbrief ⁸⁰ had den pastor hiervan de bediening gedurende zijn leven. Onder den pastoor van Dael werd er den 15 febr. 1678 eene vroegmis aldaar gesticht ⁸¹, terwijl de kerk bij latere schenking in 1681 een vierde morgen hooiland onder Linden verkreeg met verpligting van eene jaarlijksche dienst ⁸².

Sedert het bestuur der Kleefsche raden na den dood van hertog Johan Wilhelm was men in deze heerlijkheid gewoon alle landerijen zoowel van geestelijken als van wereldlijken met schattingen en dorpslasten te bezwaren. Nadat echter dit land in handen van den katholieken vorst van Neuburg was overgegaan, ontstond over dit punt een geschil tusschen de bestuurders der Maasdorpen en de respectieve pastoors aldaar. In art. 18 van het verzoekschrift door de dorpsbesturen in 1649 aan den vorst ter bekrachtiging voorgedragen, wilden zij de geestelijke goederen ⁸³ met andere gelijkstellen, doch het antwoord in 1651, art. 18, hierop geemanueerd ⁸⁴ luidde dat de vorst vóór de beslissing des geschils hierop

bepaaldelijk niets kon vaststellen. In den jare 1667 vervoegden zich de regenten der vier Maasdorpen andermaal over de zaak tot den landsheer ⁸⁵. Wij hebben tot hiertoe tevergeefs naar de uitspraak gezocht. Doch wat hierop beslist is leerden wij kennen uit een verzoekschrift van Arn. Zeelands pastor te Huisseling dd 20 julii 1722 waarvan de letterlijke inhoud was: “Doorlughtigste Churfurst gnadigste furst en heer etc. etc. Naar dat proces tusschen de Maasdorpen s’landts Ravenstein tegen haare pastooren wegens het schatten van geestelijke goederen, erven en landerijen, voor omtrent zestig à seventigh jaren gemoveerd is geweest, sijn eijndelijk uijt eene hooge gnade van Uwe Churfurst Dhltt Heere vader Philip Wilhelm hoogst loffelijcken memorie, de voorst. pastorije goederen daarvan geeximeerd en vervolghlijk tot dato in quieta possessione gebleven. En ofwel het dorp Huijsselingh is eene van de soogenaamde Maasdorpen ende wel een van de geringhste revenues ende incompten en oversulx des te mer eodem vel potiori jure vel ratione, men onderdanigst hadde connen en mogen hoopen te jouisseren van die hooge gnade van vrijdom en exemptie derselver pastorije goederen gelijk alle anderen die genieten, soo heeft nochtans den doemaligen pastoor deses Maasdorps Huijsselingh van dese hooge gnade sikh niet bedient en alsoo dese pastorije goederen (men weet niet qua incuria) belast gelaten, waarover den onderschrevene Arnoldus Seelands in qualité als tegenwoordige pastor des voors. Maasdorps Huijsselingh sikh ten hoogste gegraveert vindende, werpt sikh aan de voeten van Uwe Churfurst Dhltt onderdanigst biddende, dat aan hem suppliant qq magt wedervaren die selve hooge gnade van exemptie dewelcke d’andere pastores van de andere Maasdorpen genieten, ende dat diensvolgens aan Uwe Churfurst Doorluchtigheits landrendmeesters tot Ravenstein ggst mag worden bevolen aan de burgemeesters tot Huijsselingh uit haar contingent van die aan Uwe Churfurst Dhlt jaerlix verschulde Churfurst gelder te laten corten soodane quantum als de pastorije goederen van het meergenoemde Maasdorp Huijsselingh in die voors. Churfurst gelder sullen comen te verschulden, bedragende nu jaerlix wegens thien mergen en een sevendende part in de thienden tot Huijsselingh, vijff gulden aghst stuivers 12 penn. ’t welck doende etc”

Dit verzoekschrift werd bij rescript van den 30 julii 1722 ingewilligd als volgt:
 “Von Gottes gnaden Carl Philip Paltzgraff beij Rhein, des heiligen Römischen reicks Ertzschatzmeister und Churfurst in Beijeren, zu Gulich, Cleve und Berg hertzog, furst zu Moers etc.
 Ehrbar lieber getreuer,
 Beij uns ist der pastor zu Huisling Arnold Zeelands umb die pastorat güteren von den schatzungen, gleich denen ubrigen pastoren widerfahren, thult a, befreijet zu laessen, demutigst supplicando einkommen, wie **nur** in supplicanten gesuch willfahret haben, also laessen es euch des an niemit unverhalten, das ihr ihn davon allerdings exemt seijn lassen, und den ertrag mit dessen bekandtenis in abgang bringen solleest.
 Dusseldorff den 30 Julii 1722
 Aus Hogst gn. Ihrer Churf. Dhlt
 gnadigsten Befell
 Ahn Vt M. Lemmen
 Landrentmeisterten Is Quix
 zu Ravenstein
 Concordat,
 C.H. van Berchum landschrijver”⁸⁶

Uit bovenstaande blijkt dat de pastoreele goederen schattingvrij waren doch dat de dorpsbesturen het bedrag waarop zij aangeslagen waren, bij den rentmeester aan s’lands opbrengsten mogten korten. Door dit besluit werden beide partijen gebaat; of anders gezegd

de eene werd ontlast en de andere niet belast. Later zullen wij zien hoe de geestelijke goederen evenwel nu en dan met pauselijke vergunning door de vorsten bezwaard werden. Deze toestand bleef voortduren tot op het einde der vorige eeuw.

De bedeeing van Justitie zooals de landkaart voorschrijft, wekte nu en dan wel een vrijving tusschen beambten en dorpsbesturen. Telkens wanneer een of ander punt over het hoofd werd gezien gaf dit aanleiding om zich hierover tot den landsheer te wenden. Zoo verzochten de vier schepenbanken des lands in den jare 1665 en 1675 opnieuw de bevestiging van art. 7 der landkaart van 1651 wegens de uitvoering van vonnissen⁸⁷, bij het innen van breuken of boeten waren misbruiken ingeslopen; ook trachtte de vierschaar te Ravestein eenige zaken die niet crimineel maar civiel zijn, aan de regtspraak der plaatse waar zij thuis behooren te onttrekken; eenpariglijk werd den 3 junii 1670 besloten om ten algemeenen koste in het toekomende hiertegen te protesteren, en verdere voorziening te erlangen⁸⁸.

De inval de Franschen in de Vereenigde Nederlanden onder den heerschzuchtigen Lodewijk XIV in 1672 verspreidde ook de vrees voor oorlogsrampen in deze landstreek. De schielijke veroveringen bragten weldra de fransche legermagt in de nabijheid. Vooral had men het oog op drie in dezen omtrek gelegen plaatsen, namenlijk Grave, Ravestein en het Gennepershuis. Uit de kamp bij Emmerik Doesburg en Arnhem trachtte men reeds berigten wegens den toestand van Grave en Ravestein in te winnen⁸⁹. Dewijl nu deze plaatsen slecht van troepen voorzien waren gaven de Staten bevel om beide laatsten te ontruimen en met derzelver bezetting Grave te versterken.

Ravestein was destijds verdedigd door vijf bolwerken, met drie halve manen, twee contreschappen en eene schans aan de Maaszijde⁹⁰.

Den 23^e junii vertrok de Staatsche bezetting; zij bestond uit vijf compagnien te voet en had eenen redelijken goeden voorraad van artillerie, ammunitie en vivres.

Met toestemming van den franschen koning was de hoofdplaats dezes lands reeds den 26 daaraanvolgende in volle bezit van den hertog van Neuburg, haren wettigen souverain. Alle wapenen en gedenkteekenen van de Vereenigde Republiek en van den prins van Oranje werden vernietigd, en bovendien de gansche vesting op bevel van Turenno ontmanteld.

Den 4 julii overviel de fransche generaal Duplessis ondersteund door den markies de Joijeuse, nabij den Reekschen molen het Staatsche garnizoen hetgeen zonder achterdocht uit sBosch naar Grave terugkeerde. In de grootste wanorde en met verlies van vele manschappen moest het de vlugt nemen. Den 5 julii gaf de stad Grave bij verdrag zich aan de franschen over⁹¹.

In het laatste van julii kwam de hertog van Neuburg vergezeld van zijnen oudsten zoon Johan Wilhelm, Lodewijk XIV in zijn leger bij Boxtel een bezoek brengen. Hij gratuleerde den vorst met de behaalde overwinningen en betuigde hem zijnen dank voor de teruggave zijner stad Ravestein⁹².

Hij bragt vervolgens een bezoek aan deze plaats en schonk aldaar aan den tijdelijken pastoor, behalve de gewone jaarwedde van f500 nog den ruimen tuin, dien de Staatsche gouverneurs zich wederregtelijk hadden toegeëigend⁹³.

Het plan hetgeen wij ons van den beginnens hebben voorgesteld laat niet toe om de krijgsverrigtigen die elders plaats hadden te achtervolgen. Onze aantekeningen strekken hoofdzakelijk om den lezer bekend te maken met hetgeen in deze landstreek is voorgevallen.

Gedurende een tweetal jaren werden de dorpen alhier nogal dikwijls met inkwartierungen van verschillende troepen belast. Waren nu de veroveringen der franschen verrassend geweest, allengs zag het fransche leger zich dezelve ontglippen. In 1674 belven

alleen nog Maastricht Maseijk en Grave hier te lande door hen bezet, terwijl het oorlogstoneel naar de Spaansche Nederlanden werd overgebracht.

In gemeld jaar onderging de stad Grave, waar de markies de Chamillij bevel voerde, de sedert zoo vermaarde belegering. De leiding van het beleg was opgedragen aan Zijne Excell. den generaal Rabenhaupt, en later aan den prins van Oranje. Krijgsbeleid en moed kenmerkten de strijdende partijen. Den 23 junii vatteden de Staatschen post te Ravestein, onder den kolonel Hundebek. De fransche bezetting uit Grave meende hun voor te komen, doch werd daar zoodanig ontvangen, dat zij met merkelijk verlies moest aftrekken. Tevergeefs poogde zij later dit punt aan de Staatschen te ontweldigen⁹⁴. Den 23 julii waren om de stad Grave verzameld 16 regimenten infanterie en drie regimenten cavallerie, in alles 192 compagnien⁹⁵. Plundering en afpersingen waren het lot der meeste dorpen in den omtrek.

Vooraf had het dorp Velp tijdens dit beleg veel geleden. Niet alleen verloor het verscheidene fraaije huizen aan het gehugt den Elft die als de voorstad beschouwd werden, maar ook deszelfs parochiekerk werd den 19 julii in asch gelegd. Het voorval wordt volgenderwijze verhaald:

De generaal Rabenhaupt die zijn hoofdkwartier te Balgoij had, liet bij dit dorp tegenover Velp, eene brug over de Maas leggen en zond tusschen den 27 en 28 julii eenige regimenten infanterie en cavallerie met zes stukken geschut aan de overzijde om zich te voegen bij de troepen van den kolonel Hundebek die te Velp had post gevat. Chamillij hiervan onderrigt had naar die zijde tien zware calibers in batterij doen brengen waarmede men derwijze vuurde dat de belegeraars vele manschappen verloren en achter den Maasdijk eene schuilplaats moesten zoeken. Zij lieten echter in de kerk te Velp eene voorwacht van 50 man achter⁹⁶. De gourverneur der stad die wist dat kerk met omliggend kerkhof door eene ringmuur omgeven was besloot een uitval te doen om deze gewigtigen post te bemagtigen. Hij liet 400 a 500 man regelrecht op de Velpsche kerk aanrukken en vermeesterden de post. Eenige soldaten werden in de kerk gedood, anderen ontkwamen door de vlugt, doch zestien man die met den officier in den toren waren geklommen werden krijgsgevangen gemaakt. Terwijl de togt weder langzaam stadwaarts keerde, waren zes fransche officieren in den toren geklommen om de aanvallers naar de zijde van Ravestein gade te slaan, en werden om die reden door de troepen van den kapitein Maijet die op verkenning nogmaals waren teruggekeerd, niet opgemerkt.

Spoedig werden zij daar door hunne vijanden die inmiddels in groot getal waren aangerukt, omsingeld en wijl men zich niet wilde overgeven werd de kerk in brand gestoken waarop zij zich krijgsgevangen gaven.

Na twee dagen werden zij tegen zes andere gevangene officieren uitgewisseld⁹⁷. De belegering duurde vier maanden tot groote overlast der naburige dorpen, totdat de gouverneur Chamillij de stad den 27 oct 1674 aan den prins van Oranje bij capitulatie overgaf⁹⁸.

Het dorp Uden had gelijk de meesten in dit land, ontzaggelijk veel tijdens het beleg geleden. In het archief der gemeente aldaar is nog een procesverbaal van gelede schade voorhanden. De opgave bedraagt vele duizende gulden⁹⁹. Het geheele bedrag der schaden geleden door het land van Ravestein, aan beambten opgegeven, beliep f 80.000.

Toen de Staatschen te Ravestein post hadden gevat werd deze plaats wederom versterkt. Bij de ontruiming der stad werden de vesten opnieuw omgeworpen. Buitensporigheden hierbij door de soldaten gepleegd gaven den keurvorst van Brandenburg aanleiding om hierover klagten bij hunnen Ho Heeren in te dienen. Volgens extract uit het register der resolutien van Jovis 13 junii 1675 lieten zij hieraan regt wedervaren en gaven last aan hunne gedeputeerden die met prins Maurits van Nassau eerstdaags derwaarts vertrokken, om indien de zaken zoodanig gelegen waren als voorgegeven werd, het garnizoen aanstonds

te doen vertrekken en bijaldien de vestingwerken nog niet gesloopt zijn derzelve voort te doen sloopen en na de voors. slooping, aanstonds de ontruiming te bezorgen ¹⁰⁰.

Na de overgave van Grave was de oorlog daarom nog niet geëindigd. De gedurige doortocht van troepen was voor stad en lande van Ravestein een groot bezwaar. Om dit te verhelpen gaf de prins van Nassou, op gedane verzoek, eene strenge dagorde aan alle militairen gedagteekend uit Grave den 25 junii 1675 ¹⁰¹ waarin hij de commanderende officieren voor alles verantwoordelijk stelde. De vicedrost van Ravestein verbood tevens ten strengste om huisvesting, verteeringen of eenige andere diensten te doen aan officieren of subalternen der omliggende garnizoensplaatsen als strijdig met het verbond van Zijne Doorluchtigheid met den prins van Oranje en de Generaal Staten. De overtreders werden zelfs bedreigd met naam en toenaam door hertogs gezant te s'Hage te zullen worden bekend gemaakt ¹⁰². Na den vrede van Nijmegen in 1678 werden gelijkkluidende bevelen door den prins van Oranje in 1681 en 1684 nog herhaald ¹⁰³. Aan wettige voorschriften ontbrak het dus niet doch in deze troebelige tijden kwam dikwijls de willekeur van den soldaat en gebrek aan veerkracht bij dorpsbesturen den eenvoudigen landsman duur te staan.

Gedurende het beleg van Grave had men de Maasdijken boven en beneden de stad geslecht waardoor vele schade aan de beneden dorpen werd berokkend vooral bij hooge waterstand. Deze ramp deed zich weldra gevoelen. De ingelanden der Maaspolders beneden die stad dienden hierover den 17 mei 1679 hunne klagten in bij den prins van Oranje, op grond dat men oordeelde dat de herstelling geen hinder maar wel voordeel aan de vesten zou aanbrengen ¹⁰⁴.

Ook de regering van Ravestein had zich deswegen tot hunne vorst gewend om door zijne tusschenkomst herstel te erlangen. Deze gaf zijnen gezant te s'Hage voorschriften om nadrukkelijk bij Hunne Hoogmogenden op dit punt aan te dringen ¹⁰⁵. Ten gevolge hiervan werd de gouverneur van Grave den 18 maart 1680 gemagtigd om door de polderbesturen boven en beneden de stad den Maasdijk zoo hoog te doen opmaken dat er geen gevaar voor overstroming meer besta ¹⁰⁶. Ten opzichte van den overlaat, het hamelspoel, had Philip Wilhelm den 26 aug. 1677 reeds bepaald dat het voorloopige verdrag van den 12 junii 1660 onder boete van vijfhondert gulden zou gehandhaafd worden ¹⁰⁷.

Was de vrije uitoefening van de katholieke godsdienst destijds een bijzonder geluk voor deze en tevens omliggende plaatsen, ook de bisschop van Roermonde, Reginaldus Cools, maakte hiervan gebruik om zijne katholieke onderdanen van Grave, Nijmegen en het land van Maas en Waal zoo nabij mogelijk te bezoeken en in de godsdienst te versterken. Dewijl nu deze aldaar onder het gebied der Vereenigde Provinciën behoorden waar hem de uitoefening zijnder bediening verboden was, begaf hij zich in den jare 1677 naar het land van Ravestein en Megen beide grenzende aan genoemde kerkdistrikten. In het begin van mei arriveerde hij in het capuccijner klooster te Velp en nam aldaar zijnen intrek. Het gerugt zijner komst was nauwelijks bekend of eene ontelbare menigte stroomde dagelijks derwaarts. Zoo veel tijd en plaatselijke omstandigheden het toelieten werden zij door de eerw. paters en cappuccijnen voorbereid om het H. Vormsel te ontvangen. Binnen weinige dagen had de bisschop het genoegen aan ongeveer 15.000 geloovigen, zoo uit deze als aangrenzende plaatsen dit H. sacrament toe te dienen ¹⁰⁸.

Den 24 mei kwam hij te Megen, alwaar dezelfde toevloed plaats had. Hij herhaalde zijn bezoek alhier in de jaren 1683 en 1689 tot groote stichting der katholieken die toen slechts zelden het geluk hadden eenen bisschop in hun midden te zien. Den 28 aug. van dit laatste jaar consacreerde hij de minderbroederskerk te Megen en diende op de twee volgende dagen aan ongeveer 11.000 menschen het H. Vormsel toe. Bij deze gelegenheid wijdde hij ook in, den 31 aug., het kerkje der franciscanessen te Haren bij Megen ¹⁰⁹.

In het jaar 1681 sloten de Staten Generaal, in het belang der justitie, eene overeenkomst met de drossarden van Ravestein en Megen waarbij werd vastgesteld dat men wederzijds de moordenaren die zich in de Meijerij van 's-Hertogenbosch of in de landen van Ravestein of Megen mogten ophouden, op gedane aanwijzing zou uitleveren¹¹⁰. Volgens dit accoord werden nog in het begin dezer eeuw twee vreemdelingen die zich in 1810 aan een manslag onder Erp pligtig gemaakt, door den bailluw J. van Wielick aan den hoofdschout van sBosch uitgeleverd alwaar zij kort daarna ter justitie zijn gebragt. Later werden ook de pligtigen om andere zware misdaden, wederkeerig op verzoek en onder akte de non praejudicando uitgeleverd¹¹¹.

Werpen wij thans eenen blik op den stoffelijken toestand der volksklasse, dan vinden wij denzelfden allezins drukkend. In den jare 1665 waren de gecommiteerden des lands met den vorst overeengekomen om twaalf achtereenvolgende jaren hem jaarlijks 6000 rijksdaalder op te brengen. Reeds in 1665 en 1669 dienden de vijf Maasdorpen hiertegen hun bezwaar in uit hoofde van den ellendigen toestand hunner geldmiddelen¹¹². Aan het gesloten accoord werd echter voldaan doch de benoodigde gelden werden meerendeels door de gemeenten genegotieerd. Na verloop van dezen termijn hadden zij den vorst bijgestaan met verscheiden duizende rijksdaalders niettegenstaande al deze tijden zeer noodlottig voor de dorpen dezer landstreek waren geweest. In een verzoekschrift van den 15 jan. 1684 aan den vorst gerigt om de 6000 rijksdaalder voor dit afgeloopen jaar tot 4000, die zij reeds met 1 oct. l.l. betaald hadden, te verminderen, herinneren zij de lasten waarmede de ingezetenen sedert eenige jaren zijn gedrukt geweest. Mogten de klagten ook al eenigzins overdreven zijn, de aangehaalde daadzaken leeren genoeg de armoede en ellenden der meeste plaatsen kennen. Ten betoge van hun onvermogen vestigen zij des vorsten aandacht eerstens op de veelvuldige afpersingen van de Spaanschen; dan volgt de belegering der stad Grave, die dit land, behalven de omver geworpen huizen, volgens opgave aan beambten gedaan op f 80.000 is komen te staan. Hierop volgt de gedurige doortogt en inkwartiering der Hollandsche soldaten; daarenboven die der franschen, en vooral de fransche contributien over 1678 en 1679¹¹³ die nog moesten betaald worden. Eindelijk schilderen zij den schuldenlast waarmede de meeste gemeenten bezwaard zijn. Deze beliepen op sommige plaatsen f 4000, op eenige dorpen f 10.000, op andere f 15.000 maar vooral was het dorp Uden belast met een kapitaal van f 25.000. Den 15 april dezes jaars gaven de bestuurders van dit dorp nog een ander verzoekschrift over ter bekoming van kwijtslag in hun aandeel der nog resterende 2000 rijksdaalder, allegerende behalven den enormen schuldenlast, nog de felle droogte des vorigen jaars waarvan gebrek aan voedsel voor menschen en vee het gevolg was. Hierbij kwam nog dat vele erven aldaar ledig en verlaten stonden die door de burgemeesters voor de dorpslasten verpacht werden. In eene aantekening van hetgeen het dorp Uden in de vorstenpenningen van 1683-1688 is schuldig gebleven, vonden wij dat de landdrost baron van Wachtendonk gematigd was om aan Uden de som van f 973-10 st. over den jare 1686 te remitteren. Dus luidde de aantekening van den landsrentmeester R. Gijbkens.

De hertog van Neuburg, onze landsheer, verkreeg dezes tijds eene nieuwe waardigheid die zijn aanzien bij de rijksvorsten grootelijks deed stijgen. De keurvorstelijke waardigheid was van ouds erfelijk in het Paltsgrafelijke huis bij regt van eerstgeboorte. Frederik werd in 1622 wel van dezelve beroofd, doch tijdens den Munsterschen vrede werd zijn zoon daarin hersteld. Karel de laatste uit het huis Simmeren overleed in 1685 kinderloos waarmede deze keurvorstelijke linie een einde nam. Het Paltsgrafelijke huis Neuburg was het naastte geregtigd om op te volgen¹¹⁴. Philips Wilhelm werd dus wederom de eerste katholieke keurvorst van den Palts sedert de reformatie¹¹⁵.

Aldra werd hij bemoeijelijkt door den oorlogszugtigen Lodewijk XIV. Deze vorderde voor zijne schoonzuster Elisabeth hertogin van Orleans, en zuster van den laatsten keurvorst, niet alleen de haar toekomende allodiaal-erfenis, maar buiten de Keurlanden bijna alle Rijksleenen, en veel wat er volstrekt niet toe behoorde ¹¹⁶. In den oorlog die van 1688-1697 opnieuw losberstte werd de Palts deerlijk geteisterd ¹¹⁷, ook voor deze landen was hij bijzonder noodlottig. Behalve een tiental dorpen in de Meijerij van 's-Hertogenbosch werd het land van Ravestein al dadelijk eene zware brandschatting opgelegd. Nog eer de oorlog verklaard was schreef de intendant des konings uit Huij den 10 dec 1698 aan de bestuurders dezes lands om gevolmagtigden derwaarts te zenden ten einde over de contributien en gijzelaars te onderhandelen, onder bedreiging van anderszins hiertoe door al de gestrengheid des oorlogs genoodzaakt te worden ¹¹⁸. Om grootere rampen voor te komen beloofden zij eene som van f 9750 te stellen in handen van de heeren van der Waarden te Eindhove, om met deze gelden den intendant te bevredigen ¹¹⁹.

Wij hebben het gevolg van de bezending dezer heeren niet gevonden, doch denkelijk vond zij moeijelijkheid, weshalve de heer Marcelis Boeracker, van Reek, namens het geheele land den 8 jan. 1689 gevolmagtigd werd om naar Bonn te reizen en aldaar het heffen van oorlogslasten af te weren. De zaak die deze heer op zich nam was niet zonder gevaar voor zijn persoon, waarom dan ook de gezamenlijke regenten des lands zich verbonden om hem voor alle kosten en lasten schadeloos te houden ¹²⁰. Tevergeefs hebben wij naar den uitslag zijner bezending gezocht, doch het laat zich vermoeden dat het land met de opbrengst verder onbemoeid gebleven is, dewijl het toneel des oorlogs naar elders verplaatst werd namenlijk naar den Rijn en de Spaansche Nederlanden.

Philips Wilhelm die met den keizer, de Staten Generaal, en andere rijksvorsten in het groote verbond tegen frankrijk getreden was, trof dit jaar een gevoelige slag. Zijn zoon Frederik Wilhelm diende als vrijwilliger in het keizerlijke leger. Hij sneuvelde in het beleg voor Ments den 23 julii 1689, oud 23 jaren. In een brief van rouw-beklag vermaant hem keizer Leopold, die tevens zijn schoonzoon was, dit verlies toch niet zoo zeer te betreuren opdat zijne gezondheid hierdoor niet lijde, dewijl aan zijn behoud den keizer, het duitsche keizerrijk en het algemeen welzijn zeer veel gelegen was ¹²¹. Staatsbelang en ouderliefde mogten dezen vromen wensch uitten, doch de alwijze voorzienigheid beschikte weldra anders; de keurvorst stierf te Weenen den 2 sept 1690, in den ouderdom van 75 jaren ¹²². Tijdens zijne langdurige regering was het Paltsgrafelijke huis van Neuburg zeer in luister gestegen. Hij verkreeg niet alleen in 1685 het keurvorstendom van Palts met de landen daaraan verbonden, maar ook door zijn talrijk kroost waarvan eenigen ook groote kerkelijke waardigheden bekleedden, werd hij vermaagschapt met de grootste vorsten van Europa. Hij was een bedaarde, wijze, voorzichtige en vooral godsdienstige vorst, wien zijne katholieke onderdanen vele geestelijke stichtingen te danken hadden, doch hij was tevens vrijzinnig voor anderen ¹²³.

Zijn eerste huwelijk met Anna Catharina Constantia dochter van Segismundus III koning van Polen, (+7 oct 1651) bleef kinderloos. Hij huwde andermaal 26 aug. 1653, met Elisabeth Amelia dochter van George II landgraaf van Hesse-Darmstand, zij omhelsde kort daarop de katholieke godsdienst en stierf 3 aug. 1709. Dit huwelijk werd gezegend met 17 kinderen, waarvan:

8 prinsessen

1^e Eleonora Magdalena geb. 6 Jan 1655.

2^e Maria Adelheid

3^e Elisabeth Sophia beide in hare jeugd gestorven.

4^e Maria Sophia geb. 6 Aug 1666 + 4 Aug. 1699
gemaal Petrus koning van Portugal.

- 5^e Maria Anna geb. 28 Oct 1667
 huwde den 4 mei 1690 met Karel II koning van Spanje.
 + 21 jan 1735.
- 6^e Dorothea Sophia geb. 12 Julii 1670
 gem: 1^e Odoard II hertog van Parma
 2^e Frans hertog van Para in dec 1695. zij werd weduwe in 1727.
- 7^e Hedwig Elisabeth geb 18 Julii 1673
 Zij huwde in 1691 met Jacobus Sobieski zoon van de koning van Polen.
 + in 1722.
- 8^e Leopoldina Eleonora geb. 24 Mei 1679
 stierf oud 14 jaren, verloofd aan den keurvorst van Beijeren.

9 prinsen

- 1^e Johan Wilhelm geboren te Dusseldorp 19 April 1658
 Hij volgde zijn vader op.
- 2^e Wolfgang George
 stierf deken van de domkapittels te Keulen, Straatsburg Luik en Munster in 1683.
- 3^e Lodewijk Antoon geb. 9 Junii 1660
 grootmeester de Duitsche orde in 1685
 Coadjutor te Ments in 1691, bisschop van Worms 3 Jan 1694,
 Bisschop van Luik 11 april 1694, stierf te Luik den 3 Mei 1694.
- 4^e Karel Philips geb. 4 Nov 1661
 hij volgde zijn broeder op in het keurvorstendom in 1716.
- 5^e Alexander Segismund geb. 16 April 1662
 bisschop van Augsburg in 1690 + in 1737
- 6^e Frans Lodewijk geb. 24 Julii 1664
 bisschop van Breslau in 1683, bisschop van Worms en grootmeester der Duitsche orde in
 1694,
 Coadjutor van Ments in 1710, keurvorst van Trier in 1716, te Ments in 1729 + te Breslau in
 1732.
- 7^e Frederik Wilhelm
 sneuvelde in het beleg voor Ments in 1689.
- 8^e Philips Wilhelm
 + 10 April 1693 oud 25 jaren. Zijne gemalin was Anna Maria Francisca van Saxen
 Lauenburg
- 9^e Joannes,
 stierf in de wieg in 1675

Het jaar 1690: Johan Wilhelm, keurvorst van den Palts enz. heer van Ravestein.

Johan Wilhelm, die reeds sedert 1680 het bestuur over de hertogdommen Gulik en Berg gevoerd had volgde zijn vader op in het keurvorstendom en overige bezittingen. Al dadelijk werd hij door gevolmagtigden te Heidelberg gehuldigd. Hij verliet Weenen den 4 oktober om bezit te gaan nemen van zijne erflanden. Overal werd hij met geestdrift ontvangen.

Den 10 nov. 1690 nam hij art. 33 uit de landkaart van 1651 weg waardoor het geven van bruidegomsmier bij gelegenheid van huwelijken verboden werd op straf van 25 goudgulden¹²⁴. Ook betrekkelijk de politie en justitie hier te lande gaf hij den 10, 11 en 12 nov. 1691, eenige verordeningen¹²⁵.

Fig. 11: Johann Wilhelm van Neuburg (uit Basilica Carolina, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

Zoo verbood hij dat geen vreemdeling zich in deze heerlijkheid mogt nederzetten zonder getuigschrift van goed gedrag en van middelen van bestaan. Ditzelfde bevel is nog hernieuwd bij publicatie van den 28 juli 1752, waarbij de zoogenaamde ontlastbrieven gehandhaafd werden ¹²⁶.

De bevestiging van vroegere regten en privilegien bevatte tevens een streng verbod tegen het vechten met het mes. Om dit ruwe en schandelijke misbruik, waarvan dit land en omstreken nog niet bevrijd waren, uit te roeijen, werden de strafbepalingen hiertegen bij plakaat van den 30 maart 1754 verdubbeld ¹²⁷.

Daarenboven bevestigt hij het vroeger toegekende regt van borgtogt in processen.

De hooge waterstand waartegen men soo vaak te kampen had gaf omtrent dezen tijd ook weder aanleiding tot geschillen. In mei 1694 gaf de Raad van State bevel om den Maasdijk bij Beers behoorlijk op te maken. Ook de gecommiteerden van den groenendijk werden gelast denzelven in staat te brengen op den voet van het accoord van den jare 1565 en desnoods tot beveiliging, de gewapende wagt te hulp te roepen ¹²⁸. Het geschil over het Hamelspoel te Overlangel was ook opnieuw losgebroken. Eene commissie bestaande uit den landdrost den vrijheer van Wachtendonk, den hofraad Dr Roberts, den vicedrost van Honthorst, den rentmeester R. Gijbkens, den scholtis Licentiaat van der Gheest, werd benoemd om de zaak ter plaatse op te nemen. Met behulp van een ingenieur werd de pijlshoogte van den dam of dijk, volgens overeenkomst van 1658, 1659 en 1660, onderzocht en vastgesteld ¹²⁹, waarna op eene boete van 200 goudgulden eenieder werd gewaarschuwt om niets tegen deze verordening te attenderen. Dit verbod werd den 3 mei 1705 door den toenmaligen erlanddrost opnieuw afgekondigd ¹³⁰.

In juli 1695 had alhier eene teregtstelling plaats die eene menigte nieuwsgierigen uit Holland, Kleefsland en uit de Meijerij van sBosch uitlokte. Zekere beruchte Jacobus van der Schlossen van wien het landvolk bij overlevering nog weet te spreken, had als kapitein eener rooversbende sedert jaren schrik en vrees zoo in deze als in naburige landstreken verspreid. Eindelijk viel hij hier in handen der gerechtigheid en werd om zijne misdaden veroordeeld om geradbraakt te worden. De daartoe benoodigde werktuigen werden met den veroordeelden naar de galg of gerechtsplaats onder Velp voorbij den Elft op de grenzen van Escharen gevoerd. Alvorens zijn straf te ondergaan gelukte het den ijvervolle Jesuïet Marquerink pastoor te Ravestein den veroordeelden tot inkeer te brengen. Gedurende drie maanden die hij in den kerker te Ravestein doorbragt, wekte hij hem op tot berouw over zijne misdaden. Op het schavot aangekomen bad hij nog God en de menschen om vergiffenis. Men schatte het aantal van toeschouwers op 20.000 menschen ¹³¹.

Sedert vele jaren had het land van Ravestein het genoegen en eer niet gehad zijnen soeverein te ontvangen. Deze voldoening genoten de ingezetenen den 6 augustus 1695. De keurvorst Johan Wilhelm, vergezeld van zijne gemalin ¹³² Anna Maria Louisa, dochter van den grootvorst van Toskane, en van de keurvorstin-weduwe, kwam op gemelden dag over Nijmegen, zijne stad Ravestein een bezoek brengen. Alle orders tot behoorlijke ontvangst waren bijtijds gegeven, het halve land was *opontboden*, de manschap stond in het geweer met hare gilden-vaandels vanaf het veer tot aan de stadspoort, de burgerij stond geschaard van de poort tot aan het kasteel. Aan de overzijde der Maas werd Zijne keurvorstelijke doorluchtigheid gecomplimenteerd door den erlanddrost baron van Wachtendonk, de vicedrost met de overige beambten deed hetzelfde aan het veer, waarna de trein zich kasteelwaarts begaf; op het binnenplein maakten de pastoors en andere geestelijken hun devoirs.

De geheele optogt geschiedde onder het luiden der klokken en het losbranden van geschut. Nadat de gevierde landsheer het middagmaal op het kasteel genomen had keerde hij nog

denzelfden dag met zijn gevolg naar Nijmegen terug. Bij deze gelegenheid beschonk het land zijnen vorst met een don gratuit van duizend rijksdaalders. De verschillende schutterijen werden door hem beschonken met 25 tonnen bier ¹³³.

In dit jaar kocht ook de keurvorst het aangrenzende graafschap van Megen, van Alexander graaf van Vehlen in Westphalen. De inhuldiging aldaar geschiedde den 22-23 mei 1697 door den rentmeester van Willigen.

Bij die gelegenheid bevestigde de vorst de voorregten en privilegien van dit graafschap, waaraan hij den 7 julii en den 12 julii 1715 eenige verordeningen gaf.

Zijn opvolger Karel Philip vergunde den 16 junii 1719 aldaar de stichting van een klooster van arme Clarissen. De eerste steen werd daaraan gelegd den 6 junii 1720 op het kasteel hetgeen de vorst aan deze nonnen had afgestaan ¹³⁴.

Op het jaar 1391 hebben wij reeds gesproken van de kapel van Onze Lieve Vrouw te Uden en van zeker beneficie of rectoraat in dezelfde gesticht ¹³⁵. Sedert het verblijf der kruisbroeders aldaar begon door hun toedoen de aloude godsvrucht tot de H. Maagd in gemelde kapel te herleven. Bij gelegenheid eener kerkelijke visitatie in 1667 liet de aartsdiaken van Luik een geregteijk onderzoek instellen naar eenige wonderbare genezingen die bij de vereeringe der moeder Gods aldaar hadden plaats gehad waarvan de voornaamste in een gedrukt werkje zijn opgenomen ¹³⁶.

Bij overeenkomst van den 17 julii 1674 ¹³⁷ stond de toenmalige rector Jacobus van Lent onder zekere bepalingen de bediening van gemeld beneficie niet alleen aan de Kruisbroeders af; maar ook op de loffelijke getuigenis die de deken Ermers en de capuccijner guardiaan van Velp, van hunnen ijver en de steeds toenemende godsvrucht aflegden, schonk hun de keurvorst Johan Wilhelm den 16 mei 1696 het voortdurend gebruik dier kapel, onder voorbehoud des regts van den beneficiant ¹³⁸. Ten gevolge dezer vergunning sloten zij den 23 junii daaropvolgende eene overeenkomst met de kapelmeesters waarin vastgesteld werd op welke dagen en welke kerkelijke diensten zij alsdan zouden hebben te verrigten. De aartsdiaken van kempenland hechte hieraan den 1 julii zijne goedkeuring, doch zonder krenking der regten van den rektor, en alleen tot tijd dat de eerstkomende kerkelijke visitatie zou plaats hebben. Deze geschiedde in den jare 1697 door Guil. Bern. de Hinnisdael coadministrator en vicarius generaal van het bisdom van Luik. Bij akte gedagteekend te Uden den 26 junii van gemeld jaar bevestigt hij niet alleen de vroegere overeenkomst met de kapelmeesters, maar stond tevens toe dat de kruisbroeders ten allen tijde toegang zouden hebben om aldaar godsdienstoefeningen te houden.

Deze gunstige beschikking gaf aanleiding tot een meer omvattend plan. De afstand dezer kapel van hun gesticht was eene blijvende moeilijkheid vooral tijdens het gure seizoen. Een tweede verzoekschrift werd den keurvorst aangeboden, om hun klooster naast gezegde kapel te mogen overbrengen, hetgeen den 31 oct 1697 even gunstig werd toegestaan. Ook de Luiksche bisschop Joseph Clemens bewilligde hierin den 25 febr 1693 zoo nogtans, dat zij de godvrucht des kristenvolks aldaar bereidvaardig en gewillig zouden bevorderen, den tijdelijken wettigen beneficiant in zijne bediening niet te kort doen, hem de noodige misgewaden bezorgen, en ook niets tegen het patronaatregt zouden ondernemen.

Thans ontbrak nog de toestemming van het opperhoofd der orde; zij volgde den 28 mei 1698 doch bepaalde zich bij het voorloopig beramen van middelen die tot de bouwing noodig waren. Spoedig werden de handen aan het werk geslagen, en twee ovens aangelegd om steenen te bakken. Op dringend aanzoek gaf de Prior generaal den 30 junii 1699 zijne finale toestemming, met vergunning om een kapitaal van f 3000 te mogen negotieren; waarbij de landvorst den vrijen toevoer van bouwstoffen uit Luik langs de Maas verleende. Daarenboven gaven de leden van het generaal-kapittel vergaderd te Huij den 6 oct 1700 eenen aanbevelings

brief aan de bestuurders der verschillende ordes-kloosters om hen tot deelname in de nieuwe stichting aan te moedigen.

Niet te vergeefs was hunne stem; vooral onderscheidde zich de waardige prior van St Agatha, Wilhelm Penekamp, die tevens met 't toezigt belast werd. Ook eigen middelen werden niet gespaard, en toen deze uitgeput waren werd hun door het bevoegd kerkelijk gezag toegestaan om gebruik te maken van de vrijwillige bijdragen der geloovigen, mits de kapel behoorlijk onderhouden en versierd werd.

Op deze wijze kwam hunne tweede stichting alhier tot stand. Met veel eerbied bewaren zij nog een Christusbeeld, herkomstig uit hun voormalig klooster te sBosch. Volgens overlevering is dit beeld ontstaan uit eene H. Hostie die door een zieken was uitgebraakt. Het vertoont Christus aan het kruis en is zoodanig dat s'menschenhanden niet in staat zijn zooiets te vervaardigen. De kardinaal bisschop van Luik Everardus van der Mark verleende in 1517 eenige geestelijke voorregten aan degenen die dit beeld in de kerk aldaar godsdienstig vereerden ¹³⁹.

Vrij en rustig leefden zij nu daar volgens hunnen ordesregel ¹⁴⁰ en tevens tot geestelijk nut van het kristenvolk hetgeen uit de omliggende plaatsen jaarlijks processiesgewijs tot heden toe de moeder Gods aldaar komt vereeren. Onder het fransche keizerrijk en opvolgende regeringen deelde dit gesticht in het lot der overige kloosters.

Van de door hen gestichtte latijnsche scholen zullen wij in het vervolg spreken.

Volgens art VIII van den vrede van Rijswijk in 1697 kreeg de keurvorst de landen van den Palts terug die door de fransche kamers van vereeniging hiervan waren afgenomen ¹⁴¹. Ook het geschil met frankrijk over de erfopvolging van het huis Simmeren, werd ten zijnen gunste onder bemiddeling van paus Clemens XI in 1702 uitgesproken ¹⁴².

Voor deze landstreek vaardigde hij den 3 april 1698 eene zeer nuttige verordening uit waarbij den landschrijver werd bevolen om een geregeld prothocol of zoogenaamde openbare registers aan te leggen waarin de overgangen van vaste eigendommen zakelijk zouden worden overgeschreven, met de lasten daarop klevende, onder strafbepaling dat de nalatige verkrijgers voortaan slechts personele en geene reelee aktie op gemelde goederen zouden hebben ¹⁴³.

De indeeling of repartitie van opbrengsten zooals die van ouds hier bestond, had bij enkele dorpsbesturen sedert jaren klagten doen ontstaan. Zoo meende het dorp Uden reeds in 1684 te veel te betalen in evenredigheid van Zeeland en Boekel, dewijl deze plaats ieder 1/5 en Uden 3/5 betaalde in de algemeene lasten. Ook enkele dorpen aan den Maaskant maakten bezwaar.

Om meerdere evenredigheid daar te stellen had de keurvorst Philip Wilhelm hoogstloffelijker gedachtenis met opoffering van groote kosten, eene generale opmeting van alle gecultiveerde gronden van elk dorp bevolen.

Bij de opmeting werden de gronden door schepenen naar innerlijke waarde geschat, en in klassen A, B en C, D onderscheiden.

Alle lasten nu werden volgens het morgental over de dorpen, en van deze weder over de grondeigenaren omgeslagen. Op deze wijze werden s'lands en ook dorps opbrengsten geregeld. Wanneer het geheele land 500 gulden moest opbrengen, dan noemde men dit ééne schatting of bede, waarvan de helft 250 gl, door de dorpen aan den Maaskant en de andere helft, 250 gl, door de dorpen aan den Heikant moest betaald worden. De stad Ravestein was vrij van schattingen.

De opgave van het morgental der belastbare gronden van Uden Zeeland en Boekel (Heikant) hebben wij niet gevonden doch uit N° 237 (*Hermans, Charters Ravenstein*) nemen wij hier over de volgende statistiek van de dorpen aan den Maaskant.

	belastbaar morgental	geraamde aanslag per dorp		
		gl.	st.	penn.
Herpen	1301	75	-	-
Schaijk	1067	50	-	-
Velp en Reek	1306	41	14	-
Huisseling	528	28	9	-
Deursen	361	22	10	-
Dennenburg	351	12	11½	-
Demen	126	10	3	-
Langel (Neder)	152	10	3	-

totaal morg.	5192	250	10½	

Moest het geheele land eene som van f 10.000 opbrengen dan werden er 20 schattingen geheven (500 x 20 = 10.000).

Moest nu eene gemeente b.v. Schaijk eene som van f 2000 opbrengen om de dorpsuitgave te bestrijden, dan waren er noodig 40 schattingen (50 x 40 = 2000) en ieder schattingschuldige moest ook 40 malen de som betalen waarop zijn grond was aangeslagen. Dit was gewoonlijk 2 of 4 duiten per morgen ¹⁴⁴.

De aanvankelijke bedoeling van de hooge regering was om de landen sub A aan den Maaskant en de landen sub A aan den Heikant gelijk ook de landen sub B, C en C, D met een gelijkelijk quantum jaarlijks, ook voor de consumptiepenning te bezwaren. Dan hiertegen bestond de zwaarigheid dat de beste landen aan den Heikant niet opwogen in waarde tegen de beste gronden aan den Maaskant. Ook de gemeente Herpen maakte bezwaar tegen het haar toegerekende morgental.

Nadat de keurvorst alles rijpelijk had overwogen besloot hij verschillende dorpen bij de oude verdeling of matrikel te laten.

Deze matrikel was als volgt: ¹⁴⁵

		gl.	st.	penn.
Uden betaalt 3/5 van de 250 gl. dus		150	-	-
Boekel 1/5		50	-	-
Zeeland 1/5		50	-	-

Deze dorpen vormden het halve land f		250	-	-

De andere gemeenten zijn:

Velp		27	3	8
Reek		29	3	8
Herpen		60	7	-
Schaijk		50	-	-
Huisseling		28	9	-
Deursen		22	10	-
Dennenburg		12	1	-
Demen		10	3	-
Langel (Neder)		10	3	-

	f	500		

Niettemin dewijl tot hiertoe genoegzaam alle lasten door de grondeigenaren werden gedragen, gaf de vorst in bedenking om ook de handel- of nering-drijvende ingezetenen in dezelve naar vermogen aan te slaan ¹⁴⁶. Uden zooals blijkt uit een rescript van den 1 sept 1702 ¹⁴⁷, ook waarschijnlijk de overige dorpen maakten voortaan hiervan gebruik.

Volgens accoord over de consumptiepenningen in 1694 voor zes jaren aangegaan, was men overeengekomen dat men gedurende dit tijdverloop jaarlijks 5000 rijksdaalders den vorst zou opbrengen, doch bijaldien binnen dien tijd de landsmatrikel behoorlijk was herzien had men toegestemd om eene grootere som bij te dragen; de gedeputeerden van den keurvorst die thans hier te lande waren maakten hiervan gebruik. Dus stelden zij aan de regenten des lands voor om over de jaren 1698 en 1699 die nog niet verlopen waren, 7000 rijksdaalder in plaats van 5000 te betalen dewijl de matrikel zoover was afgewerkt dat men op alle dorpen eene betere gelijkheid kon in het oog houden. Ook stelden zij voor om over het accoord wegens de vorstenpenningen, hetgeen met 1699 eindigde, te onderhandelen. De gedeputeerden gaven voor, 's lands voordeel hiermede te bevorderen als wordende hierdoor de commissiekosten bespaard. Op beide voorstellen verwachtten zij eene goede en spoedige resolutie. Het besluit deswegens genomen is niet ter onzer kennis gekomen.

Onder de redemptie of afkoop van belastingen waren niet begrepen de accijnsen op wijnen, bieren en het gedistilleerd. Deze werden van oudsher verpacht; de pachter was tevens collecteur. Bij de verpachting die in 1700 plaats had, waren nieuwe voorwaarden gevoegd waarmede belanghebbenden behoorden bekend te zijn; diensvolgens werden op last der regering de verordeningen waaraan zich eenieder in deze had te houden, door het geheele land opnieuw afgekondigd ¹⁴⁸.

Den 21 aug. 1699 omtrent vijf ure namiddag arriveerde te Uden de hoogw. heer baron de Lamerselle wijbisschop van Keulen ¹⁴⁹, vergezeld van een kanonnik en kapellaan. Hij nam aldaar zijn intrek in het convent der kruisbroeders en hield er zijn verblijf tot den 25 dier maand. Gedurende vier dagen diende hij het H. Vormsel toe aan de katholieken van dit distrikt die dagelijks derwaarts kwamen. Ook uit de omliggende plaatsen der Meijerij maakten velen van deze gelegenheid gebruik om dit H. sacrament te ontvangen. De reis- en verblijfkosten werden op keurvorstelijk bevel van den 12 jan. 1706 op de kerkelijke middelen gebragt, nadat hiervan op last des vorsten, de erflanddrost f 95 uit de collectengelden had voldaan ¹⁵⁰.

De vicedrost Gerard Theodor de Honthorst geraakte omtrent dezen tijd in een zwaar geschil met den Raad en het leenhof van Brabant te sBosch. De oorzaak was het regt van ingebod waartegen zich de vicedrost had verzet. Bij resolutie van den 4 nov. 1700 werden zijn adellijk huis en verdere goederen gelegen onder Berlicum en Middeldrode in beslag genomen en den vicedrost bij deurwaarders exploit in regten geciteerd ¹⁵¹.

Welk gevolg deze zaak gehad heeft is ons niet voorgekomen; doch de erflanddrost Arnold baron van Wachtendonk heer van Germenseel, van Ziflick, Wielre en Groesbeek, gaf den 30 mei 1708 op keurvorstelijk bevel een resolutie, waarbij in zaken het ingebod betreffende zou gehandeld worden als ware het eene binnenlandsche schepen- obligatie, welke bevelen "tot geen ander einde zijn uitgekomen als om dat praejudiciabel ende pernitiouse geweld van ingebod te vernietigen." ¹⁵²

Kort na den Rijswijkschen vrede begon het oorlogsvuur opnieuw te ontsteken. De aanleiding was de Spaansche erfopvolging. De oude koning van Spanje Karel II was den dood nabij. Daar hij gene kinderen had koesterden zijdelingsche bloedverwanten hoop op den troon, namenlijk Oostenrijk, frankrijk en Beijeren. Aan den keurvorst van Beijeren, Maximiliaan Emmanuel had Karel in 1692 het stadhouderschap in de Spaansche Nederlanden opgedragen, en in het jaar 1698 deszelfs zoon prins Jozef Ferdinand bij uitersten wil tot

algemeen erfgenaam der Spaansche monarchie benoemd. De prins stierf plotseling den 5 febr. 1699. Daarop benoemde Karel II Philips van Anjou kleinzoon van Lodewijk XIV.

Toen nu de koning den 1 nov. 1700 overleed namen keizer Leopold en de fransche koning de wapenen op, de eerste voor zijn zoon Karel, de andere voor zijnen kleinzoon Philips. Op Leopolds zijde waren de zeemogendheden Engeland en de Vereenigde Provinciën die al te groote magt van Frankrijk vreesden. Ook onze keurvorst Johan Wilhelm en de overige Duitsche vorsten behoorden tot deze bondgenoten, met uitzondering van den keurvorst van Beijeren en zijnen broeder den keurvorst van Keulen. Deze bleven aanvankelijk onzijdig, doch werden weldra op de fransche zijde gebragt, onder schoone beloften van aan Beijeren de Spaansche Nederlanden in eigendom af te staan ¹⁵³. De beroemde hertog Malborough werd aan het hoofd der verbondene troepen geplaatst terwijl de even vermaarde prins Eugenius het opperbevel in Italië ging voeren. Al dadelijk gevoelde deze landstreek de lasten van den oorlog. Reeds den 20 dec 1701 ¹⁵⁴ kreeg het dorp Uden bevel om twee kompagnien dragonders van den oversten Slippenbach, die in dienst der Vereenigde Provinciën was, huisvesting te verleenen. Doch vooral had dit dorp veel te lijden in den jare 1702 toen de hertog van Malborough aan het hoofd des legers te velde trok. Den 26 juli van gemeld jaar sloeg de graaf van Athlone met zijne Engelsche ruiters zich hier neder. De leverantien aan zijnen troepen gedaan kwamen dit dorp te staan op f 18123,50.

Den 1 sept van dit jaar kreeg Uden en Volkel eene fransche sauvegarde, deze kostte f 1500. De fransche aanslag bedroeg f 3600; aan haver te Venlo aan de franschen geleverd f 400. De gezamenlijke krijgslasten van dit dorp over de jaren 1702-1703 beliepen de enorme som f24.717 ¹⁵⁵.

Bijna geen dorp hoe klein ook is geheel vrijgebleven, hetzij dan de bondgenoten of van de franschen.

Op de landsrekeningen over 1702 komen nog de volgende posten en aantekeningen voor:

Aan het fransche leger te Venlo in mei 1702 door de Maaskantsche dorpen en het graafschap Megen geleverd aan haver (ad 6gl per malder) voor f 1700, waarvan Megen betaald heeft f 200.

Den 29 april 1702 zijn de Engelschen aan den Reekschen molen gekomen onder den brigardier Engelsbij, 12 regimenten soldaten met artillerie, en begaven zich naar de Mokerheide waar de verzamelplaats der bondgenoten was. De fransche lagen toen tussen Goch en Gennip.

Den 24 juli 1702 heeft het land van Ravesteyn vereerd twee vette ossen, gekocht voor f 250, den eenen aan graaf Malborough te Overasseld, den anderen aan graaf Athlone te Wijchen gecampeerd; de bezorgders waren de heeren Hendrik Boeracker en Arie Croeff. Hierbij verteerd f 7-10st.

1703 den 29 jan. hebben de burgemeesters van de Maaskant bijeengemaakt voor de fransche contributie f 2125, die door den rentmeester van Willigen te Antwerpen moesten gestort worden.

1704 is veraccordeerd dat de stad Ravesteyn zoolang de fransche contributien moeten betaald worden ¹⁵⁶, jaarlijks hierin zal geven f 100.

Ook de meeste dorpen van de naburige Meijerij werden deerlijk uitgeput door oorlogslasten gelijk de geschiedschrijver van Heurn verhaalt ¹⁵⁷. Bij de oorlogsrampen voegde zich nog in 1702 een besmettelijke ziekte genaamd de rooden loop. Van den 8 aug. tot den 20 dec. stierven hiervan te Uden 43 menschen.

Een andere overlaster was dat destijds vijandige partijen deze landstreek en de geheele Meijerij tot zelfs voor de poorten van sBosch afliepen en onveilig maakten ¹⁵⁸. Den 16 mei 1705 had er eene ontmoeting plaats op de heide tusschen Zeeland en Volkel waarbij 23 dooden bleven

en twee zwaar gekwetst werden. De dooden werden op het kerkhof te Volkel begraven en de gewonden naar Grave vervoerd.

De dorpen Deursen en Dennenburg, Demen en Langel (neder) die van ouds ieder eene afzonderlijke gemeente hadden uitgemaakt, werden thans burgerlijk vereenigd, Dennenburg met Deursen en Langel met Demen. De rentmeester Rutger Gijbkens was de voornamste bewerker dezer vereeniging; de moeilijkheden die hieruit ontstonden sproten voort uit den ongelijken schuldenlast waarmede respectieve dorpen waren bezwaard. Zoo had Dennenburg bijna eens zoo veel schulden als Deursen, en Nederlangel eens zoo veel als Demen. Dit gaf aanleiding tot grooten twist. De landdrost drong bij missive van den 24 sept 1704 nog nader bij den keurvorst aan om op het genomen besluit terug te komen, dewijl noch het belang van den landsheer, noch het belang dier plaatsen de vereeniging vorderden. Niettemin werd de vereeniging gehandhaafd en tot stand gebracht zonder verdere opgaaf van reden ¹⁵⁹.

Den 30 junii 1704 gaven de regenten met de voornaamste ingezetenen van Uden, aan den landdrost ter bekrachtiging een reglement voor de burgemeesters, kerk- en arm- meesters aldaar ¹⁶⁰. De voorschriften hierin vervat dienden vooral om het rigtig beheer der respectieve fondsen en geldmiddelen te bevorderen. De werkring en baten aan het burgemeesterschap verbonden worden naauwkeurig omschreven.

Vergelijken wij hierbij het eedsformulier ¹⁶¹, hetgeen hun bij de aanvaarding van hun ambt werd voorgehouden, dan zien wij dat zij niet alleen belast waren met de inning van dorpsongelden of belastingen, waarvoor zij vijf pro cento genoten, maar ook dat aan hunnen werkring genoegzaam alle plaatselijke openbare belangen waren toevertrouwd. Niettemin huiverden soms voornamste ingezetenen voor deze eervolle ambtsbetrekking; trouwens zij ging niet alleen gepaard met veel omvattende bezigheden, maar sleepte ook gewonelijke geldelijke opoffering na zich. De reden zat voornamelijk hierin dat zij als dorpsontvanger tegen geburen en medeburgers zelden met die wetsgestrengheid konden of wilden handelen, die bij invordering noodig is, om zichzelve voor schaden te dekken. Immers zij zelven moesten volgens de wet aanzuiveren het tekort, hetgeen door wanbetaling veroorzaakt werd, tenzij kennelijk onvermogen der belastingschuldigen hen ontsloeg.

Diensgevolgens gebeurde het wel soms dat geschikte ingezetenen op de nominatielijst van schepenen, kerk- of arm- meester zochten gesteld te worden, om langs dien weg van burgemeestersdienst bevrijd te worden. Om deze ongelegenheid voor te komen beval de landdrost bij besluit van den 14 febr. 1705 dat in het vervolg de nominatielijst der burgemeesters vóór die der overige vereeds personen zoude worden opgemaakt ¹⁶².

Betrekkelijk de verpligtingen van kerk- en arm- meesters komen in gemeld stuk ook eenige bepalingen voor; tevens zijn de eedsformulieren hierover lezenswaardig ¹⁶³. Hunne bediening was geheel gratuit, alleen bij aflegging der jaarlijksche rekening werd hun eene halve ton bier toegekend, waarvoor f 2,50 betaald werd. Deze rekeningen moesten geschieden voor den heer pastoor, president en twee schepenen waarbij nog twee notabelen uit de plaats verzocht werden. Op het laatst der vorige eeuw moesten beider rekeningen den landdrost opgezonden worden die tevens zorgde dat de restanten desnoods geregelijk werden ingevorderd.

Ofschoon wij tot hiertoe geene wet of reglement op het lager schoolwezen hebben aangetroffen zoo valt het evenwel niet te betwijfelen of er bestonden verordeningen waaraan men zich praktisch te houden had.

Bij de kerken bestonden op alle dorpen kosterijen waarmede de betrekking van schoolmeester vereenigd was. Hierdoor werd het middel van bestaan zonder merklijk bezwaar der gemeente gevonden. Waren deze soms te gering of niet toereikende, dan kwam kerk- en dorps- bestuur, en soms ook de landsheer tegemoet ¹⁶⁴.

Uit een gedenkstuk van den jare 1625 blijkt dat er toenmaals niet alleen door de week maar ook op zon- en heilige- dagen onderwijs werd gegeven. De benoeming geschiedde door het

kerk- en dorps- bestuur, onder goedkeuring van den vorst of landdrost. Wanneer meerdere sollicitanten zich voor de openstaande betrekkingen opdeden hield men wel eens een concours, doch gewoonlijk had dit geen plaats. Bij een goed zedelijk gedrag kwam in aanmerking goed lezen, rekenen en schoon schrijven. In een katholiek land als hier was de strekking van het onderwijs ook uitsluitend katholiek. Bij enkele hier bestaande hervormde gemeente te Ravestein werd de schoolmeester door den Raad van State te 's-Hage aangesteld en gesalarieerd ¹⁶⁵.

Door het besluit van Johan Wilhelm dd 26 aug. 1709 werd koster en schoolmeester onder het meer onmiddellijk toezigt van pastoor en fabrieksmeesters gebragt ¹⁶⁶. Met dit doel moesten zij zooals vroeger gebruikelijk was, jaarlijks, op zekeren dag de sleutels van kerk en school overgeven. Waren zij getrouw in hunne pligtsvervulling, dan ontvingen zij dezelve terug; doch bestonden er redenen tot verwijdering, dan kon het kerkbestuur of die regt tot benoeming hadden, een anderen geschikten persoon aan het geestelijk gerechtshof voordragen. In een geschil met den vicedrost Bloemaerts in 1745 getuigt de pastoor Wijnaudts, van Boekel, dat dit besluit algemeen in werking was ¹⁶⁷. Het duurde nog voort tot aan het begin dezer eeuw.

s'Lands rekening over 1705 opgemaakt den 30 junii 1706 beliep de buitengewone som van f 2590-11st. Hieronder waren nog niet begrepen de vorstenpenningen, de dorpsuitgaven, de fransche contributie die voortdurend geëischt werd. Op de rekening komen verschillende posten voor van de crimineele justitie, in zaken van zekeren Hendrik G..... en drie vrouwen, beschuldigd van geweldadige diefstallen onder Woensel, Dungen en Ginneke bij Breda. Hendrik G..... werd met den strop geëxecuteerd den 13 maart 1706 ter gerechtsplaats onder Velp. In zijne laatste ogenblikken werd hij bijgestaan door den eerw. P. Marcus uit het cappucijnerklooster van Velp. De drie vrouwen die tot geësseling en brandmerk veroordeeld waren, waarvan eene deze straf reeds te sBosch had ondergaan, werden uit speciale genade van den vorst van deze straf ontheven doch voor altijd uit den lande verbannen.

Op 's landsrekening vastgesteld den 5 junii 1708 komt voor in de uitgaven : Aan Gerrit Nelissen cum suis op Zeeland voor 8 jonge wolven gevonden en opgebragt, premie voor ieder 3gl. facit f 24.

Op de reekening vastgesteld 19 aug. 1710:

Den 29 mei hebben de burgemeesters van Huisseling, Deursen en Dennenburg opgebragt drie jonge wolven. premie f9. Jan Jan Leenders en Hendrik Lucasse, van Zeeland, hebben den 10 junii 1710 gevonden zeven jonge wolven, facit f 21.

In hetzelfde jaar 1710:

Sijmon Jan Hendriks, van Volkel, voor acht jonge wolven f 24. Jan Abrahams, Dries freijnse en Joorden Willems, van Boekel, voor vier jonge wolven f 12.

Bij strenge en lange winters verlieten deze gasten het kleefsche wald en bragten onze landstreek een onaangenaam bezoek, evenals het land van Cuijk. Later bespeurde men dezelve van tijd tot tijd.

Het oude convent der kruisbroeders op den Vóórstenburg te Uden hetgeen door hen, zooals wij boven zagen ¹⁶⁸, verlaten werd kreeg thans wederom eene nieuwe godsdienstige bestemming. Onder Roosmalen stichtte in 1434 de adellijke vrouwe Milla van Campen het klooster Coudewater, waarin zij zelve het ordeskleed aannam en overste werd. De religieuzen volgden den regel van de H. Birgitta en werden daarom Birgittijnen genoemd ¹⁶⁹. Oorspronkelijk bestonden de kloosters dezer orde uit twee van elkander gescheiden gebouwen waarvan het ééne bestemd was voor de monniken, en het andere voor de nonnen dezer orde, terwijl zij ééne kerk tot gezamenlijk gebruik hadden, waarvan het bovenste gedeelte voor de

nonnen en het benedenste voor de paters diende in dier voege dat zij elkander niet konden zien. In het jaar 1526 werd het klooster Coudewater bewoond door 21 paters en 39 nonnen, zeven leekebroeders en negen wereldlijke knechts, benevens vier dienstmeiden, in het geheel 71 personen. Tijdens de beeldenstorming van 1566 werd dit gesticht deerlijk gehavend. Sedert dien tijd vestigden zich de paters te sBosch tot na de verovering dier stad in 1629 wanneer zij een nieuw klooster te Hoboke bij Antwerpen betrokken. De nonnen dezès gestichts die ofschoon met vele opofferingen, nog na den Munsterschen vrede haar verblijf in het oude convent, gedurende haar leven behielden, waren bijna alle uitgestorven. Eene enkele, Maria Verdonk, was nog in leven ¹⁷⁰. De nieuwere geprofesten voorzagen alzoo de vernietiging van haar klooster en werden erop bedacht, om in geval van verdrijving elders een refugie of toevlugtsoord te zoeken. Het verlaten gebouw der kruisbroeders te Uden kwam geschikt voor, te meer dewijl zij daar de godsdienstige vrijheid genoten om volgens hare instelling te leven. De geleerde en eerw. prior Gulielmus Alstorf, destijds rector nam de voorloopige onderhandeling op zich. Nadat de prior der kruisbroeders van zijnen ordesgeneraal was gemagtigd om het oude gebouw te verkoopen trachtte men de toelating van den keurvorst van den Palts, als landsheer, te verkrijgen. Om dezès vergunning sloten de prior der kruisheeren Gerardus Dhamen en de priorin Theodora Alexia de Haan, bijgestaan door den prior fr. Alstorf eene onderhandsche koopakte, waarbij de eerste aan de laatsten voor eene som van f 1600 hun vroeger convent in eigendom overgaf ¹⁷¹. Den 14 april 1711 geschiedde het wettig transport voor schepenen van Uden. Vervolgens wendden zich de Birgittinessen tot de kerkelijke overheid te Luik, met verzoek om zich te Uden te mogen vestigen, als zij onverhoopt uit Coudewater mogten verdreven worden. Het kapittel van Luik gaf hieraan zijne toestemming den 13 aug. en de aartsbisschop van Keulen, als bisschop van Luik, den 22 derzelfde maand van het jaar 1713 ¹⁷². Wat zij vreesden en voorzagen gebeurde werkelijk in 1712 toen de oude nonnen alle gestorven waren. Van de overige goederen beroofd werd nu ook het klooster, bij resolutie der Staten, publiek verkocht. Door tusschenkomst van den fiscaal Cremers kochten zij het kloostergebouw terug voor eene som van f9500 waarvoor hij haar een schuldbrief van f8000 gaf. Toen echter alle hoop van herstel verdween verkochten zij den schuldbrief om voor die penningen in R.K. landen goederen aan te koopen ¹⁷³. De rentmeester van de ecclesiastique goederen Johan baron van Leefdaal heer van Deurne deed bij deurwaardersexploit van den 9 sept 1713 ¹⁷⁴ voor den tweeden male de nonnen geregteijk aanzeggen om zonder verder uitstel het klooster te verlaten, op straf van alle ongelegendheden die anderszins zouden volgen. Nog hetzelfde jaar vertrokken zij ten getale van 30 naar Uden. Dit gesticht behoefde groote verandering om meer overeenkomstig te zijn met den ordesregel. Met dit doel vergunde haar de dorpsregering van Uden den 11 april 1711 om buiten de poort des kloosters op den gemeentegrond te mogen timmeren. Daarenboven werden zij op advies der landsregering, bij besluit van 20 aug. 1717 door den keurvorst vrijgesteld van inkwartiering en dorpsdiensten ¹⁷⁵. Onder het zorgvuldige bestuur van overste Theodora de Haan, van kalker, en het toezigt van pr Joannes Harderweij werden de verdere gebouwen van het ruime en fraaije klooster met eene hooge muur omgeven en in 1720 voltrokken. Van de bouwing der kloosterkerk zal later nog gehandeld worden, doch keeren wij thans terug tot onzen landsheer.

Het tijdperk der regering van Johan Wilhelm was een der roemrijkste voor de landen aan zijnen scepter onderworpen. Bij den aanvang zijner regering vond hij den Palts deerlijk door de franschen verwoest; zijn landsvaderlijk gemoed trachtte op alle wijze de rampen te herstellen. Door zijn toedoen herrezen steden en dorpen uit hunne puin, en bloeiden sterker dan tevoren. Met klem verdedigde hij zijn regt op een gedeelte der keurpaltische bezittingen, waarop frankrijks groote koning aanspraak wilde maken. Na den dood van Leopold Lodewijk

laatsten prins van het huis Veldents, in 1694, verkreeg hij voor zich het grootste deel van dit graafschap. Ofschoon in gedurige oorlogen gewikkeld waarin hij steeds krachtadig de zijde des keizers hield, verhief hij kunsten en wetenschappen tot eene hoogte zooals zij nimmer in zijne landen geweest waren. Vooral was zijne residentiestad Dusseldorp hare opkomst aan hem verschuldigd¹⁷⁶. Tot dankbaarheid liet zij in 1706 op de markt tegenover het paleis zijn ridderstandbeeld daarstellen. De vervaardiger was de Italiaansche beeldhouwer Cripello. Het vertoont Johan Wilhelm gewapend te paard zittende, met de keurvorstelijke muts op het hoofd. Het beeld zelve rust op een voetstuk van graauw marmer.

Doch vooral maakt zijn naam onsterfelijk de kostbare verzameling van schilderstukken van de beroemdste meesters, die de kunstkenner nog heden daar bewondert¹⁷⁷.

Geleerde mannen en kunstenaars vonden steeds in hem een edelmoedigen beschermer en werden door rijke bezoldiging aan zijn hof verbonden¹⁷⁸.

Na den vrede van Radstat en Baden in 1714 en het zoogenaamde Barriere traktaat in 1715 wilde de keizer hem het hertogdom Limburg afstaan totdat hij betere gelegenheid zou hebben om de diensten te vergelden welke hij aan Oostenrijk in den jongsten oorlog had bewezen, doch de Generaal Staten bleven zich sterk tegen dezen afstand verzetten¹⁷⁹. De dood van den keurvorst die kort hierop volgde was oorzaak dat de overgave niet werd voltrokken.

Johan Wilhelm stierf te Dusseldorp den 8 junii 1716 diep betreurd door zijne onderdanen, doch vooral was in gemelde stad de rouw algemeen¹⁸⁰. Hij was tweemaal gehuwd. Zijne eerste gemalin was Maria Anna Josephina dochter van keizer Ferdinand. Zij overleed in 1689. De tweede was Maria Louisa dochter van Cosmus III groothertog van Toskane.

Beide huwelijken bleven kinderloos. Hij was begaafd met een schranderen geest die van jongs af aan door uitmuntende leermeesters gevormd werd tot alle hoedanigheden die den vorst op rijperen leeftijd versierden.

In den ouderdom van 17 jaren (in 1674-1676) ondernam hij eene reis aan de meeste hoven van Europa, onder opzigt van den baron van Wachtendonk van Germenseel, landdrost van Ravestein. Holland, Engeland, de universiteit van Oxford, Parijs, Rome, Napels en Weenen werden door hem bezocht.

Overall viel hem de meeste onderscheiding te beurt, doch kunsten en wetenschappen boeiden vooral zijnen geest.

Hij keerde van zijne reis terug na eene afwezigheid van twee jaren, en gaf zich de schoonste verwachting¹⁸¹. Hoe hij ze verwezenlijkte heeft de geschiedenis aangeteekend.

Hij werd opgevolgd door zijnen broeder;

Het jaar 1716: Karel Philip, keurvorst van den Palts enz., heer van Ravestein.

Toen zijn broeder Johan Wilhelm overleed was Karel Philip generaal in het keizerlijke leger tegen de Turken en gouverneur van Tijrol. Denkelijk werd hij in junii 1717 door den commissaris von Lemmen hier te lande gehuldigd, dewijl wij vinden dat gemelden heer een don gratuit door het land was toegestaan waarin het dorp Uden voor f 300 heeft bijgedragen zoodat het geheele bedrag f 1000 zal geweest zijn.

In 1719 geraakte de keurvorst in een zwaar geschil met zijne protestantsche onderdanen te Heidelberg waar hij zijne residentie had genomen. Hij wilde namenlijk dat de middenbeuk der groote kerk van den H. Geest voor de katholieken zou worden ingeruimd. Engeland, Pruissen, Zweden, Denemarken en de Generaal Staten, met een woord, de protestantsche vorsten trokken zich de zaak aan tegen den keurvorst. Karel Philip hierover misnoegd verliet Heidelberg en vestigde zijn hof te Manheim hetgeen hieraan zijn opkomst in later welvaren te danken had.

Fig. 12: Karl Philips van Neuburg (uit *Basilica Carolina, Mannheim 1762* van J. Shuijters)

Onder de heerlijke regten (regalia) behoorde van ouds het regt van gemaal. Vandaar dat alle ros- en wind- molens het eigendom van den landsheer waren. In de landsrekeningen van de jaren 1486-1488 wordt gesproken van ros- en wind- molens te Ravestein, Herpen en Uden, denkelijk destijds de eenigste hier aanwezig. Toen echter bij verloop van tijd de bevolking toenam ontstond ook de behoefte aan meerdere molens, vooral op de dorpen Reek en Boekel.

Deze molens werden gewoonlijk van zes tot zes jaar verpacht. De voorwaarden der verpachting, zooals zij geschiedde in 1725 bevatten 31 artikelen. Het maalloon voor den Maaskant was het 1/16 en voor den Heikant het 1/8 deel. De invoer van buitenlandsch meel of brood enz. werd gestraft met verbeurtverklaring van zak en meel of brood, en daarenboven met eene boete van 10 goudguld voor den eersten keer ¹⁸². Deze laatste bepaling werd in het begin dezer eeuw geheel afgeschaft. Ook werden toen op de meeste dorpen nieuwe molens gebouwd terwijl de oude door het domein aan particulieren verkocht werden.

Het jaar 1724 was noodlottig voor den landman. Door eene laat invallende vorst bevroor het te veld staande koren, het voornaamste produkt in deze landstraak. Tot leniging van dezen ramp verleende de keurvorst eenen kwijtslag van duizend rijksdaalder van de redemptiepenningen over dit jaar ¹⁸³. Bij de verrekening hiervan komt een post van vereeringen voor die de burgemeesters des lands gewoon waren te doen aan landdrost, vicedrost, rentmeester, scholtis, en landschrijver. Tevens zien wij daaruit dat bij het maken van het gewoon zesjarig accoord tot afkoop der belastingen, nogal verschillende handvullingen voorkomen waarmede heeren commissarissen uit Dusseldorp werden goed gedaan ¹⁸⁴.

Het begin des jaar 1727 deed nieuwe onlusten vreezen, ontstaan uit de oprigting der Oostindische Maatschappij van Ostende. Een algemeene oorlog scheen overmijdelijk ¹⁸⁵. Ook onze keurvorst was hierop bedacht. Onder belofte van generaal pardon noodigt hij alle overloopers uit om zich binnen drie maanden weder bij hunne regimenten te vervoegen. Van deze gunst waren alleen uitgesloten die sedert de laatste werving gedeserteerd waren. Tegelijkertijd hernieuwt hij het verbod en de strafbepalingen op de werving van krijgsvolk in deze heerlijkheid voor vreemde mogendheden ¹⁸⁶.

De Vereenigde Provindien die zelfs andere mogendheden tot hare belangen overhaalden, kantten zich hevig tegen de Ostendische maatschappij aan. Om den vrede niet te storen schorste de keizer dezelve eerst voor zeven jaren, totdat zij eindelijk in 1731 geheel vernietigd werd.

In de laatste helft der vorige eeuw hebben wij gezien dat de pastoreele geestelijke goederen meestal door den vorst waren vrijgesteld van landschattingen ¹⁸⁷. Deze bezittingen werden langs een anderen weg met belastingen getroffen. De gedurige oorlogen waarin de keurvorst werd gewikkeld verslonden de geldmiddelen, vooral was dit het geval met den oorlog tegen de Turken op het einde der vorige en in het begin dezer eeuw in vereeniging met den keizer gevoerd.

De keurvorsten van den Palts verzochten alzoo, in navolging van andere rijksvorsten, van de pauzen de vergunning om den tienden penning of eene zekere hoofdsom te mogen heffen van de inkomsten der geestelijke goederen binnen hunne landen gelegen. Zulke vergunning treffen wij aan van Innocentius XII in 1694, van Clemens XI dd 27 jan. 1708 en in den jare 1717 ¹⁸⁸.

De inning dier gelden geschiedde gewoonlijk in vier termijnen die alsdan bij de pachtschuldigen werden opgevorderd, en door eenen speciaal daartoe benoemde geestelijken werden overgemaakt. Voor deze heerlijkheid was hiermede belast Johan Fredrik Palmers deken der collegiale kerk te Dusseldorp en keurvorstelijke geheimraad.

Onder no 274 komt voor eene specifieke lijst van pastorijen en beneficiën die schattingvrije goederen bezitten, en de quota waarop elk derzelve geschat was. Deze bijdragen, ook wel collectengelden genoemd, maakten vroeger eene som uit van f 95¹⁸⁹ doch beliepen thans tezamen f 308.

Ook de lijst verschilt merkelyk van de vroegere, waartoe vermoedlyk het meerdere of mindere bezit van zulke vrije goederen aanleiding gaf. Na de storting der gelden werd bij besluit van den 4 april 1729 ook het beslag op de renten bij de debiteurs opgeheven¹⁹⁰.

In 1732 gaf de pausselijke nuntius te Keulen een mandement uit om de vierde of laatste termijn van de f 200.000 die Clemens XI den 8 maart 1717 vergund had te heffen van de geestelyke goederen binnen de keurvorstelyke landen, te voldoen en tevens de drie vorige termijnen voor zoover zij niet voldaan waren, aan te zuiveren. De deken Arnoldus Zeelands verklaart met zijne geestelykheid het mandement van den nuntius te accepteren. Hierop volgen nog drie bevelschriften¹⁹¹.

De termijn van den jare 1729 was reeds voldaan, doch óf, en in hoever, de overige aangezuiverd zijn hebben wij niet met zekerheid kunnen ontdekken.

In 1730 werd deze landstreek weder bezocht door den wjbbisschop van Luik Joannes Baptista de Gillis bisschop van Amijzone i.p.i. Deze zeer geachte kerkvoogd diende het H. Vormsel toe, eerst te Uden bij welke gelegenheid hij den 2 sept. aan de Birgittinessen aldaar en hare pensionnairen eenige aflaten verleende¹⁹². Vervolgens te Schaijk, Herpen, Huisseling, Ravestein, Megen en Boekel¹⁹³.

Wij zullen later zijne Hoogwaardigheid nogmaals hier te lande ontmoeten.

Thans een woord over het klooster der reguliere kanonnikessen van den H. Augustinus te Deursen bij Ravestein. Steeds bleef dit gewest een toevlugtsoord voor godsdienstige gestichten die elders bemoeijelyk werden, dankzij de godsdienstzin der vroomen landsheeren. De eerste stichter deezer zustervereniging was Henricus Sanders, van Someren, pastoor te Nederwetten. In deze laatste plaats legde hij hiertoe de grondslag in 1448 in de nabijheid eener beek genaamd de Zoetebeek. Den 16 febr 1454 bekrachtigde Joannes van Heinsbergen bisschop van Luik deze nieuwe stichting onder bepaling dat eenige zusters uit het klooster der H. Agnes te Thienen of uit een ander derwaarts zouden komen om de nieuwelingen in den regel en kerkelyke getijden te onderrigten¹⁹⁴. Op uitnodiging kwamen eenige nonnen uit het klooster der H. Ursula te Leuven.

Het duurde echter niet lang of men ondervond dat de ligging des kloosters aldaar nadeelig werkte op de gezondheid der leden weshalve men een nieuw oord zocht. Dit vond men te Nunen regt tegenover de heerlijkheid en het kasteel Eckart, ter plaatse waar zich het riviertje de Rul in de Dommel ontlast.

Bij besluit van den 16 junii 1462 keurde Lodewijk de Bourbon bisschop van Luik deze verplaatsing goed¹⁹⁵. Zekere Hendrik Dirksen schepen te Nunen begiftigde dit godshuis zoo rijkelyk dat hij als tweede stichter teregt word beschouwd.

Bij eene Bul van den 5 april 1507 die nog oorspronkelyk voorhande is, bekrachtigde Paus Julius II dit klooster en nam de leden en hare bezittingen onder zijne bijzondere bescherming¹⁹⁶. Toen in 1543 het Geldersche krijgsvolk onder den beruchten Marten van Rossum de Meijerij afliep, leed ook dit gesticht veel door den moedwil der soldaten. Kort daarna werd het een prooi der vlammen door de onachtzaamheid van ééne der nonnen. Na de herstelling van den bouw werd het dikwijls bezocht door de bisschoppen van sBosch of hunnen gevolmagtigden, zooals den 4 mei 1613, den 25 julii 1615, in de jaren 1618, 1620, 1623 en nog den 12 nov 1632. Na den Munsterschen Vrede konden de zusters tot haren dood in hetzelfde verblijven; doch toen Josina van den Boogaard de laatste der nonnen die tijdens genoemden vrede het klooster bewoonden, den 1 april 1716 was gestorven, moesten niet alleen de nieuwelingen die aangenomen waren het klooster verlaten, maar ook de bezittingen

werden aangeslagen en openbaar verkocht. Zij werder echter ten behoeve der nonnen voor eene som van f 4000 door zekeren Jacob Minten teruggekocht. Oogluikend werd dit aanvankelijk toegestaan totdat de kwartierschout van Peelland, Balthasar Repelaar, den 21 nov. 1731 de nonnen aanzegde om binnen drie maanden te vertrekken ¹⁹⁷. Wegens ouderdom en onpasselijkheid van eenige zusters is het verblijf te Zoeterbeek tot den 1 mei 1732 verlengd geworden.

Intusschen kochten de nonnen den 19 jan. dezes jaars een landgoed den Boogaard geheten, te Deursen bij Ravestein van de weledele familie van Willigen en de weduwe van wijlen den advocaat van den Broek.

De vergunning van den keurvorst liet zich niet wachten, den 9 febr. 1731 keurde hij de stichting niet alleen goed, maar gaf ook verlof om jonge dochters aldaar te onderwijzen, en onthief haar van alle heeren- en gemeente diensten, inkwartiering en personele lasten, zoo voor zich als hare nakomelingen, mits betalende de reële lasten zooals de overige ingezetenen. Ook de bisschop van Luik, Georgius Ludovicus de Berghes gaf den 3 april 1732 hieraan zijne goedkeuring, mits het gesticht geheel aan zijn gezag onderworpen bleef ¹⁹⁸. Onder het bestuur der mater Clara van Eindhoven verlieten zij haar verblijf te Nunen ¹⁹⁹ en vestigden zich den 30 april van gemeld jaar te Deursen. Zij behielpen zich in het aangekochte huis totdat zij in 1733 eenen nieuwen vleugel voltrokken hadden, waarbij in 1744 nog een tweede gevoegd werd.

Bij de betrachtiging van haren ordesregel hielden zij zich nu onledig met het geven van onderwijs in godsdienst en vrouwelijke handwerken, tegelijk met het onderrigt in hollandsche en fransche talen. Vele jonge dochters van de fatsoenlijkste familien uit Holland, Gelderland en de Meijerij van sBosch maakten hiervan gebruik.

Dus leefden zij rustig voort tot 1812 wanneer het besluit van keizer Napoleon haar uit haar klooster verdreef. Het gebouw werd door de hooge regering aangeslagen en verpacht. Na den val van Napoleon keerden zij den 30 nov. 1813 naar het klooster terug, doch bij besluit van den 2 sept. 1814 hetgeen de kloosters als vernietigd verklaarde, werd het verblijf in het klooster wel vergund, doch verboden om nieuwelingen aan te nemen.

In 1840 heeft Z.M. Willem II dit verbod weder opgeheven. De goederen zijn, met uitzondering van het gebouw, in 1820 door het Domein verkocht ²⁰⁰.

In den jare 1735 kwam Mgr de Gillis, wijbisschop van Luik wederom deze landstreek bezoeken om er het H. Vormsel toe te dienen. Nadat dit te Gemert had plaats gehad arriveerde hij in het begin van october in het cappucijnklooster te Velp. Bij dit gesticht, hetgeen in 1719 geheel vernieuwd was, ter vervanging van datgene waarvan wij reeds gesproken hebben ²⁰¹, was thans (in 1734) ook eene nieuwe, eenvoudige doch nette en tamelijk ruime kerk gebouwd, die door Mgr. bij deze gelegenheid werd ingewijd ²⁰².

Van hier vertrok hij naar Uden, nam zijn intrek in het klooster der Birgittinessen, waar hij op het feest der H. Birgitta stichteres der orde, eene pontificale mis vierde, nadat hij in de parochiekerk aan vele duizende menschen het H. Vormsel had toegediend ²⁰³. Vandaar begaf zich zijne Hoogw. naar Ravestein, alwaar hij den 9 oct. de nieuwe kerk inwijdde onder bescherming van de H. Lucia. Deze fraaije koepelkerk verving de oude, zoogenaamde hofkapel of kerk. Reeds lang had men hier het plan tot bouwing opgevat, doch uit gebrek aan middelen moeten verschuiven; om deze te vinden ontwierp de verdienstelijke Ravesteinsche fiscaal Joannes franciscus van Willigen het plan eener loterij. Bij besluit van den 10 oct 1729 gaf de keurvorst hieraan zijne toestemming ²⁰⁴.

De werking dezer loterij was zoo gunstig dat de bouwing in 1734 begonnen, reeds in 1735 was voltooid. Na de voltrekking der kerk bleef de loterij bestaan, doch de bater derzelve kregen eerlang eene nieuwe bestemming zooals wij in het vervolg zullen zien ²⁰⁵.

Op het einde des jaar 1737 was de tijd van het zesjarig accoord wegens de redemptiegelden om. Volgens gewoonte moest een nieuw gemaakt worden. De burgemeesters en vereedens des lands namen bijna iederen keer deze gelegenheid te baat om vermindering van deze lasten te verkrijgen. Met dit doel gaven zij in mei dezes jaars den keurvorst een verzoekschrift over, waarin zij zeer sterk de drukkende omstandigheden deden uitkomen waarin zich de meeste gemeenten bevonden ²⁰⁶. Onder anderen waren sedert het laatste accoord de justitiekosten zeer groot geweest doordien twee uitheemsche personen wegens brandstichtingen binnen en buiten dezen landen gepleegd, alhier in 1733 met den dood waren gestraft ²⁰⁷. Hierbij kwamen de rampspoedige jaren van 1734, 1735 en 1736, wanneer de te velde staande oogst grootendeels vernield werd.

Mogelijk was men te Dusseldorp te zeer gewoon aan soortgelijke klagten, althans het voorloopig aanbod werd in november door de keurvorstelijke commissarissen van de hand gewezen. Dit had ten gevolge dat men een nieuw aanbod deed, volgens welk men in de drie eerste jaren, jaarlijks vijfduizend, en in de drie laatste jaren jaarlijks zesduizend rijksdaalders zooals vroeger zou opbrengen, echter met verzoek om een gedeelte dezer gelden te mogen negotieren, en onder vergunning van recurs in geval van oorlog, hagelslag, misgewas, watersnoot of dergelijke algemeene rampen ²⁰⁸. Vermoedelijk is men het op deze voorwaarden eens geworden. Tot deze laatste clause had vooral het loopende jaar aanleiding gegeven; trouwens op den 15 augustus werd dit gewest door een stormwind deerlijk geteisterd. De schade aan boekweit, garst en haver was ongemeen groot.

Eene globale raming hiervan aan beambten opgegeven, schat dezelve op 4450 malder boekweit ²⁰⁹.

De burgemeesters des lands verzochten derhalve om vermindering op de som der redemptiepenningen. Diensvolgens beveelt de keurvorst dat de beambten eene specifieke beëdigde verklaring der geledene schade zouden opmaken ²¹⁰. Hierop is denkelijk zooals meermalen, eene gunstige beschikking van den landsheer gevolgd.

Op het laatste der regering van Karel Philip werd de hermitage of zoogenaamde Handelsche Kluis op het gehucht de Locht onder Boekel overgebracht. Dit gesticht thans het huis van Padua geheten, stond weleer onder Gemert op het gehucht Handel, waarvan het in de wandeling zijn naam kreeg. Het is eene vereeniging van godvruchtige leeken onder den derden regel van den H. Franciscus. De oorsprong van dit huis is deze. Zekere Daniel de Brouwer, in 1674 te Hoogeloon geboren, had met nog twee anderen van denzelfden regel, eerste te Mereveldhoven tezamen gewoond.

Door den rector der kapel te Handel uitgenoodigd om het kosterambt waar te nemen, vestigde hij zich met zijne medeleden aldaar in 1722.

Eene kleine woning met een hof was hun eerste verblijf. Zij leefden daar godsdienstig en afgezonderd, en legden zich toe op het onderwijs der kinderen, en den landbouw dien zij door ontginning zeer bevorderd hebben.

In 1731 gaf de Brouwer een verslag over van de levenswijs der broeders en van de opvoeding der kinderen, aan den kardinaal Damiaan Hugo graaf van Schönborn, provincialen commandeur van Aldenbiezen bij Maastricht gelegen, die het bestuur der heerlijkheid Gemert had. Dit verslag droeg de goedkeuring van Zijne Eminentie weg. In 1734 bouwden zij daar eene nieuwe woning waarbij eene brouwerij werd aangelegd. De gunstige gang derzelve was oorzaak dat eenigen van hetzelfde bedrijf te Gemert, de vereeniging der broeders te Handel bemoeijelijkten. Ofschoon deze zegevierden in hunnen zaak, besloten zij evenwel hun verblijf in de nabijheid op het gehucht de Locht onder Boekel over te brengen. Met dit doel wendden zij zich tot den keurvorst van den Palts als heer van het land van Ravestein waaronder gemelde plaats behoorde. Bij twee besluiten, van den 28 jan. 1741 en van den 1 julij des jaars

1741, werd hun verzoek toegestaan, terwijl het dorpsbestuur van Boekel bij akte van den 5 februarij 1741, hun duizend vierkante roeden heidegrond verkocht voor huisplaats enz ²¹¹. De toelating geschiedde onder voorwaarde dat de broeders zich op het onderwijs en kristelijke opvoeding der jeugd zouden toeleggen.

Dit nieuwe verblijf waaraan de toenmalige pastoor van Boekel, Walterus Wijnants, den eersten steen legde, werd in 1742 voltrokken. De kardinaal bisschop van Luik Johan Theodor uit het keurvorstelijk huis van Beijeren, gaf den 8 november 1757 aan deze vereeniging zekere voorschriften. Bij de ontginning der woeste gronden aldaar, bleef hun doel het onderwijs en de kristelijke opvoeding, waarin zij zoo wel slaagden dat vele jongelingen uit Holland en uit de Meijerij aan hunne zorg werden toevertrouwd. Dit bleef voortduren tot aan de invoering der nieuwe wetgeving op het onderwijs in het koninkrijk der Nederlanden. Sedert dien tijd legden zij zich toe op den landbouw en de verpleging van krankzinnigen. In 1837 en 1843 werd het gesticht vergroot met twee nieuwe gebouwen, namenlijk éenen verbeterings en eenen krankzinnigengebouw. Dit laatste is bij besluit van den 25 juni 1843 door Z.M. Willem II als bewaarplaats voor krankzinnige mannen erkend ²¹². Aan het hoofd staat een broeder overste. In het godsdienstige worden zij sedert 4 aug. 1835 door een geestelijken, thans een capuccijner pater, onder den naam van rector, verzorgd.

Vestigen wij nu nog een laatsten blik op onzen landsheer Karel Philip. Het keurvorstelijke huis van Neuburg, hetgeen nog onlangs zoo bloeiend en talrijk was ²¹³, stond op het punt van bij gebrek aan mannelijke afstammelingen uit te sterven. Karel Philip huwde in 1688 met Louise Charlotte dochter van den Poolschen vorst Bogislaus Radzivil. Zij overleed in 1695 hem nalatende eene enkele dochter Elisabeth Augusta geboren in 1693. Hij hertrouwde in 1701 met Theresia dochter van Joseph Karel vorst van Lubomirskij, doch zij overleed kinderloos in 1712. In 1717 huwde Karel Philip zijne eenige dochter (uit) aan Joseph Emmanuel erfprins van Sultzbach zoon van Theodor van Sultzbach. Uit dit huwelijk zijn drie dochters geboren

1^e Maria Elisabeth Augusta 17 jan 1721, later gemalin van Karel Theodor zooals wij zullen zien.

2^e Maria Anna, geboren 23 juni 1723, werd gemalin van Clemens Frans, hertog van Beijeren.

3^e Francisca Dorothea gehuwd met prins Frederik van Tweebrugge-Birkersfeld. Elisabeth Augusta stierf den 30 jan. 1728 en hare gemaal Joseph Emmanuel treurde hierover zoodanig dat hij den 16 juli 1729 bezweek; zoodat Karel Philip, behalve drie kleindochters, thans zonder mannelijken afstammeling was om hem op te volgen. Ook Gustaaf Samuel Leopold hertog van Tweebrugge stierf kinderloos in 1731 en onze keurvorst maakte aanspraak op zijne nalatenschap, doch vond een mededinger in Christiaan III uit den huize van Tweebrugge-Birkenfeld. Deze werd in 1733 hertog van Tweebrugge, en Karel Philip moest zich tevreden stellen met het baljuwschap van Stadeck. Intusschen terwijl hij ijverde voor de erfopvolging in Tweebrugge, wedijverden anderen om de erfopvolging in zijne eigene staten.

Om opschudding voor te komen en de regelmatige opvolging te verzekeren had hij reeds den 11 juli 1730 de afgevaardigden van Gulik en Berg den eed van getrouwheid laten afleggen aan zijnen broeder Frans Lodewijk die keurvorst en aartsbisschop van Ments was ²¹⁴. Ook in de heerlijkheid van Ravestein werd deze eed bij eventuele erfopvolging den 20 juli 1730 afgelegd ²¹⁵.

Dan zijn broeder Frans Lodewijk overleed nog vóór hem, in 1732. Zijne eenige nog levende broeder was nu Alexander Segismund die sedert 1690 bisschop van Augsburg was; deze werd nu de vermoedelijke opvolger, doch ook hij overleed vóór hem, in 1737.

De vorsten die nu reeds in zijn leven twisten over zijne erfopvolging waren de koning van Pruisen wegens den huize van Brandenburg, Saksen, en het huis van Sultzbach. Engeland, Holland, Frankrijk en het Weener hof trokken zich sterk de zaak aan; doch Karel Philip zocht de hertogdommen Gulik en Berg tegelijk met het keurvorstendom van den Paltz te doen komen aan zijn jongsten neef Karel Philip Theodor van Sultzbach ²¹⁶. Hij had tot dit einde een heimelijk verdrag gesloten met de keurvorsten van Keulen en Beijeren. Ook Frankrijk en de keizer lieten zich bewegen om de hand te leenen aan de uitvoering van dit verdrag. Van den kant van Pruisen werden wel gunstige voorstellen gedaan, doch het hof van Manheim verklaarde, dat na een naauwkeurig onderzoek der bewijzen waarop men dit regt vestigde, niets te hebben kunnen vinden hetgeen eenigen grond had; waarom het de aanbieding van zijne Pruisische majesteit van de hand moest wijzen, in verwachting dat de mogendheden die zich wel hadden willen bemoeijen met het bijleggen des geschils, haar best ook zouden doen om alle dadelijkheden te voorkomen ²¹⁷. Dus bleven de zaken in 1738 steken. Inmiddels stierf Frederik Wilhelm I van Pruisen en werd opgevolgd door zijnen zoon Frederik II. Den 24 dec 1741 sloot hij eene overeenkomst met den keurvorst wegens de erfopvolging in Gulik, Berg en de heerlijkheid Ravestein ²¹⁸. Hij stond daarbij zijne regten af ten behoeve van het huis Sultzbach, waartegen de keurvorst van den Paltz voor zich en zijne opvolgers beloofde den koning van Pruisen te zullen helpen handhaven in het bezit van Silezie.

De koning van Frankrijk die dit verdrag bemiddeld had verbond zich insgelijks tot handhaving van hetzelfde. De keurvorst overleefde dit verdrag niet lang. Hij stierf in den ouderdom van 81 jaren, den 31 dec 1742.

De prins van Sultzbach, Karel Theodor, die hem in de keurvorstelijke waardigheid opvolgde, was reeds voor zijn overlijden tot hertog van Gulik en Berg ingehuldigd. Ook te Ravestein had dit plaats gehad op het laatst van februarij 1742 door den maarschalk de Maillebois ²¹⁹. Dus kwam er ten laatste een einde aan het oud geschil over Gulik, Berg en Ravestein, waarin de Staten van vroeg af aan gemengd waren geweest en hetwelk eindelijk nog zonder hun toedoen werd bijgelegd.

Het Paltzgrafelijke huis en het huis Beijeren waren twee takken van denzelfden stam. Lange jaren herwaarts berokkende de naijver elkander veel kwaad; doch sedert 1724 bestond er eene naauwe overeenkomst tusschen beide, waarin tegelijk het geschil over het stedehouderschap bij het ledig staan van den keizerlijken troon, werd vereffend. In 1740 begunstigde dan ook het hof van Manheim den keus van Karel VII tot Duitschen keizer.

Karel Philip was van eene vrij rijzige gestalte. In zijne jeugd werd hij voor een der bevalligste prinsen gehouden. De fraaije kunsten waren hem geenszins vreemd. Hij besteedde een groot gedeelte van zijn leven aan de versiering van zijne residentiestad Manheim ²²⁰. Zijn hof werd druk bezocht, en de vreemdeling was verzekerd van eene aan zijnen rang overeenkomstige ontvangst. Hij was zeer godsdienstig en spraakzaam, doch vooral bezorgd dat de gerechtigheid in zijne landen werd bewaard; met een woord, getrouwe diensten beloofde hij edelmoedig, en was werkelijk een landsvader voor elken braven onderdaan ²²¹.

Noten Vijfde Hoofdstuk

- ¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 140
- ² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 142
- ³ Coppens IV bl 25 en volg.
- ⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl 1 st bl 7
- ⁵ over Varlenius leze men Coppens IV bl 98 (4)
- ⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl 1 st bl 18
- ⁷ Aitzema II 276 - 278
- ⁸ *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, tom II pag 209
- ⁹ Aitzema II 784
- ¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl 1 st bl 18, 22 No 144
- ¹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2e dl bl 29.
- ¹² *Hermans, Charters Ravenstein*, Ibidem bl 31 No 151
- ¹³ *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl 1 st No 152
- ¹⁴ *Aitzema*, II 926
- ¹⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl 1 st No 147 vglk No 189
- ¹⁶ zie Coppens III dl 2 afl. bl 31
- ¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl 1 st No 148
Volgens dit stuk moet uit de lijst der pastors van Uden door Coppens gegeven , 4 dl bl 125, H. Spierinx wegvallen.
- ¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 153
- ¹⁹ Bij de lijst der rectors der kapel van Zeeland door Coppens medegedeeld moeten nog gevoegd worden:
1500 – 1522 Gerard van Lueken
1523 – 1543 Goossen Heim
- ²⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 155
- ²¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 156
- ²² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 157
- ²³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 158

-
- ²⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 159
- ²⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 163
- ²⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 160
- ²⁷ overgeslagen st. No (11?)
- ²⁸ Korte geschiedk. schets van het capucijnenklooster te Velp – te Grave 1833
Godsdienstvriend XXXdl,
- ²⁹ Wagenaar 13 dl 14.20
- ³⁰ Aitzema III 283
Wagenaar
- ³¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 165, 216
- ³² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 161, 162
- ³³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 164
- ³⁴ bl. 84 van dit boek
- ³⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 163
- ³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 166 bl. 92 - 126
- ³⁷ zie *Histoire de la Succession* pag 191, item II pag 191, item II pag 120; Aitzema III dl bl 646; Wagenaar 12 dl 203, en Aitzema Boek 31.
- ³⁸ Vglk hierover Coppens 1 dl bl 177
- ³⁹ *Annales Ordinis Crusis* door Dr. C.R. Hermans, Sylvaeducis 1858 Vol II pag 337 – 340.
- ⁴⁰ *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, vol 3 pag 219
- ⁴¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 167
- ⁴² *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, vol 3 339
- ⁴³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 176
Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858, vol 3 pag 729
- ⁴⁴ *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, vol II pag 337
- ⁴⁵ Brosius, (*Gulikse vicekanselier*), III pag 141 en 160

-
- ⁴⁶ Enkele aantekeningen in de archieven der pastorijen van Haren en Zeeland nog voorhanden, bevestigen ons gezegden nopens dit tijdstip van afscheiding.
- ⁴⁷ Van Heurn III bl 5
- ⁴⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 170
- ⁴⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 171
- ⁵⁰ Aitzema III 122
- ⁵¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 172
- ⁵² Coppens 4 dl bl 100
- ⁵³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 175
- ⁵⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 177
- ⁵⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 178
- ⁵⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 198
- ⁵⁷ vglk Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, II dl bl 24 (1)
- ⁵⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 173
- ⁵⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 174
- ⁶⁰ bl 85 van dit boek
- ⁶¹ in de door Römer overgelegde rekening komt een post voor (*van 1640 – 1642*) “ item drij reizen in ’t leger voor Gennip wegens Ravesteijn, 215 – 11 st.”
- ⁶² archief der pastorij *Ravenstein*
- ⁶³ Aitzema 4 dl 96
Wagenaar
- ⁶⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 179
- ⁶⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 181
- ⁶⁶ Aitzema V 533, 634; idem VI bl 347
- ⁶⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 180
- ⁶⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 182-183
- ⁶⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 183
- ⁷⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 186

⁷¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 192 bl 193 in noot (1)

⁷² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 193

⁷³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 194

⁷⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 196

⁷⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 187

⁷⁶ Nota. Ter aanvulling der lijst van rectors te Volkel door Coppens IV bl 136 medegedeeld, volgt hier eene meer volledige:

Van het jaar

- 1455 Andreas van Broekhoven junior
1532 Andreas Lamberts Gerritsz, van Uden. Hij stierf pastoor te Schijndel in 1582.
1582 Hendrik Willemse Verburcht. Hij was ook beneficiant van S. Catharinaaltaar in de kerk te Uden. Hij was in 1608 nog in leven.
1634 Jan Joorden van Maren, van Uden. Hij was ook beneficiant van S. Anna's altaar in de kerk te Uden.
1645 Johan Wilhelm Suermond, van Herpen. Nadat hij in gemeld jaar het beneficium van S. Catharina te Uden had verkregen, verzocht hij met toestemming van Wilhelmus van Duren pastoor te Uden, dat hetzelfde met dat van S. Antonius abt te Volkel zou vereenigd worden.
1657 Gerardus Schellekens, van S. Michielsgestel. Hij werd kapellan te Boekel en daarna pastor te Best.
1659 Joannes van Boxmeer
1660 Joannes Momber. Kruisheer, + 3 april 1664
1665 Wilhelmus Seels. Kruisheer; beiden werden door de aartsdiaken van Kempenland aangesteld, waarvan de akten nog voorhanden zijn.
1666 Henricus van Duren, van Uden. Onder hem is de vereeniging kerkelijk goedgekeurd.
1700 Richardus van Uden werd pastor te Herpen in 1725
1725 Joannes van den Elsen, van Zeeland. Hij werd in de kapel te Volkel begraven den 10 sept 1762
1762 Christianus van Rooij, van Volkel + 30 dec 1801
1801 Stanislaus van Cooth, van Ravestein deed afstand
1809 Jacobus van Maren, van Uden + 18 jan. 1848
1848 Andreas van Kilsdonk, van Zeeland. Hij werd in 1855 de eerste pastoor van Volkel.

⁷⁷ zie bl 54 van dit boek noot (8) Bedoeld wordt hoofdstuk 3 noot 8

⁷⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 188

⁷⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 191. Vaeck werd in 1672 pastor van S. Pieterskerk in Vught

⁸⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 204

⁸¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 207

-
- ⁸² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 214
- ⁸³ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl, bl. 74
- ⁸⁴ zie zie *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl ,bl. 100, XVIII
- ⁸⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 189, 190
- ⁸⁶ arch. der pastorie *Huisseling*, gebrekkige copie
- ⁸⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 184 en 203
- ⁸⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 197
- ⁸⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 200
- ⁹⁰ volgens Joan. Peeters geteekend en door Casper Bouthats te Antwerpen in 1674 in koper gesneden. (*Prent Bouttats en Peters*)
- ⁹¹ Hendrikx, *Beschrijving der stad Grave*, 2 dl bl 52
- ⁹² Brosius (*Gulikse vicekanselier*), p 111 pag 181
- ⁹³ archief der pastorie *Ravenstein* ibidem
- ⁹⁴ Valkenier 5 dl 988
- ⁹⁵ Breedvoerig is dit beleg beschreven door den heere Hendrikx, *Beschrijving der stad Grave*, 11 dl bl 63 en volg
- ⁹⁶ Hendrikx *Beschrijving der stad Grave*, ibidem bl 76
- ⁹⁷ Relation du siege de Grave en 1674 ed. paris 1756 pag 30 en ed: Paris 1783 pag. idem vglk Valkenier V dl bl 991
- ⁹⁸ zie Hendrikx, *Beschrijving der stad Grave*, 2 dl bl 147
- ⁹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 201
 volgens calculatie : in geld 2534 75
 leverantie 28273 75
 karvrachten 3024 .
 totaal 33832 40
- ¹⁰⁰ copia mihi (:overgeslagen stuk?) = *Resolutie Staten generaal 13-6-1675*.
- ¹⁰¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 202
- ¹⁰² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 205
- ¹⁰³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 213
- ¹⁰⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 208

-
- ¹⁰⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 209-210
- ¹⁰⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 212
- ¹⁰⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 206
- ¹⁰⁸ Knippenberg, *Historis Ducatus Geldriae*, pag 262.
- ¹⁰⁹ Mgr Cools was bisschop van Roermonde van 1677-1700.
- ¹¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 217.
- ¹¹¹ Register der crimineele regtbank van Ravestein, MS bij de regtbank te Nijmegen
- ¹¹² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 185 en 195
- ¹¹³ vglk van Heurn 3 dl bl 263
- ¹¹⁴ Nota. aan het einde van dit werk zullen wij eene algemeene stamlijst van de Paltsgrafelijke huizen mededeelen.
- ¹¹⁵ Nota op de keurvorsten
De keurvorsten waren na den keizer de voornaamste leden van het Duitsche Rijk. In de gouden Bul door Karel IV in 1356 uitgevaardigd werd het getal op **zeven** bepaald, waaronder drie geestelijken, de aartsbisschoppen van Menz, Trier en Keulen en de vier wereldlijke vorsten, de koning van Bohemen, de paltsgraaf van den Rijn, de hertog van Saksen, en de markies van Brandenburg. Dit getal onderging in 1648 eene verandering. De hertog van Beijeren was in de plaats van Frederik van de Palts keurvorst geworden; ten gunste van dezes zoon werd nu een **achtste** keurvorstendom opgericht. In 1692 stelde keizer Leopold een **negende** in voor Ernest van Brunswijk hertog van Hanover, wiens zoon Georg in 1714 den Engelschen troon beklom. Na den dood van Maximiliaan Joseph, keurvorst van Beijeren werd dit keurvorstendom in 1777 vernietigd.
- ¹¹⁶ Brosius (*Gulikse vicekanselier*), *Annales* pars III p. 210
Wiedeman , *Handboek, Uitgave 1840 (12°)* 4^e dl sBosch 1842 (12°), III dl uitg. 1840 bl 630
- ¹¹⁷ Wiedeman *Handboek, Uitgave 1840 (12°)* 4^e dl sBosch 1842 (12°), ibidem bl 588
- ¹¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 219
- ¹¹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 220
- ¹²⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 221-222
- ¹²¹ Brosius (*Gulikse vicekanselier*), p III p. 204
- ¹²² geboren 5 Nov. 1615
- ¹²³ Brosius (*Gulikse vicekanselier*), ibidem p. 203

¹²⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 224

¹²⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 225-226-227 en 228

¹²⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 337

¹²⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 350

¹²⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 229

¹²⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 230

¹³⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 231 en 251

¹³¹ Coppens IV bl 100

Hermans, Charters Ravenstein, 1 dl bl 30

¹³² Nota: met deze vorstin had hij in 1691 een tweede huwelijk aangegaan.

¹³³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 232

¹³⁴ Deze Clarissen kwamen oorspronkelijk van Boxtel Meijerij van sBosch. In 1472 stichtten aldaar de baron dier heerlijkheid Henr. van Ranst en zijne gemalin Henrica vanHaeften een klooster voor nonnen van den derden regel van den Hfranciscus ter plaatse Croonenborg. In 1507 namen zij den regel der Clarissen aan. Bij besluit van H. Hoogmogenden dd 17 julii 1717 werden zij vandaar verdreven. Na een verblijf van twee jaren te Hoogstraten vestigden zij zich te Megen, met vergunning van den keurvorst. Vglk Coppens III dl 2 afd bl 222 en IV dl laatste afl. bl. 80.

Ook heeft de Godsdienstvriend dl ... onlangs eenige bijzonderheden te Boxtel medegedeeld.
: *Godsdienstvriend, Geschiedenis van het Clarissenklooster te Boxtel.*

¹³⁵ Zie bl 23 van dit boek

¹³⁶ Nota dit werkje is gedrukt te Venlo in 1777 bij Henricus Korsten onder den titel van:
Udensche devotie tot de Alderheijlighste Maghet en moeder Gods Maria, vermaert door mirakelen in bedevaerden, bestaende in 't ophaelen van eenige mirakelen en loffsangen bijeen vergadert door J.M.V(an) S(traelen) p(astoor) tot Uden.

¹³⁷ *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, vol III 733

¹³⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 233

Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858, pag 383 schrijven 1697, moet zijn 1696, zie Charters ibidem.

¹³⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 746 No 68a

¹⁴⁰ De overste van de kloosters dezer orde heeft den naam van prior. Sedert hunne eerste aankomst te Uden treffen wij aldaar de volgende aan:

1. Joannes Lievens

-
- Hij was sedert 1616 prior te sBosch. In 1629 week hij met de zijnen naar Schijndel vanwaar hij zich na een zevenjarig verblijf, te Uden vestigde. Hij stierf aldaar 2 aug. 1638
2. Joannes Coerselius
bedankte in 1644. +8 junii 1655
 3. Joannes Arnoldi of Aardsen ookwel van den Broek genaamd
+ 5 maart 1662 en werd in de parochiekerk te Uden begraven
 4. Theodorus van Alen
+ 27 maart 1673
 5. Nicolaus Cremers
uit het klooster te Venlo + 13 febr. 1681
 6. Joannes Pelgrom
Uit het klooster te Venlo. Hij stierf na een hoffelijk bestuur van 18 maanden den 28 febr. 1684
 7. Henricus Brauten
werd in 1685 prior te Venlo. Hij gaf den geleerden Knippenberg (pag 112 en Annales vol II 120-122) eenige narigten wegens het klooster aldaar. Hij stierf te Venlo in 1710 dus niet in 1685 gelijk de Annales vol 2 pag 332 verkeerdelijk opgeven
 8. Henricus Bruins
+ 5 nov 1701
 9. Martinus van den Bichelaar
werd prior te Venlo in 1710
 10. Gerardus Dhamen, van Dusseldorp
+ 1 jan. 1724
 11. Conradus Hermes
+ 20 dec. 1730
 12. Albertus van der Voort
+ 1 april 1747
 13. Walterrus Peijnenborg, van Dinther
weleer primus academicus te Leuven + 16 nov 1773
 14. Wilhelmus van Lunen, van Wijchen
+ 3 mei 1783
 15. Adrianus Smits, van Besoijen
+ 7 dec. 1815
- Na deze is geen prior gekozen doch werd een president aangesteld.
16. Henricus van Rooij
+ 15 dec 1838
 17. Wilhelmus Leijten, van Straathem
aangesteld in 1834 + 14 nov 1840
 18. Jacobus van Winden, van Delft
deed afstand + 2 julij 1865
 19. Henricus van de Wijmelenberg
werd in 1840 president, in 1841 commissaris, in 1853 prior-generaal van het orde.
Hij vestigde in 1855 zijne residentie in S. Agatha.
 20. J.J. Verhulst, van sBosch
Prior

¹⁴¹ Zie bl 98 van dit boek

¹⁴² *Colini, Precis de l'histoire du Palatinat du Rhin, Francfort et Leipzig, 1763 (8°), p. 144*
Brosius (Gulikse vicekanselier). p III p 231

¹⁴³ *Hermans, Charters Ravenstein, No 236*

¹⁴⁴ vglk *Hermans, Charters Ravenstein, II dl no 538*

¹⁴⁵ vglk *Hermans, Charters Ravenstein, I dl bl 28*

¹⁴⁶ *Hermans, Charters Ravenstein, No 237-238*

¹⁴⁷ *Hermans, Charters Ravenstein, No 244*

¹⁴⁸ *Hermans, Charters Ravenstein, No 239*

¹⁴⁹ Nota: Godfried Uldrik baron de Lamerselle

was kanunnik te Luik en proost van O.L. Vrouw te Maastricht. Hij werd in 1697 wijbisschop van Keulen onder de titel van bisschop van Nicopolis (Binterim, *Suffragami Colonienses* pag 90)

Hij verrigte de H. wijdingen te Keulen vanaf 6 maart 1697 – 28 jan. 1703. De toenmalige aartsbisschop van Keulen was sedert 1694 ook bisschop van Luik waaronder deze landstreek kerkelijk behoorde. Behalve mrg de Lamerselle te Keulen, fungeerde als wijbisschop te Luik destijds Ludovic. Franc. Rossins de Liboy, bisschop van thermopole. Zie Ernst, *Tableau des suffragans de Liege* bl 246.

¹⁵⁰ Archief der Kruisheren te Uden

¹⁵¹ Nota: De Honthorst overleed te Ravestein den 20 junii 1702. In de zetting van s'lands onraad (begrooting van uitgaven) over 1701 opgemaakt te Ravestein 5 julii 1702 door de gezamenlijke burgemeesters des lands, coram R. Gijbkens rentmeester, Johan van Willigen advocaat fiscaal, J.H. Baum landschrijver, troffen wij het volgende aan:

Courtoisiën

“Heere baron van Wachtendonk landdrost omme het lant van Ravestein soo gelukkig te maken van hetselve te regeren door sijne hooghe persoon ofte door ijmand van desselfs hooge familie, ten minste om aen het voors. lant te besorgen eene moderaten ende wel geintentioneerden vicedrost” toegelegd f 250

den heere rentmeester f 75

heere fiscaal f 50

landschrijver f 35

dito denzelven voor repartiegeld f 25

De geheele uitgaaf beliep f 1217, 16 stuiv.

¹⁵² Archief van Ravestein

¹⁵³ *Wiedeman, Handboek, Uitgave 1840 (12°) 4^e dl sBosch 1842 (12°), III dl bl 591*

¹⁵⁴ *Hermans, Charters Ravenstein, No 243*

¹⁵⁵ *Hermans, Charters Ravenstein, No 245*

¹⁵⁶ Nota Deze contributien moesten voldaan worden tot het jaar 1712 of 1713.

-
- ¹⁵⁷ van Heurn III dl bl 375
- ¹⁵⁸ van Heurn III dl bl 390
- ¹⁵⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 242, 246, 247, 248, 250.
vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 29.
- ¹⁶⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 249
- ¹⁶¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl bl 848
- ¹⁶² apostille van *Hermans, Charters Ravenstein*, No 249.
- ¹⁶³ *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl bl 855
- ¹⁶⁴ vglk bl 43 van dit boek
en *Hermans, Charters Ravenstein*, No 135 1 dl
- ¹⁶⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 505 II dl
- ¹⁶⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 252
Dit besluit in 1713 hernieuwd.
- ¹⁶⁷ copia mihi (:overgeslagen stuk?) = Resolutie Staten generaal 13-6-1675.
- ¹⁶⁸ bl 102 van dit boek
- ¹⁶⁹ vglk Coppens 2 afl. bl 300
- ¹⁷⁰ Zij stierf 7 oct 1711 bijna honderd jaren oud.
- ¹⁷¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 254, 255, 256
- ¹⁷² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 257, 258, 259, 260
Nota in No 528 bl 347 regel 30 staat ut mortuae, superstite... lees: ut mortua superstite,
Hierdoor valt de noot (1) geheel weg.
*En toch staat die noot op zijn plaats, want men leze: ut moniales, superstite ad huc unica
unum comprehensa, adhuc diutius tolerantur etc.*
- ¹⁷³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 266, 267
- ¹⁷⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 261
- ¹⁷⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 262, 263, 264
- ¹⁷⁶ Knapp 3 th. Zeit 326
- ¹⁷⁷ Men leze hierover;
Die Dusseldorfer gallerie, Ursprung, Vervolkomming und Schicksale, mit 1 abbild.,
Dusseldorp 1818.

¹⁷⁸ De Rotterdammer kunstschilder van der Werf genoot van hem eene jaarwedde van 6000 gl.

Histori der erfopvolging bl. 205 Amsterdam 1739.

¹⁷⁹ Wagenaar 18 dl bl 92.

¹⁸⁰ Brosius, (*Gulikse vicekanselier*), 3 p. pag. 222

Hij was aldaar geboren den 19 april 1658.

¹⁸¹ van deze reis bestaat een werk:

(*Pakenius*) Hercules prodicius seu Carolus juliae etc princeps in joanne Wilhelmo, Com. Pal. Rheni nepote post seculum redivivus auth. Joan. Pakenoi soc. Jes. In 4° Coloniae 1679

¹⁸² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 268.

¹⁸³ deze penningen beliepen jaarlijks 6000 rijksd.

¹⁸⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 269

¹⁸⁵ vglk hierover *Bilderdijk* 11 dl bl 60 en volg.

Wagenaar 18 dl LXXI boek.

¹⁸⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 270, 271

¹⁸⁷ zie bl 92 *van dit boek* en v

¹⁸⁸ Nota: Men leze over dit onderwerp het belangrijke werk:

S.S. Pü VI responsio ad Metropolitanos Moguntinum Trevirensen, Coloniensem et Salisburgensem super nunciaturis apostolicis. ed. Leodii Jacobi Futot 1790 pag 190 – 191 item 212 8°

Deze vergunning werd gedurende de vorige eeuw alle vijf jaren opnieuw gevraagd en verleend. Evenwel gelooven wij dat niet telkens de heffing hier te lande gevorderd werd.

¹⁸⁹ Nota Op bldz. 105 *van dit boek* stipten wij aan dat de reis- en verblijfkosten van den wijbisschop de Lamerselle voldaan werden uit de collectengelden. Het bedrag dier gelden was voor elke pastorie aldus vastgesteld:

	gl:	st:		gl:	st:
Velp	4	-	Herpen	12	-
Ravestein	17	4	Reek	8	10
Schaijk	9	16	Huisseling	3	5
Uden	14	15	Deursen	7	16
Boekel	5	-	Denneburg	4	-
Zeeland	4	7	Demen en Langel	4	8

tezamen f 95

¹⁹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 275, 276

¹⁹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 283, 284, 285, 286, 287, 289

-
- ¹⁹² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 279
- ¹⁹³ Coppens 4 dl bl 41
Arch.der pastorij van Ravestein
- ¹⁹⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 281 (1)
- ¹⁹⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 281 (1)
In het opschrift aldaar staat 1422, lees 1462
- ¹⁹⁶ Archief des kloosters *Soeterbeek Deursen*
- ¹⁹⁷ Coppens III dl 1 afl bl 405
- ¹⁹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 280, 281, 282
- ¹⁹⁹ Nota: de gebouwen van het klooster te Nuenen zijn alle gesloopt. Op den grond der kapel is sedert eenige jaren een fraaij buitenverblijf opgetrokken.
- ²⁰⁰ Godsdienstvriend XXXI dl bl 7 en volgende
Coppens 4 dl laatste afl bl 60.
- ²⁰¹ Zie bl. 85 van dit boek
- ²⁰² Nota:
In het midden dezer kerk rust onder eenen schoonen zerk het stoffelijk overschot van de Doorluchtige Vrouwe Everdina Jacoba Wilhelmina, vorstin van Anhalt-Berenbourg, hertogin van Saxen Encrien en Westphalen gravin van Ascaien, geboren Rijksgravin van Weede, vrouw van Berenbourg en Zerbts, Vrijvrouw van Balgoije, Keent, Weert, Walenbourg en van Manschot.
Rustig en algemeen geacht in de omstreken leefden de Capucijnen in hun vernieuwd gebouw totdat keizer Napoleon, volgens dekreet van 3 jan. 1812, hen den 20 augustus van gemeld jaar gewelddadig uit hun bezit verdreef. De bijzonderheden hiervan vindt men in: Korte geschiedkundige schets van gemeld klooster, Grave 1833, zie Godsdienstvriend XXX dl, Coppens 4 dl bl 132.
In mei 1814 keerden zij ten getale van 26 in hun klooster terug. Na de opheffing van het bekende besluit van 2 sept 1814, door ZM Willem II herleeft dit gesticht tot grooten dienst der geestelijkheid en katholieken van de omstreken.
- ²⁰³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 288
- ²⁰⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 295 (1), No 277 a
- ²⁰⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 295, 299 en 340
- ²⁰⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 290
- ²⁰⁷ Nota: de justitiekosten van vervreemdingen waren ten laste van het land, art. 1 der landkaarte van 1665 *Hermans, Charters Ravenstein*, II dl 1 afl. bl 161
- ²⁰⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 294

-
- ²⁰⁹ De grond der raming was genomen naar de schade die de keurvorstelijke tienden geleden hadden. 1/10 der tienden behoorde den vorst en 9/10 der tienden aan bijzondere eigenaren.
- ²¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 292, 293
- ²¹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 296, 297, 298
- ²¹² Staatscourant van den 5 julij 1843
- ²¹³ zie boven bl 98 en 99
- ²¹⁴ Brosius (*Gulikse vicekanselier*) en Mappius, *Annales Juliae Cliviae etc. Op f° 59!!*, p. 111 pag 228.
- ²¹⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 278
- ²¹⁶ Wagenaar 19 dl 231 en volg
verkeerdelijk noemt hij onzen keurvorst Filips Willem, lees Karel Philip
Wagenaar
- ²¹⁷ Wagenaar ibid 237
- ²¹⁸ Gulik en Berghs archief te Dusseldorp No 4413. vglk Wagenaar 19 dl bl 359
- ²¹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 301
- ²²⁰ De zetel van bestuur voor Gulik, Berg en Ravestein bleef te Dusseldorp.
- ²²¹ Colini, *Precis de l'histoire du Palatinat du Rhin*, Francfort et Leipzig 1763, 8°, pag. 156.

Zesde hoofdstuk

Het jaar 1742: Karel Theodor, keurvorst van den Paltz, heer van Ravestein.

Deze was de eenige zoon van Johan Christiaan, paltzgraaf van Neuburg-Sultzbach, en van Maria Anna dochter van Frans Egon de la Tour markgraaf van Berg op Zoom en heer van St Michielsgestel. Hij werd 11 dec 1724 geboren en tot op zijn tiende jaar opgevoed te Brussel bij zijne grootmoeder van moederszijde Marie Henriette hertogin van Arensburg. Na den dood zijns vaders in 1733 erfde hij Sultzbach tegelijk met het markgraafschap van Berg op Zoom en de heerlijkheid St Michielsgestel. In 1734 werd hij geroepen aan het keurvorstelijk hof van Manheim, en huwde in 1742 met Maria Elisabeth Augusta, kleindochter van den keurvorst, zijn volle nicht.

Karel Theodoor hernieuwde in zijne hertogdommen en landen het verbod tegen de overgang van goederen in de doode hand. Bij besluit van den 6 februarij 1743 werd dit edikt hier te lande afgekondigd ¹. Later werd het bepaaldelijk gehandhaafd tegen twee nonnenkloosters, die ofschoon geene rijkdommen bezittende, bij voorkomende gelegenheid eenige vaste goederen hadden aangekocht. Vooral ijverden hiertegen de dorpsbesturen waar die gestichten waren gevestigd. Dit gaf aanleiding dat bij besluit van den 20 sept 1763 aan alle ingezetenen op boete van 100 gl. werd verboden om eenige onroerende goederen aan de doode hand, zooals aan kloosters en geestelijke stichtingen over te brengen ².

Eene andere verordening van den 23 maart 1743 verbood aan beampten het maken van verteringen op lands- of dorps-kosten, en gelastte om dezelve op de rekeningen voorkomende, door te schrappen ³.

De bezuinigingen werden ook verder uitgestrekt tot de jaarlijksche recognitie van den erflanddrost. Voor zijne goede diensten werden hem vroeger door gezamenlijke burgemeesters jaarlijks op landsrekeningen f 250,- toegekend ⁴. Toen hij later dit ambt persoonlijk niet meer bediende, verminderde deze toelage op f 100,-. Ook aan deze werd later geen gevolg meer gegeven, altans de overheden des lands werden aangeschreven om zich hieromtrent binnen veertien dagen te verklaren. In 1746 was deze zaak nog niet geheel vereffend ⁵.

Tegelijkertijd had de vicedrost Bloemaarts een besluit uitgelokt dd 24 mei 1743, waarbij aan de burgemeesters niet alleen van Herpen, maar aan allen binnen deze heerlijkheid zonder uitzondering, voortaan slechts 2½ pct voor maanpenningen werd toegelegd ⁶. Hiertegen kwamen de burgemeesters van Herpen, Uden en Boekel in verzet. Volgens beschikking van den 2 maart 1746, werd hun zooals van oudsher, 5 pct toegekend, doch die der overige bleven bij hun oud regt en gebruik ⁷.

Van het begin der regering van Karel Theodor dagteekenen ook de latijnsche scholen te Uden.

De opkomst van het convent der eerw. kruisheeren aldaar hebben wij reeds besproken. De leden dezer vermaarde en verdienstelijke orde bestuurden reeds vele jaren latijnsche scholen in hunne verschillende kloosters, zooals te Venlo sedert 1625, te St Agatha in den lande van Kuik sedert 1630, te Maaseik (thans Belgisch Limburg) sedert 1644 en nog elders te lang om aan te halen ⁸. De bloei dezer scholen bragt den hooggel. Walterus Pijnenborg van Dinther, weleer primus academicus aan de Hooge school te Leuven, en lid dezer orde, op het denkbeeld om ook de jeugd dezer landstreek de gelegenheid te verschaffen van zich voor te bereiden tot hoogere studien.

Hij opende zijn eersten cursus in 1743. Weldra was zijn onderwijs gunstig bekend en hij had het genoegene vele jongelingen van hier en elders aan zijne opleiding te zien toevertrouwd. Hij werd tot prior van zijn klooster verkozen in 1748. Intusschen werd het begonnen onderwijs door andere bekwame leden der orde voortgezet. Om het toenemend getal kweekelingen werd

Fig. 13: Karl Theodor von Sulzbach (uit *Basilica Carolina*, Mannheim 1762 van J. Sluijters)

in 1775 een tweede leeraar aangesteld, waarbij in 1802 nog een derde, en van 1828 tot 1834 een vierde, gevoegd werd.

Op het einde der afgeloopene en in het begin dezer eeuw was het getal kweekelingen zeer groot. Een relaas van het gemeentebestuur in 1814 aan den commissaris des konings ingediend, getuigt “dat gezegd klooster (der kruisheeren) niet slechts tot een geestelijk doel was ingerigt, maar tegelijk het groote nut voor de gemeente had, dat de latijnsche scholen door bekwame ledematen van hetzelfde gedoceed en de kweekelingen tot al hetgeen ’t welk de hooge studiën moet voorafgaan, opgeleid.

Dat het goede bestuur, het geregeld onderwijs en gepaste inrigtingen dezer humaniora, steeds circa een getal van 100 leerlingen in deze gemeente trokken, waardoor behalve het algemeen nut van een regelmatig onderwijs, aanzienlijke voordeelen aan deze gemeente werden toegebracht.”⁹

Later daalde het getal leerlingen tot op de helft, doch groeide weder spoedig aan toen het theologisch onderwijs in 1823 aldaar gevestigd, door de hooge regering in 1831 met betrekking tot de nationale militie met de overige seminariën in het Rijk werd gelijkgesteld¹⁰. Met veel luister werd den 22 aug. 1844 het eeuwfeest der stichting gevierd. Tot aandenken werd in de munt te Utrecht een penning geslagen met het opschrift:

In festum saeculare Gijmnasii Udensis MDCCCXLIV.

Ook in den muur van het schoolgebouw werd een zerk met het volgende jaarschrift geplaatst:

PIO
SCHOLARII
A.R.P.W. PEIJNENBURG
O.S.+C.R.
A SECVLO INSTITVTI
CVLTVI
ME POSVERE SCHOLARCHAE

Het getal kweekelingen is thans gemiddeld 25. Aan het hoofd van het tegenwoordig onderwijs staan twee kundige en verdienstelijke leeraren, die den ouden roem der scholen handhaven¹¹.

Het gebruik van maten en gewigten was bij art. 18 der landkaart van 1533 bepaald. Volgens dit voorschrift werden in het land van Herpen of aan den Maaskant gebruikt de maten en gewigten der stad Grave; in den lande van Uden of aan den Heikant, die van sBosch. De keurvorst gaf hieromtrent den 18 april 1743 een nieuw bevel, hij wilde namenlijk dat de slapers dezer maten en gewigten voortaan in besloten kisten, benevens de dorpspapieren, zouden bewaard worden¹².

Daarenboven gaf hij den 2 juni 1775 een reglement voor de ijkmeesters waarbij het ijkloon, zoo van natte als drooge maten, mitsgaders van ellemaat en gewigten op een vasten voet werden gebragt¹³.

Tot ijkmeesters werden daarbij aangesteld Paulus Hommelaars voor den Maaskant, en de beeldhouwer Peter Verhoeven te Uden voor den Heikant.

Vooraf op de marktdagen moesten de beambten op deze verordening acht geven.

Sedert ongeveer 80 jaren bezat de adellijke familie der vrijheeren van Wachtendonk tot Germenseel¹⁴ het drostambt alhier als een erfleen. Zelden werd dit persoonlijk door hen waargenomen, maar meestal door vicedrosten of plaatsvervangers. Evenwel bekleedde Arnold baron van Wachtendonk persoonlijk dit ambt tusschen de jaren 1702-1709. Hij noemt zich heer van Ziflik, Wijlre en Groesbeek. Na hem komt voor, tusschen 1710-1716 Karel Frans. Deze was tevens scholaster der domkerk van Osnabrug, proost te Emmerik, domheer van

Munster en geheimraad van Trier. Vanaf dien tijd werden weder verschillende vicedrosten aangesteld. Dit beviel het algemeen niet en de gezamenlijke burgemeesters hadden dit onlangs den erfdrost laten voelen door de intrekking zijner jaarlijksche recognitie. Wat hiervan zij, de tegenwoordige vrijheer Herman Arnold van Wachtendonk, geheim Staats-Conferentiaal minister van den keurvorst, stond dit ambt af voor vier generaties, ten behoeve van den Ravensteinschen advocaat Johan Adriaan de Lauwere tegen eene uitkeering van duizend dukaten.

Karel Theodor bevestigde deze overeenkomst den 24 mei 1747 en benoemde tevens den nieuwen landdrost tot zijnen geheimraad van Gulik en Berg ¹⁵.

Aan den oorlog over de Oostenrijksche erfopvolging (1741-1748) scheen thans een einde te zullen komen. De afgezanten der mogendheden waren het over eenige voorafgaande punten te Aken, den 30 april 1748, eens geworden. Na de teekening hiervan kwam al het krijgsvolk van de bondgenoten in de Meijerij.

De keizerschen legerden te Boxtel en de Staatschen op de heide bij Loon op Zand. De Engelschen en Hanoveranen zetten zich neder tusschen Heesch, Nistelrode, Uden, Zeeland en Schaijk, op de vlakke heide, die als het ware in een legerkamp werd herschapen. Het paardenvolk werd meestal in de omliggende dorpen gehuisvest. Het verblijf der troepen gaf aan naburige dorpsbewoners gelegenheid van dagelijks allerlei levensmiddelen ter koop te komen aanbieden. Dit duurde tot omtrent den 18 oktober, wanneer de vrede te Aken gesloten werd. Gedurende de onderhandeling kwamen alhier in het leger eenige gevolmagtigden die den 14 en 15 juni te Oss eene bijeenkomst hielden in een huis genaamd het Munster. Gedeeltelijk had dit ook plaats in het hoofdkwartier des hertogs van Cumberland. Zij scheidden den 16 juni. Men wil dat aldaar een ontwerp over de voorwaarden des vredes gemaakt werd ¹⁶.

Intusschen hadden vele dorpen des lands van Ravestein leverantien aan de Engelschen gedaan. Om hiervoor voldoening te erlangen wendden zich de gezamenlijke burgemeesters tot den keurvorst. Deze gelastte den 29 mei van gemeld jaar den drost de Lauwere om bij de Generaliteit of bij den hertog van Cumberland hiertegen te protesteren, en op schadevergoeding aan te dringen. Den 9 juni beval de keurvorst eenen beëdigden staat van gedane en nog niet betaalde leverantien op te maken. De betaling was in 1750 nog niet geschied, weshalve de burgemeesters den erlanddrost als oppervoogd des lands nogmaals verzochten om bij den keurvorst ter verkrijging van schadevergoeding aan te houden. Of men hierin geslaagd is, hebben wij niet gevonden, doch vermoedelijk is zij achterwegen gebleven ¹⁷.

Nadat de vrede te Aken geteekend was, zond Karel Theodor, als markgraaf van Berg op Zoom, te Brussel een verzoeken in waarbij hij beweerde dat dit markgraafschap alle voorregten van een vrij leen behoorde te genieten en niet onderworpen te zijn aan de opperste magt der vereenigde staten; doch dit bleef vooreerst onbeantwoord. Bij de onderhandeling over het ontruimen der veroverde plaatsen, gaf hij een protest over, hetgeen de gevolmagtigden van Frankrijk aan de Staatschen ter hand stelden.

In het voorjaar kreeg hij hierop ten antwoord "dat de Staten meenden te kunnen volstaan met de aanwijzing van hun regt op dit markgraafschap, verkregen bij plegtige verdragen na de oprichting hunner Republiek; dat hun de opperste magt hierover bij het derde lid van den Munsterschen vrede was afgestaan; dat bij de Nijmegensche en Rijswijksche verdragen niet anders was vastgesteld dan dat de graaf van Auvergne, kolonel in franschen dienst, hersteld zou worden in het bezit van het Markgraafschap en in al de voorregten welke hij in hetzelfde bezeten had voor het verklaren van den oorlog; doch het was er wèl ver van af, dat dit

markgraafschap toen als een vrij en onafhankelijk leen hersteld geweest, of dat door die verdragen eene verandering in het verdrag van Munster gemaakt zou zijn.”

Na dit antwoord beriep zich de keurvorst op het oud regt hetgeen de markgraven van Berg op Zoom bezeten hadden voor het ontstaan van den oorlog die met den Munsterschen Vrede eindigde; hij beweerde dat de punten van den Nijmegenschen en Rijswijkschen vrede op wat meer moesten zien dan op den blooten titel en inkomsten des Markgraafschaps, dewijl vroeger reeds hiervoor gezorgd was. Wat hier ook van zij, Berg op Zoom bleef zooals voor den oorlog afhankelijk van de oppermagt der Staten ¹⁸.

Te Overlangel, gemeente Herpen, stond van ouds eene kapel van den H. Antonius abt. De opkomst derzelve is waarschijnlijk van de 14 eeuw, gelijk de meeste S. Antonius kapellen. Sedert de vorige eeuw werd zij bediend door de pastoors van het naburige Neerloon, die hiervoor de inkomsten genoten. Verschillige bescheiden betreffende de aanstelling van Leonardus Schuurs tot pastoor van Neerloon zijn in het kerkarchief nog voorhanden. De kapelmeesters te Overlangel sloten met hem in 1749 eene overeenkomst wegens de bediening hunner kapel, voor den tijd van twintig jaren ¹⁹. Doch hij overleed voor het einde van dezen termijn in 1767. Na zijn overlijden werd Sebastianus van Duren rector der kapel. Van dien tijd af aan hield hij en na hem zijne opvolgers steeds hun verblijf in een huis of rectoraat aan gemelde kapel verbonden. Het oude gebouw der kapel is in 1814 door eene nieuwe vervangen, die den 14 sept 1817 door den hoogw. heer Arn. Ed. Hubert Borret, toenmaligen commissaris-generaal der distrikten Ravestein en Megen, plegtig is ingezegend. In plaats der kapel stichtte de geachte familie de Bruin in 1855 eene fraaije kerk, die door Mgr. J. Zwijsen aartsbisschop van Utrecht, administrator van het bisdom van sBosch, plegstatig werd ingewijd en tevens tot parochiekerk verheven ²⁰.

Door den aankoop van het gebouw, en de kosten om hetzelfde overeenkomstig haren ordesregel in te rigten, hadden de religieuzen Birgittinessen te Uden de bouwing der kloosterkerk tot gunstigere tijden moeten uitstellen. Het plan werd echter krachtadig hervat, toen de keurvorst den 2 maart 1739 een gunstig besluit nam, waarbij eene subsidie van f 3000,- uit de winsten der Ravesteinsche loterij, tot bouwing der nieuwe kerk werd verstrekt ²¹. Met behulp dezer gelden begon men de handen aan het werk te slaan, en de nog bestaande fraaije kerk was in 1749 zoo ver voltooid dat zij op St Jansdag 24 junij van dit jaar door Mgr. Petrus Ludovicus Jacquet bisschop van Hippene i.p. inf. en wijbisschop van Luik, plegtig werd ingewijd ²².

Eene reeks van jaren leefden nu de Birgittinessen gerust, en paarden aan eene naauwgezette onderhouding van ordesregel, het onderwijs van jonge dochters, die als pensionnaires in haar gesticht werden opgenomen. De inval der fransche republikeinen in 1794 kwam ook het stille verblijf der nonnen verstoren. Om aan hunnen euvelmoed niet bloot te staan namen zij de wijk naar Leiden in Holland, vanwaar zij na vele wederwaardigheden doorgestaan te hebben naar Uden terugkeerden, doch vonden haar kloostergebouw deerlijk uitgeplunderd en beschadigd. Met ijver herstelden zij weldra alles en genoten onder de Bataafsche republiek en onder koning Lodewijk de vrijheid om zooals vroeger volgens hare kloostergeloften te leven en steeds nieuwelingen aan te nemen. Het bekende besluit van keizer Napoleon van den 3 jan. 1812 verdreef haar andermaal uit haar eigendom. Den 22 augustus van dit jaar werd de overste van der Meulen met 24 medezusters door de sterke magt genoodzaakt het klooster te verlaten. Vervolgens vereenigden zij zich te Uden in een huis, genaamd den rooden leeuw, tot aan den val van Napoleon. Zij keerden den 2 junij 1814 in haar klooster terug.

Thans is dit gesticht ingevolge de gunstige beschikking van Z.M. koning Willem II weder in bloeienden toestand ²³.

Mgr. Jacquet²⁴ was gekomen met het doel om het H. Vormsel aan de geloovigen van dit gewest toe te dienen. Vanaf den 18 juni, dat hij te Uden aankwam, tot den 25 dier maand, diende hij onvermoeid aan ongeveer 25.000 katholieken zoo uit dit land als uit Holland en de Meijerij van sBosch dit H. sacrament toe²⁵. Hetzelfde had ook plaats te Haren bij Megen.

Karel Theodor die het belang zijner onderdanen trachtte te bevorderen, nam omtrent dezen tijd een besluit, hetgeen voor de dorpen Uden, Boekel en Zeeland heilzaam moest werken. Deze gemeenten, die met eenen aanmerkelijken schuldenlast waren bezwaard, bezaten nog vele ongecultiveerde gronden. Tot delging dier schulden beval hij uit landheerlijke onbepaalde magt, dat een gedeelte dier gronden, die het best voor ontginning geschikt waren, zouden verkocht worden²⁶.

Tot uitvoering van dit bevel benoemde hij eene commissie bestaande uit de heeren J.A. de Lauwere, landdrost, Hubertus Joan. Borret, rentmeester, en Ant. Joseph van der Gheest, scholtis.

Den 27 aug. 1749 schreven zij de burgemeesters der betrokkene gemeenten aan, om eenen staat of lijst in te dienen der in hunne dorpen aanwezige inculte gronden welke ter ontginning geschikt zijn²⁷.

Niet alleen werd hieraan niet voldaan, maar de burgemeesters dienden zelfs den 4 sept. een verzoekschrift in, onderteekend door vele voorname ingezetenen, tegen de voorgeslagene verkooping, bewerende dat de verkoop strijdig was tegen het algemeen welzijn dier plaatsen. Zonder hierop te letten schreven de heeren der commissie de gemeentebesturen den 12 sept. nogmaals aan, om binnen acht dagen de gevraagde opgave te doen²⁸, waarna men van verdere tegenkanting schijnt te hebben afgezien; althans in 1751 was de verkoop onder Uden, Zeeland en Boekel geschied.

Bij de koopsvoorwaarde was bepaald dat de nieuwe gronden drie jaren schattingvrij zouden zijn, en na verloop van dien tijd elke morgen met twee duiten in elke bedde zou bezwaard zijn²⁹.

Bij besluit van den 27 jan. 1751 beval de keurvorst van onmiddellijk tot de overdracht der nieuwe gronden over te gaan, met last om de daarvan komende gelden tot nader bevel in bewaring te houden³⁰.

Doch nu begonnen de onderlinge moeilijkheden tusschen de respectieve dorpen over de verdeling dier gelden. Uden en Zeeland waren vroeger één gemeente geweest. Krachtens den uitgiftebrief van den 4 julij 1385³¹ verkregen zij gezamenlijk de gemeentegronden, binnen de palen in dien brief omschreven. Destijds en welligt nog later, maakte Zeeland de vierde waak, of het vierde gedeelte van Uden uit. Derhalve eischte Uden $\frac{3}{4}$ van de kooppenningen en van de bedden of schattingen van de gronden die onder Uden en onder Zeeland verkocht waren³². Deze eisch poogden regenten van Zeeland omver te stooten niet alleen omdat ofschoon tusschen gemelde dorpen eene gemeenschap mogte bestaan hebben, dezelve door verloop van tijd had opgehouden, maar nog te meer omdat zij vermeenden, in morgental niet zoo veel landerijen te bezitten, als wel in lasten te contribuieren³³. De geïntroduceerde scheiding tusschen beide dorpen wilden zij ook afleiden uit de generale opmeting, die van de gronden van elk dorp, door het geheele land vroeger was gedaan. Daarentegen beriepen die van Uden zich op de giftbrief van 1385, en staafden hunnen eisch met vijftien extracten uit de dorpsrekeningen van de jaren 1662, 1679, 1680, 1681, 82, 83, 84, 85, 86, 1695, 1698, 1701, 2, 8, 12.

De drost de Lauwere was namens den vorst gecommiteerd om naar bevinding de partijen regt te doen wedervaren, of door vergelijk bij elkander te brengen.

Wederzijdsch werden schriftelijke memorien ingediend, totdat in den jare 1756 eene overeenkomst tot stand kwam³⁴. De strekking van dit accoord betrof het verledene en het

toekomende, met andere woorden het regelde het aandeel in de tot hiertoe verkochte gronden, en maakte bepalingen die elken twist in het toekomende bij eventuele verkoop van gronden voorkwam; diensvolgens was bepaald:

Eerstens, dat Uden $\frac{3}{4}$ en Zeeland $\frac{1}{4}$ van de kooppenningen van alle verkochte gronden zullen genieten;

Tweedens, werd veraccordeerd dat die van Zeeland de beden of schattingen, die zij meer als Uden op de verkochte gronden mogten gezet hebben, zouden afkopen, elken stuiver gerekend tegen $42\frac{1}{2}$ gulden, of tegen den zestienden penning. De grondslag voor den afkoop dier schattingen was genomen over het getal schattingen die in ieder dorp gedurende de laatste vijftig jaren waren geheven. Volgens de dorpsrekeningen van Uden waren aldaar van 1704-1753 jaarlijks gemiddeld 51 schattingen geheven, waarbij nog overbleven 13 gl. 10 st.; zoodat de gemiddelde *jaarlijksche verrekening was f 7663 – 10 st* ³⁵.

Volgens de dorpsrekeningen van Zeeland gedurende hetzelfde tijdsvak waren aldaar gemiddeld geheven $47\frac{1}{2}$ schatting, waarbij nog overbleven 11 gulden; zoodat de gemiddelde jaarlijksche omslag was f 2386,- ³⁶.

Hoe meer schattingen noodig waren om de uitgaven van een dorp te dekken, des te zwaarder werden de lasten die op de gronden kleefden; daarentegen naarmate er meer nieuwe gronden werden tot cultuur gebracht, werden de bestaande verligt, omdat gewoonlijk elke morgen met twee duiten in elke schatting belast werd ³⁷. Deze punten troffen alleen de tot hiertoe verkochte gronden waarover geschil was geweest.

Derdens werd voor het toekomende vastgesteld, dat het in het vervolg elke gemeente zou vrijstaan, zonder consent van de eene of andere zijne gronden te verkoopen, daarvan de kooppenningen en schattingen te genieten, doch met dien verstande dat als Zeeland eenen morgen, Uden drie morgen van zijne gemeentegronden mag verkoopen; edoch onder verpligting van elkander kennis te geven, hoeveel morgen men verkocht had. Hiervan waren uitgezonderd de graspeel op Zeeland en het broek binnen de schaapspalen te Uden, die niet verkocht mogten worden maar tot algemeen gebruik moesten blijven ³⁸. Tenslotte moest ieder zijne kosten van proces betalen.

Dezelfde moeilijkheden ontstonden ook tusschen Boekel en Volkel. De aanleiding hiertoe gaf de uitgiftbrief van den 3 februarij 1314 door Rutger heer van Herpen aan de gezamenlijke ingezetenen verleend ³⁹.

De opbrengst der in 1750 en 1751 door Boekel verkochte gemeentegronden beliep eene som van f 9000,-.

Deze gelden waren in maart 1752 meerendeels ontvangen, doch volgens bevel, door beambten in bewaring gehouden. De burgemeesters van Boekel verzochten die gelden bij den landdrost te mogen ligten om hiermede een kapitaal van f 5000,- ten laste hunner gemeente, af te lossen ⁴⁰.

Dit verzoek werd ingewilligd, doch onder borgstelling. Eindelijk werd den 23 april 1757 eene overeenkomst gesloten, waarbij hoofdzakelijk het volgende bepaald werd:

1° Boekel en Volkel zullen de heide, broek en peel gemeenschappelijk gebruiken, zooals van ouds ⁴¹.

2° Boekel zal $\frac{4}{5}$ en Volkel $\frac{1}{5}$ van de kooppenningen genieten. Op gelijke wijze zullen ook de beden of schattingen die op de verkochte heivelden gesteld zijn, genoten of getrokken worden; elke stuiver van beden of schattingen kon door respectieve gemeenten met f $42\frac{1}{2}$ afgelost worden, gelijk dit tusschen Uden en Zeeland was goedgevonden.

3°, 4°, 5°, wordt bepaald het aandeel hetgeen ieder zal dragen in de gemaakte kosten.

6° Voortaan zal ieder zooveel gronden mogen verkoopen als hij verkiest zonder elkander hiervan iets te goede te komen.

7° wordt gezegd, hoever de respective gemeenten de gronden mogen verkoopen die tusschen beide aangrenzende dorpen gelegen zijn; doch uitdrukkelijk werd bedongen dat het broek niet mogt verkocht worden, en aan die van Volkel eene bekwame steeg voor het drijven hunner beesten zal gelaten worden ⁴².

Den 13 julij 1752 en nogmaals den 5 mei 1759 schreef de keurvorst de beambten aan om eene opgave te doen van alle sedert 1749 in ieder dorp verkochte landerijen; van de wijze waarop zij wegens de kooppenningen zijn overeengekomen en eindelijk hoeveel geld hiervan gekomen, en waartoe hetzelfde gebruikt is ⁴³.

Bij de reeds gemelde geschillen kwam nog een derde. Het bestond tusschen Uden en Zeeland ter eenre, en Herpen, Schaijk en Maasland ter andere zijde, over de limieten in de heide tusschen respective gemeenten gelegen.

Bij besluit van den 16 februarij 1757 werden heeren beambten met de bemiddeling belast. Den 26 febr. en den 12 maart werden beide partijen op het kasteel te Ravestein ontboden om de geschillen in minne te vereffenen, doch de bijeenkomst liep vruchteloos af. Den 1 junij s'morgens om 9 ure werden partijen wederom geciteerd om ter plaatse des geschils te verschijnen aan de grenspaal van Nistelrode, voorzien van alle bescheiden die eenig licht over de zaak konden verspreiden, daarenboven moesten zij zich doen vergezellen van zoodanige oude menschen die eenigszins getuigen of weet van de betwiste grensaanduiding hadden.

Hieraan werd niet voldaan, weshalve de geïnteresseerden den 3 junij nogmaals werd bevolen om binnen acht dagen ten kantore van den landschrijver hetzij door personen of andere bescheiden hun regt te bewijzen, zullende bij gebreke van dien het geschil door de commissie zelve volgens bevinding van zake worden afgedaan.

Dit laatste gebeurde werkelijk. Den 14 junij begaven zich de drost J.A. de Lauwere, de rentmeester Joan. Jac. van Willigen, de scholtis A.J. van der Gheest, Mr. C.F. Kleijnefelt advocaat-fiscaal en de landschrijver Leonard van Duren ter plaatse op de heide en deden in bijzijn der partijen de volgende uitspraak:

“dat de respective partijen vanaf den grenspaal van Nistelrode zullen houden en volgen de oude rennen en limieten tot aan de questieuse plaats, zoo en in dier voegen als op den eersten dezès dezelve door heeren beambten en partijen is nagegaan; en alzoo komende ter plaatse van questie, dat vandaar af regt toe de limieten zullen gaan op een eikenboom staande op het veld van Claas Lucassen, gelegen op de meijersche hoeve; van welken boom verder de limieten zullen gaan op den grooten kei, die dient tot afpaling der gemeenten van Schaijk, Reek en Velp, blijvende echter die van Zeeland in bezit zoo van schattingen als anderszins van de gansche meijersche hoeve.” Die van Herpen, Schaijk en Maasland zijn gehouden om van de hun nu toegewezen heide, aan beider zijde en aan het eind der meijersche hoeve te laten liggen 40 voet dienende voor eenen gemeenen weg, welke door wijderzijdsche partijen zal afgegraven worden ter breedte van tien voeten ⁴⁴.

Den 20 vergaderden beambten en partijen weder ter plaatse en werd deszelfde sententie afgelezen waarbij tevens bepaald werd dat op de vier punten even zoo vele palen zouden gesteld, en tusschen dezelve een dam of dijk zou worden opgeworpen. De burgemeesters van Herpen en Schaijk dienden een protest in tegen deze uitspraak, den 28 junij daaraanvolgende en wilden de zaak voor het hofgerigt te Dusseldorp vervolgen ⁴⁵. De verdere loop der zaak is ons onbekend ⁴⁶.

De handhaving van politie, en het weren van misbruiken was onder de regering van Karel Theodor den landdrost en beambten ook sterk aanbevolen, vandaar dat oude verordeningen vernieuwd, of nieuwe in werking traden. Dusdanig was het verbod tegen het rijden der gans en het trekken van den haring op aschdag en den eersten zondag in den vaste dd 5 febr. 1750; tegen verschillende misbruiken dd 26 maart 1755; en omtrent het vieren van

den H. Sacramentsdag van den 20 mei 1758⁴⁷. In zake van politie was vooral scherp het plakaat van den 10 juni 1750⁴⁸ tegen vreemde bedelaars en vagabonden. Ook omtrent het nederzetten van vreemdelingen, zonder waarborg van ge goedheid, gaf de landdros in navolging van vroegere besluiten, den 28 juli 1752 eene stenge verordening⁴⁹. Een ander misbruik hetgeen hier en in omstreken nu en dan nog plaats had, wilde de keurvorst krachtdadig te keer gaan, namenlijk het vechten met het mes. Bij plakaat van den 30 maart 1754 verdubbelde hij de vroegere strafbepalingen tegen dit misbruik⁵⁰.

Om aan al deze verordeningen kracht bij te zetten en de strenge handhaving te bevorderen, stelde de keurvorst, in plaats der bedelvoogden, vier sergeanten of geregtsdienaars aan, die aan de politie de sterke hand moesten leenen⁵¹. Tot bestrijding der onkosten schreef de dros den 9 mei 1754 eene halve schatting (facit f 250,-) over het geheele land uit⁵².

Hij gaf hen ook, den 6 juni, een reglement of instructie waarbij hunne montering, wapening, standplaats, en diensten waartoe zij verplicht waren, omschreven zijn. Thans zouden wij hen rijksveldwachters noemen. Zij bleven bestaan tot aan den inval der franschen in dit gewest.

Voorbijgaande moeten wij ook melding maken van een geschil des keurvorstens met den graaf van Schall over het graafschap Megen. De keurvorst Johan Wilhelm had in 1695 hetzelfde met al zijne regten en geregtigheden aangekocht van den toenmaligen eigenaar Alexander graaf van Vehlen. Zijn opvolger Karel Philip gaf in 1728 Megen over aan zijnen geheim kamerheer Maximiliaan Hendrik von Schall. Deze werd den 6 sept. van gemeld jaar te Megen als graaf gehuldigd. Zijn zoon en opvolger Ferdinand von Schall tot Wahn had het leenverhef te Brussel weten te verkrijgen, en werd hierin gehandhaafd bij resolutie van den 28 aug. 1752⁵³.

Zoodra de keurvorst hiervan kennis kreeg gelastte hij den dros van Ravestein hiertegen in zijnen naam te protesteren, met toezending van het protestformulier. Volgens den inhoud van dit stuk wilde de keurvorst den heer van Schall alleen als pandbezitter en niet als wettig eigenaar van het graafschap Megen beschouwd hebben; dientengevolge hield hij het leenverhef van onwaarde en subreptief. Den 10 april 1754 werd de dros de Lauwere naar Brussel ontboden om nadere bevelen af te wachten. Den 31 mei zond hij den gezant van den keurvorst alle stukken betreffende het graafschap over. Wij hebben de eindbeslissing niet gevonden doch op den vrede van Luneville in 1801 kreeg de graaf van Megen evenals de overige vorsten zijne schadeloosstelling.

Vroeger hebben wij verhaald hoe de nieuwe katholieke kerk te Ravestein door middel eener loterij tot stand kwam.⁵⁴ Na de voltooiing derzelve vormde de fiscaal van Willigen het plan tot oprigting eener latijnsche kweekschool voor de jeugd der hoofdplaats en omstreken, met de daartoe benoodigde fondsen.

De opkomst van dit gesticht onder den naam van Gijmnasium Aloijnsianum en de daaraan verbondene schoolfonds willen wij hier een weinig breedvoeriger verhandelen. De afwerping der gemelde loterij was zoo gunstig, dat in den jare 1736 niet alleen een nieuw pastoriehuis, maar ook op den grond der weggebrokene kerk twee nieuwe huizen met een eene school, op het kerkhof langs de straat werden opgetrokken, die eenmaal voor latijnsch schoolgebouw moesten dienen, wanneer de middelen tot onderhoud der leeraren werden gevonden. Tot daarstelling dier huizen had genoemde fiscaal, behalve de beschikbare opbrengsten uit de loterijfonds nog uit eigene middelen bijgedragen een kapitaal van f 1400,- waaronder gemelde gebouwen verbonden waren volgens accoord van den 27 jan. 1736 met den magistraat van Ravestein aangeaan.

Het hevige geschil op dit oogenblik van den keurvorst Karel Philip met den koning van Pruisen over de erfopvolging in Gulik, Berg en de heerlijkheid Ravestein deed de verwezenlijking geruimen tijd verschuiven⁵⁵. Hierbij kwam nog dat de fiscaal, tengevolge eener hersenontsteking door aanvallen van krankzinnigheid werd getroffen, zoodat men van den kant des voornaamsten bevorderaars tegenwoordig niets kon verwachten. In dezen toestand van zake begon de magistraat der stad de zaak zich aan te trekken, terwijl de erflanddrost de Lauwere deszelfs pogingen krachtadig ondersteunde. Meer dan een verzoekschrift werd zijne keurvorstelijke Doorluchtigheid aangeboden, om de winsten der loterij aan den magistraat tot fundatie van het gymnasium af te staan. Alvorens hiertoe over te gaan, gaf de landdrost den 24 april 1752⁵⁶ kennis aan het stedelijk bestuur dat zijne keur. Doorluchtigheid besloten had, om de voorhande zijnde en nog komende gelden der loterij te verwijzen tot inrigting der latijnsche scholen, mits de penningen op goede onderpanden uitgezet, en de jaarlijksche renten uitsluitend tot dien einde gebruikt werden, en de regering zich tevens bereid verklaarde om de genadigste resolutie te ondersteunen en daarin onderdanigst mede te werken.

Het besluit van het stedelijk bestuur was dadelijk genomen, tezamen met den landdrost bleven zij borg voor de uitgezette gelden en beloofden de revenuen gratis te besturen en te verantwoorden.

Den 26 september 1752 verschijnt het besluit van oprigting en nog den 27 oktober van dit jaar werd het gymnasium geopend⁵⁷. Aanvankelijk gebruikte men hiertoe de gewone school, dewijl de huizen hiervoor bestemd tot mei aanstaande door den franschen onderwijzer de Bie werden bewoond. Den 20 nov. 1753 trof de regering der stad eene overeenkomst met mevrouw van Willigen geb. van den Broek, waarbij deze haar regt en pretensien op de twee huizen, thans reeds als schoolgebouw voor het gymnasium dienende, en door haren echtgenoot volgens accoord van 27 jan. 1736 gebouwd, voor eene som van f 1400,- aan de stad afstaat.

Tot goedmaking der kosten van het schoolgebouw bepaalde de stedelijke regering den 21 nov. 1753 dat iedere leerling, geen inboorling des lands van Ravestein zijnde, jaarlijks vier gulden schoolgeld zou betalen, doch de inboorlingen, geen ingezetenen der stad zijnde, konden met twee gulden voldoen. Bij besluit van den 2 nov. 1754 werden ook dezen geheel vrijgesteld, dewijl volgens intentie van den keurvorst de scholen niet alleen voor de stad, maar voor alle zijne land-van-Ravesteinsche onderdanen waren ingerigt⁵⁸.

Intusschen herstelde de fiscaal van Willigen van zijn krankheid en keerde van Mechelen, waar hij verpleegd was, in mei 1755 gezond terug. Door zijne tusschenkomst hield het schoolgeld ook voor buitenlanders niet alleen op, maar edelmoedig gaf hij den 24 sept. 1756, den magistraat eene eigenhandige kwijtschelding van het kapitaal van f 1400,- met alle daarop vervallen renten; daarbij verklaarde hij dat dit altoos zijne meening was geweest, indien gemeld gebouw eenmaal tot gymnasium werd bestemd, en ook volstrekt niet wilde, dat de stad immer iets tot herstel of verbetering zou bijdragen. In het midden der kerk ligt nog de fraaije grafzerk van dezen voor Ravestein zoo verdienstelijken man. Hij overleed den 17 dec. 1772⁵⁹.

Bij de oprigting des gymnasiums was bepaald dat eene zekere fonds tot onderhoud der leeraren uit de opbrengsten der loterij zou daargesteld worden⁶⁰. Om hiermede een begin te maken, kochten de landdrost en magistraat den 1 oct. 1752, van de Augustijner kannuniken van het klooster op de Gaasdonk bij Goch, vijftien rentebrieven tot een gezamenlijk bedrag van f 4025,- die meestal op goede panden in den omtrek van Ravestein waren gevestigd⁶¹. Tot aanmoediging der studerende jeugd werden jaarlijks eereprijzen uitgedeeld. Aanvankelijk werden de uitgaven dezer prijzen door welgezetene begunstigers gedragen, doch in 1759 werden op verzoek van den prefekt der scholen, hiertoe jaarlijks f 100,- uit het fonds toegestaan⁶². Dit fonds hetgeen nog bestaat onder den naam loterij- of schoolfonds, groeide

langzaam aan. Bij de oprigting beloofde de keurvorst hiervan een vormelijken en volkomen akt te zullen maken, dien wij tot hiertoe niet gevonden hebben. Onder no 389 (*Hermans, Charters Ravenstein*) deelen wij eene nota mede betrekkelijk dit fonds door de hooge regering aan den landdrost gerigt. Het stuk is in het fransch gesteld dd 18 oct. 1771 en dient tot opheldering van een besluit in het hoogduitsch, hetgeen wij niet hebben kunnen opsporen. Steller der nota licht het volgenderwijze toe:

1° de drost moet de rekening en verantwoording door stedelijk bestuur opgemaakt aan de goedkeuring der hooge regering opzenden.

2° jaarlijks zullen tweeduizend gulden uit de zuivere opbrengst der loterij verstrekt worden tot vermeerdering van het kapitaal der schoolfonds, tot een totaal bedrag van f 70.000,-⁶³.

3° wordt den magistraat voor de moeiten van het bestuur der fonds jaarlijks toegelegd f 50,-

4° de keurvorst neemt genoeg dat de kapitalen tot meerdere zekerheid op de gemeenten zullen uitgezet worden tegen 3 pct., mits zij dienen tot schulddelging of ander blijvend nut.

De oprigting eener fransche school wordt voorbehouden tot na de voltrekking der schoolfonds.

Onder de fransche en Bataafsche republiek zullen wij over dit fonds nog nader spreken.

Bij de oprigting der scholen had de keurvorst Karel Theodor besloten het onderwijs aan de Jesuiten op te dragen. De provinciaal Schreiber had met toestemming van het hoofd dezer verdienstelijke orde, het aanbod op zich genomen. Het getal leeraren was volgens het besluit van 26 sept. 1752⁶⁴ op vijf bepaald, doch is steeds bij drie gebleven, benevens een prefekt, wien elk eene jaarwedde van f 250,- uit gemelde fonds werd toegekend. Het gymnasium nam steeds toe in welverdienden bloei, toen in 1773 de suppressie der Jesuiten orde volgde. Dewijl de meeste latijnsche scholen in 's keurvorstens staten onder de leiding van leden der Societijt stonden, waren maatregelen noodig om zoo hier als elders het geregeld onderwijs in de collegien en de zamenleving in de huizen te doen voortduren. Tot dit einde werd op keurvorstelijk gezag, na de opheffing der orde, eene zoogenaamde Congregatie van wereldlijke priesters ingesteld, aanvankelijk enkel uit ex jesuiten, later ook uit andere wereldlijke, of ongeordende, geestelijken bestaande. Eene lijst van het personeel der Congregatie te Ravestein, werd den landdeken, wien men wegens het huishoudelijke jaarlijks verantwoording schuldig was, den 4 jan. 1775 toegezonden, met last om de hooge regering telkens bij ontstane vacature te berigten hoe en op welke wijze zij behoorde aangevuld te worden. Om de latijnsche scholen hier te lande te begunstigen verbood de landvorst, op straf zijner ongenade, aan alle ingezetenen hunne kinderen naar buitenlandsche collegien te zenden. Op zijn gezag werd den 9 nov. 1779 een huishoudelijk reglement ontworpen voor de Congregatiehuizen van Gulik en Berg, waaronder ook Ravestein behoorde. Het is eene dagorde, geheel naar den regel der Jesuiten ingerigt, waarin vastgesteld werd wat door ieder lid der Congregatie van 's morgens vijf tot 's avonds tien ure moest gedaan worden⁶⁵. Ofschoon deze Congregatie uiteenging toen het gezag van den keurvorst hier te lande had opgehouden, bleef de bloei der scholen stand houden, niettegenstaande de politieke verandering, die deze landstreek in de opvolgende tijden onderging.

Verheven boven de stormen der tijdsomstandigheden had het Gymnasium Aloijsonianum het voorregt in den jare 1857 het eeuwfeest zijner stichting plegtig te herdenken. Het onderwijs is sedert enkele jaren toevertrouwd aan twee leeraren die reeds meer dan een vierde eeuw gunstig in de letteroefeningen bekend staan⁶⁶.

Onder de leeraren van dit Gymnasium verdienen de drie volgende bijzonder genoemd te worden:

a Alojsius van Willigen

werd den 21 mei 1700 te Ravestein geboren. Zijn vader was Johan van Willigen een voornaam regtsgeleerde, die aldaar van 1700-1717 het ambt van advocaat fiscaal waarnam, van 1717-1722 was hij vicedrost en stierf den 25 febr. van dit laatste jaar. Alojsius legde zich toe op de wijsbegeerte aan het Jesuiten collegie te Keulen en deed in 1720 aan de universiteit dier stad zijne promotie. Den 20 oktober van dit jaar trad hij te Trier in de Societeit vanwaar hij naar het collegie te Keulen werd teruggezonden om onderwijs te geven in de letteren en wijsbegeerte. Geduerende vijf jaren volbragt hij deze taak met roem. Nadat hij in 1736 een korten tijd te Ravestein in bediening was geweest werd hij elders gezonden, doch keerde in 1739 terug om er de herdelijke bediening op zich te nemen, waarvan hij zich 33 jaren met lof heeft gekweten. In 1745 koos hem de geestelijkheid des lands tot deken. Hij stierf 7 oct. 1772. Hij is schrijver van een wijsgeerig werk te Keulen gedrukt onder den titel van: *Philosophia Peripatetica, auctoritate et rationibus breviter stabilita*, 8° (Hartzheim, Bibliotheca 325). Ook heeft hij vijftien zware deelen, leerredenen bevattende, in handschrift nagelaten, waarvan nog veertien bewaard worden.

b Joannes Carrich

was hier leeraar van 1757-1759. Hij is later doctor in de godgeleerdheid en professor aan de universiteit van Keulen geworden. Hij heeft eenige werken geschreven, waarvan twee uit het hoogduitsch vertaald, handelende over de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in het H. AltaarSacrament, te 's-Bosch bij Arkestein gedrukt zijn.

c Arnoldus Voet

te Ravestein geboren, was hier leeraar van 1762-1766, vervolgens kapellaan. Hij bekleedde het herdersambt van 1772-1811, in welk jaar zijn dood voorviel. Hij is schrijver van twee werkjes. Het eene verscheen in 1806 te Ravestein bij F.A. van den Heuvel, getiteld: *Beknopte ontleding der latijnsche taal, of ligte wijze om in korten tijd vele latijnsche woorden te leeren*. Het andere heeft voor titel: *De Hervormde godsdienst ontgrond door deszelfs gronden enz.* in twee redevoeringen gehouden in 1775 en 1777, gedrukt te Ravestein bij Dirk Breedenbeek. Voor ettelijke jaren is het te s'Hage bij Langenhuizen herdrukt onder den titel van: *Het ligchaam der Hervorming ontzenuwd*.

Behalve de pastoors van Willigen en Voet, is Ravestein ook de geboorteplaats van Leonardus Maas, prelaat van Berne, +8 febr. 1728 en van den Apost. vicaris A.E. Borret, + te Reek 26 april 1839⁶⁷.

De gebeurtenissen, die de zevenjarigen oorlog 1756-1763 der verbondene mogendheden tegen Frederik II koning van Pruissen deed ontstaan, maakten dit gewest weder bevreesd voor oorlogslasten, vooral toen het Pruissische leger den 1 en 2 junij 1758 bij Schenkenschans over den Rijn in het kleefsch land was gevallen⁶⁸. Den 6 junij schreef de landdrost van Ravestein aan de regering te Dusseldorp om te weten hoe hij zich te gedragen had, in geval de geallieerden oorlogslasten mogten opleggen. Den 9 junij en den 2 augustus van gemeld jaar werd hem berigt dat hij zich in voorkomend geval tot de keurvorstelijke regering te wenden had, doch in cas van geweld zich zoo goed mogelijk zou pogen te redden⁶⁹. Uit voorzorg had hij reeds s'lands archief en cassa in verzekerde bewaring gebragt. Ook de Staten Generaal vreesden destijds dat de oorlog naar de Oostenrijksche Nederlanden zou verplaatst worden⁷⁰. Derhalve vergunden zij bij besluit van den 14 junij aan de ingezetenen van Ravestein en Megen om met hunne goederen te vlugten op Staats gebied, zonder betaling van inkomende regten, op denzelfden voet, gelijk den 13 oct. 1756 aan die van Kleefsch en andere Pruissische landen vergund was⁷¹. Terwijl vele gewesten en provincien van zijne keurvorstelijke Doorluchtigheid door deze oorlog uiterst ongelukkig werden, bleef dit land gelukkig gespaard. Tot algemeene vreugde werd in 1763 de vrede gesloten.

Gedurende dezen oorlog had de keurvorst Karel Theodor wederom zooals vroeger eene pausselijke vergunning dd 29 nov. 1757 verkregen om den tienden penning te mogen heffen van alle schattingvrije geestelijke goederen binnen zijne landen. Bij besluit van den 25 augustus 1760 en van den 13 jan. 1761 werden beambten aangeschreven om te berigten of en hoeveel de geestelijkheid dezes lands in den jare 1732 had bijgedragen ⁷². Wij hebben het gevolg hiervan niet gevonden, doch de oordeelkundige abt de Teller, in zeker werk, door Z.H. Pius VI aangehaald, getuigt, dat de keurvorst van den Paltz, sedert den jare 1759, telkens voor vijf jaren, zonder interruptie deze vergunning gekregen heeft ⁷³.

Eene jagtverordening, gegeven uit Manheim den 26 januarij 1760 en te Ravestein bij Dirk Breedenbeek in druk verschenen ⁷⁴, willen wij voorbijgaan om ons met eene andere op hande zijnde gebeurtenis bezig te houden.

Reeds 19 jaren waren verlopen sedert de echtvereeniging des keurvorstes met Maria Elisabeth Augusta, en nog was hun huwelijk met geen kroost gezegend. Het scheen derhalve dat Karel Theodor die de eerste keurvorst uit het huis Sultzbach was, ook de laatste zou wezen. Algemeen was het verlangen naar een afstammeling dien den beminden vorst eenmaal moest opvolgen; algemeen was ook de bede sinds jaren tot dat einde hemelwaarts gezonden. Deze hoop was op het punt van vervuld te worden. De tijding van den gezegenden staat der keurvorstin verspreidde zich in een oogenblik door al zijne landen en verwekte algemeene deelneming. Reeds had men besloten deze heugelijke gebeurtenis door openbare vreugdebedrijven te vieren, toen de keurvorst beval dat de hiertoe bestemde gelden aan de gasthuizen en armen zouden uitgedeeld worden ⁷⁵. Bij besluit van den 27 maart 1761 werden openbare gebeden voor de gelukkige bevalling uitgeschreven, hetgeen den 11 april daaraanvolgende aan de geestelijkheid des lands van Ravestein werd medegedeeld ⁷⁶. Het Duitse Rijk en de meeste vorsten van Europa zagen met belangstelling deze gebeurtenis tegemoet. De keurvorstin begaf zich tegen dit tijdstip naar Schwetzingen, zijnde voor haar een meer geschikt en gezonder verblijf. Zij beviel den 28 junij van eenen jongen prins Frans Lodewijk Joseph, doch naauwelijks aanschouwde hij het eerste daglicht of hij bezweek en stierf. De droefheid verving de weleer algemeene vreugde, te meer, dewijl naar het oordeel der geneesheeren geen vooruitzicht bestond, dat zij immer meer moeder kon worden.

Meermalen hebben wij gesproken van redemptie- of consumptiepenningen. De jaarlijksche opbrengst dezer gelden strekte tot afkoop van belastingen op eetwaren. Gewoonlijk kwam er om de zes jaren eene commissie uit Dusseldorp te Ravestein. Telkens werden de burgemeesters des geheelen lands opgeroepen om met gemelde heeren een nieuw accoord voor zes volgende jaren, onder goedkeuring van den vorst, te treffen. Klagten van allerlei aard om tot vermindering dier penningen te geraken, ontbraken gewoonlijk niet, en toch was dit het eenigste wat zij den landheer hadden op te brengen. Immers de gewone jaarlijksche meischatting ten bedrage van f 500,- door het geheele land, is naauwelijks noemenswaardig. Het vorige accoord was met het jaar 1761 geëindigd, doch wegens tijdsomstandigheden was men met den ontvang volgens het vroegere voortgegaan. Bij het opnieuw te maken accoord stelde de commissie den 2 aug. 1763 voor, om gedurende zes volgende jaren minstens 6000 rijksdaalders jaarlijks op te brengen. Dit bedrag was hooger dan het vorige, doch hierbij werd in aanmerking genomen, dat door den jongsten oorlog vele landen van den keurvorst uiterst ongelukkig doch het land van Ravestein in gelukkige rust was gebleven ⁷⁷. Denkelyk zal het ditmaal hierbij gebleven zijn, doch het volgende accoord van 1767-1774 verminderde op 5600 rijksdaalders. Daarentegen werd dat van den 8 nov. 1774 op 5800 rijksd. gebragt, terwijl het laatste van den 14 sept. 1786 de som van 5900 holl. rijksdaalders beliep ⁷⁸.

Deze gelden moesten door de burgemeesters van de Heikantsche dorpen op 1° oct. (St Bavo) en door die der Maasdorpen op 1° december jaarlijks aan handen van den rentmeester te Ravesteyn gestort worden.

De naburige dorpen Herpen en Huisseling waren sinds jaren in geschil over het opmaken der wateringswallen en andere wateropstoppingen. In den jare 1749 werden de drost de Lauwere en scholtis van der Gheest gecommiteerd om de respectieve gemeenten te trachten tot vergelijk te brengen. Op eene den 30 aug. van gezegd jaar gehoudene plaatselijke inspectie stelden zij hiertoe een plan voor, doch het werd verworpen. De keurvorst maakte een einde aan het geschil, bij besluit van den 12 sept. 1763, en gelastte den landdrost en scholtis om zonder op verdere oppositie te letten, volgens gedaan voorstel onmiddellijk met de daartoe noodige werkzaamheden te beginnen, waarvan zij later rapport hadden te doen ⁷⁹.

Het tarief volgens art. 66 van de nieuwe landkaart van den jare 1651 had door langdurigheid van tijd, behoefte aan herziening doen ontstaan ⁸⁰. Om hierin te voorzien benoemde de keurvorst eene commissie bestaande uit den landdrost, scholtis van der Gheest, den landschrijver Leonard van Duren, en drie schepenen uit elke gerechtsbank. Volgens bevel stelden zij eene volledige lijst op van tarief der vacatieloonen in regtszaken voor de verschillende ambtenaren. Nadat dezelve behoorlijk door den keurvorst was onderzocht werd zij den 6 febr. 1763 goedgekeurd en gepubliceerd. Na gedane publicatie werd zij gedrukt bij J. Scheffers te 's-Bosch 16 bl. 4° ⁸¹.

Tot aan den inval der franschen bleef dit reglement tot rigtsnoer voor ambtenaren.

Van ouds bezaten hier de landheeren het regt van voordragt tot pastoraten en kerkelijke beneficiën, waarvan de stichters het patronaat niet hadden voorbehouden. Denkelyk had dit regt zijnen oorsprong bij de hertogen van Kleef die vroeger deze heerlijkheid hadden verkregen. Eene bul van paus Eugenius IV van den zeventiende der kalender van februarij des jaars 1444, beginnende: "Pastoralis officii" verleende hun deze gunst ⁸².

Deze bul waarbij het hertogdom van Kleef, met hertogslanden aan het geestelijk gezag van den aartsbisschop van Keulen onttrokken en onder den bisschop van Utrecht werd gesteld, is wel kort daarna omtrent dit punt vernietigd, doch van het regt van patronaat bleven de hertogen gebruik maken. Zij werden hierin opgevolgd door de vorsten van Neuburg, wien deze heerlijkheid ten deel viel. De keurvorsten van den Paltz maakten, na de wedervereeniging van dit land met het bisdom van Luik, eene nieuwe bepaling omtrent kerkelijke beneficiën, waaraan zielenzorg verbonden was. Om partijdigheid in de benoeming te vermijden, en tevens de noodige kundigheden te bevorderen, werd om de acht of tien jaren, een schriftelyk vergelijkend examen of concours uitgeschreven voor geestelijken die alhier een pastoraat wenschten te verkrijgen. Van de verschillende oproepingen die in onze handen zijn gevallen, hebben wij slechts ééne enkele van den 9 april 1766 medegedeeld, dewijl zij meestal van dezelfde inhoud zijn ⁸³. De examen geschiedde te Dusseldorp en werd afgenomen door geestelijken die zekere ambt of waardigheid bekleedden. Na den afloop werd de lijst opgemaakt, en aan de deelnemers medegedeeld welke plaats zij in het concours hadden bekomen. Werd nu een pastoraat vacant, dan kon zich de eerstgenoemde opdoen; verkoos hij niet dan verkreeg zijn onmiddellijke opvolger het regt, en zoo verder. Dit duurde totdat allen waren voorzien, waarna weder een nieuw examen werd uitgeschreven. Op die wijze gebeurde de voordragt aan de kerkelijke overheid, die verder geheel vrij bleef in de uitoefening harer kanonieke regten. Toen na den inval der franschen in 1794 het keurvorstelyk gezag alhier ophield, zijn ook deze verordeningen vervallen. Niettemin ondervond de kerkelijke overheid alhier, en ook de bisschop van Roermonde nog eenige moeijelijkheid wegens het collatieregten toen het beneficium van S. Antonius abt te Uden in 1802,

en ook het beneficium of kapellanij te S. Anthonis baronie van Boxmeer, door hen vergeven werden ⁸⁴. De toenmalige Commissaris over de gecedeerde landen wilde dit oude regt nog gehandhaafd hebben, dewijl deze landen nog niet finaal in de Bataafsche Republiek waren ingelijfd. Dit had eerst plaats den 20 sept. 1805. Sedert heeft de landsregering de geestelijke overheid der gecedeerde landen op dit punt geheel vrij gelaten.

In den jare 1770 geraakte Karel Theodor in een handelgeschil met de Staten Generaal. Hunne Hoogmogenden hadden, zoals de heer Cornet buitengewoon gezant van den keurvorst beweerde, om de trasmolens en suikerraffinaderijen van dit land te begunstigen en die fabrieken in Duitschland en wel inzonderheid de suikerraffinaderij te Dusseldorp te verderven en te vernielen, goed gevonden om niet alleen eene gansch nieuwe belasting te leggen op het import van gemalen tras uit Duitschland, maar zelfs toegestaan dat men eenige vaten suiker, bestemd voor een ingezetene van Dusseldorp aan haalde. Dit had den keurvorst bewogen om van de kooplieden van Dordrecht en Rotterdam die meer dan anderen op die fabrieken in Duitschland waren gebeten, de tolregten strenger en volgens de oude tollijsten af te vorderen. Met ernst werd deze zaak door de Staten opgenomen, zelfs zoo ver dat hier de handel en vaart op de landen van den Palts voor den tijd van zes weken werden verboden. De keurvorsten van Ments, Keulen en Trier kwamen tusschenbeide en nog in den zomer van gemeld jaar werd het geschil vereffend ⁸⁵.

Karel Theodor die overal in zijne staten handel en scheepsvaart begunstigde, had ook hier zekeren Strik tot beurtschipper van Ravestein op Rotterdam aangesteld. Deze werd in 1780 in zijne onderneming door den ontvanger der Admiraliteit van gezegde stad bemoeijlijkt. Na de toedragt onderzocht te hebben gelaste hij de zaak aan zijnen gezant te s'Hage over te zenden om redres bij de Staten te erlangen ⁸⁶.

Van dit handelsverkeer zijn ons slechts onvolkomene bescheiden toegekomen, doch wij veroorloven ons hier uit de keure der stad Ravestein van 1380 te herhalen:

“voort soo wie te Ravestein poiter is, soo wat gueder dat hij opvaert en nedervaert, brenget voor Ravestein inde dat daer opgeslegen worde, off goedt dat daer gelaeden worde, dat sal tolvrij vaeren in der lande van Herpen”

De veelvuldige diensten die de advocaat Johan Adriaan de Lauwere gedurende eene vierde eeuw als landdrost aan stad en land van Ravestein bewees, hadden hem de algemeene achting verworven. Zijn overlijden hetgeen den 6 jan. 1773 voorviel, verwekte dan ook algemeene deelneming. Veel bragt hij bij tot stichting en bloei der latijnsche scholen in s'lands hoofdplaats; ook het algemeen belang vond in hem eenen getrouwen verzorger. Zijn stoffelijk overblijfsel rust onder een grafzerk in de R. Kath. Kerk te Ravestein, waarvan wij het opschrift onder n° 340 hebben medegedeeld. Dewijl hij geene lijfserven naliet, werd hij in zijne hoedanigheid opgevolgd door zijner zusters zoon, den weledelgestrengen heer Amandus van Bree ⁸⁷. Zooals wij in het vervolg zullen zien, had onder zijn bestuur de inval der franschen plaats, waarmede dit ambt ophield.

Onder de plaatselijke verordeningen, die dikwijls hoogst noodzakelijk zijn, verdient een doelmatig reglement tot voorkoming van, en bij het ontstaan van brand eene voornaame plaats. Het stedelijk bestuur van Ravestein trachtte hierin te voorzien door een raadsbesluit van den 23 sept. 1773, waarnaar ieder burger, onder bepaling eener geldboete, zich had te gedragen ⁸⁸. Uit dit reglement blijkt dat hier ter stede reeds eene brandspuit bestond. In de stad Grave werden de eersten in 1708 aangekocht; welligt heeft men zich toen ook hier van dit nuttig werktuig voorzien. Doch op de dorpen dezer heerlijkheid bleef men van dezelve

verstoken totdat de keurvorst den 29 oct. 1774 een bevel gaf om vijf nieuwe brandspuiten te doen te vervaardigen. Volgens bestekken en voorwaarden die nog voorhanden zijn, werden dezelve den 7 julij 1775 aanbesteed voor een gezamenlijk bedrag van f 1525,-. Den 9 mei 1777 werden zij door deskundigen onderzocht en goedgekeurd waarvan twee te Uden en de drie overigen op andere dorpen werden geplaatst ⁸⁹.

Ofschoon niet regtstreeks tot ons bestek behoorende moeten wij echter voorbijgaande melding maken van de erfenis van Beijeren die thans onzen keurvorst Karel Theodor ten deel viel. Na den dood van den kinderloozen Beijerschen keurvorst Maximiliaan Jozef (overleden 30 dec. 1777) maakte Oostenrijk aanspraak op het grootste gedeelte van Beijeren en bezette hetzelfde met een leger ⁹⁰. Dan Fredrik II van Pruissen trok zich het huis Tweebruggen, het stamhuis van Karel Theodor, aan. Op die wijze ontstond in 1778 de Beijersche erfopvolgingsoorlog die echter nadat het Pruissische leger in Boheme tegenover het Oostenrijksche had gestaan, reeds in het volgende jaar, zonder slag, door den Teschnervrede, 13 mei 1779, eindigde, waarin den keurvorst van den Palts de erfopvolging in Beijeren, met uitzondering van het kwartier der Inn dat aan Oostenrijk werd afgestaan, verzekerd werd. Hierdoor werd dit keurvorstendom gesupprimeerd. Eene latere poging, die keizer Jozef in het werk stelde om Beijeren door eene ruiling tegen de Oostenrijksche Nederlanden aan zijn huis te brengen, verijdelde Fredrik evenzeer door de oprigting van het Duitsche Vorstenverbond 13 juli 1785 ⁹¹.

De bovenpolder des lands van Ravestein werd in den winter van 1781 zwaar getroffen. Bij het losgaan der Maas op zondag den 28 januarij s'avonds tusschen 11 en 12 ure, ontstond een doorbraak in den Maasdijk bij de Lier te Overlangel. Dewijl het dijkbestuur in verdenking stond van pligtverzuim, gelastte de hooge regering den 23 februarij van dit jaar een geregteijk onderzoek in te stellen. Dan het getuigenverhoor, hoe uitgebreid ook, heeft dit vermoeden niet bevestigd. Volgens rekening van den toenmaligen dijkgraaf en scholtis Charles Hengst beliepen de kosten van herstelling de aanzienlijke som van f 4155 – 2 st. 8 penn.

Nog in hetzelfde jaar, den 25 sept., vaardigde de keurvorst een nieuw dijkreglement uit, waarbij het tarief voor de schouwvoerende en de boeten van nalatige geërfdens nader werden vastgesteld ⁹².

De dijkschouw had viermaal in het jaar plaats:

- de S. Geertruij schouw 17 maart.
- de S. Jans schouw 24 juni.
- de herfst schouw in sept., en de

gewone S. Bavo schouw in october.

Behalve deze werd ook jaarlijks door den landdrost, scholtis en secretaris gehouden de hooge schouw, zoogenaamde klopschouw over de groote wetering, wegen en heirbanen, volgens de instructie van den 9 aug. 1752, die wij echter niet hebben kunnen opsporen.

Het geschil tusschen keizer Jozef II van Oostenrijk en de Staten der Vereenigde Provinciën, gaf hier wederom aanleiding tot moeilijkheden met de Staten. De keizer die thans in goede verstandhouding was met Frankrijk, wilde de Hollandsche Barrières in zijn Oostenrijksche Nederlanden niet langer dulden (in 1782). Hij brak de vestingen af en vorderde de ontruiming dier plaatsen hetgeen nogal werd toegestaan; doch toen hij ook de opening der Schelde begeerde, vond hij hier een sterken tegenstand. Het eerste vaartuig dat de rivier afkwam werd door eene Hollandsche batterij teruggewezen; hierop verklaarde de keizer den oorlog in 1784. Zonder merkwaardige voorvallen kwam hieraan wel een einde door den vrede van Fontainebleau in 1785, doch hangende dit geschil hadden de Staten last gegeven om de stad Grave door middel van inundatie in staat van defensie te

stellen. Met dit doel had de bevelhebber der vesting bevel gegeven om de sluis onder Velp, beneden de stad, gesloten te houden. Het gevolg hiervan was de overstroming van eenige Maasdorpen des lands van Ravestein. De burgemeesters dienden hiertegen hunne klagten in bij den landdrost, met verzoek om daarin te voorzien. Bij besluit van den 8 april 1785 werd dezen bevolen om den heer Cornet, keurvorstens gezant te s'Hage, omtrent het regt dier sluis in te lichten. Hiertoe strekte eene verklaring hoe eertijds het water rondom Grave tot defensie werd opgetopt, zonder dat gemelde sluis werd gesloten; hierbij kwam een tweede verklaring dat gemelde sluis notoir op Ravesteinsch grondgebied gelegen was.⁹³ Bij resolutie van den 20 april 1785 werd aan het vertoog van den gezant gehoor gegeven. Dit werd in afschrift den landdrost medegedeeld, met last om op de spoedige uitvoering aan te dringen; tegelijk moest hij de schade door de inundatie rondom Grave veroorzaakt, geregteijk doen opnemen en verzenden. Hiermede is waarschijnlijk de zaak afgeloopen⁹⁴.

Terwijl keizer Jozef II, door eene valsche wijsbegeerte verleid, zich veele nieuwigheden niet alleen in het staatkundige maar ook in het godsdienstige veroorloofde, trad Karel Theodor in overleg met paus Pius VI om voor de katholieken zijner uitgebreide staten eene afzonderlijke pausselijke nuntiatuur op te rigten. Deze kwam werkelijk in 1785 te Munchen tot stand, niet zonder tegenstribbeling der toenmalige geestelijke keurvorsten. Door eene gedrukte hoogduitsche circulaire van den 28 nov. 1786 werd aan de geestelijkheid dezes lands hiervan kennis gegeven, met bijvoeging dat de proost der collegiale kerk, von Roberts, te Dusseldorp (waaronder dit land civiel gerekend werd) om door zijne tusschenkomst met den gezant des H. Stoels te corresponderen⁹⁵.

Ook om de kunsten wetenschappen en het onderwijs alom in zijne staten te bevorderen deed Karel Theodor ontzaggelijk veel, vooral in zijne hertogdommen Gulik en Berg en den Palts. Nevens het Gijmnasium Aloijsianum wenschte de stad Ravestein ook eene fransche school te bezitten. In 1771 had men daarop reeds aangedrongen, doch uit hoofde der fondsen, die tot dotatie der latijnsche scholen noodig waren, werd de zaak tot later verschoven. De vroegere hier en op enkele dorpen bestaande fransche scholen waren veelal private ondernemingen. Bij het aanleeren dier taal verlangde men eene meer uitgebreide wetenschappelijke vorming der kweekelingen, vooral met betrekking tot handel en nijverheid. De stedelijke regering ontwierp hiertoe een plan hetgeen den 23 jan. 1787 werd goedgekeurd waarbij den franschen onderwijzer een jaarwedde van f 250,- uit de schoolfonds werd toegelegd. Het toezigt hierover werd den landdrost en één lid van het stedelijk bestuur opgedragen⁹⁶.

De grensscheiding tusschen Grave en het land van Cuik ter eenre, en het land van Ravestein ter andere zijde, was na verloop van vier eeuwen nog niet uitgemaakt. Op verschillende tijden trof men wel een accoord, doch het eigenlijke geschilpunt bleef altoos onbeslist⁹⁷.

Dit raakte eensdeels de limieten in den graspeel tusschen Grave en Escharen aan de eene, en de dorpen Zeeland en Uden aan de andere zijde; anderdeels de limieten in den turfpeel tusschen de beide landen. Dit laatste was wederom sedert eene halve eeuw hangende. In den jare 1739 werden wederzijdsch commissarissen benoemd om een bemiddeling te beproeven. Namens het land van Cuik traden op Gerard Torsink, rentmeester der domeinen en geestelijke goederen des prinsen van Oranje te Grave en de secretaris en fiscaal Rutger de Haan; voor den lande van Ravestein de vicedrost J.J. Bloemaarts de rentmeester Gijbkens en de scholtis A.J. van der Gheest. Den 4 nov. werd eene oculaire inspectie gehouden nabij den turfpeel op de plaats des geschils. De twist liep over zeker bergske of hoogte, gelegen op den weg van Mil naar Uden, als terminus a quo (punt van uitgang). Die des lands van Ravestein

hielden hiervoor eene andere hoogte of berg om welken eenen weg liep genaamd de witte weg. Vandaar moest volgens hunne sustenue eene regte lijn getrokken worden op den kerktoeren van het dorp Deurne over de peel. Die des lands van Cuik hielden hiervoor een ander bergske ongeveer driehondert passen verder naar Uden, vanwaar zij eene lijn wilde getrokken hebben op den kerktoeren van Bakel⁹⁸. Na hevige woordenwisseling was men op het punt van onverrigter zake te scheiden, toen de rentmeester Torsink van Grave, het voorstel deed om het middelpunt dezer twee bergen als terminus a quo (punt van uitgang) en het midden tusschen de twee kerktoeren als terminus ad quem (eindrigting) vast te stellen. Volgens deze rigting zouden door eenen gezworenen landmeter zekere baken of palen voorloopig worden gesteld. De meest belanghebbende in dit geschil waren de ingezetenen van Uden en Zeeland die door den uitgiftbrief van 1385 het eigendom dier peelgronden hadden gekregen⁹⁹.

Ook Boekel en Volkel werden hierin betrokken krachtens den uitgiftbrief van 1313¹⁰⁰. De burgemeesters van Zeeland die bij de oculaire inspectie tegenwoordig waren, maakten weinig of geen bezwaar om tot dit provisioneel accoord toe te treden, doch die van Uden wilden hunne toestemming niet geven, alvorens hierover hunne mede-ingezetenen geraadpleegd te hebben. Den 19 dec. 1741 hielden de vice-drost Bloemaarts en de scholtis van der Gheest eene inspectie over de gestelde baken en zouden gaarne de toetreding der betrokkene gemeenten gezien hebben, doch die van Uden konden nog niet besluiten. De zaak bleef alzoo hangende tot den jare 1747, wanneer de Graafsche rentmeester Torsink eene remonstrantie indiende aan de raden en rekenmeesters van zijn hoogheid den prins van Oranje, waarin hij tevens in bedenking gaf om tot afdoening der zake zich te wenden tot den heere Elsacker, raad en resident van den keurvorst te s'Hage. Dit had ten gevolge dat het gemeentebestuur van Uden den 12 april 1747 in last kreeg, om zich binnen acht dagen positief en schriftelijk te verklaren over het provisioneel accoord¹⁰¹. Volgens een berigt den 12 mei 1747 door de regering alhier aan den keurvorst ingezonden, hadden die van Uden zich verklaard, enkel onder voorbehoud, dat die van den lande van Cuik klaar schrijvens moesten aantoonen dat zij tot zulke limietscheiding, waarvan provisioneel eenige teekenen waren opgeworpen, gerechtigd zijn, zoodat alles, zoo luidt het berigt, alleen aan Zijne keurvorstelijke Doorluchtigheid verblijft, om achtervolgens de provisioneele door een gezworen landmeter getrokkenne linie, eene finale limietscheiding te bevelen, echter niet verder als door voornoemden landmeter de voorloopige baken zijn gesteld geweest, **zoodat de peel der gemeente van Boekel daarbuiten gelaten wordt en geen nadeel lijden kan**¹⁰². De zaak bleef onafgedaan, vermoedelijk om het voorbehoud der gemeente van Boekel.

Den 6 august. 1762 belegde men andermaal eene vergadering ten huize van Jurien van der Wielen aan den Elft onder Velp. Aldaar verschenen de rentmeester Torsink en de ambtman van Grave voor het land van Cuik; dezerzijds de drost de Lauwere, de rentmeester Joan. Jac. van Willigen en de scholtis van der Gheest, met den landschrijver van Duren. Ook deze bijeenkomst liep vruchteloos af. De zaak bleef eenigen tijd rusten totdat de graaf van Waltersleben gezant der Staten bij het hof van Manheim andermaal op afdoening aandrong. De erfdrost van Ravestein, A. van Bree, die zijn oom de Lauwere in dit ambt was opgevolgd, werd weder gevolmagtigd. Den 25 februarij 1775 zond hij een uitvoerig berigt in het fransch over den staat des geschils aan den keurvorst. Hieruit blijkt dat hij in 1774 in vereeniging met den ambtman van Grave M.E. Pasques de Chavonner eene topografische kaart van den peel had doen vervaardigen waarop de punten des geschils duidelijk werden aangewezen¹⁰³. Na verschillende bijeenkomsten waarin ieder zijnen eisch vasthield, en die soms met hevige woorden eindigden, besloot men of het niet verkieslijker was wederzijdsch de eischen en beweringen schriftelijk over te geven. Dientengevolge leverden de gecommiteerden hunner Hoogmogenden den 31 jan. 1778, eene schriftuur in tot staving van hun regt. De gecommiteerden des lands van Ravestein beantwoordden dezelve den 22 sept.

daaraanvolgende door eene breedvoerige “Contrasustenuue en wederlegging van alzulke schrifture als de gecommiteerden der Hoogmogende hadden overgegeven ¹⁰⁴.” Tot staving van het possessorium beriepen zij zich onder anderen op geregtelijke kondschappen van den jare 1565 en volgende.

De zaak was nog hangende toen den 3 julij 1779 zekeren Arnold Jan Dirks, van Boekel, op het betwiste terrein bezig zijnde met turf te vervoeren werd aangehouden en met paard en kar naar Grave in verzekerde bewaring gebragt. Volgens resolutie van hunne Hoogmogenden van den 1 sept. 1779 werd de ambtman van Grave Maurits Corn. Pasques de Chavonner en de sijndicus Peter Ragaij gemagtigd, om volgens ‘s lands wetten tegen gemelden persoon, wegens spolie in regten te procederen, echter met last om het vonnis tegen voornoemden Arn. Jan Dirks vallende, niet ter executie te leggen, maar alvorens daarvan aan hunne Hoogmogenden ten spoedigste kennis te geven en de nadere ordres af te wachten. Tevens werd van de zaak aan den heere Cornet, keurvorstelijk gezant te s’Hage, kennis gegeven. Bij resolutie van den 28 oct. 1779 werd aan gemelden Dirks de boete van f 250,- en verdere poenaliteiten waarin hij veroordeeld was, geremitteerd, mits betalende zijnen mondkost en de stal- en consumptiekosten van paard en kar. Den 17 nov. 1779 zond de landdrost van Bree, door tusschenkomst van den notaris Johan Ragaij te Grave een protest in tegen bovengemelde resolutie en tegen de relaxatie, die door den, des gedetineerdens broeder, Peter Janse van Lieshout, enkel uit broederlijke affectie was bewerkstelligd. Tegelijk verklaarde hij dat gemelde persoon niet op notoir vreemd terrein was geapprehendeerd en men dezerzijds niets had verzuimd om botzingen te vermijden die de afdoening konden vertragen.

De bescheiden die tot opheldering moesten dienen, waren wegens ouderdom of om de hoogduitsche taal voor velen moeilijk om te raadplegen; derhalve werd aan de regering te Ravestein bij besluit van den 3 maart 1780 bevolen om alle stukken die op de zaak betrekking hadden, in de hollandsche taal te doen overzetten ¹⁰⁵.

De geschillen veroorzaakt door de inundatie rondom Grave, waarvan wij boven spraken, deden de afdoening der grensscheiding in de peel eenige jaren verschuiven. In 1791 werden de onderhandelingen hervat. De regering der stad Grave en het land van Cuik wilden tot grondslag van bemiddeling genomen hebben het provisioneel accoord van 1739. Ook hadden zij reeds met behulp van 30 à 40 ingezetenen eenen graaf of sloot van tien voeten breed en vijf voeten diep tot grens opgeworpen. Tegen deze handelwijze had de keurvorst door zijnen gezant den heere Cornet, den 29 mei 1781 gereclameerd. Den 15 julij 1791 zond hij andermaal een protest in, door zijnen gezant te s’Hage, den heer van Willigen, met last om tot het digt maken van gemelden graaf aan te dringen. Een afschrift hiervan werd gezonden aan den drost van Ravestein, terwijl hij tevens bij besluit van den 27 julij verklaarde, dat de grensscheiding van 1739 nimmer was aan-erkend geweest ¹⁰⁶.

Intusschen wilden de souverainen van beide landen een einde aan het langdurig geschil maken. Zij benoemden gevolmagtigden, die zich den 31 oktober 1793 vereenigden ten huize van Peter van der Wielen aan den Elft onder Velp. De gevolmagtigden van den prins van Oranje en van de Staten stelden als ultimatum voor dat de scheiding der voornoemde twee landen in de peel, in dier voege zou kunnen ingerigt worden dat de linie zal loopen en getrokken worden van tusschen het middelpunt van den Udenschen berg, aan de Cuiksche zijde gereclameerd onder den naam van Milsche heuvels, op de kaart van 1775 nader uitgedrukt, en wel tusschen de letters C en E, als terminus a quo, tot op den toren van Deurne, als terminus ad quem. Dat vervolgens door twee ingenieurs gemelde lijn regelmatig getrokken en tot voorkoming van latere moeilijkheden op behoorlijken afstand zekere schei- of limietsteenen zullen gelegd worden. De keurvorstelijke gevolmagtigden vereenigden zich met dit voorstel en namen op zich, om nog voor het einde des jaars de ratificatie of resolutie van zijne Doorluchtigheid mede te deelen ¹⁰⁷. Den 10 jan. 1794 kreeg de landdrost van Ravestein het bevel om de ratificatien uit te wisselen ¹⁰⁸. Tengevolge der nieuwe grensscheiding

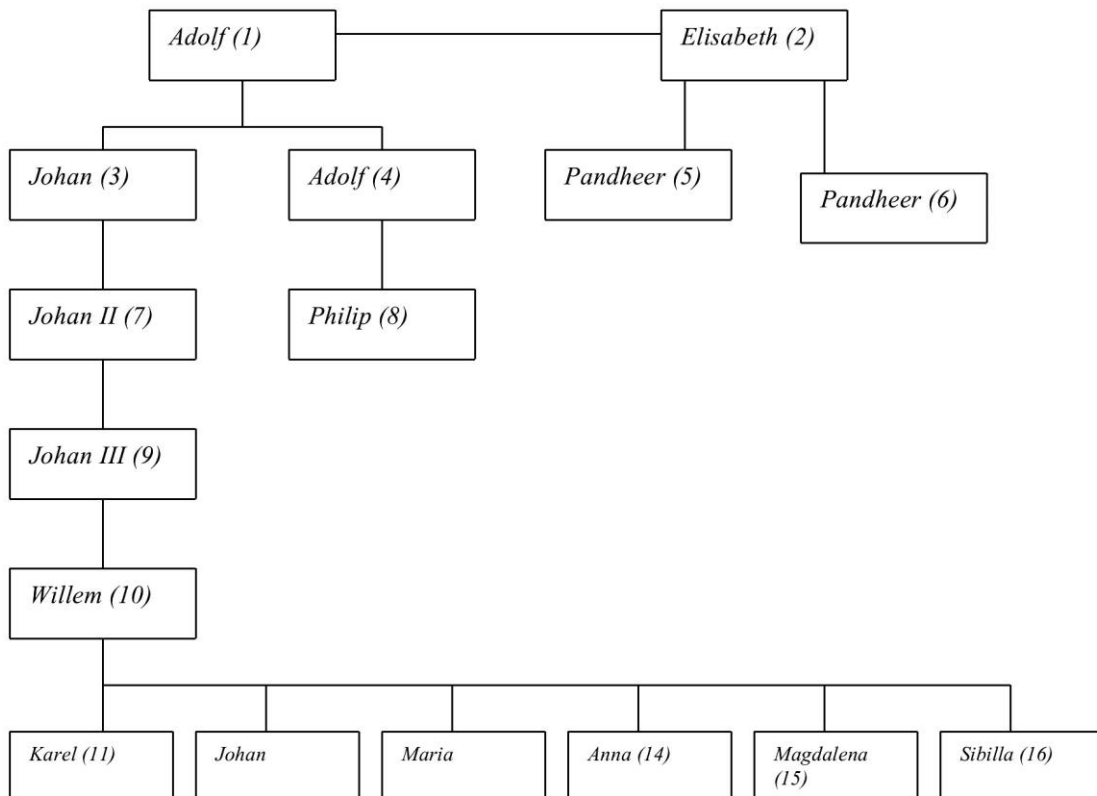
ontstond al dadelijk eene moeilijkheid. Dewijl de grenslijn niet zoo voordeelig was uitgevallen als men zich had voorgesteld, geraakte hierdoor eene menigte van turf, die in het voorjaar gestoken was, aan de overzijde van den nieuwen graaf. Dit strekte tot groot nadeel der ingezetenen des lands van Ravestein. Om hierin te voorzien werd hun vergund om den in het voorjaar gestoken turf tot den laatsten augustus te vervoeren en zich toe te eigenen ¹⁰⁹. Een ander bezwaar ontstond tegen de grensscheiding zelve. Dit openbaarde zich eerst tegen de burgemeesters der betrokkene gemeenten. Eene waarschuwing van den landdrost onthief hun wel van alle verantwoordelijkheid, dewijl de scheiding geheel buiten hen was tot stand gebracht, doch hiermede waren de ingezetenen niet overtuigd dat zij in hunne regten niet waren te kort gedaan ¹¹⁰. Ook bleven de burgemeesters van Uden en Boekel weigeren de reis- en verblijfkosten der gevolmagtigden, ten bedrage van 186 rijksdaalders te voldoen, hetgeen ten gevolge had dat de landsdienders tegen éenen gulden daags bij de burgemeesters in executie werden gelegd ¹¹¹. De inval der franschen belette de zaak te vervolgen. Doch toen dit land aan de Bataafsche republiek was afgestaan, wendden zich de burgemeesters van Boekel en Uden, bij requeste van den 9 sept. 1801 tot het vertegenwoordigend ligchaam des Bataafschen Volks. Een uitvoerig berigt aan het Staatsbewind door den commissaris tot de gecedeerde landen, Jac. van Haeften, legt den staat des geschils bloot, waartoe wij hier korthedshalve moeten verwijzen ¹¹². Wat het Staatsbewind hierop heeft besloten is ons niet bekend. In opvolgende jaren heeft men nog wel feitelijkheden tegen de nieuwe scheiding gepleegd, doch hierbij schijnt de zaak te zijn gebleven.

De keurvorst Karel Theodor had het zeldzame geluk van zijn vijftigjarig regeringsjubilé den 30 dec. 1792 te Dusseldorp te vieren. Voor zijne katholieke onderdanen had hij een kerkelijk jubilé van Z.H. Pius VI verkregen, hetgeen op H. Sacramentsdag 1792 werd geopend. In sept. 1794 vielen de fransche republikeinen in deze landstreken waardoor in de heerlijkheid van Ravestein zijne regering een einde nam. Zijne vroegere residentie was te Manheim, en na de erfenis van Beijeren 1778 veelal te Munchen, doch het hoofdbestuur voor ons land was steeds te Dusseldorp. Hij was een landsvader voor zijn onderdanen. Godsdienst, kunsten, wetenschappen, handel en landbouw trachtte hij alom te bevorderen. Het zou te lang zijn, en ook buiten ons bestek, alles op te halen wat hij in den Palts, Gulik en Berg voor het algemeen welzijn heeft daargesteld, voor de heerlijkheid van Ravestein hebben wij de meeste bijzonderheden in het kort tezamen gevat. Mogt zij in alles niet in gelijke mate met zijne overige staten deelen, dit was meer aan de territoriale ligging, dan aan den landsheer toe te schrijven. Nadat zijne eerste gemalin Maria Elisabeth den 17 aug. 1792 was overleden, hertrouwde hij in febr. 1795 met Maria Leopoldina aartshertogin van Oostenrijk. Beide huwelijken bleven kinderloos. Den 7 sept. 1796 sloot hij eenen wapenstilstand met den generaal en chef der fransche legers aan den Rijn en Moesel waarbij zijne landen aan den linker Rijnsoever stilzwijgend als reeds in Frankrijk ingelijfd werden beschouwd. Hij stierf den 16 febr. 1799 en mogt dus den vrede van Luneville niet beleven ¹¹³.

Met hem nam het keurpaltische huis van Sulzbach een einde en zijn neef Maximiliaan Joseph uit het huis Tweebrugge-Birkenfeld, volgde hem als keurvorst op. Deze sloot den 24 aug. 1801 een afzonderlijk verdrag met de fransche republiek en kreeg den 25 febr. 1803 te Regensburg ¹¹⁴ wegens gelede verliezen aan den linker Rijnsoever, het bisdom van Wurzburg, behalve eenige daarvan gescheiden ambten, de bisdommen Bamberg, Augsburg en Freijsingen, verder gedeelten van de bisdommen Eichstadt en Passau, benevens dertien rijksabdijen en vijftien rijkssteden in Zwaben en Frankenland. In 1806 kreeg hij den titel van koning van Beijeren. Inmiddels waren reeds de landen van Ravestein, Megen, Boxmeer enz. bij transactie van den 5 jan. 1800 door de fransche aan de Bataafsche republiek afgestaan, zooals wij later zullen zien.

Wij voegen hierbij eene algemeene geslachtslijst der heeren van Ravestein, uit het Kleefsche, en van de verschillende takken uit het Paltsgrafelijke huis.

Heeren van Ravestein uit het Kleefsche huis

- (1) Adolf I, hertog van Kleef, kreeg Ravestein in 1444, + 1448.
 (2) Elisabeth, 1^e gem. Reinoud van Valkenburg, Douariere van Ravestein in 1396. + 1438. 2^e gem. Stephanus hertog van Beijere + 1412.
 (3) Johan, hertog van Kleef + 1481.
 (4) Adolf, kreeg Ravestein in 1450. + 1492.
 (5) 1413. Johan van Loon, heer van Heinsbergen, pandheer van Elisabeth.
 (6) 1421. Engelbert van Nassau, baron van Breda en Robert graaf van Virnenburg, pandheren. Zij staan Ravestein af aan Adolf hertog van Kleef in 1444.
 (7) Johan II, hertog van Kleef. + 1521.
 (8) Philips van Kleef, heer van Ravestein + 1528. Erfgenaam zijn neef Willem van Kleef.
 (9) Johan III hertog van Kleef, bestuurt Ravestein als vader en voogd van zijnen zoon + 1539.
 (10) Willem, hertog van Kleef, heer van Ravestein + 1592.
 (11) Karel stierf te Rome in 1775? Kinderloos.
 (12) Johan Wilhelm, hertog van Kleef, heer van Ravestein + 1609. Kinderloos.
 (13) Maria Eleonora, gem.: Albert van Brandenburg: zie verder de geslachtstafel 1 dl bl 26. (Hermans, Charters Ravenstein)
 (14) Anna, gem. Philip Lodewijk hertog van Neuburg.
 (15) Magdalena, gemaal Johan paltsgraaf van Tweebrugge.
 (16) Sibilla, gem 1^e Philips van Baden, 2^e Karel van Vostenvoort, markgraaf van Burg an.

Stamlijst van Het Paltsgrafelijk huis.

N.B. In het originele handschrift is over twee bladzijden een stamlijst opgenomen, die praktisch onleesbaar en daardoor onbegrijpelijk is. Om deze reden is deze stamlijst omgevormd tot de onderstaande.

- I.1 *Lodewijk, hertog van Beijeren, uit den stam Wittelsbach, krijgt den Palts in 1215, + 1231.
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Otto, zie II.1*
- II.1 *Otto, de doorluchtige, hertog van Beijeren en Paltsgraaf + 1253.
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Lodewijk, zie III.1*
- III.1 *Lodewijk de gestrenghe, keurvorst van de Palts en Opper Beijeren + 1294.
Hij had tenminste 2 zonen:
1 Rudolf, zie IV.1
2 Lodewijk, zie IV.2*
- IV.1 *Rudolf, stamvader aller graven en keurvorsten van den Palts, + 1319
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Adolf, zie V.1*
- IV.2 *Lodewijk, keizer en stamvader der hertogs en keurvorsten van Beijeren, + 1347. In 1778 stierf dit huis uit en Karel Theodor keurvorst van den Palts erfde Beijeren.*
- V.1 *Adolf, keurvorst van den Palts + 1319
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Rupertus, zie VI.1*
- VI.1 *Rupertus II, keurvorst van den Palts + 1398
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Rupertus, zie VII.1*
- VII.1 *Rupertus III, keizer + 1410
Hij had tenminste 2 zonen:
1 Lodewijk, zie VIII.1
2 Stephanus, zie VIII.2*
- VIII.1 *Lodewijk III, keurvorst + 1439
Hij had tenminste 2 zonen:
1 Lodewijk, zie IX.1
2 Fredrik, zie IX.2*
- VIII.2 *Stephanus, (tak Simmeren en Tweebrugge)+ 1459
Hij had tenminste 2 zonen:
1 Fredrik, zie IX.3
2 Lodewijk, zie IX.4*

- IX.1 Lodewijk IV, keurvorst + 1449
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Philips, zie X.1*
- IX.2 Fredrik, keurvorst in 1449, + 1476*
- IX.3 Fredrik erfde Simmeren + 1480
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Jan, zie X.2*
- IX.4 Lodewijk, de zwarte, (tak Paltstweebrugge) kreeg Tweebrugge, + 1489
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Alexander, zie X.3*
- X.1 Philips, keurvorst in 1476, + 1508
Hij had tenminste 3 zonen:
1 Lodewijk, zie XI.1
2 Rupertus, zie XI.2
3 Fredrik, zie XI.3*
- X.2 Jan II, + 1557
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Fredrik, zie XI.4*
- X.3 Alexander, + 1514
Hij had tenminste 2 zonen:
1 Lodewijk, zie XI.5
2 Robert, zie XI.6*
- XI.1 Lodewijk V, keurvorst in 1508, + 1544*
- XI.2 Rupertus, + 1504
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Otto Hendrik, zie XII.1*
- XI.3 Fredrik II, keurvorst in 1544, + 1556*
- XI.4 Fredrik III, keurvorst in 1559, werd gereformeerd in 1560, + 1576
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Lodewijk, zie XII.2*
- XI.5 Lodewijk II, + 1532
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Wolfgang, zie XII.3*
- XI.6 Robert, (tak Veldentz) + 1544
Hij had tenminste 1 zoon:
1 Georg Johan, zie XII.4*
- XII.1 Otto Hendrik, keurvorst in 1556, + 1559. Op hem volgde het huis van Simmeren*

- XII.2 *Lodewijk VI, keurvorst van den Palts, + 1583*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Fredrik, zie XIII.1*
- XII.3 *Wolfgang, + 1569*
Hij had tenminste 3 zonen:
 1 *Philip Lodewijk, zie XIII.2*
 2 *Johan, zie XIII.3*
 3 *Karel, zie XIII.4*
- XII.4 *Georg Johan, + 1592*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Georg Gustaaf, zie XIII.5*
 2 *Georg Johan, zie XIII.6*
- XIII.1 *Fredrik IV, keurvorst, + 1610*
Hij had tenminste 1 zoon:
Fredrik, zie XIV.1
- XIII.2 *Philip Lodewijk, (tak Neuburg), + 1614*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Wolfgang Wilhelm, zie XIV.2*
 2 *August, zie XIV.3*
- XIII.3 *Johan, + 1604*
Hij had tenminste 3 zonen:
 1 *Johan, zie XIV.4*
 2 *Fredrik Casimir, zie XIV.5*
 3 *Johan Casimir, zie XIV.6*
- XIII.4 *Karel, (tak Birkenfeld) kreeg Birkenfeld, + 1600*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *George Wilhelm, zie XIV.7*
 2 *Christian, zie XIV.8*
- XIII.5 *Georg Gustaaf, + 1634*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Leopold Lodewijk, zie XIV.9*
- XIV.6 *Georg Johan, + 1654*
- XIV.1 *Fredrik V, koning van Bohemen in 1619, verliest het keurvorstendom in 1623, + 1632*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Karel Lodewijk, zie XV.1*
- XIV.2 *Wolfgang Wilhelm, werd Roomsch in 1614, + 1653*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Philip Wilhelm, zie XV.2*

- XIV.3 *August, + 1632*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Christian August, zie XV.3*
- XIV.4 *Johan II, + 1635*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Fredrik, zie XV.4*
- XIV.5 *Fredrik Casimir, + 1645*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Fredrik Lodewijk, zie XV.5*
- XIV.6 *Johan Casimir, (tak Kleeberg) + 1652. gem. Zuster van Gustaaf Adolf van Zweden*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Karel Gustaaf, zie XV.6*
 2 *Adolf Johan, zie XV.7*
- XIV.7 *George Wilhelm, + 1669*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Karel Otto, zie XV.8*
- XIV.8 *Christian I, + 1654*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Christian, zie XV.9*
 2 *Johan Karel, zie XV.10*
- XIV.9 *Leopold Lodewijk, laatste paltsgraaf van Veldentz, Lauterex en Latselsstein, + 1694*
Hij had tenminste 1 dochter:
 1 *Dorothea, zie XV.11*
 2
- XV.1 *Karel Lodewijk, keurvorst in 1650, + 1680*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Karel, zie XVI.1*
- XV.2 *Philip Wilhelm, werd keurvorst in 1685, + 1690*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Johan Wilhelm, zie XVI.2*
 2 *Karel Philip, zie XVI.3*
- XV.3 *Christian August, werd Roomsch in 1655, + 1708*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Theodoor, zie XVI.4*
- XV.4 *Fredrik, de laatste paltsgraaf van Tweebrugge, + 1661. Landsberg erfde.*
- XV.5 *Frederik Lodewijk, + 1681. Kleeburg erfde*
- XV.6 *Karel Gustaaf, koning van Zweden, 1654, + 1660*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Karel, zie XVI.5*

- XV.7 *Adolf Johan, paltsgraaf van Tweebrugge, + 1684*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Gustaaf Samuel, zie XVI.6*
- XV.8 *Karel Otto, + 1671*
- XV.9 *Christian II, erfde in 1671 Birkenfeld, + 1717*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Christian, zie XVI.7*
- XV.10 *Johan Karel, + 1704*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Johan, zie XVI.8*
- XV.11 *Dorothea, gem. Gustaaf Samuel van Tweebrugge*
- XVI.1 *Karel, laatste keurvorst van palts Simmeren, + 1685. Neuburg volgde hem op*
- XVI.2 *Johan Wilhelm, keurvorst, + 1716*
- XVI.3 *Karel Philip, keurvorst in 1716, + 1742*
Hij had tenminste 1 dochter;
 1 *Elisabeth Augusta, zie XVII.1*
- XVI.4 *Theodoor, + 1732*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Joseph, zie XVII.2*
 2 *Johan Christian, zie XVII.3*
- XVI.5 *Karel IX, koning van Zweden in 1660, + 1697*
Hij had tenminste 1 zoon:
 1 *Karel, zie XVII.4*
- XVI.6 *Gustaaf Samuel, werd Roomsch in 1696, erfde Tweebrugge in 1718, + 1731. Gem. Dorothea, erfprinses van Veldentz*
- XVI.7 *Christian III erfde Tweebrugge in 1733, + 1735*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Christian, zie XVII.5*
 2 *Fredrik, zie XVII.6*
- XVI.8 *Johan, + 1780*
Hij had tenminste 2 zonen:
 1 *Johan Karel Lodewijk, zie XVII.7*
 2 *Willem, zie XVII.8*
- XVII.1 *Elisabeth Augusta, gem. Joseph Emmanuel, erfprins van Sultsbach*

XVII.2 Joseph Emmanuel + 1729. Gem. Elisabeth Augusta, + 1728

Zij hadden tenminste 3 dochters:

1 Maria Elisabeth, zie XVIII.1

2 Maria Anna, zie XVIII.2

3 Francisca Dorothea, zie XVIII.3

XVII.3 Johan Christian, + 1733. gem. Maria Anna, dochter van Frans Egon, markgraaf van Berg op Zoom, + 1728

Zij hadden tenminste 1 zoon:

1 Karel Theodoor, zie XVIII.4

XVII.4 Karel XII, koning van Zweden, + 1718

XVII.5 Christian IV, hertog van Tweebrugge, werd Roomsch in 1758, + 1775, ongehuwd

XVII.6 Fredrik, werd Roomsch in 1746, + 1767. gem. Francisca Dorothea, kleindochter van keurvorst Karel Philip

Hij had tenminste 2 zonen:

1 Karel August, zie XVIII.5

2 Maximiliaan Joseph, zie XVIII.6

XVII.7 Johan Karel Lodewijk, + 1798

XVII.8 Wilhelm, werd Roomsch en kreeg Birkenfeld in 1798. Hij was in 1804 – 1806 stadhouder van berg. Gem. Maria Anna, zuster van Maximiliaan Joseph, koning van Beieren

XVIII.1 Maria Elisabeth, gem. Karel Theodoor

XVIII.2 Maria Anna, gem. Clemens Franciscus van Beieren

XVIII.3 Francisca Dorothea gem. Fredrik van Tweebrugge Birkenfeld

XVIII.4 Karel Theodoor, geb. 1724, keurvorst 1742, erfde Beieren in 1748, + 1799, gem: 1^e Maria Elisabeth, 2^e Maria Leopoldina van Oostenrijk. Maximiliaan Joseph erfde.

XVIII.5 Karel August, geb. in 1746, + 1795

XVIII.6 Maximiliaan Joseph, geb. 1756, werd keurvorst na de dood van Karel Theodoor in 1799, koning van Beieren 1806, + 1825. Verder Beieren

Noten Zesde Hoofdstuk

- ¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 302
- ² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 383
- ³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 303
- ⁴ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, 2 dl, bl. 162
- ⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 305, vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 306.
- ⁶ Nota: burgemeesters waren tevens dorpsontvanger
- ⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 304-306.
- ⁸ Men leze hierover: *Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis S. Crucis* 3 vol. Auct. C.R. Hermans, sBosch 1858 bij P. Stokvis
- ⁹ *Dr. C. Hermans, Annales Can. Reg. S. Augustini Ordinis Sancti Crucis, sBosch 1858*, vol III p. 624
Godsdienstvriend II 25 item LIII bl 214
- ¹⁰ Zie: Handboekje voor de zaken der Roomsche katholieke Eeredienst III bl 272.
- ¹¹ Nota: Sedert de oprigting treft men de volgende leeraren aan:
fr Walterus Peijnenborg van 1743-1748
fr Franciscus van der Linden, van Uden 1748-1763
fr Gulielmus van Lunen, van Wijchen 1763-1773
hij werd in dit laatste jaar prior gekozen
fr Wilhelmus Rijken, van Wijchen van 1773-1778
hij is ook vele jaren lector der H. Godgeleerdheid geweest en stierf den 11 febr. 1826
fr Adrianus van Santvoort, van Veghel 1775-1778
fr Henricus van Rooij, van Uden
bij zijn eervol ontslag dd 1 jan. 1834 gaf hem Z.M. Willem I den welverdienden lof van Nestor der latijnsche Gymnasien
fr Joannes van Beek, van Veghel 1787-1810
fr Theodorus van de Leijgraaf, van Uden 1802-1813
fr Antonius Greven, van Uden 1810-1825,
allen van de orde der Kruisheeren
- Joannes Schrijvers, van Oosterwijk, een leek, 1813-1821
- de Eerw. H. Cornelis van den Brand, van Zeeland 1821-1827
de Eerw. H. Petrus van der Heijden, van Schaijk 1825-1831
de Eerw. H. Petrus van den Brand, van Volkel 1827-1842
hij aanvaardde in dit laatste jaar het orde der Carmelieten te Boxmeer
de Eerw. H. Henricus van Rooij, van Uden 1828-1831
de Eerw. H. Antonius van Grinsven, van sBosch 1831-1842
de Eerw. H. Antonius van Hoogstraten, van Zeeland 1831-1833
de Eerw. H. Antonius van den Berg, van Schaijk sedert 1833
hij is thans nog aan het hoofd der school.

Deze waren seculiere geestelijken.

fr Godefridus van der Wijst, van Volkel van 1842-1845

fr Henricus Hermens, van Zeeland 1842-1846

fr Joannes Laur. Hoes, van Ewijk 1845-1846

fr Martinus Manders, van Uden sedert 1846

Deze zijn wederom uit de order der Kruisheeren aangesteld.

¹² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 308

¹³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 397

¹⁴ het kasteel Germenseel was gelegen onder Niel in Kleefschland; thans geheel afgebroken.

¹⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 310

¹⁶ vglk van Heurn 4 dl bl 118

¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 312, 313, 314 en 328

¹⁸ Wagenaar 20 dl bl 254

¹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 3015, 316, 317, 318, 319.

²⁰ Nota: Hier volgt eene lijst van rectors

1690 Joan. Wilh. Bruijns pastoor van Neerloon

1697 Arnoldus Zeelands pastoor van Neerloon

hij werd in 1703 pastoor van Huisseling

1703 Joannes Ruijs, van Oss, +1748

1748 Leonardus Schuurs, pastoor van Neerloon, +1767

1767 Sebastianus van Duren, rector te Overlangel, + 12 junij 1786

1786 Laurentius Olimeulen, van Herpen

hij werd in 1791 magister, en in 1810 prefect bij de latijnsche school te Ravenstein + 16 jun. 1829

1791 Joannes van Ommeren

1796 Walterus van Mulukom, van Afferden in Gelderland

hij werd in 1809 pastor te Haren

1809 Joan. Bapt. de Lener, predikheer +1813

1813 Wilhelmus Steen, minderbroeder

1817 Antonius de Groot, van Uden -Zeeland

1815 Joannes Verkuilen, van Volkel + 1856

1856 Andreas van Kilsdonk

Deze is de eerste pastoor.

²¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 320

²² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 279

²³ Coppens 4 dl bl 121

Nota: de bescheiden wegens dit gesticht hebben wij te danken aan de vriendelijke hand van den zeer eerw. Rector, Ant. Van der Burgt.

²⁴ Hij was wijbisschop van 1737-1763; hij stierf 11 oct. van dit laatste jaar in den ouderdom van 72 jaren.

²⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 321

²⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 322

²⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 323

²⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 324

²⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 329

³⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 330

³¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl No 33

³² dit beliep nogal eenige duizende gulden

³³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 331, 322

³⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 359

³⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 347

dus: $150 \times 51 = 7650$

$$\begin{array}{r} \text{daarbij} + \quad \underline{13,50} \\ \text{f } 7663,50 \end{array}$$

³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 348

$$150 \times 47 \frac{1}{2} = 2375$$

$$\begin{array}{r} + 11 \\ \hline 2386 \end{array}$$

³⁷ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 538

³⁸ Nota: Het misverstand en de afwijking van dit accoord heeft nog onlangs een proces doen ontstaan, hetgeen echter door bemiddeling is vereffend.

³⁹ Zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 11, 1 dl

⁴⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 333, 334

⁴¹ vglk hiermede *Hermans, Charters Ravenstein*, No 277

⁴² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 360

⁴³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 336 en 369

⁴⁴ Overgeslagen stuk No ..

⁴⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 361

⁴⁶ voor eenige jaren heeft de gemeente Herpen haar aandeel in de heidegronden van Schaijk openbaar verkocht

⁴⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 326, 357 en 363

⁴⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 327

⁴⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 337

⁵⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 350

⁵¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 349

⁵² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 352, 354

⁵³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 338, 342, 343

⁵⁴ bl 114 van dit boek

⁵⁵ Karel Philip was oud en kinderloos

⁵⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 335

⁵⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 339

⁵⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 346, 355

⁵⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 340, bl. 498

⁶⁰ vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 339

⁶¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 341

⁶² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 370, 371

⁶³ vglk hiermede *Hermans, Charters Ravenstein*, No 403 dd 4 mei 1785

⁶⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 339

⁶⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 396, 397bis, 398

⁶⁶ **Naamlijst der prefekten en leeraren.**

Lijst der **prefekten** die over het Collegie zijn gesteld geweest.

Aloysius van Willigen, pastoor te Ravenstein, van 1752-1754

Ignatius van Huisseling 1755-1765

Bernardus Reintgens, vroeger leeraar, 1766-1772

Franciscus Xaverius Killinger, van 1773-1774

Joannes van den Eschen, vroeger leeraar, 1775-1809

alle uit de sociëteit der Jesuiten

Laurentius Olijmeulen, seculier priester, van 1810-1826

Hij was de laatste in deze betrekking.

Lijst der **leeraren**

Bernardus Reintjens, later prefekt, 1752-1756
Mathias Mingius van 1754-1757
Philippus Schabdecker van 1755-1758
Joannes Carrich van 1757-1759
Georgius Droeler 1758-1760
Franciscus Xaverius Killinger 1759-1761
Josephus Bücken van 1760-1763
Josephus Beijenburg van 1761-1764
Arnoldus Voet van 1762-1766
Joannes van Kilsdonk 1764-1769
Andreas Rosenberg van 1765-1770
Jacobus Kruchen van 1767-1774
Augustinus Einhäus van 1770-1772
Henricus Otten 1771-1773
Joannes van den Eschen, later prefekt, 1773-1774
Aloysius Bredenbeek van 1775-1777
Aloysius Demaré van 1775-1780
Wilhelmus van Vechel van 1775-1790
Vincentius Bredenbeek van 1778-1779
alle uit de sociëteit der Jesuiten

Sedert de suppressie dezer sociëteit hebben de volgende ongeordende geestelijken aan dit Collegie geleeraard:

Petrus van Vechel van 1780-1791
Arnold Smits 1781-1784
Graardus van Haaff 1785-1790
Joannes van Vechel 1791-1802
Laurentius Olijmeulen, daarna prefekt, 1791-1809
Joannes Franciscus Smids van 1792-1800
Wilhelmus van de Wijnboom van 1800-1801
Petrus Olijmeulen 1802-1813
Petrus Cremers van 1803-1812
Adrianus van Vugt van 1810-1811
Wilhelmus Reijs in 1812
Petrus Bruijsten van 1813-1826
Joannes Verkuilen van 1813-1822
Petrus van Gelder van 1814-1830
Joannes van Wijk van 1823-1843
Marcellus van den Boogaard sedert 1827
Paulus Franssen, een leek, van 1831-1834
Adrianus van den Heuvel sedert 1835
Gerardus van den Boogaard van 1843-1859.

⁶⁷ Zie Coppens IV bl 44

-
- ⁶⁸ Knapp III S 358
- ⁶⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 364, 366
- ⁷⁰ vervolg op Wagenaar dl 22 bl 371
- ⁷¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 365
- ⁷² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 375, 378
- ⁷³ responsio Pii VI etc. super nunciaturis apostolicis pag 191
(a) Cet indult touychant les dîmes a été obtenu par l'Electeur, de 5 en 5 ans sans interruption depuis 1759. Leod. 1790 (=Luik 1790)
(*S.S. Pii VI responsio ad Metropolitanos Moguntinum Trevirensen, Coloniensem et Salisburgensem super nunciaturis apostolicis. ed. Leodii Jacobi Futot 1790 (8°)*)
- ⁷⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 372
- ⁷⁵ Colini, *Precis de l'histoire de Palatinat du Rhin, Francfort et Leipzig, 1763 (8°)*, pag 165.
- ⁷⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 379, 380
- ⁷⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 381
- ⁷⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 395, 413
- ⁷⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 325 en 382
- ⁸⁰ zie dit tarief *Hermans, Charters Ravenstein*, bl 115 van 't 2e dl.
- ⁸¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 385
- ⁸² Nota
De oorkonde staat bij Teschenmacher, *Codex diplomaticus* No 79:
"volentes similiter" zoo luiden de woorden van den paus aan den bisschop van Utrecht, "et tibi eisdem auctoritate et tenore concedentes, ut omnia et singula, dignitates, personatus, administrationes et ifficia, monasteria prioratus, caeteraque beneficia ecclesiastica, quaecumquw in dictis dominiis, terris et locis nunc vacantia – et imposterum sive per privationes hujusmodi seu alias quomodocumque vacatura Dummodo non sint apostolicae reservata, personis idoneis per ipsos **ducem et primogenitum** tibi nominandis, auctoritata praefata, conferre et de illis providere Libere et licite valeas.
Vglk over zulke voordragten: Binterim. *Ertzdiogenese van Keulen*, 2th. pag 36 en 132.
- ⁸³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 387
- ⁸⁴ Nota: Zij (*de kerkelijke overheid*) grondde hare regten op de Staatsregeling van 1798 en op de gedrukte publicatie van het uitvoerende bewind dd in den Haag den 11 april 1800, waarbij bekend werd gemaakt: "dat het vertegenwoordigende lichaam, bij decreet van den 8 deezer lopende maand, heeft verklaard, dat de keuze van kerkelijke ambtenaaren, overeenkomstig

den geest der acte van Staatsregeling, ter dispositie van ieder kerkgenootschap in den zijnen is en wordt overgelaten”

⁸⁵ Onmiddellijk vervolg van Wagenaar dl 24 bl 191

⁸⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 399, 400

⁸⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 310, 390.

⁸⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 391

⁸⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 393

⁹⁰ Maximiliaan Jozef geb. 28 maart 1727 volgde zijn vader keizer Karel VII den 20 jan 1746 in zijne staten op. Met hem stierf het Beijersche huis Wittelsbach uit

⁹¹ Wiedemann, Handboek 3 dl bl 619, in 12°

⁹² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 402

⁹³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 404, 405, 406, 407

⁹⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 408, 409, 410, 411

⁹⁵ in de Responsio Pii VI, door ons boven reeds aangehaald, laat Z.H. aan onze keurvorst meermalen regt wedervaren en prijst zijnen godsdienstzin. Men leze slechte cap 11 pag 52 (*S.S. Pii VI responsio ad Metropolitanos Moguntinum Trevirensen, Coloniensem et Salisburgensem super nunciaturis apostolicis. ed. Leodii Jacobi Futot 1790 (8°)*)

⁹⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 414

⁹⁷ zie bl 14, 24, 33, 47 en 51 van dit boek.

⁹⁸ Bij helder weer zijn dáár beide torens voor het bloote oog zigbaar

⁹⁹ zie den brief *Hermans, Charters Ravenstein*, No 33 1dl

¹⁰⁰ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 11 1dl

¹⁰¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 309 bl 449

¹⁰² Copia prothocolli 4 nov 1739, item van 19 dec 1741, item rescript 12 mei 1747

¹⁰³ Wij hebben deze kaart in het archief van Ravestein **niet** teruggevonden.

¹⁰⁴ Dit stuk is ook in het hoogduitsch voorhanden “Gegensatz enz. Gemeentearchief van Zeeland

¹⁰⁵ vandaar vele copien in de archieven van Ravestein en Zeeland vermoedelijk door den scholtis Charles Hengst gemaakt

¹⁰⁶ origineele stukken in de archieven van Ravestein en Zeeland

¹⁰⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 415

¹⁰⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 416

¹⁰⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 419, 420

¹¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 417

¹¹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 418

¹¹² zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 516

¹¹³ Teller, *Dict. hist.* Paris 1841

¹¹⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 526

Hermans Bijdragen over NoordBrabant 11 dl bl 432 en v.

Wiedemans, Handboek, Uitgave 1840 (12°) 4^e dl *sBosch 1842 (12°)*, 4 dl *sBosch 1842* bl 681 in 12°

Zevende hoofdstuk.

Inval der Franschen in deze gewesten en daarop gevolgd Fransch bestuur.

Eer wij dit tijdperk beginnen te beschrijven moeten wij melding maken van twee korte handschriften.

Het eerste is van wijlen Theodorus van Kilsdonk, later fransch kostschoolhouder te Zeeland (geb. 2 mei 1776, + 18 juni 1856). Dewijl hij dikwijls met den generaal Pichegru en anderen in aanraking is geweest en vele voorvallen persoonlijk heeft bijgewoond, stelde hij voor zijn privaat gebruik de bijzonderste op schrift, echter niet met het doel om dezelve door den druk openbaar te maken. Hij gaf het voor titel: "De bijzonderste geschiedenis van ons land van Ravensteijn voorgevallen, na de revolutie van Frankrijk. Zeeland den 14 dec. 1802", groot 57 bladz. in 4°

Hij verdeelt het voorgevallene in drie tijdstippen.

Het eerste begint met 1794 en eindigt in 1797 wanneer de franschen dit land begonnen te regeren.

Het tweede begint met de fransche regering van 1798-1799.

Het derde begint met het jaar 1800 of de afstand van dit land aan de Bataafsche republiek, en eindigt in 1802.

Wij zullen het verhaal van het gebeurde in het eerste tijdstip genoegzaam letterlijk overnemen met eene kleine verbetering van spelling en bijvoeging van enkele aantekeningen. Over de twee volgende tijdstippen is de schrijver zeer beknopt. Ook het voornaamste hiervan zullen wij tot opheldering mededeelen, onder den naam van "Kronijkje van Zeeland".

Een ander kronijkje in echt boerenstijl " behelzende de voornaamste zaken aangaande het legeren, oorlogen en plunderen van de Engelschen en daarna van de franschen, beschreven door Jan Francisse Verweijen, van Schaijk" viel ons tevens in handen. Het bevat meestal plaatselijke bijzonderheden in 1794 in de gemeente van Schaijk voorgevallen. Ook hieruit zullen wij enkele aantekeningen overnemen om den gang der gebeurtenissen toe te lichten, onder den naam van "kronijkje van Schaijk" .

Het jaar 1794.

"In de lente omtrent Paschen trok er door de stad Grave en het land van Ravestein een geheel Pruisisch leger.

Hierop volgde weldra eene groote partij van Hanoversche troepen met hunne kanonnen en bagaadjen. Deze troepen trokken allen door dit land en verder door de meijerij naar Brabant en Vlaanderen, alwaar eene groote menigte van krijgsvolk verzameld was, als van den Roomschen keizer, van den koning van Engeland, van Pruisen en van de Duitsche vorsten. Al deze monarchen zonden hunne troepen om de franschen, die hunne eigen koning Lodewijk XVI van zijnen troon en rijk beroofd hadden, te verslaan..... maar de franschen dreven al deze troepen terug, en men kreeg daarvan, in den nazomer een groot gedeelte in ons land, gelijk gij verder zult hooren"

"Aan de stad Grave was men al lang bezig geweest en nog dagelijks bezig met hare wallen, vestingen en versterkingen te versterken¹. Eéne brug over de Maas geloofde men niet genoeg te zijn, men maakte er twee nevens elkander".

"De Engelschen, de Hesschen en Hanoveranen die van de fransche grenzen terugkwamen sloegen hun leger neder tusschen Uden en Dinther, in het broek. Te Uden hadden de Engelschen de groote kerk ingerigt tot hospitaal voor zieken en gekwetsten" (kronijkje van Zeeland).

Het kronijkje van Schaijk geeft de stelling der Engelschen aldus op:

“4 sept² vestigde de hertog van York zijn³ hoofdkwartier te Uden en nam zijn intrek in het klooster der eerw. kruisheeren. Dagelijks trok eene menigte van wagens en bagaadjen door Schaijk over de Maas, naar Keent en Balgoij op den uiterwaard. Het krijgsvolk legerde op de heide van Heeswijk en Dinther, omtrent ¼ uur van den molen te Nistelrode, tot aan de brug van Middelrode onder Berlicum, en tot aan den steenweg van 's Bosch: van daar tot aan het dorp Engelen zag men niets als Engelschen, Hanoveranen en Bergschotten. Op de heide van Nistelrode zag men eenige wagens en tenten. Voor het hooi alhier gegroeid betaalden zij f 14 per duizend” (kronijkje *ibid.*).

“Men zag hier te lande vele vlugtelingen aankomen uit Frankrijk, die moesten vlugten omdat zij koningsgezind waren en door hunne landgenooten tot den dood toe vervolgd werden als vijanden van den nieuwen staat. Honderde geestelijken en kloosterlingen zag men met verwondering aankomen uit Frankrijk, Vlaanderen en Braband, die omdat zij weigerden den eed op de Constitutie te doen moesten gaan vlugten, hun land en goed verlatende. Eenigen hunner bleven eenigen tijd in dit land terwijl anderen over den Rijn naar Duitschland trokken, doch degenen die hier in dit land hun verblijf eenige dagen schenen te vestigen, werden weldra genoodzaakt hunne landslieden te volgen over den Rijn want men hoorde dat de franschen veel land wonnen en naderbij kwamen”⁴.

“Hoewel het een drooge zomer was geweest, nogtans was het jaar 1794 een vruchtbaar jaar in koorn, hooi en andere gewassen. Alle vruchten van den zomer waren naar wensch binnengekomen. De naschaar (nagewas) stond gewenscht in het veld en op den akker, maar eerdat deze gegroeid was, volgde er een vrij andere tijd, die onze landgenooten nimmer hebben beleefd. Men had hier al jaar en dag van de franschen hooren spreken, maar nog geene gezien dan vlugtelingen, die zich emigranten noemden. In het begin van sept. 1794 hoorde dat de franschen dicht bij ons land en al in de Meijerij begonnen te komen. Op zondag s' namiddags van den 14 sept. van dat jaar kwam alle bagaadje als kanonnen, kruidwagens, enz. uit het Engelsche leger tusschen Uden en Dinther, trok door Zeeland naar Grave en verder over de Maas. S' namiddags was reeds het gansche leger opgebroken en voor dien avond kwam al het volk af, trok door Zeeland, naar Grave en verder over de Maas naar Nijmegen. (kron. van Zeeland)⁵.

Wij veroorloven ons hier eene aanhaling uit een zeldzaam werkje: David, *histoire chronologique des operations de l' armée du nord et de Sambre en 1794-1795*. Paris, page 78: “ le projet” dus zegt de schrijver, “de laisser Breda et de poursuivre l'armée Anglaise pour la forcer a passer la Meuse, étant adopté, l'armée du Nord prit position pres de Meerle le 18 Fructidor (4 sept.) pour donner des inquietudes au duc d'York et lui faire prendre le change, on envoya beaucoup de cavalerie sur les derrières de Breda et cependant l'armée continua sa marche; le 24 (10 sept.) elle campa pres de Riel et de Gilsen et le 25 (11 sept.) derriere Oosterwijk et Moergestel. Le 28 (14 sept.) elle marcha pour prendre une position sur la Dommel. Elle rencontra à Boxtel l'avant-garde ennemie, forte de 6 a 7 mille hommes. Ce poste étoit naturellement retranché par la Dommel et par un ruisseau tres encaissée. Il falloit passer d'abord le ruisseau et ensuite la rivière pour faire l'attaque et tous les ponts étoient rompus. Cet obstacle retarda l'action, qui ne put avoir lieu que vers les trois heures de l'apresmidi et dura jusqu'a six heures. L'ennemi etonné de l'audace des françois qui traversoient la rivière, les uns à la nage, les autres sur des madviers qu'ils s'étoient procurés, rendit des armes.... Ce petit echec determina le duc d'York à decamper et se retirer derriere la Meuse”.

“Als nu de Engelsche, Hanoversche en Hessische troepen en tevens de fransche emigranten dit land verlaten hadden, verliepen er nog eenige dagen eer de franschen kwamen, zoodat men hier in het land van Ravestein tusschen de twee legers ingesloten zat, en in deze onvergeetbare dagen hadden de inwoners van deze dorpen den grootsten angst uitgestaan.

Men kreeg nu eens de Engelschen en ook emigranten patrouilles dan eens de franschen patrouilles; ja, twee en driemaal daags. Zoo haast deze kwamen was er bijna geen mensch zoo stout dat hij zich in zijn eigen huis durfde ophouden noch minder zich op straat vertoonen. Men vlugtte, de één hier in een kelder of op een schilft (hooibalk), sommigen in bosschen, anderen in ver afgelegene velden, ja zelfs tot in den peel, om door behulp van de gevaarlijke wegen in dat moeras de gerustheid te mogen genieten. Dit duurde zoolang totdat de patrouilles waren verdwenen. De schrik was zoo groot dat bijna geen mensch des nachts gerust op zijn bed durfde slapen. De bazen en ook de vrouwen werden door het krijgsvolk bedreigd, met den degen boven het hoofd of met de pistool op de borst, om hun geld af te geven en zelfs zijn er om gedood, zooals met stellig verzekerd. Droevig was het dat men het volk niet kon verstaan, waarom dan ook de patrouilles des te ondeugender waren. Zij namen in vele huizen alles weg wat zij grijpen en vangen konden. Deze dagen waren de ellendigste die dit rustig land ooit heeft gekend” (Kron. van Zeeland).

Het kronijkje van Schaijk verhaalt de plunderingen aldaar volgender wijze: “ Den 15 sept. s’ morgens om 9 ure kwam aldaar een partij huzaren die de ingezetenen drank en geld afpersten; s’ namiddags om 4 ure verschenen wederom eenige vlugtende Jagers en huzaren, die eveneens plunderde wat in hunne handen viel. S’ avonds om 9 ure begon de geheele armée op te breken en trokken alhier over de heide tot s’ morgens 5 ure. Een gedeelte trok te Grave over de Maas, het andere bleef op de heide van Schaijk en Reek, ja, van Gaal (een gehucht aldaar) tot de Grave toe zag men niets als krijgsvolk. Dezen nacht dagt men aan het einde der wereld wegens het geroep, gedruis en getier. Dezen dag heeft de postwage en toerkar het laatst gereden. Den 16 werd genoegzaam het geheele dorp afgestroopt, Reek en Velp ondergingen hetzelfde lot. Den 17 sept. werd hetzelfde tooneel in Schaijk herhaald, zoo vreezelijk dat pastoor en kapellaan de vlugt moesten nemen. Ook de menschen vlugten met hun vee en goederen naar het rietbroek. Het plan om geweld met geweld te keeren werd door de burgemeesters ten sterkste afgekeurd. Men bepaalde zich bij de nadering dezer strooppartijen de noodklok te trekken, waardoor zij meermalen verschrik het hazenpad kozen. Den 18 staken de Engelschen den Maasdijk onder Velp dóór, ter lengte van twee roeden en rigtten aldaar op één weikamp eene batterij op.” Tot dus verre het kronijkje van Schaijk.

“Toentertijd was de Elft voor Grave een aangenaam plaatsje. Men had er verscheidene schoone huizen, benevens eene aanzienlijke sociëteit. (des heeren van Oijen.) Al deze huizen werden door het krijgsvolk dat in de stad lag, aangestookt en verbranden met al wat daarin was. Velp verloor in dien tijd wel zestig huizen door het vuur. Sommige huizen die men nog meende te behouden, werden aangestookt zonder eerst gewaarschuwd te worden en verbranden met hooi, stroo enz.” Volgens bovengemeld kronijkje had dit plaats den 20 sept. en werden al de huizen aan den Elft en op den zoogenaamden Zaalheuvel, onder Velp, tot aan de kerk aldaar op eenmaal eene prooi der vlammen. De Graafsche geschiedschrijver merkt hierbij aan dat dit schrikwekkend tooneel voor die vreedzame bewoners nog des te droeviger was, daar in de gevolgen duidelijk is gebleken hoe onnoodig en vergeefsch dergelijke voorzorgen geweest zijn ⁶. ” Bij dit alles namen omtrent dezen tijd de beambten te Ravestein, te weten A. van Bree, drossaard, J.J. van Willigen rentmeester, en P.J. van der Lisse scholtus, de vlugt voor de aannaderende republikeinen.”

“Als toen verlangde men zelfs naar de franschen, opdat de plunderingen een einde mogten nemen, ofschoon men van tevoren eenen grooten afkeer van die vreemdelingen had en bijzonder de geestelijken en kloosterlingen, en dit niet zonder reden want men wist wel dat zij altaar en troon hadden omvergeworpen vooraleer zij bij ons kwamen.”

“Te Boekel waren er die op deze fransche patrouilles geschoten hadden doch niemand geraakt. Dit had een droevig gevolg. Hierop werd hun huis van de huzaren omzet, aan vier hoeken in brand gestoken, alles wat daarin was benevens drie personen verbrandde; de vierde man meende zich uit het vuur te redden, aan de deur komende werd hij van de omzetteren in

stukken gekapt. Deze enkele dagen met de grootste vrees en angst, ja met gevaar van leven te verliezen, doorgekomen zijnde, kreeg men de franschen met groote magt in het land. Het krijgsvolk dat er toen door alle dorpen en wegen trok, was ontelbaar.” (kron. van Zeeland)

Tot nadere opheldering diene hier wederom: David, page 31

Après avoir battu la reserve du duc d'York le 29 (15 sept.) on le poursuivit jusqu'a la riviere d'Aa; si l'on avoit pu marcher le jour-la et le serer sur la Meuse, c'en etoit fait de l'armée Anglaise, on l'auroient entierement defaite et on lui auroit enléve son artillerie et ses bagages; mais outre que nos troupes etoient fatigués par la marche de vieille, c'est qu'on ne connoissoit ce pays, que très imparfaitement, n'ayant pas été dessiné par Mr Terraris. On etoit dans la penurie absolue de bonnes cartes ⁷ et ce denuement avoit fait egarer plusieurs colonnes qui n'avoit pu prendre les positions, qu'on leur avoit indiqués. Ce contre-temps avoit tellement dessemné l'armée, qu'on fut obligé de sojourner le 29 et 30 (15 et 16 sept.) pour aller reconnoitre le terrain, et pour rasssembler les troupes egarés. Ce qui donna au duc d'York le temps de faire sa retraite derriere la Meuse. L'armee du Nord prit position le 2e jour complementaire (18 sept) derriere l'Aa entre Veghel et Boerdonk (onder Erp) et le 3e (19 sept) a Dinther.

Aankomst der Franschen

s'Namiddags van den 17 sept. kwamen de voorposten der franschen, van Veghel en Erp, te Uden en legerden zich op het marktveld; weldra werden zij door anderen gevolgd. Des anderen daags marcheerden zij over Zeeland naar Grave.

“Nu werd de stad Grave aan deze zijde gesloten. Men vond geene Engelschen, noch Hanoverschen, noch emigranten ⁸ meer aan de linker Maasoever. De voorposten der franschen vonden nog eenige emigranten (?) buiten Grave, met welke zij handgemeen werden. Er bleven eenige dooden en gekwetsten, doch van beide zijde niet meer dan zes of zeven. De franschen dreven deze achterhoede schielijk binnen de Graafsche poorten” (kron. v. Zeeland)

De heer Hendriks beschrijft dit voorval volgenderwijze: de vijand deed vervolgens eene verkenning naar de zijde der stad, om een geschikt terrein te vinden, alwaar het observatie-leger moest posteren. Deze verkenning onder bevel van den generaal Bonneau bestond uit ongeveer 600 man, zoo infanterie als cavalerie, met twee ligte veldstukken. Onze voorposten, die schoon zonder geschut zijnde, echter veel grooter in getal waren, zoo men het corps Jagers van Damas dat zich te Escharen bevond, daarbij rekende, trok hun moedig tegen. Tusschen een en twee ure in den namiddag kreeg men den vijand, in de nabijheid van den Reekschen molen, in het gezigt. Hij begon terstond vuur te geven op onze ligte troepen, die hierop in de beste orde terugtrokken. Niet zoodra waren eenigen hunner weder in de stad gekomen wyl de vijand steeds meer en meer naderde, of generaal de Bons gaf hun terstond bevel weder uit te trekken met eene versterking van 50 jagers van Damas, terwijl de artilleristen de order ontvingen op den wal eenige stukken te laden. De majoor Segonzac onder wiens bevelen dit detachement uitrok, ontmoette den vijand achter de Societeit en viel denzelven met zulk goed gevolg aan dat er meer dan 25 franschen op de plaats bleven. Doch door het vervolgen van den vijand min of meer verstrooid zijnde werd de dappere krijgsman met de zijnen door de tirailleurs achter de struiken verscholen liggende, zoo hevig op het lijf gevallen, dat hij door een schot van zijn paard geworpen en in allerijl naar de vesting terug gebragt werd, waarop zijne ruiters zich ook onmiddellijk terugtrokken, door de steeds in getal aangroeiende franschen op de hielen gevolgd wordende. Hierdoor werd den franschen tijd gegeven hunne beide stukken achter de overblijfselen van den Elft en van de sociëteit te planten. Zij gaven twee of drie schoten, die door onze 24 ponders zoo nadrukkelijk beantwoord werden dat het vijandelijk geschut terstond tot zwijgen was gebragt. De franschen trokken daarop spoedig af. Sedert dit oogenblik bleef de stad aan die zijde gesloten ⁹.

“Den 21 sept. vestigden de franschen hun hoofdkwartier te Uden en het leger betrok dezelfde plaats, waar de Engelschen gestaan hadden. Den 22 sept. s’ nachts om 2 ure ontvingen de burgemeesters van Schaijk de eerste ordonnantie van de franschen waarbij hun gelast werd om ten behoeve van het leger 675 hooibosschen, ieder van 15, 100 zakken haver en 3000 bosschen stroo te leveren; s’ morgens om 9 ure, juist toen de boeren vaardig waren om hiermede weg te rijden, kwam nog eene Engelsche patrouille, zoodat zij moesten vlugten, om hiermede niet in hunne handen te vallen. Terstond reed Hendrik Jan W. naar Uden om de franschen af te halen, maar zij kwamen hem reeds tegemoet in de heide. Eene partij fransche huzaren trok terstond op de Engelschen los en dreef hen op de vlugt. Omtrent een uur daarna kwam eene menigte huzaren en dragonders met zich voerende eenige kanonnen of veldstukken. Deze verzochten eenen wegwijzer om hun te begeleiden naar Ravestein. Vandaar reden zij over den Maasdijk tot aan den Reek toe, doch de Engelschen aan de overzijde der Maas vochten zoo hevig dat zij weldra genoodzaakt werden beneden langs den dijk te rijden. Den 23 sept. plunderden de huzaren het dorp Schaijk en doorstaken aldaar in zijn eigen huis Willem Sijmons een ouden man. Schrik en vrees hadden zich in die dagen zoodanig van de menschen meester gemaakt dat zij bij den opgang der zon naar de bosschen vlugten en niet dan na zonne-ondergang huiswaarts durfden keeren. Den 24 sept. s’ namiddags om 1 uur kwamen de voorposten te Schaijk en sloegen zich in het midden van het dorp onder tenten neder. Dit volk noemde zich karmiolen. Den 27 vertrok een gedeelte naar Herpen en Berchem. Den 1 october werd de stad s’ Hertogenbosch belegerd, en denzelfden dag gesloten” (kronijkje van Schaijk).

“De stad ’s-Hertogenbosch nu ook van de franschen belegerd zijnde werd van hun beschoten doch het beleg dezer stad duurde niet lang dewijl daar binnen vele franschgezinden werden gevonden. De stad gaf zich bij capitulatie aan de franschen over. Hierop trok het garnizoen uit, nam zijne weg door Grave, onder belofte van in jaar en dag den franschen geen tegenstand te bieden; maar hier bij Grave duurde het des te langer, hetwelk aan ons land groot nadeel toebragt” (dus het kronijkje van Zeeland).

Dat van Schaijk stelt de capitulatie van ’s-Bosch op den 17 october. Denkelijk had zij enkele dagen vroeger plaats. Wij laten hierover nogmaals de burger David spreken, page 86: *Au moment ou les obstacles augmentoient lorsque tous les generaux francais regardoient le siege (Bois le Duc) comme tres difficile et comme devant trainer en longueur, avant même, que nos artilleurs de siege eussent brulé une amorce, le prince de qui commandoit cette place importante demanda à capituler, il fit une capitulation avantageuse, mais non honorable: la garnison sortit avec les honneurs de la guerre, se retira dans l’interieur de la Hollande et ne fut prisonnière que sur sa parole. Je crois que si le commandant de Grave, qui n’etoit pas prince, avoit defend Bois le Duc, il nous l’auroit vendu plus cher.*

bl. 88 zegt hij nog: *Le 22 vendemaire (14 oct.) l’armee du Nord marcha sur Grave que la division du general Bonneau avoit tenu investi partiellement pendant le siège de Bois le Duc. Il etoit singulier de voir ce jours-la nos troupes voyager sur la même route que la garnison de Bois le Duc et de voir nos equipages presque confondus avec les leurs; cette garnison, qui n’avoit fait, que quitter la place, devoit avoir une grande idée de notre activité. Il est a remarquer que dès que la division de Souham eut remplacé celle de Bonneau et qu’elle fut postée depuis op Zeeland jusqu’au dessus de Reek, le commandant de Grave ecrit à Souham pour le prier de garder l’armistice, qu’il avoit conclu avec le general Bonneau, jusqu’au soleil couché du 23 (15 oct.) tems, a ce qu’il pretendoit necessaire pour faire filer la garnison de Bois le Duc. Les expressions de sa lettre nous firent voir, que ce brave Suisse n’etoit guère content du courage de cette garnison. Ce commandant s’est comporté en homme d’honneur à Grave et si l’histoire doit justice a tous, elle lui accordera des eloges.*

Den 21 oct. vaardigden de burgers Haussman en Bellegarde, vertegenwoordigers van het fransche volk bij het leger te s'-Bosch eene proclamatie uit aan het volk der overwonnen landen, bestaande uit 28 art.

art 1. Waarborgde de veiligheid van personen en goederen.

art. 2. Droeg zorg voor de militaire discipline.

Dit alles stond letterlijk op het papier, dan het overwonnen volk was weinig hiermede gebaat.

art. VIII handhaafde provisioneel de bestaande wetten en gebruiken

art. XII poogde het papieren geld of assignaten ingang te doen vinden bij het volk

art. XVI gaf den commissarissen van oorlog het regt om allerlei requisitien ten behoeve van het leger te doen, enz ¹⁰

“De franschen”, zoo gaat het kronijkje van Zeeland voort, “maakten hunnen legerkamp op de heide tusschen Zeeland en Reek. Het hoofdkwartier (brigadegeneraal De Winter) was te Reek. Een groot park van kanonnen en kruidwagens was geplaatst nabij Zeeland, op het bouwland genaamd de hoogen weg. Dit volk, dat niet voorzien was van linnen-tenten, gelijk de legers van hunne vijanden, haalden bij de boeren al het stroo weg; sommigen met het koorn daarin, anderen klaptten (sloegen) het een weinig tegen een hout of stijl, om er tenten van te maken. In de huizen, die zich in den omtrek van het leger bevonden, bleef niets, geene eetwaren voor menschen, noch voor vee.”

“Zoodra nu de stad Grave van de eene zijde belegerd was, werd er list gezocht om over de Maas te komen die aan de overzijde nog door vijanden bezet was. Binnen korte dagen waren er de franschen over. De eerste brug werd er bij Lith over geslagen. De tweede te Overlangel tegenover den molen van Keent” ¹¹.

De fransche schrijver voegt er nog eene derde bij, te Teeffelen waar de divisie van generaal Bonneau, en die van generaal Souham zonder tegenstand te ontmoeten, de rivier overstaken dewijl de vijand hen in den omtrek van Puiflijk stond af te wachten. Dit geschiedde den 19 oct ¹².

Volgens het kronijkje van Schaijk had er den 19 oct. een hevig gevecht plaats over de Maas, te Maasbommel, nabij de blauwe sluis. Dit begon s'morgens om 6 ure en duurde tot s'middags 4 ure, wanneer de Engelschen begonnen te wijken. Het hevigste van dit gevecht had plaats nabij het dorp Puiflijk, in eene laan op den weg naar Druten ¹³.

Ook tekent gemeld kronijkje hierbij aan de buitengewone duurte van winkelwaren in deze dagen:

jenever	1 gl 10st	per kan
zout	12 stuiv.	per kan
koffy	24 stuiv.	per pond
tabak	12 stuiv.	per lb
stroop	8 stuiv.	per lb
suiker	1 gl.	per lb

Van dit alles was te Schaijk niets voorhande; jenever, bier of wijn was van sept. tot dec. in de herbergen niet te krijgen.

Nu was de stad Grave van alle kanten ingesloten en werd weldra beschoten en gebombardeerd. Op al de dorpen van ons land, ja, zelfs tien ure ver hoorde men de kanonschoten. Men zag de bommen, de eene zoo snel na de andere, in de stad vliegen en vallen, dat men niet anders dacht of het geheele stadje moest met man en muis in asch vergaan. Drie geheele dagen en zoovele nachten zag men deze stad in vuur en vlam staan. Daarna hoorde men zeggen dat er in deze weinige dagen dat dit bombardement geduurd had, in de stad Grave drieduizend, driehondert en in de dertig bommen gevallen waren ¹⁴.

Nadat de franschen 9 dagen de stad beschoten hadden, zonden zij (9 dec.) eenen trompetter naar de stad om ze over te geven maar de commandant de Bons gaf tot antwoord

dat zij over vier weken zouden terugkeren. Sedert heeft men niet meer gehoord dat er een trompetter naar de stad gezonden is. Aldus het kronijkje van Schayk. De heer Hendriks deelt de sommatie mede van den opperbevelhebber Pichegru en tevens het antwoord van den commandant der vesting ¹⁵.

“Hoe veel hooi en stroo er in den zomer gewassen was, en hoe schoone vruchten er in den herfst overvloedig in het veld gevonden werden, dit alles kwam aan het krijgsvolk te pas en roofden het weg. Zoo vele paarden werden er in geen land gevonden, welke in staat waren om met de karren en wagens bij te voeren, hetgeen op alle dorpen werd opgeëischt, zoals haver, hooi, stroo, turf, enz.”

“Drukkend was de last dergenen die in dit jaar het ambt van burgemeester bekleedden; den ganschen dag waren zij overvallen met volk te billetteren; den eenen dag werd er haver gevraagd, den anderen hooi, dan eens stroo, dan wederom karren en paarden om in het leger eenigen tijd soms voor maanden lang te dienen om alles bij te halen en van de eene stad of plaats naar de andere te transporteren.”

“Niets bleef er op het veld, hetzij koolen, wortelen of aardappelen; alle groenten hoegenaamd werden door het krijgsvolk weggehaald en opgeëten, zoodanig dat er vele huisgezinnen waren waarin niets meer te eten of te breken was, ja, die in den omtrek van het leger woonden moesten uit hunne eigen huizen vlugten omdat zij te zeer van het volk overvallen waren. Op alle dorpen moest eene menigte van koeijen en schapen geleverd worden om voor het krijgsvolk te worden geslacht. Geene huizen die dicht bij Grave lagen waren in vier maanden een enkelen dag vrij geweest van inkwartiering; geene stallen en weinig schuren, die niet vol paarden stonden, ja, vele paarden moesten bij gebrek aan plaats, des nachts buiten blijven. Van vele roomsche kerken in ons land maakte het krijgsvolk destijds magazijnen van brood, hooi en haver” ¹⁶.

“Hoe sterk en magtig de franschen ook waren, nogtans hadden zij in dien tijd geen zilver of klinkend geld. Het geld dat dit volk bezat was papieren geld of assignaten. Men was gehouden dit geld voor goed te ontvangen en zij kochten en betaalden daarmede in de winkels alles wat zij noodig hadden.”

“Voor alles wat er opgebracht werd op de dorpen, hetzij koeijen, schapen, paarden, rog, haver, hooi, stroo, turf, hout, enz., voor al de ruitersdiensten die men gedaan had met de paarden en karren, werd van de franschen niets betaald; iederen keer als men geleverd had wat er gevraagd was, ontving men een briefje of kwitantie van eenen krijgscommissaris of commandant, dat men het gemelde goed had geleverd gelijk er opgevraagd was.”

“Het groote leger tusschen Zeeland en Reek had ruim drie weken op de heide gestaan. Daarna trok het over de Maas en plaatste zich voor de stad Nijmegen tusschen Neerbosch en Hatert aan de St Teunismolen ¹⁷, nogtans bleven de huizen op de dorpen bij Grave vol volk en paarden met kanonnen en wagens vol bagaadjen tot na nieuwjaar toe.”

“Daarbij kreeg men al vroeg voor Kerstmis eenen schrikkelijken harden winter ¹⁸, zoo als nooit een mensch beleefd had. De Maas, de Waal en Rijn waren zoo sterk toegevroren dat er kanonnen met zes en acht paarden bespannen en de franschen met geheel hunne magt daarover in Holland trokken zonder veel tegenstand.”

“Te Eindhoven hadden de franschen eene broodbakkerij opgericht; honderde Brabandsche wagens en hierlandsche karren, ja vele met ossen bespannen (bij gebrek aan paarden) trokken hier door de dorpen met brood beladen naar het leger dat bij Grave en voor Nijmegen lag. Dewijl de wegen zeer slecht waren vond men het eene doode paard bij het andere liggen, ook zijn er vele menschen van deze en van alle dorpen geweest, waarvan sommigen hunne paarden hadden dood gedreven, anderen hadden ze met de karren moeten verlaten omdat zij geene gelegenheid vonden om er van verlost te worden.”

“De paarden van ons land van Ravestein, die dood gedreven waren, met de aan het krijgsvolk geleverde koeijen, paarden en schapen, rog en haver werden aan een ieder van zijne gemeente betaald, maar voor hooi, stroo, turf, enz. voor alles wat er uit de huizen of van het veld geroofd was, werd niets betaald. Dit was zooveel dat het van geene gemeente kon betaald worden”¹⁹.

“Het was nu de tijd dat het koorn moest gezaaid worden, maar dit ging zoo droevig als het maar konde. De menschen die hun paard of os nog thuis hadden, durfden ze niet voor den dag brengen, s’ nachts voer men het mest naar den akker s’ avonds in den maneschijn ploegde men het land, want bij den dag durfde men niet uit vrees van met de paarden op den akker of op den weg verrast te worden, want als men het bij dag deed, werden de paarden en soms ook de ossen uit de karren en van de ploeg gehaald om voor het krijgsvolk te dienen en voor te spannen.”

Wanneer nu geheel Holland reeds door de franschen was veroverd, hadden zij de stad Grave nog niet ingenomen. Deze stad bewaard wordende door een zeer ouden commandant (de Bons) met zeer weinige kanoniers en soldaten had reeds langer als 15 weken hardnekkig tegenstand geboden, zonder veel volk te verliezen. Eindelijk werd hij genoodzaakt om zich aan den vijand over te geven, vermits sommige soldaten over het ijs gingen deserteren. Zoo werd dan de stad Grave, na eene belegering van ruim 15 weken bij capitulatie aan de franschen overgegeven op zondag voor nieuwjaar²⁰. Het garnizoen trok er uit dingsdags na de overgave, en legde de wapenen af buiten de Hampoort op het executieplein vanwaar zij na enigen tijd gebleven te zijn, wederom vrij naar hun vaderland terugkwamen.

“Nu was men nieuwsgierig om de stad Grave, die zoo lang had tegen gehouden van binnen eens te zien, terwijl het tevoren een net zindelijk stadje was, en helaas! Nu zoo deerlijk door den brand verwoest dat het bijna een puinhoop scheen te zijn. Eertijds had men er vele aanzienelijke barakken, die nu alle in asch lagen, vele schoone huizen waren tot den grond toe afgebrand en in stukken geschoten, waaronder ook de roomsche kerk geteld werd. Daar werd geen enkel huis of stalling gevonden welke niet beschadigd was. Alle hoeken en straten lagen vol steenen, pannen en stukken van bommen. “ (kronijkje van Zeeland)

In den jare 1794 ontstond op verschillende dorpen dezes lands eene besmettende ziekte genaamd de roode loop. Men wil dat zij door fransche armee was aan gebragt. Alleen te Uden stierven dit jaar hondert menschen, nagenoeg de helft meer dan het gewone getal.

1795

“De stad Grave nu van de franschen veroverd zijnde, waarna men hier te lande verlangd had, werd men hier verlost van het krijgsvolk met zijne kanonnen, kruidwagens en bagaadjen welke van het begin tot nu toe in ons land gelegen hadden. Niettemin had men nog langen tijd van dag tot dag inkwartiering van volk en paarden, die hier doortrokken; men werd nog dikwijls genoodzaakt met karren te dienen en met de paarden voor te spannen, hiervan was men de geheele lente nog niet veel vrij geweest.”

“Hooi was er geen meer te vinden, de meeste schilften (hooizolder of bergplaats) waren voor Allerheiligen ledig, en anderen voor Kersmis. Den duren tijd, welke gewonelijk door den oorlog ontstaat, werd men nu gewaar. Voor dezen oorlog kocht men hier te lande den Graafschen zak rogge voor zes gl. holl., soms nog minder, kostte hij zeven, dan was hij duur, de boekwijt voor vier gulden en minder, kostte dezelve vijf gulden, dan zeide men dat hij duur was. Een brood van 13½ lb kocht men voor dien tijd voor zes of zeven stuivers, moest men soms acht betalen, dan was het zeer veel”²¹.

“Nu kwam in dit en in de omliggende landen het verbod van uitvoer van alle granen, hooi, stroo (ofschoon er dit niet meer was) en van brood van het eene dorp naar het andere. Daarenboven werd in bijna alle gemeenten het koorn, hetgeen nog bij sommigen te misschen

was, door de gemeente-besturen opgekocht, en aan de bakkers die het niet konden bekomen, uitverkocht. Men vond nog enkelen doch zeer weinigen die iets te misschen hadden.”

Het kronijkje van Schaijk teekent aan, dat de municipaliteiten des lands van Ravenstein zijn vergaderd geweest en met de municipaliteit van 's-Bosch zijn overeengekomen om geen koorn uit het land te laten gaan, op straf van verbeurte met paard en kar. Den 26 febr. 1795 moest het land van Ravestein aan den commandant van Grave opbrengen 600 zakken rogge en 200 zakken tarwe.

“De rog kostte nu in de lente 20 holl. gulden de Graafsche zak, en soms meer, een brood van 13½ lb ruim één gulden. Op vele plaatsen werd garstenbrood gebakken, doch ook deze was bijna niet meer te vinden.” De eet- en de kruidenierswaren waren ook buitengewoon duur. Het zout kocht men voor dezen oorlog voor twaalf of vijftien stuivers per Bosche vat, en nu kostte het drie gulden; zoodat in den voorzomer velen groot gebrek aan brood en andere levensmiddelen leden.

“Te Velp bij Grave werden nu weder vele huizen opgebouwd, die vóór de belegering der stad door het vuur waren opgeruimd. Aan den Elft evenwel werden er bijna geene opgetimmerd. Men vreesde dat zij bij eene nieuwe belegering, indien soms de franschen werden teruggeslagen nog eens geruimd moesten worden.”

“Het land van Ravestein, hetwelk voor de aankomst der franschen aan den keurvorst van den Palts behoorde werd nog van dezelfde heeren beambten van Ravestein en op dezelfde wijze geregeerd als tevoren. Doch eer het koorn rijp was kwam een fransche commissaris uit Berg op Zoom²², met onze heeren beambten van Ravestein de tienden verpachten en dat ten voordeele der fransche republiek.”

Alle schattingen en lasten van ons land moesten nog op gelijker wijze aan de franschen worden opgebracht gelijk zij tevoren aan den keurvorst opgebracht werden”²³.

Het land van Ravestein had in dien tijd en voor dien tijd zeer weinig op te brengen, in vergelijking van hetgene in naburige landen moest opgebracht worden, zoodat men hier in een gelukkig land was, alwaar men tot dien tijd toe altijd publieke oefening van godsdienst had gepleegd, hetwelk in onze naburige landschappen reeds honderd jaren was verboden.”

“Ofschoon de franschen de revenuen van ons land tot zich trokken, nogtans scheen het land van Ravestein **zonder soeverein** te zijn, want niemand van ons wist te zeggen, waaronder of onder welken heer het land behoorde. De franschen stelden er geene wetten, noch gaven er bevelen gelijk zij deden in andere overwonnen landen. Ook de keurvorst van den Palts zag er niet meer naar om. Men volgde eenvoudig de oude wetten en regten van het land, gelijk de drossaard en heeren van Ravestein kwamen te gebieden”²⁴. (kronijkje van Zeeland)

Ter aanvulling van bovenstaande verhaal nemen wij nog eenige aantekeningen over, uit het kronijkje van Schaijk over het jaar 1795:

Nadat de drossaard, rentmeester en scholtis bij de aankomst der franschen gevlugt waren, stelden deze eenen nieuwen rentmeester, Nolta, aan, doch is later ontslagen en J.J. van Willigen weder opgetreden. Ook werd J.J. van Ommeren, vroeger praktizerend advocaat te Uden met het drost- en scholtis-ambt bekleed. Hij fungeerde nog den 2 maart van dit jaar. Onder het fransch bestuur in 1798 was hij vrederegter van het kanton Gemert. Hij overleed te Aarle-Rixtel.

In het begin van mei werd te Schaijk een nieuw dorpsbestuur bij volksstemming gekozen. Op die wijze ontstonden op de meeste dorpen, Municipaliteiten. Volgens verklaringen voor de burgemeesters afgelegd beliep aldaar de schade van de Engelschen geleden aan:

huismeubelen, goud en zilver	f 6.652
de schade van de franschen <u>veroorzaakt</u>	f 20.000
tezamen	f 26.652 holl.

Hierbij waren niet gerekend de leverantien aan het leger. Op H. Sacramentsdag werd aldaar processie gehouden; bij dezelve en ook onder de mis waren twee fransche militairen gewapend tegenwoordig. Den 2 aug. woonde aldaar een officier met soldaten de godsdienstoefening bij. Voor en na de mis hield hij kerkparade. Iets vreemds in deze landstreek.

1796-1797

De aantekeningen van gemeld kronijkje over deze jaren verspreiden weinig licht over den toestand des lands. Wij zullen dezelve met enkele woorden tezamen vatten.

Na het vertrek der franschen werd dit land overstroemd door bedelaars en vagabonden. Zoowel hier als in de naburige dorpen hoorde men dikwijls van diefstallen meestal in de nacht gepleegd, en vergezeld van geweldadigen inbraak en zware mishandelingen der huisbewoners. Tot handhaving der politie werd te Uden en Boekel eene wacht opgericht, bekend onder den naam van: Udensche Wacht. De voornaamste ingezetenen namen hieraan deel en ontwierpen een reglement van orde, voor zes maanden, eigenhandig onderteekend den 9 aug. 1795²⁵. Aan het hoofd dier wacht stond zekere L.J. de Beijer²⁶.

Zoo lang men zich stiptelijk aan het reglement van orde hield werd de openbare veiligheid en rust gehandhaafd, en het gelukte haar zelfs enkele misdadigers in handen te krijgen. Deze gevangenen werden door een gewapend escorte aan beambten te Ravestein overgeleverd om volgens regt gestraft te worden. De handelwijze dezer lieden scheen aan de toenmalige regering weinig te bevallen. Intusschen gebeurde het dat juist een misdadiger uit de gevangenis te Ravestein ontvlugt was, waardoor zij in verdenking van pligtverzuim werd gebracht. Hierdoor ontstond een twist tusschen de aanvoerders der wacht, en den scholtis met nog anderen, waarbij de eersten zich jegens den laatsten aan baldadigheid schuldig maakten. Na dit voorval onttrokken zich de voornaamste burgers aan alle deelname in de wacht. Maar hierbij bleef de zaak niet rusten. De heeren van Ravestein ziende dat het geene wacht meer was maar veeleer eene zamenrotting, verzochten eenige fransche jagers uit 's-Bosch, en de wacht ging uiteen gelijk zij begonnen was. Deze jagers bleven omtrent drie weken, tot vastenavond 1797 te Uden, Boekel en Zeeland.

Het land van Ravestein onder het fransche bestuur

1798

Bij het verhaal van den inval der franschen volgden wij den schrijver van het kronijkje van Zeeland meestal op den voet, en genoegzaam letterlijk; om de gebeurtenissen naar tijds orde beter te rangschikken, moeten wij ons in het vervolg bepalen bij enkele aanhalingen.

Den 4 november 1797 (14 Brumaire an VI) werd de burger Rudler door het uitvoerend bewind der fransche republiek afgevaardigd om de overheerde landen tusschen Maas en Rijn en tusschen den Rijn en Moesel te organiseren. Den 11 dec. 1797 vaardigde hij eene proclamatie uit, waarbij hij bezit nam van zijn commissariaat in de overwonnen Rijnlanden, waartoe thans de streken aan deze zijde der Maas gingen behooren²⁷. Deze proclamatie in het Nederduitsch vertaald werd in de later gecedeerde landen afgekondigd en door A.J. van der Werf Vreem, secretaris generaal van het kanton van Ravestein, voor eensluidend verklaard. Zij komt ook voor in de Nederduitsche vertaling van "Verzameling van reglementen voor de landen tusschen Maas en Rijn en Rijn en Moesel"²⁸.

Bij besluit van het uitvoerende bewind van den 18 dec. 1797, werden de landen van Megen, Ravestein, Boxmeer en Gemert geplaatst onder het voorloopig bestuur der overheerde landen

tusschen de Maas en Rijn, en tusschen den Rijn en Moezel²⁹. Te gelijker tijd neemt het uitvoerend bewind een ander besluit waarbij de franschgezinde burgers in die landen worden in bescherming genomen³⁰. Op den voorgrond van dit besluit wordt gezegd, dat het uitvoerend bewind vernomen had, dat gemelde heerlijkheden geene betrekking meer onderhielden met hare vroegere rijksvorsten, terwijl zij tevens met de fransche republiek niet meer in aanraking waren gebleven, sedert de administratie te 's-Bosch, ten gevolge van het vredesverdrag met de Bataafsche republiek dd 16 mei 1795, was opgeheven; ook dat zich daar besturen hadden gevormd³¹, onder den naam van Municipaliteiten, zonder wettig gezag, en nog verkleefd aan hunne vroegere landsheeren, franschgezinde burgers verdreven hadden. Mogten er al enkele franschgezinden hier te lande gevonden worden, het algemeen was er niet mede ingenomen, trouwens de toestand dezer landstreek was geheel anders dan die der overige gewesten van Noordbrabant, die rijkhalzend verlangden naar een onafhankelijk bestuur uit hun midden gekozen³².

Intusschen werd eene nieuwe regeringsvorm ingevoerd; de burger Rudler hief, bij besluit van den 31 dec 1797 (11 Nivose an VI) de oude landschaps- en dorps-regeringen op, in de landen van Megen, Ravestein, Boxmeer en Gemert, en gelastte dat er voorloopig municipaliteiten zullen gekozen worden.³³ Deze zullen in de uitoefening van hun ambt de oude landswetten volgen in zoover hieraan niet is gederogerd of in het vervolg gederogerd zal worden.³⁴ De burger Graffé werd met de uitvoering van dit besluit hier te lande belast.

Bij een ander besluit van den 1 jan. 1798 (12 Nivose an VI) beveelt de commissaris Rudler, dat al de ontvangsten, voorspruitende uit het leenstelsel, welke sedert den 11 dec. 1797 (21 Frimaire an VI) onregtmatig geheven zijn, zullen worden teruggegeven³⁵.

De geheele uitgestrektheid der overheerde landen tusschen de Maas en den Rijn en tusschen den Rijn en Moezel, werd bij besluit van den 23 jan 1798 (4 Pluviose an VI) verdeeld in vier departementen, als:³⁶

1° in departement van de Roer (hoofdplaats Aken).

Dit bevatte 40 kantons, zijnde het 39^e kanton van Ravestein en Megen, en het 40^e Gemert en Boxmeer.

2° van de Saar (hoofdplaats Trier)

3° van den Rijn en Moezel (hoofdplaats Coblentz)

4° van den Donderberg (hoofdplaats Ments)

Tegelijkertijd verdeelde de commissaris Rudler het Roerdepartement in vier arrondissementen, die even zoo vele regt banken bevatten als:³⁷

Aken

Keulen (tevens de zetel voor de criminele regtbank van het geheele departement)

Creveld, en

Kleef. Dit laatste arrondissement bevatte 11 kantons, waaronder die van Ravestein en Megen, Gemert en Boxmeer.

Een bijzonder besluit van datum als de twee voorgaande regelde den overgang van de oude tot de nieuwe wetgeving³⁸. Bij deze besluiten verschenen nog twee andere: het eene regelde het administratief bewind, het andere bevatte een uitvoerig reglement over de pligten en eigenschappen der administratieve lichamen in de overheerde landen³⁹.

De burger Graffé, die door den gouvernementscommissaris Rudler gevolmagtigd was om dit kanton te organiseren, benoemde den 3 febr. 1798 (15 Pluviose an VI) voorloopig de leden die deel uitmaakten van de municipaliteit des kantons. Des anderen daags, den 4 februarij aanvaardden zij hunne betrekkingen en werkzaamheden. Bij akte van den 28 april

daaropvolgende (9 Floreal an VI) werden zij finaal aangesteld, en bij name den volke bekend gemaakt⁴⁰. Deze zijn:

Ravestein
Megen
Teeffelen
Macharen
Haaren
Deursen en Dennenburg
Demen en Langel
Huisseling
Herpen
Schaijk
Reek
Velp
Zeeland.

Uden en Boekel die vroeger tot het land van Ravestein behoorden werden thans bij het kanton Gemert gevoegd; daarentegen werd het graafschap Megen met zijne drie dorpen (Haren, Macharen en Teeffelen) onder het kanton Ravestein gerangschikt.

De ambtenaren bij dit kanton waren:

- 1° A. van Cranenburg, commissaris van het uitvoerend bewind, in dec. 1798 vervangen door Wable.
- 2° A.J. van der Werf Vreem, secretaris gen. van 't kanton, later Pierre Louis Hamel.
- 3° J.P. Krul, vrederegter⁴¹, later P. van der Wielen, van Velp, vervolgens A.N. Aubert.
- 4° F.L.W. van Cooth, notaris, benoemd 6 sept 1798. Hij had vroeger 19 jaren als advocaat en exculpator gediend⁴².
- 5° Gence, ontvanger der registratie, domeinen en nationale goederen.

J.A. van Vechel was president van de municipale administratie des kantons, die in jan. 1799 werd vervangen door G. van Haaff past. te Megen; deze werd den 12 julij 1799 opgevolgd door Steven de Bruin, van Overlangel. Tijdens zijn voorzitterschap werd het land van Ravestein met nog anderen aan de Bataafsche Republiek afgestaan.

In plaats van vroegere schepenen en burgemeesters stonden thans aan het hoofd der gemeente een Agent en Adjoint.

Alle tien dagen had er eene kantonsvergadering op het kasteel te Ravestein plaats. Zij bestond uit de gezamenlijke agenten en soms ook adjuncten des kantons, voorgezeten door den president waarbij telkens de commissaris van het uitvoerend bewind moest tegenwoordig zijn om op de getrouwe naleving van de voorschriften der wet acht te geven; terwijl de kantonssecretaris van het verhandelde aantekening hield. In deze vergaderingen werd beraadslaagd over de aangelegenheden des kantons en deszelfs verschillende gemeenten. Ook werden alle besluiten van de centrale administratie te Aken aan dezelve verzonden en door hare tusschenkomst bekend gemaakt⁴³. Wij zullen op de voornaamste een vlugtigen blik werpen om den gang der zaken toe te lichten.

Schoonklinkend waren de woorden: Vrijheid, gelijkheid; doch de fransche Republiek had evenals elk ander gouvernement behoefte aan een goed budget om zich staande te houden. Bij besluit van den 17 maart 1798 (27 Ventose an VI) werd aan de vier nieuwe departementen eene schatting van 12.000.000 livres opgelegd, in voldoening der grond-, personeele en meubilaire lasten over 1798. Het Roerdepartement werd hierin voor 4.000.000 livres uitgetrokken. Deze som werd over de 42 kantons van het departement verdeeld⁴⁴. Het kantonnaal bestuur verdeelde dezelve over de verschillende gemeenten, terwijl elke gemeente haar aandeel regelde volgens te doene verklaringen, door de eigenaren of bezitters van goederen afgelegd⁴⁵.

Vreemd en ongewoon was deze vorm of grondslag om belastingen te innen, zoowel hier als in de meeste kantons; vandaar vele gebrekkige aangiften of verklaringen, die billijkerwijze niet tot maatstaf konden dienen.

Eene algemeene vergadering te Neuss gehouden had ten doel hierin meer gelijkvormigheid te brengen, en in de indeeling van enkele kantons te herzien. Den 2 junij 1798 (14 Frimaire an VI) zond het kantonnaal bestuur van Ravestein derwaarts den president J.A. van Vechel, wien de heer van Cooth als regtsgeleerde werd toegevoegd; de commissaris van het uitvoerend bewind, van Cranenburg, was ambtshalve lid der commissie ⁴⁶.

Deze gedeputeerden hadden, onder meer anderen, den bijzondere last om te zorgen dat de gemeenten van Zeeland en Schaijk met dit kanton vereenigd bleven, hetgeen ook in het vervolg werkelijk plaats had, ofschoon zij bij het vaststellen der grondlasten onder het kanton Gemert waren gerekend ⁴⁷. In de extraordinaire kantonsvergadering van den 19 junij gaf de president J.A. van Vechel verslag zijner zending.

Daar de verdeeling over kantons en gemeenten niet tijdig hadden kunnen gereed zijn, besluit het centraal bestuur den 27 junij (9 Messidor) om de inning der schatting voorloopig bij gedeelten te doen plaats hebben, teneinde de belastingschuldigen in geene ongelegenheid te brengen ⁴⁸.

Hiermede bleef de zaak der belastingen loopende, totdat de commissaris Marquis, die Rudler intusschen was opgevolgd, den 30 maart 1799 (10 Germinal an VIII) eene finale belasting over de jaren 6 en 7 vaststelde, waarbij de vroegere eene verminderde onderging: ⁴⁹ volgens dit besluit bedroeg de aanslag van het Roerdepartement:

	Over het jaar 6	Over het jaar 7
grondlasten	3.000.000 livres	2.600.000 livres
personeel, mobiliair en <u>sumptuair</u>	770.000 livres	770.000 livres
tezamen	3.770.000 livres	3.370.000 livres

In dezen aanslag moest het kanton van Ravestein bijdragen: ⁵⁰

grondlasten			
over het jaar 6			
hoofdsom	30.994 livres		
additionele centime	10.073 – 5 sols		
			41.067 livr. 5 sols
over het jaar 7			
hoofdsom	26.862		
additionele centime	8.730 – 15		
			35.592 livr. 15 sol
over beide jaren			76.659 20
<u>personeele, mobilaire en sumptuaire contributie</u>			
over het jaar 6			
personeele	4000		
sumptuaire en mobilaire	2250		
additionele centime	2031 livr. 25 cent		
			8281 25
over het jaar 7			
personeele	4000		
sumptuaire en mobilaire	2250		
additionele centime	2031 livr. 25 cent		
			8281 25
over beide jaren :			16562 50

Den 20 mei 1799 verdeelde het kantonnaal bestuur de som der **grondlasten** volgenderwijze over de 13 dorpen: ⁵¹

	gl.	st.	penn.	livres	sols
Ravestein	1	16	6	348	75
Deursen en Dennenburg	35	1	12	6724	20
Huisseling	29	16	8	5718	94 ³ / ₄
Demmen en Langel	20	6	0	3892	55
Herpen	62	17	0	12051	49 ³ / ₄
Schajjk	50	0	0	9587	50
Zeeland	50	0	0	9587	50
Velp	27	3	8	5210	80 ¹ / ₂
Reek	29	3	8	5594	30 ¹ / ₂
Megen	31	7	0	5981	5 ¹ / ₂
Macharen	23	7	12	4485	78 ¹ / ₂
Haaren	23	7	12	4485	78 ¹ / ₂
Teeffelen	15	8	8	2990	51 ² / ₃
	399	15	10	76659	20

De eerste kolom bevat de oude matrikel die bij het heffen der schattingen gevolgd werd. Naar dezen maatstaf werden de nevenstaande sommen uitgetrokken over de jaren 6 en 7; deze zijn dus het bedrag, waarop elk dorp in de grondlasten over die jaren was aangeslagen.

Ter verligting dezer lasten droeg veel bij het besluit van den commissaris Rudler van den 26 maart 1798 (6 Germinal an VI) waarbij de tienden en andere lasten uit het leenstelsel afkomstig, werden afgeschaft ⁵². Bij besluit van den 19 juni (1 Messidor an VI) beval het Centraal bestuur dat de municipaliteiten het reglement van den 6 Germinal opnieuw zouden afkondigen ⁵³. Deze publicatie werd in de kantonsvergadering van den 6 juli 1798 aan de verschillende agenten medegedeeld ⁵⁴.

De heer van Kilsdonk zegt hiervan in meergemeld kronijkje: “Zoolang ons land onder de Republiek van Frankrijk stond, werden er geene tienden gevraagd. Ieder voer zijn koren bij zonder iemand tiende te geven, maar er werd jaarlijks eene belasting of contributie gevraagd, welke in twee of drie termijnen betaald moest worden. De boeren hadden er voordeel bij, de burgers en ambachtslieden een weinig, doch geen groot nadeel. In het algemeen was het niet slechter voor ons land. Deze contributie of belasting werd over de grondeigenaren opgenomen en door een inwoner der gemeente die tot ontvanger was aangesteld, opgebeurd” ⁵⁵.

Om zich een denkbeeld te vormen van den toenmaligen finantieelen toestand der 13 gemeenten van dit kanton, werpe men een blik op den staat van de jaarlijksche inkomsten en uitgaven, zooals die door de gezamenlijke agenten den 19 nov. 1798 is opgemaakt ⁵⁶.

kolom 1	bevat de rentelast waarmede elke gemeente reeds voor den jare 1794 bezwaard was. Dit bedroeg tezamen	7322 livr.
kolom 2	wijst aan de renten van gelden sedert dat tijdstip opgenomen om de oorlogslasten te dekken, tezamen	3489 livr.
kolom 3	bevat de schaden welke elke gemeente tijdens den jongsten oorlog geleden heeft, het montant is	935.823 livres.

Dus aan schade nagenoeg een millioen livres, en dat enkel voor het kanton Ravestein ⁵⁷.

Voegen wij hier nog bij den staat van begrooting der huishoudelijke uitgave des kantons: 3644 livres.

2° gemeentekosten, voor elke gemeente ⁵⁸ : 624 livres.

Uit dit alles blijkt dat de belastingen ten behoeve der fransche Republiek, vooral door de afschaffing der tienden, nogal dragelijk waren; doch dat de schuldenlast der meeste gemeenten op eene verbazende wijze had toegenomen.

Het godsdienstige besprekende zegt het kronijkje van Zeeland: “In geheel Frankrijk, Vlaanderen, Brabant, en andere overwonnen landen werden de kloosters uitgeroeid, de kerken gesloten, de godsdienst verboden en alle geestelijke goederen van de franschen aangeslagen; men vreesde dat zulks ook in dit land zou hebben gekomen, maar alzoo de franschen ons land niet langer dan twee jaren geregeerd hebben, was het nog achterwegen gebleven” ⁵⁹

Deze bemerking is allezins gegrond; de verschillende arrestes op dit punt gaven aanleiding tot deze vrees. Wij willen eenige te zamen vatten om den lezer hiervan een denkbeeld te geven.

Reeds den 9 febr. 1798 (21 Pluivose an VI) verbood de commissaris Rudler het aannemen van nieuwelingen in de mannen en vrouwenkloosters der vier departementen, en gelastte dat al de novicen binnen twintig dagen zich uit het klooster hadden te verwijderen ⁶⁰.

Den 17 febr. (29 Pluivose an VI) beval hij aan alle hoofden van kapittels en geestelijke corporaties een staat van inventaris te formeren van al hunne roerende en onroerende goederen, en denzelven behoorlijk onderteekend op te zenden. Art VI van gemeld besluit plaatst de eigendommen onder toezigt der municipale administratie en beval, dat de commissarissen van de uitvoerende magt naauwkeurig relaas zouden doen van elke vervreemding die mogt plaats hebben ⁶¹.

Bij besluit van den 19 juni (1 Messidor an VI) werden de municipaliteiten nader aangeschreven om eenen staat op te maken en in te zenden van alle goederen die aan wereldlijke of geestelijke corporaties toebehoorden ⁶².

Ook voor de kloosterlingen die hun klooster wenschten te verlaten, werd den 26 juni (8 Messidor an VI) een besluit genomen, waarbij hun een pensioen uit het aandeel der kloostergoederen werd toegekend ⁶³. Voor zover ons bekend is, werd door geen enkelen hier te lande van dit besluit gebruik gemaakt.

De godsdienst zelve werd hier wel niet verboden, doch de uitoefening werd aan beperkingen onderworpen. De openbare processien die altoos hier en bijna overal in dit departement bestaan hadden, werden bij besluit van het centraal bestuur van den 2 april 1798 (13 Germinal an VI) verboden. Ook alle teekenen van godsdienst op openbare straten of wegen moesten weggenomen worden. Met weglating eener hatelijke beschouwing over den aard dezer gebruiken, werd dit besluit door het kantonnaal bestuur van Ravestein den 2 juni (14 Prairial) afgekondigd ⁶⁴. Een daaropvolgend besluit van den 6 juli stelt de bedienaren van de godsdienst persoonlijk verantwoordelijk wegens alle processien, gehouden buiten den omtrek der gebouwen, die voor godsdiensttoefening bestemd zijn ⁶⁵. Zelfs de kruisen op de kerkhoven werden verbannen, als behoorende onder de uiterlijke teekenen van godsdienst en strekkende om de publieke rust te stooren ⁶⁶.

Deze en meer dergelijke hatelijkheden deden de katholieke bewoners dezer landstreek beducht zijn voor het behoud hunner voorvaderlijke godsdienst, vooral met oog op hetgeen reeds in Frankrijk, Brabant en Vlaanderen was gebeurd. De opgave der klooster- en andere geestelijke goederen beschouwde men niet ten onrechte als voorloopige maatregel tot derzelver geheele opheffing. Dit gebeurde werkelijk bij dekreet van den 20 Prairial an X (9 juni 1802) in die landstreken, die finaal in Frankrijk zijn ingelijfd.

Ook de goederen der gilden werden niet vergeten, trouwens in het archief van Ravestein is nog de opgave voorhanden van derzelve insignien, meestal een zilveren vogel, waaraan zilvere schilden gehecht waren van degenen die den koningsvogel geschoten hadden.

Om nu de fransche republikeinsche regeringsvorm in te voeren werden behalve de contributie wetten, ook hier eene menigte van verordeningen in werking gebragt, die in Frankrijk reeds bestonden. Zoo werd het dragen der nationale kokarden voor mannen en vrouwen verpligtend gemaakt ⁶⁷. En de vrijheidsboom te Ravestein, hoofdplaats des kantons, opgericht.

De Republikeinsche almanak verving den gewonen Gregoriaanschen. In de plaats van weken was de maand verdeeld in decades, elk van tien dagen; de dagen der decade droegen den naam van primidi, duodi, 1^e dag, 2^e dag, enz. De decadi zijnde deze de rustdag, verving den zondag. Het kronijkje van Zeeland voegt hieraan toe dat dit hier te lande niet stiptelijk werd onderhouden en er ook weinig acht op gegeven werd.

Het republikeinsche jaar was zamengesteld uit twaalf maanden, elk van dertig dagen; de overschietende werden aanvullende dagen genoemd (jours complementaires). Het getal dezer dagen was vijf, doch in het schrikkeljaar zes. Het nieuwe jaar begon den 22 september. De drie herfstmaanden waren Vendemiaire, Brumaire, Frimaire (van 22 sept tot 20 dec). De drie wintermaanden Nivose, Pluviose, Ventose (21 dec. tot 20 maart); de drie lentemaanden Germinal, Floreal, Prairial (21 maart tot 18 juni), eindelijk de drie zomermaanden Messidor, Thermidor, Fructidor (19 juni tot 21 sept.). Op verschillende tijden des jaars waren ook nationale feesten verordend: ⁶⁸

Het feest der stichting van de Republiek den 22 sept. (1 Vendemiaire)

Het feest der jeugd den 30 maart (10 Germinal)

Het feest der gehuwden den 30 april (10 Floreal)

Het feest der erkentelijkheid den 30 mei (10 Prairial)

Het feest van den landbouw 29 juni (10 Messidor) ⁶⁹

Het feest der inneming van de Bastille 14 juli

En dat der Vrijheid op 28-29 juli ⁷⁰

Het feest der ouderlingen 27 aug. (10 Fructidor)

Hierbij kwam nog het plegtig vieren der uitvaart van de te Radstad vermoorde ministers ⁷¹.

Het vieren dier feesten bestond in het zingen van patriotische liederen, in redevoeringen over de zedelijkheid der citoijens, in broederlijke maaltijden, in volksvermaken, in prijsuitdeeling aan leerlingen der nationale scholen, aan uitvinders van nuttige ontdekkingen, aan uitstekende kunstenaars, aan schoone daden en aan de beoefening van huishoudelijke en maatschappelijke deugden ⁷². Deze feesten moesten plegtig in elk kanton gevierd worden en de commissarissen van de uitvoerende magt moesten telkens een verslag over die viering aan het centraal bewind geven. Zooals ligt te begrijpen is, nam het volk weinig deel aan die feesten. De ambtenaren bij het kantonnaal bestuur, vergezeld van eenige bezoldigde lieden, hielden bij die gelegenheid een optogt om de Vrijheidsboom, en het feest eindigde met een onderling drinkgelag.

De fransche regering had ook hier, den 6 mei 1798 het registratie-, zegel-, en patentregt ingevoerd, ⁷³ iets wat vroeger in dit kanton onbekend was. Het registratie-kantoor voor de kantons Ravestein, Gemert en Boxmeer was te Ravestein gevestigd, en de burger Gence tot ontvanger aangesteld ⁷⁴.

De vroeger bestaande accijnsen en landtollen werden afgeschaft bij besluit dd 16 juni 1798 ⁷⁵. Het dwangregt (bannalité) vroeger aan de nationale molens verbonden, werd vernietigd, 19 Fructidor an VI, waartegen aan de pachters dier molens 1/3 der jaarlijksche pachtpenningen werd kwijtgescholden ⁷⁶. Ook de tolleren aan beide zijden der Maas binnen dit

departement werden afgeschaft bij besluit van den 8 nov. 1798 ⁷⁷. Tengevolge hiervan werden de tolkantoren te Ravestein en Megen gesloten.

De registers van geboorte, huwelijken en overlijden werden tot hiertoe door de parochie geestelijken gehouden; bij besluit van den 10 sept. 1798 werden zij genoodzaakt alle oude en nieuwe, mitsgaders loopende registers, binnen acht dagen over te geven. Alle aangiften van zaken tot den burgerlijken stand behoorende moesten voortaan bij den municipalen agent der plaats geschieden. Vooral waren de bepalingen van dit reglement omtrent de echtscheiding stootende voor de godsdienstige begrippen van de overgroote meerderheid der bevolking ⁷⁸. Na de cessie dezer landen aan de Bataafsche Republiek zijn de registers teruggegeven en werden dezelve wederom gehouden zoals vroeger gebruikelijk was ⁷⁹.

Onder de fransche wetgeving behoorde ook de daarstelling van een Vrederegert in elk kanton. Op blz. 262 deelden wij de namen der hier gefungeerd hebbende vrederegters mede. Zij namen kennis over geschillen tot het bedrag van 50 livres, daarenboven nog in andere zaken door de wet bepaald. Zooals wij reeds gezegd hebben werd het Roerdepartement in vier arrondissementen verdeeld en in even zoovele correctionele regtbanken. Onder het arrondissement Kleef behoorden de kantons Kleef, Ravestein, Gemert, Horst, Cranenburg, Calkar, Goch, Xanten, Gelder en Wankum ⁸⁰. Bij de regtspleging was ook ingevoerd de jurij. Binnen elk trimester moest eene lijst, uitmakende de jurés gedurende dat tijdstip aan de centrale administratie te Aken worden opgezonden. Onder no 491 (*Hermans, Charters Ravenstein*) hebben wij slechts ééne enkele dier lijsten voor de kantons van Ravestein en van Gemert medegedeeld. Mogten de fransche republikeinen zich al beroemen op de instelling dezer regtspleging, de werking bleef evenwel vooral in deze landstreken aan vele gebreken onderworpen. Dit ontging de centrale administratie niet en bij aanschrijving van den 18 nov. 1798 maakte zij de kantonnale besturen opmerkzaam dat soms op die lijsten personen werden gebracht, die noch de hoogduitsche, noch de fransche taal verstonden en niet eens bij magte waren de gevoerd wordende debatten te volgen ⁸¹. Zoo moeilijk is het een volk al dadelijk een vreemden regeringsvorm te willen opdringen!

Wat echter het volk het meeste aan de nieuwe orde van zaken verbond, was de handhaving eener strenge policie, ondersteund door een corps van wakkere gendarmerie. Eene brigade derzelve werd te Ravestein geplaatst om dienst te doen door het geheele kanton ⁸². Het uniform dier mannen en hunne activiteit boezemden alom ontzag en schrik in, en nog ten huidigen dage spreekt de bejaarde landzaat met lof van de fransche gendarmes. De leverantien voor het leger en de inkwartiering van militairen, die vroeger zoo drukkend waren voor de ingezetenen, waren thans aan een behoorlijk reglement onderworpen. De doortogten waren zeldzamer en het besluit van den 25 april 1798 (6 Floreal an VI) regelde volkomen dit onderwerp ⁸³. Tot schadeloosstelling werden zes sols voor iederen man per dag en 18 sols voor man en paard toegekend. Voor het bedrag dier gelden werden bons afgegeven die, behoorlijk geverifieerd zijnde, bij het heffen der contributien in betaling werden ontvangen. Dit besluit was nog niet genomen toen de municipale administratie van het kanton Ravestein een ander middel gebruikte om de uitgaven van inkwartiering te dekken. In hare vierde kantonsvergadering van den 8 maart 1798 (18 Nivose an VI) had zij geresolveerd om hiervoor eene belasting te leggen van éenen gulden op ieder huis, en tien stuivers op elken morgen lands ⁸⁴. Dit was de centrale administratie bekend geworden, die den commissaris bij het kanton Kleef, Efferts, afvaardigde om de zaak te onderzoeken ⁸⁵. Men vond deze handelwijze strijdende met de wet en de commissaris A. van Cranenburg en de geheele municipaliteit werden bij besluit van den 18 dec. van hun ambt ontslagen. Den 15 jan. 1799

stelde het departementaal bestuur nieuwe municipaliteitsleden aan. Van Cranenburg werd als commissaris vervangen door Wable en de president van Vechel door G. van Haeff past. te Megen ⁸⁶. Deze werd bij besluit van den 12 julij 1799 opgevolgd door Steven de Bruin ⁸⁷. Den 25 nov. 1799 schreef het departementaal bestuur den president en leden der municipaliteit aan om opnieuw den eed van trouw aan de republiek af te leggen ⁸⁸. Deze eed luidde aldus:

“ik zweer getrouwheid aan de Republiek, gestigt op de drie groote grondzuijlen van gelijkheid, vrijheid en het vertegenwoordigend grondstelzel”.

Intusschen bleef het algemeen weinig ingenomen met het fransche republikeinsch bestuur. Dit was welligt de rede waarom de meerderheid der municipale agenten en adjointen des kantons hun ontslag bij het centraal bestuur indienden. Tengevolge hiervan werd de municipale administratie andermaal opnieuw georganiseerd en bij besluit van den 22 februarij 1800 in werking gesteld ⁸⁹. Doch hunne functien waren van korten duur, dewijl de afstand dezer landen aan de Bataafsche Republiek te Parijs reeds besloten was zooals wij in het vervolg zullen zien.

De commissarissen van het fransche uitvoerend bewind in de vier nieuwe departementen gezonden, waren

- 1° Rudler
- 2° Marquis
- 3° Lakanal den 29 aug. 1799
- 4° Shée in jan. 1800
- 5° Sijmons. Deze was prefekt van het Roerdepartement na de finale inlijving in Frankrijk.

“In het laatst van maart 1799 ging de rivier de Maas om. Maar s’ menschen geheugen was het binnenwater hier nooit zoo hoog geweest. Te Reek voer men met de schuit door het dorp en rondom de kerk. Het water stond aldaar twee voeten hooger dan het ooit geweest was. De invallende vorst en sterke stroom waren oorzaak dat men in weinige dagen hiervan bevrijd werd. Nogthans had toch vele schaden veroorzaakt aan den Maaskant, vooral onder Herpen, waar de erfdijk op verschillende punten was doorbroken.” (kronijkje van Zeeland)

Noten Zevende Hoofdstuk

¹ Men leze over deze maatregelen den verdienstelijken Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, II dl bl 248 en volg

² denkelijk 14 sept.

³ Op het kasteel te Heesewijk had de hertog van York of Cambridge (ni fallor) opperbevelhebber der Engelschen, zijn hoofdkwartier; daarvan is nog een blijk met zijn wapen en naamsteken voorzien aldaar aanwezig – een soort van albumblad M. v. G.

⁴ Nota:

Op vele dorpen in dit land werden soms 10, 15 en meer dergelijke geestelijken eenige weken liefderijk gehuisvest. In de stad Ravestein was het getal zoo groot dat er dagelijks 60 geestelijken het H. Misoffer opdroegen. Twee of drie werden aldaar door de fransche voorposten achterhalld en onmiddellijk doodgeschoten. Tijdens zijne vlugt uit Frankrijk verbleef Mgr de Clermont de Tonnerre bisschop van Charlons sur Marne, later kardinaal en aartsbisschop van Toulouse eenigen tijd te Gemert, en diende aldaar den 14 aug. 1793 aan vele katholieken van deze en omliggende gemeenten het H. Vormsel toe.

⁵ Den 14 sept. geraakte de Engelschen slaags met de franschen aan de brug te Middelrode. Het gevecht begon s'namiddags om 2 ure en duurde tot s'avonds vijf ure. De Engelschen begonnen te wijken, doch staken alvorens de brug in brand.

⁶ Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, II dl bl 257

⁷ Van het land van Ravestein?

⁸ Onder de Engelschen waren fransche emigranten.

⁹ Hendriks II dl bl 257

¹⁰ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 422 II dl bl 681

¹¹ zie Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, II dl bl 263

¹² David, *Histoire chronologique des operations de l'armee du Nord et de sambre et Meuse en 1794-1795*, Paris, pag. 111

¹³ David, *Histoire chronologique des operations de l'armee du Nord et de sambre et Meuse en 1794-1795*, Paris, t.a.pl., beschrijft dit gevecht en merkt op dat het leidde tot het beleg van Nijmegen, en de geheele insluiting van Grave en vervolgens tot de verovering der vereenigde Provinciën.

¹⁴ Dit getal zal wel gedurende het geheele beleg gerekend moeten worden. Het vuur werd geopend in den nacht van den 30 nov. Op 1 dec. Vgl. Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, bl 268.

¹⁵ *Hendriks, Beschrijving der stad Grave*, bl 274.

¹⁶ Onder anderen te Herpen, Reek, Zeeland, Uden; te Schaijk had men door toedoen van den kapellaan de Groot andere bergplaatsen gevonden

¹⁷ Het hoofdkwartier was te Wijchen

¹⁸ omtrent S. Lucia (13 dec) was de Maas vol ijs en bleef vast tot 8 febr., daarna ging zij los en veroorzaakte hier vele doorbraken. Van 13 febr. – a maart wederom sterke vorst (kron. Van Schaijk)

¹⁹ de opgave van het dorp Uden beliep f. 111.708 holl., doch bij vergelijk uitbetaald f. 19.875 – 1 st – 8 pen. Zie No 423. zie verder den staat van oorlogslasten No 469, 3 kolom.

²⁰ Zie deze akte en verdere bijzonderheden bij Hendriks, *Beschrijving der stad Grave*, bl 290.

²¹ “maar nu, bedroefde dure tijd
wat wordt ge niet van veel’ beschreid
wat moesten nu de bakkers loopen
om het koorn te gaan koopen
twintig Hollandsche gulden geld
wordt er voor een zakje rog geteld
wat meer is heb ik nog niet beschreven
het was er nog niet bij gebleven’
(in orig. is dit doorgeschrapt J.S.)

²² wie was hij en welke zijne betrekking?

²³ Zou dit ook zijn uit kracht der proclamatie van 21 oct 1794 art. VIII Les impositions et autres droits etablis dans les pays conquis, sous quelque denomination qu’ils existent continueront d’etre perçus au profit de la Republique zie bl 685.

²⁴ Men zie *Hermans, Charters Ravenstein*, art. VIII, bl 684

In een verzoekschrift van 1808 aan den landdrost van Brabant, wordt gezegd, dat het land van Ravestein, na den inval der franschen, stond onder het militaire gezag van den commandant van s’Bosch, onder wien het steeds contributie penningen moest opbrengen, gebleven is tot den jare 1797.

²⁵ Gemeentearchief van Uden

²⁶ van s’Bosch. Hij was de broeder van Karel Albert baron de Beijer, later wijbisschop te Keulen.

²⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 424

²⁸ Nota:

In de extra ordinaire kantonsvergadering gehouden te Ravestein den 6 julij 1798 (18 messidor an VI) werd aan alle agenten een exemplaar der franschen Constitutiën overgegeven. Deze grondwetten, voorafgegaan van eene verklaring der regten en pligten van den mensch en burger, zijn in het Nederduitsch gedrukt te Breda bij Willem van Bergen, 58 bl. in 8° en gevoegd bij de nederduitsche “Verzameling van reglementen voor de landen tusschen Maas en Rijn, en Rijn en Moesel”, afgekondigd door den commissaris des gouvernementes besturende orde. te Ments bij Andries Crass. Pluviose an VI. Achterin staat: accordeert met de originele in de fransche taal gezondene wetten, de centrale administratie van het departement

de Rhoer, aan den commissaris van de uitvoerende magt van het canton van Ravestein; A.J. van der Werff Vreem, secretaris generaal. 42 bl in 8°

Volgens notulen der 11^e kantonsvergadering, Ravestein den 11 junij 1798, ontving ieder agent twee exemplaren van dit werkje (Archief der gemeente Ravestein) vglk Dr. Hermans, *Bijdragen over Noord Brabant*, 1 dl bl 502.

Exemplaar der Fransche constitutien. Deze grondwetten voorafgegaan van eene verklaring der regten en pligten van den mensch en burger zijn in het Nederduitsch gedrukt te Breda bij Willem van Bergen 58 bl in 8° en gevoegd bij de Nederduitsche "Verzameling van reglementen voor de landen tusschen Maas en Rijn, en Rijn en Moesel" (afgekondigd door den commissaris des gouvernements besturende orde). Ments, Pluviosr an VI, bij Andries Crass.

²⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 425

³⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 426

³¹ zie boven blad 174 van dit boek

³² zie de hoogleeraar Mr. G.W. Vreede, *Handelingen (van het Prov. Genootschap sBosch?)*, 1859

³³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 427

³⁴ Men zie over de verbindende kracht der oude wetten *Hermans, Charters Ravenstein*, No 435.

³⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 428

³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 429

³⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 430

³⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 431

³⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 432, 433

Zij komen ook voor in de "Verzameling van reglementen enz.

Exemplaar der Fransche constitutien. Deze grondwetten voorafgegaan van eene verklaring der regten en pligten van den mensch en burger zijn in het Nederduitsch gedrukt te Breda bij Willem van Bergen 58 bl in 8° en gevoegd bij de Nederduitsche "Verzameling van reglementen voor de landen tusschen Maas en Rijn, en Rijn en Moesel" (afgekondigd door den commissaris des gouvernements besturende orde). Ments, Pluviosr an VI, bij Andries Crass.

⁴⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 441

⁴¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 465

⁴² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 467

⁴³ Nota:

Al deze besluiten zijn opgenomen in een boekwerk van 4 deelen in 8° onder den titel van:

Recueil des reglements et arrêtés, emanés du commissaire du gouvernement dans les quatre nouveaux départements de la rive gauche du Rhin, contenant les lois, ordonnances, edits, declarations, arrêtés du Directoire executif, decisions des ministres et instructions, publiés dans ces départements depuis le 14 Brumaire an VI (6 nov 1797) premiere époque de leur organisation republicaine, jusqu'au 1 vendemiaire an VIII.

Imprimé par ordre du Commissaire du gouvernement pour etre distribué aux autorités administratives et judiciaires. Strasbourg F.G. Levault, 8°, 4 vol.
(fransch en hoogduitsch)

⁴⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 440

⁴⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 436

⁴⁶ notulen der kantonsvergadering, arch. van Ravestein.

⁴⁷ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 455 en 475

⁴⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 440

⁴⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 478

⁵⁰ van Haaff Register bl 367

⁵¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 479
en van Haaff Register bl 410

⁵² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 437

⁵³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 449

⁵⁴ zie notulen extra ordin. vergadering.
Hetzelfde wordt verzekerd in een request in 1808.

⁵⁵ Kronijkje van Zeeland bl 43, 44.

⁵⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 469

⁵⁷ Van Uden en Boekel, die onder Gemert behoorden hebben wij geene opgave. Uden komt gedeeltelijk voor sub *Hermans, Charters Ravenstein*, No 423.

⁵⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 470

⁵⁹ ibidem *Kronijkje van Zeeland* bl 44

⁶⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 434

⁶¹ Register van Haaff bl. 15

⁶² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 448

⁶³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 451, vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 485

⁶⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 452, 2 julij- lees 2 juni

⁶⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 453

⁶⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 456 dd 31 julij 1798

⁶⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 486

⁶⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 474

⁶⁹ MS bij de regtbank te Nijmegen bl 302.

⁷⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 482

⁷¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 480

⁷² *Annuaire du departement de la Roer*, an VIII, pag. XIX

⁷³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 443

⁷⁴ Nota;

Gence was ook ontvanger der national domeinen.

Deze bestonden uit goederen, weleer den keurvorst toebehoorende, zooals eenige landerijen, de windkorenmolens, een kasteel, en het huis der rentmeesterij, beide te Ravestein gelegen. De tienden en andere heerlijke regten waren afgeschafft. Het gebouw van den voormaligen rentmeester van Willigen had de ontvanger Gence gehuurd (MS Nijmegen bl. 7)

Het kasteel werd door hem den 16 aug. 1798 openbaar verhuurd. In dit gebouw werden de kantonsvergaderingen gehouden. Eene afbeelding zooals het zich in 1695 voordeed vind men achter het eerste gedeelte van dit werk. Het was een groot vierhoekig gebouw, met vierkante hoektorens, spitsche daken en omgeven met een gracht waarover eene optrekbrug was. Het werd in 1818 verkocht en afgebroken, en op de plaats een nieuw huis gebouwd, en stallingen. Het huis is thans het eigendom van (onzen mede-arbeider) rector M. van den Boogaard. Ook werd toen het rentmeestershuis verkocht, thans het eigendom van het nonnenklooster te Deursen, dat daar eene afdeling heeft om onderwijs aan kinderen te geven.

Prent van Causé 1695 kasteel Rvs.

⁷⁵ Verzameling van Erp no 15 gedrukt in het Hollandsch. Item No 41. M.S = *Hermans, Charters Ravenstein*, nr 447

⁷⁶ *Collection de Latte* No 73, translaat, Regtbank te Nijmegen bl 137

⁷⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 468

⁷⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 461, zie tevens *Hermans, Charters Ravenstein*, No 464 over de registers van Uden en Boekel.

⁷⁹ Vergelijk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 519

⁸⁰ *Annuaire du departement de la Roer* an VIII, pag. 148
Hermans, Bijdragen over Noord Brabant, 6 stuk, bl 503.

⁸¹ *Collection de Latte tom.* No 12

item translaat MS bij de regtbank te Nijmegen bl 218.

⁸² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 466, 476

⁸³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 439

⁸⁴ notulen, op een los blad.

Overgeslagen stuk? 4^e vergadering kanton Rvs (los blad) dd 8-3-1798

⁸⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 458

⁸⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 473

⁸⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 483

⁸⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 489

⁸⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 492

Achste Hoofdstuk

Het land van Ravestein onder de Bataafsche Republiek.

In het vredesverdrag van sGravenhage tusschen de franschen en de Nederlanden den 16 mei 1795 gesloten, werd bij art. 16 aan de laatsten beloofd, dat de eerste bij den algemeenen vrede afstand zullen doen van eenige overwonne landstreken, het geschikst voor Noord Nederland gelegen ¹. Tengevolge dezer bepaling werden bij transactie tusschen de fransche en Bataafsche republiek van den 5 jan. 1800, de landen van Ravestein, Megen, Boxmeer, Oefeld, Gemert en Bokhoven aan deze laatste voor zes millioen franken afgestaan ². Sedert dezen afstand kwamen zij voor onder den naam van **gecedeerde landen** ³. Wij zullen de verschillende tractaten min of meer hierop betrekkelijk, doorlaten, en ons bepalen bij de gevolgen van den overgang en meer bijzonder van het land van Ravestein, in de Bataafsche Republiek.

Nadat de ratificatie van gemeld verdrag tusschen den franschen minister van buitenlandsche zaken Ch. M. Talleijrand en den gevolmagtigden gezant dezer zijds, R.J. Schimmelpenninck waren uitgewisseld, werd de burger G.A. Visscher, commissaris van het uitvoerend bewind bij het departement van de Dommel, den 8 maart daaropvolgende belast om bij publicatie de gecedeerde landen in bezit te nemen ⁴.

Tot uitvoering van dezen last werden hem toegevoegd de burger Rom. van der Borch, en de advocaat Nicolaas van Griensven. Des ochtends van den 12 maart uit 's-Bosch vertrokken, arriveerden zij gezamenlijk des avonds te Ravestein. Hun eerste werk aldaar was met den franschen commissaris aldaar residerende te aboucheren.

Dan met geene geringe verwondering vernamen zij, dat hij of de andere fransche geëmployeerden van hun gouvernement hoegenaamd geene legale kennis droegen van de aangegane transactie. De fransche commissaris zonder zich evenwel te verzetten, gaf verslag van het gebeurde aan het departementaal bestuur te Aken. Door dit bestuur werd den gouvernementscommissaris kennis gegeven van de toedragt der zaak, met verzoek om nadere instructie ⁵.

Intusschen werd de inbezitneming ongestoord volbragt; ofschoon het fransche rapport enkele op zich zelve beschouwd weinig beduidende grieven doet uitkomen. Mogelijk staat hiermede in verband het onderzoek op last van den commissaris Visscher gedaan naar de gepleegde schennis van de grafzuil van de fransche commissarissen te Radstad vermoord ⁶. Deze grafzuil was opgerigt op het plein van het oude kasteel te Ravestein. Bij onderzoek bleek dat zij ten eenemaal onbeschadigd en in haar geheel was, zooals zij lang was geweest.

Om redenen zooals wij meermalen gezegd hebben, volgen wij slechts den loop der zaken in den lande van Ravestein, ofschoon dezelfde behoudens enkele uitzonderingen, in de overige gecedeerde landen plaats had.

De burger G.A. Visscher die als gevolmagtigde de inbezitneming volbragt, geeft hiervan na afloop zijner werkzaamheden een rapport aan het uitvoerende bewind te s'Hage. Hij vangt dit aan met eene algemeene beschouwing over de gezindheid van de inwoners dezer landen, die zich alom ongedwongen openbaarde in de luidste vreugdekreten: "wanneer er politieke omwentelingen plaats grijpen, en dezelve door gelukzoekende en eigenbelang najagende menschen wordt toegejuicht, zoo kan men hieruit den wil en de stemming van al de ingezetenen van dusdanig land niet opmaken; doch integendeel zoo de wil en toestemming van allen zich hiertoe moet openbaren, dan is het gewis bij de inbezitneming der door de franschen aan de Bataafsche republiek afgestane landen geschied. Geene enkele personen uit verschillende beweegreden gedreven, maar al de ingezetenen, waar en werwaarts ik mij bevond deden de lucht van vreugdekreten weergalmen. Ja, burgers directeuren, nog ben ik

doordrongen van vriendschap, achting en vreugde die van alle zijden doorstraalden op de verschillende plaatsen. Deze ontmoeting ben ik verschuldigd ter uwer kennis te brengen, om in het einde dezès die voordeelige besluiten van U:E: te solliciteren, als de billijkheid vordert en deze ingezetenen meer en meer aan dit gouvernement zullen verbinden”⁷.

Wij zullen hier niets meer bijvoegen om den openbaren volksgeest te doen kennen.

Nu was de eerste zorg des commissaris de publicatie der inbezitneming en de nieuwe organisatie van bestuur te effectueren. Om hierin niet verhinderd te worden, gaf hij aan den franschen commissaris eene copie der qualificatie op hem verleend en teffens eene copie der algemeene artikelen van het traité, waarna ongestoord de publicatie en organisatie volgden, hetgeen des te spoediger behoorde te geschieden om den franschen commissaris de andere daden van souvereiniteit te kunnen beletten, speciaal het invorderen der contributien, als strekkende ten nadeele der Bataafsche republiek. Om nu ook de complete overgaaf van alle papieren, chartres en documenten van wat aard ook, te begunstigen, gaf hij den nieuw benoemden ontvanger in last, om de nog achterstallige tractamenten der fransche beamten uit de geïncasseerde of nog in te casseren plaatselijke belastingen aan te zuiveren.

Na de vereffening dezer bezwaren werd in s'lands bestuur voorzien. Dit bestond weleer uit een landdrost, een regtbank van zeven schepenen, benevens eenen secretaris of landschrijver. Men vond raadzaam in het geheel geen drossaard te benoemen maar provisioneel den president schepenen te qualificeren om het officie fiscaal waar te nemen⁸. In plaats van den ouden landschrijver van Duuren, werd Mr. H.J. Kleinefelt provisioneel tot secretaris aangesteld. De schepenen waren allen te voren door het volk gekozen en waren brave gegoede en bedaarde personen, van wier civisme en karakter de beste getuigenissen werden gegeven, weshalve zij allen, op aanzoek van den commissaris, den 13 maart opnieuw dezen post aanvaardden.

Ter vervanging van den vroegeren rentmeester van Willigen, werd Mr. J.H. Kleinefelt aangesteld tot provisioneelen ontvanger van alle betalingen hetzij dominante hetzij landelijke. De namen der leden werden ten zelfden dage aan het volk bekend gemaakt⁹. Aan de leden dezer regtbank was verder de qualificatie gegeven om de besturen van het platte land te organiseren. Nadat de commissaris zich wegens de tot gemeentebetrekkings te benoemen personen had laten inlichten, werd des anderen daags, zijnde 14 maart, de aanstelling van burgemeesters en schepenen in de overige dorpen des lands bij name bekend gemaakt. Tegelijkertijd had de benoeming van leden tot het dijkcollege plaats¹⁰.

Tot voorkoming van misverstand omtrent de te volgen wetten en voorschriften, vaardigde het uitvoerend bewind der Bataafsche republiek, den 21 juni, eene publicatie uit waarbij ter kennis van de ingezetenen wordt gebracht dat het de wil en intentie van het Bataafsche gouvernement is en geweest is, dat dadelijk na de inbezitneming de vorige wetten en costuimen en geene andere naargekomen en betragt moesten worden¹¹.

Den 12 mei 1800 verzocht de hooge regering eenige ophelderingen omtrent justitieele punten in de gecedeerde landen; de commissaris Visscher deelt hierop een distinct en volledig berigt mede van de wijze, waarop de regtsbedeeling op iedere plaats der gecedeerde landen geschiedde¹².

Om hiervan een beknopt overzicht te geven volgen wij zijn verhaal over den lande van Ravestein.

Van oudsher bestond hier een landdrost, scholtis, advocaat fiscaal, en exculpator reorum. De drossaard bekleedde de plaats van den Heer, gaf dekreet van apprehensie, verleende veniam

aetatis, confinement, brieven van cessien, het beneficium van inventaris, vrijgeleide voor zes weken, en stelde de rigterboden aan.

Bij den inval der Franschen was de drossaard van Bree buiten lands gevlugt. Zijne meubelen werden in beslag genomen, doch bij besluit van den 12 maart 1800 door het bestuur van het Roerdepartement teruggegeven ¹³.

Aanvankelijk bleef het drostambt onder de Bataafsche republiek onaangevuld, doch in mei 1800 was hij weder in bediening, niet zoo als vroeger maar als ambtenaar van het openbaar ministerie ¹⁴. Hij overleed in den jare 1805. Kort tevoren had hij zijn honorabel ontslag gevraagd, tegen behoorlijke schadevergoeding van de vroeger voor dezen post uitgeschoten penningen. De toenmalige commissaris de Jong gaf het staatsbewind inlichtingen over de belangrijkheid van dit vroegere ambt, waaraan behalve andere emolumenten, het revenu van zekere leengoederen ter waarde van ruim f 20.000,- verbonden waren ¹⁵.

De scholtis was het hoofd der regering, spande de bank, vorderde regt en beklaagde de delinquanten.

De advocaat fiscaal diende van alle schrifture voor de justitie tégen de delinquanten, gelijk de exculpator reorum vóór de beschuldigten zulks deed.

De regtbank van Ravestein had vroeger en ook onder de Bataafsche Republiek en het koninkrijk van Holland, de crimineele jurisdictie over stad en lande van Ravestein, doch vonniste niet als op praeadvies van twee onpartijdige advocaten, en onder approbatie en ratificatie van den landsheer, echter zoodanig, dat uit het dorp, waarin de gearresteerde behoorde of geapprehendeerd was, twee schepenen in de regtbank van Ravestein zitting moesten nemen, en alsdan vielen twee leden dier regtbank, zoo lang en in dat geval, uit. Zoodra een misdadiger bij dekreet van apprehensie was geplaatst, werd hij voor de regtbank gebragt, en aanhoorde aldaar den eisch van den advocaat fiscaal, waarop hem een regtsgeleerde als exculpator werd toegevoegd, en vervolgens ordinario modo geprocedeerd werd ¹⁶.

In de civiele waren destijds drie regtbanken,

eene te Ravestein, ook wel van Maasland genoemd, waaronder de dorpen Huisseling, Deurse, Dennenburg, Demen en Langel behoorden,

eene te Herpen, voor Herpen en Schaijk.

eene voor den Heikant te Uden, voor Uden, Boekel en Zeeland.

Velp en Reek maakten vroeger ook ééne regtbank uit.

Evenals te Ravestein bestond de regtbank van Uden uit zeven schepenen, waarvan 3 te Uden, 2 te Zeeland en 2 te Boekel ¹⁷.

Onder de Bataafsche republiek werden alleen de civiele regtbanken te Ravestein en Uden hersteld. Deze regtbanken decideerden in het civiele op praeadvies van advocaten, stonden ieder op zich zelven, en van elke schepenbank werd dadelijk geappelleerd aan het hof van Dusseldorp. Wanneer de som in pecunievele zaken boven de 25 gulden was, kon zij niet dadelijk afgedaan worden, maar moest hierover voor de regtbank in scriptis worden geprocedeerd, en dan kon er appel vallen; doch onder die som moest de zaak dadelijk zonder appel worden afgedaan.

Het uitvoerend bewind van de Bataafsche gemeenebest gaf betrekkelijk deze regtsbedeeling bij besluit van 21 junij 1800 een nieuw reglement, waarbij voor de approbatie of ratificatie der vonnissen in crimineele en voor het appel in civiele zaken het hof van justitie van het voormalig gewest Bataafsch Brabant, en nadat de nieuwe organisatie der regterlijke magt zal zijn geëffectueerd, het departementaal gerechtshof van de Dommel werd aangewezen ¹⁸.

Sedert aloude tijden werden de regtsdagen om de vier weken gehouden, de vacantie duurde van 22 julij tot 1 october, en de regtbank stond geheel stil zoodra de Beersche Maas om was. Hierbij kwamen nog de dagen van het Kersfeest, Paschen en Pinksteren. Bij besluit van den commissaris Jacob van Haeften dd 4 februarij 1803 werden deze vacantedagen merkelyk ingekort¹⁹. Ook werden bij besluit van den 16 maart 1805 voortaan alle advocaten voor de respectieve geregtshoven binnen de Bataafsche republiek geadmitteerd, bij de respectieve regtbanken in de gecedeerde landen voor geadmitteerd gehouden²⁰. Deze regtbanken vonnisten volgens costuimen des lands tot aan de invoering van het Wetboek Lodewijk Napoleon, hetgeen vigeerde van den 1 mei 1809 – 20 mei 1811. Sedert dit laatste tijdstip vigeerde alom de Code Napoleon, tot 1 oct. 1838²¹.

De Justitiekosten van uitlandsche misdadigers waren weleer ten laste der ingezetenen, daarentegen waren die van ingezetenen ten laste van den landsheer. Onder de Bataafsche republiek waren zij alle, zonder onderscheid, ten laste van den lande. Het besluit daaromtrent van den 1 maart 1802 luidde als volgt:

“De Commissaris van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, bij het departementaal bestuur van de Dommel, en gelast met de superintendentie over de door de franschen aan deze Republiek gecedeerde landen, doet te weten:

Dat bij besluit van den 5 nov. 1800 door den toenmaligen commissaris Visscher onder anderen is bepaald en vastgesteld dat de onkosten der crimineele Justitie, hetzij van advijsgeldten hetzij casu quo van een advocaat aan wien de zaak van een gedetineerden is aanbevolen, hetzij van wat natuur of aard dezelve ook zijn, alleen zullen gebragt en gedragen worden op en door het gansche land van Ravestein en wel hetzij beschuldigten zijn ingezetenen of buitenlanders, wordende dus het 1° art. der landkaart van 1651 in zoo verre geabrogeerd²²;

Dat ten dien einde iedere gemeente van het land van Ravestein, na evenredigheid hunner gewone quota daarin zal contribuieren en dezelve aan de regtbank van stad en lande van Ravenstein ter hand stellen, welke daarvan gehouden zal zijn op eenen bepaalden en alom bekend gemaakten dag rekening, bewijs en reliqua te doen;

Dat op gelijke wijze de onkosten vallende op het houden harer vergaderingen, voor zooveel het civiele betreft, gedragen zullen worden door het **halve** land, als zijnde voor den Heikant eene aparte regtbank (te Uden) aanwezig, welke hare onkosten van die gemeenten moeten repeteren;

Dat burgemeesteren zich hierover aan het uitvoerend bewind hebbende geadresseerd, hun verzoek, bij besluit van opgemelde bewind van 19 aug. 1801 no 32 is gedeclineerd en gewezen van de hand, en burgemeesteren gelast tot tijd en wijle hierop nadere bepalingen zouden zijn gemaakt ingevolge het gewone tarief of berekening der meischattingen hunne quota aan de regtbank van Ravenstein te voldoen, met aanschrijving aan de regtbank van Ravenstein om voor het vervolg wegens uitheemsche gevangenen niets meer te declareren”. Tenslotte worden de burgemeesters die hieraan niet voldoen bedriegt met civiele gijzeling totdat hunne quota met de kosten zal zijn voldaan, zullende zij de kosten uit hun privé beurs moeten betalen, en die geenszins gebragt mogen worden ten laste der gemeenten²³.

Ook van de overige plaatselijke bestuurders des lands willen wij hier met een enkel woord melding maken.

Hunne werkkring laat zich opmaken uit eedformulieren die voor de fransche overheersching in gebruik waren, doch onder de Bataafsche Republiek door andere vervangen werden, ofschoon hunne verrigtingen genoegzaam dezelfde bleven tot aan de inlijving in het fransche keizerrijk²⁴.

a

De gewichtigste bediening was die van burgemeester²⁵. Bij de aanvaarding van hun ambt moesten zij den eed afleggen. Deze bevatte eene lange reeks van punten, waartoe zich hunne werkkring uitstrekte. De lezer vind dezelve onder no 502 (*Hermans, Charters Ravenstein*) medegedeeld, weshalven wij dezelve hier niet zullen herhalen. Niet alleen was hun toezicht over de algemeene plaatselijke belangen aanbevolen, maar zij waren ook belast met het invorderen van schattingen of zooals wij thans zouden zeggen: zij waren tevens dorpsontvanger. Hiervoor genoten zij op de meeste dorpen vijf percent. Dewijl nu de belastingen meestal over het morgental geheven werden, waren hiervoor maancedullen of cohieren aangelegd²⁶. Volgens een aloud gebruik deden burgemeesters de invordering langs de huizen der belastingschuldigen totdat de commissaris Visscher, bij besluit van den 1 juni 1801 hiervoor een dag vaststelde waarop, en de plaats waar, zij ter ontvangst zullen vaceren²⁷.

b

Het beheer der armenfondsen was aan Armmeesters toevertrouwd. Hunne bediening was geheel gratis en om Godswil. Onpartijdigheid, onbaatzuchtigheid en instandhouding der fondsen werden hun bij de eedaflegging aanbevolen, waarbij niet vergeten werd om de behoeftigen aan te manen tot gebed voor de landsregering en weldoenders²⁸.

c

De verzorging van kerkelijke goederen was onder eed aan kerkmeesters opgedragen. Jaarlijks moesten zij rekening, bewijs en reliqua doen. Deze moesten even als de armenrekeningen den landdrost opgezonden worden, teneinde achterstalligen tot bijbetaling te constringeren²⁹.

d

Op deze volgt volgens de formulieren, de eed der schepenen. Deze moesten zweren dat zij den landsheer "holt en trouw" zullen zijn, zijne souvereine regten helpen handhaven, persoonlijk op de gewone en buitengewone gerigtsdagen te verschijnen, tenzij om goede reden van absentie, naar beste kennis en wetenschap regt te spreken, de beraadslagingen over gerechtszaken geheim te houden, enz.. Daarenboven dat zij geene akten of contracten zullen teekenen of helpen zegelen vooraleer zij den inhoud gelezen of hebben hooren lezen. Ook dat zij niet zullen staan over scheiding of deelings-akten, inventarissen en andere tusschen minderjarigen en anderen, die zich niet kunnen verbinden of waarbij bedrog of valsheid gebruikt wordt en in geen geval tenzij ten overstaan van den landschrijver of zijnen gesubstitueerden³⁰.

e

Ten laatste komt de eed der rigterboden, die aan de officieren de behulpzame hand moesten bieden in de uitoefening van politie en justitie. Zij waren belast met de publicatie van wetten, besluiten, ordonnantiën enz. Hun ambt had veel overeenkomst met dat van deurwaarders bij de tegenwoordige regtbanken. De meeste dorpen hadden hunne rigterboden. De commissaris van het staatsbewind vaardigde voor hen den 16 maart 1805 een instructie uit bestaande uit 40 artikelen³¹.

Bij deze gelegenheid moeten wij ook iets zeggen van het leenhof, hetgeen weleer te Ravestein gevestigd was. Dit bestond uit den landdrost als stadhouder en twee leenmannen (*pairs of pares curiae* genaamd), die met een griffier het leenhof formeerden, waarvoor alle leengeschillen gebragt werden. Voor deze leenkamer op de brug van het kasteel werden sedert onheugelijke tijden alle leenen verheven. De leendragers zwoeren bij "God ende sijn heijligh evangelie" zijnen leenheer hold, trouw en gehoorzaam te zijn en verdere leenregten te onderhouden. Behalve de gerigtskosten was gewonelijk het heergewade een ducacat in goud en een ducaton of rijksdaalder in zilver. Een volledige lijst van leengoederen door den leengriffier Theodorus Baum den 30 sept. 1690 opgemaakt, is door ons medegedeeld no....

blz.³². Na den overgang dezer landen aan de Bataafsche Republiek werden hieromtrent een tweetal besluiten genomen. Het eerste is van den 27 oct. 1800 waarbij de regtbank van Ravestein bevoegd wordt verklaard, kennis te nemen van leengedingen³³; het andere, van den 19 jan. 1804 verklaart dat alle leenroerige goederen, releverende van leenkamers binnen de gecedeerde landen, op de gewone en gebruikelijke wijze, volgens s'lands en stads regten van de plaatsen alwaar die gelegen zijn, evenals allodiale en vrije goederen zullen kunnen en mogen worden vervreemd of bezwaard zonder betaling van eenige andere, dan alleen de gewone lasten en leges op het passeren van akten in onderscheidene plaatsen dier gecedeerde landen bepaald, en zulks tot tijd en wijle de eindelijke beschikkingen betrekkelijk het werk der leenen zullen zijn bepaald en dus zonder bij deze op dezelve te anticiperen³⁴.

Tijdens de fransche overheersching had de commissaris Rudler een reglement over het onderwijs in het departement van de Roer uitgevaardigd, hetgeen in het Nederduitsch vertaald door de municipaliteit van het kanton Ravestein den 5 mei 1798 werd rondgezonden³⁵. Doch dewijl het fransche bestuur hier van korten duur was, bleef hetzelfde genoegzaam zonder uitwerking.

Na den afstand dezer landen aan de Bataafsche Republiek kwam hier het onderwijs wederom op den ouden voet. Uit eene opgave gedaan door P. Bongaerts, president der regtbank van stad en lande van Ravestein, dd 1 aug. 1800, blijkt dat de inkomsten van de schoolonderwijzers hier te lande van een gering of genoegzaam geen belang zijn³⁶.

De reden was dat de meeste onderwijzersplaatsen met de kosterijen waren gecombineerd waardoor het middel van bestaan zonder veel bezwaar der gemeenten gevonden werd. Alleen de schoolmeester der Hervormden te Ravestein werd voorheen door den Raad van State te s'Hage aangesteld en gesalarieerd.

In het vervolg waren de gecedeerde landen aan de algemeene wetgeving op het onderwijs onderworpen. Het reglement voor het openbaar lager schoolwezen van den 29 julij 1803 werd ook hier afgekondigd³⁷. Het statistiek van oct. 1806³⁸ verdient opmerking omdat in die opgave de openbare school van het huis Padua onder Boekel (de kluis) en van de Brigittinessen te Uden niet meer voorkomt, terwijl de kloosterschool te Deursen bij Ravestein nog vermeld staat. Onder het getal scholen aldaar opgegeven, waren drie fransche, te weten eene te Zeeland, eene te Reek en eene te Ravestein. Alleen de onderwijzer van deze laatste genoot een traktement van f 250 uit de loterijfonds aldaar.

Wegens deze fonds, waarvan wij reeds den oorsprong en het doeleinde gemeld hebben³⁹, werd het stedelijk bestuur van Ravestein in 1802-1803 bemoeijelijk door den toenmaligen keurvorst van den Palts, Maximiliaan Jozef van Beijeren, die in 1799 Karel Theodor was opgevolgd. Deze maakte aanspraak op de gelden dier fonds, door zijnen gezant en regeringsraad van Willigen te s'Hage.

Dit gaf aanleiding tot een uitvoerig geschiedkundig berigt, waarin het Stedelijk bestuur van Ravestein zijn goed regt op gemelde fonds betoogt. Na eene geschiedkundige inleiding waarvan wij reeds den hoofdelijken inhoud gemeld hebben, bewijst de regering het ongestoord eigendom en beheer tot aan den inval der franschen. Den 9 februarij 1798 (21 Pluivose an VII) werd zij namens het fransche gouvernement door den commissaris Graffé aangeslagen. De boeken, charters en papieren werden den administrateur La Roche ontnomen en den toenmaligen rentmeester der domeinen, Gence, in hande gesteld. Na dien tijd werden de traktementen der leeraren van het Gijmnasium Aloijisianum gedurende twee jaren en drie maanden niet uitbetaald⁴⁰.

De burger J.A. van Vechel destijds president van het kanton Ravestein reclameerde op de krachtadigste wijze deze fonds bij de centrale administratie van het Roerdepartement, met dien gewenschten uitslag, dat het stedelijk bestuur bij besluit van den 25 juni 1798 (7

Messidor an VII) in deszelfs aloude en wettige possessie werd gemaintineerd, en den directeur der domeinen gelast, om aan de stad Ravestein te restitueren alle registers en obligatien die door commissaris Graffé aan den rentmeester der domeinen had overhandigd, tegelijk met alle gelden, welke sedert dat tijdstip zouden hebben kunnen worden genoten ⁴¹. Dit alles - zoo sluit het betoog- strekt tot convincente proeve van der berigteren ontegenzeggelijk regt van eigendom op meer gementioneerde fonds, terwijl het fransche gouvernement, welk zoo befaamd opzigtens deszelfs finantien is, die fonds bij aldien zij als een keurvorstelijk dominaal geconsidereerd had kunnen worden, nimmer of nooit aan berigteren zou hebben doen en laten restitueren, neen, maar integendeel de berigteren met hunne reclames als kwalijk en ten onrechte gedaan, zou hebben afgewezen, zoo als berigteren op grond van regt, rede en billijkheid zich durven vleijen dat het sort (lot of geval) van den keurvorst ten deze wezen zal, te meer daar berigteren vertrouwen dat deze zaak in geenen deele voor een politiek besluit, maar alleen voor een regterlijk onderzoek en decisie vatbaar is ⁴².

Dit berigt werd door tusschenkomst van den commissaris aan den Thesaurier generaal en raden van finantien opgezonden met verzoek dat het Bataafsche gouvernement de keurvorstelijke reclames mogt afwijzen, of ten minste naar de ordinaris justitie renvoyeren. Hierbij schijnt de zaak te zijn gebleven, althans wij hebben van den verderen loop der aanspraak niets meer gevonden. Grooter was in dezen tijd de moeilijkheid van het stedelijk bestuur met den burger P.M. Serwier, gehuwd met de weduwe van den gewezen administrateur F. de la Roche, omtrent de laatste gedane rekening en den staat der fonds. In een handschrift, thans in bezit van het Noord brabandsch genootschap voor kunsten en wetenschappen komen verschillende brieven betreffende dit onderwerp voor ⁴³. In ééne derzelve van den jare 1804, wordt het kapitaal der fonds gerekend te bedragen 98.881 gulden 12 stuivers, doch voor het sluiten der rekening kon de juiste begrooting moeilijk gemaakt worden. Zonder ons in te laten met de administrative regeling van lateren tijd meenen wij genoeg gezegd te hebben wegens den oorsprong en doel der loterijfonds, waarvan de stad Ravestein nog dagelijks het weldadige gevoelt.

De supintendentie waarmede de commissarissen bij het departementaal bestuur van de Dommel, over de gecedeerde landen belast waren, strekte zich uit, zooals wij reeds zagen, tot handhaving van goede politie en justitie. In vele gevallen hadden zij de voorlichting van plaatselijke besturen noodig wegens vroeger bestaan hebbende of thans noodzakelijk geworden verordeningen. Dit was het geval omtrent het vroegere toezigt op het gebruik van maten en gewigten ⁴⁴, voorzieningen bij ontstaan van brand en den toestand der brandspuiten ⁴⁵; doch vooral werd hunne aandacht gevestigd op het toezigt over openbare wegen. Volgens de instructie of reglement van den 9 aug. 1752 werd hier jaarlijks de hooge schouw over wegen en heerbanen gevoerd door drossaard, scholtis en secretaris ⁴⁶. Dewijl nu onder de Bataafsche republiek het drost- en scholtisambt vereenigd was, werden in diens plaats twee leden uit den dijkstoel hiervoor aangewezen.

Bij besluit van den 23 junij 1802 ontwierp de commissaris van Haefthen een nieuw algemeen schouwreglement voor alle gecedeerde landen ⁴⁷, niet alleen over de publieke wegen, maar ook over rivieren, beken, waterlossingen enz. Het opmaken van straten, wegen, heerbanen en het ophalen van weteringen en togt slooten tengevolge van dit reglement kostte aan het land Ravestein de som van f 5.600. Daarbij kwam nog het ophalen van zekere krib in de rivier de Maas nabij het dorp Neerloon gelegen, waarvan de gezamenlijke kosten beliepen f 8000.

Betrekkelijk het nederzetten van vreemdelingen in het land van Ravestein hebben wij reeds vroeger verschillende verordeningen medegedeeld, vooral omtrent de akten van indemniteit of ontlastbrieven aan de besturen der plaats, waar zij hun nieuw domicilie vestigden, af te geven ⁴⁸.

Deze akten werden bij art. 15 van het algemeen reglement nopens het armbestuur binnen de Bataafsche republiek verboden; de commissaris Visscher had den 28 oct. daaraan volgende dit verbod tot de gecedeerde landen uitgestrekt, doch bij een later besluit van den 23 maart 1802 wordt verklaard dat ten aanzien van het geven en nemen van dergelijke brieven, in de gecedeerde landen alles zal blijven op dien voet, zooals zulks voor de publicatie van 28 oct. 1800 in die landen plaats had, totdat hierin later zal zijn voorzien, terwijl op de gestrengte handhaving van dit punt den 9 mei 1804 nog nader werd teruggekomen ⁴⁹.

Het burgerlijke huwelijk was op de meeste plaatsen der gecedeerde landen vroeger onbekend. Gedurende de fransche overheersching had er wel eene publicatie plaats gehad wegens het houden van registers van geboorte, huwelijken en overlijden en het doen van aangifte van zaken die tot den burgerlijken stand behoorden ⁵⁰, doch deze voorschriften hadden opgehouden bij den afstand aan de Bataafsche Republiek; zelfs sedert maart 1800 werden alle vroeger uitgeleverde registers aan de respectieve kerkelijke besturen teruggegeven.

Het intermediair bestuur over de gecedeerde landen meende op deze zaak te moeten terugkomen. Op eene aanschrijving van den commissaris van Haefden berigtte de regtbank van stad en lande van Ravestein den 2 mei 1802 dat het opnemen in ondertrouw en de voltrekking der huwelijken aldaar plaats had volgens de roomsche kerkwetten, terwijl die van de Hervormde gemeente te Ravestein aldaar bij den predikant in ondertrouw opgenomen en het huwelijk na drie voorafgaande kerkelijke proclamatieën in de kerk voltrokken werd ⁵¹. Op voordragt van den commissaris Mr. Gerard de Jong, van St. Oedenrode, stelde het staatsbewind bij besluit van den 19 jan. 1804 een echt- of huwelijksreglement vast voor al de gecedeerde landen, bestaande uit 61 artikelen.

De overige artikelen daarlatende willen wij hier art. 42 nogmaals aanhalen: “Onverminderd dit reglement zal het aan een eigelijk, van welken godsdienst hij zijn moge, vrijstaan zijn huwelijk door een kerkelijk persoon of geestelijke van zijne gezindheid volgens de wetten en gebruiken der kerke waartoe hij behoort, te laten inzegenen, met dien verstande nogthans dat geen kerkelijk of geestelijk persoon zoodanige inzegening zal mogen doen, dan na dat hem alvorens zal zijn gebleken zijn dat voorzeggd huwelijk volgens dit tegenwoordig reglement voor de wet voltrokken zij”.

Tenslotte wordt gezegd “behoudende het Staatsbewind aan zich, dit reglement ten allen tijde zoodanig te interpreteren, amplieeren en altereeren, als hetzelve naar bevind van zaken zal oordelen te behooren” ⁵².

Met betrekking tot het godsdienstige had deze landstreek onder de Bataafsche republiek en de regering van koning Lodewijk Napoleon dezelfde vrijheid die zij weleer onder het landvaderlijk bestuur van den keurvorst Karel Theodor en zijne doorluchtige voorzaten genoot; ook de bestaande kloostergestichten deelden volkomen in deze vrijheid. In het hooge kerkbestuur was evenwel eene groote verandering gekomen.

De fransche omwenteling had het oude katholieke element omvergeworpen; de Oostenrijksche Nederlanden met het prins bisdom van Luik werden den 30 sept. 1795 in de fransche republiek ingelijfd en gevoelden al dadelijk het zware juk hunner overheerschers. Het concordaat van den 15 julij 1801 herstelde aldaar wel de katholieke godsdienst, doch de oude bisdommen werden opgeheven en de op te rigten ondergingen eene nieuwe omschrijving. Dit was ook het geval met het bisdom van Luik, waaronder het land van Ravestein en Megen behoorde. Dewijl echter de gecedeerde landen reeds vóór de sluiting des concordats aan de Bataafsche republiek waren afgestaan hadden de bepalingen in hetzelfde vervat, alleen betrekking op die gedeelten der bisdommen welke binnen de grenzen der fransche republiek waren gelegen.

Op verzoek van Z.H. Pius VII deed de prins-bisschop van Luik, Franciscus Antonius Maria Constant graaf de Méan, in 1801 afstand en behield slechts dat gedeelte van zijn voormalig bisdom wat bestond uit het district van Ravestein en Megen ⁵³. Als kerkvoogd dezer landstreek wendde hij zich in den jare 1815 wegens godsdienstige belangen tot Z.M. Willem I. Bij rescript van den 16 sept. verklaarde hem hoogstdezelve zijne intentie nopens de vrijheden van de roomsch katholieke kerk, waarvan de handhaving werd toegezegd ⁵⁴. Na zijne verheffing tot aartsbisschop van Megchelen in 1817 bleef hij deze distrikten tot aan zijnen dood, 15 jan. 1831, in hoedanigheid van Apostolischen administrator besturen. Tot uitoefening van zijn geestelijk gezag benoemde hij hier te lande de Hoogw. Heer J.A. Le Jeune tot vicaris-generaal. Toen deze in 1805 tengevolge van heimelijke moeilijkheden met het gouvernement, naar het bisdom van Luik terug keerde, werd de Hoogw. Heer Arnoldus Eduardus Hubertus Borret, pastoor te Haren bij Megen, tot commissaris generaal voor Ravestein en Megen benoemd. Hij werd, na den dood des aartsbisschops, vicaris apostoliek, en stierf als zoodanig te Reek den 26 april 1839 in den ouderdom van 88 jaren ⁵⁵. Zijne gedachtenis blijve in zegening!

De vroegere geestelijken dezer landstreek ontvingen meestal het godgeleerd onderwijs aan de universiteiten van Leuven en Keulen, en bereidden zich later tot de H. wijding voor in het bisschoppelijk seminarie te Luik; doch door de plaats gehad hebbende veranderingen moest hierin op andere wijze voorzien worden.

De zeergeleerde heer Wilhelmus Walterus Ruijs, sedert 1787 pastoor te Huisseling werd hiermede belast en vormde gedurende eene reeks van 22 jaren een groot getal van geestelijken voor den H. dienst des altaars tot aan zijnen dood, die den 18 jan. 1824 voorviel ⁵⁶.

Behalve den hooggeleerden heer Ruijs onderscheidden zich in het begin dezer eeuw ook verschillende ordensgeestelijken door het onderwijs der godgeleerde wetenschappen, zooals de capuccijnerpaters fr. Bertinus, alias Tibosch van Zeeland, en fr. Firmus van St. Truiden, vroeger beiden uit het cappuccijner klooster te Velp, later te Gelder en St. Truiden gesupprimeerd; de eerste te Steijl bij Venlo, de andere in het Karmelieter klooster te Boxmeer; de eerw. heer fr. Wilhelmus Rijken, van Wijchen, lector in het kruisheeren klooster te Uden, en meer anderen.

Was de vreugde bij de inbezitneming dezer landen door het Bataafsch Gemeenebest vroeger algemeen, zij werd weldra gematigd door het invoeren van belastingswetten die hier vroeger onbekend waren, en den landzaat drukkend voorkwamen.

De tienden die onder de fransche overheersching waren afgeschaft, werden in den oogsttijd van 1800 door de heeren van Ravestein weder verpacht ⁵⁷. De eenigste oppositie die deze maatregel uitlokte was, voorzoover wij hebben kunnen ontdekken, het maken van monopolie door de ingezetenen der meeste dorpen, soms geschiedde dit ten voordeele der geheele gemeente, soms ten bate van bijzondere personen. Deze handelwijze mogt niet blijven voortduren.

Niet alle maar toch vele tienden hadden behoord aan de vroegere souverainen en waren thans domein. De commissaris over de gecedeerde landen, in overleg met de commissie van administratie over de goederen en domeinen te Breda, deed den 23 julij 1803 eene waarschuwing tegen dit misbruik afkondigen ⁵⁸. Zij luidde woordelijk: "Dat hij commissaris ontdekt hebbende de verregaande monopolie als anderszins, welke bij de publieke verpagtingen van s'lands tienden, bij vorige jaren en zelfs bij deze laatstgemelde verpagting in de gecedeerde landen en wel voornamenlijk in den lande van Ravenstein, onder de ingezetenen heeft plaats gehad, niet heeft kunnen of mogen afzijn om ten deze, op verzoek en met overleg van de Commissie van Administratie over al de goederen en domeinen in de gecedeerde landen voornoemd residerende te Breda, zoodanige provisioneele maatregelen, tot

voorkoming en stuiting, van zoo nadeelige tegen de wetten en het belang van den lande strijdende ondernemingen daar te stellen, als hij zou oordeelen te behooren.”

“Waaromme zoo is ‘t, dat hij commissaris voornoemd bij deze een ieder op de serieuste wijze waarschuwt, bij de opnieuw te doene verpagting van s’lands tienden over de dorpen Herpen, Schaijk, Deurzen, Dennenburg en Huisseling, welke op maandag den 3 aug. aanstaande zal plaats hebben, zich te onthouden van monopolie als anderszins, welke eenig nadeel aan die te doene verpagting zoude kunnen toebrengen; maar ter contrarie die te bevorderen met dezelve te pagten of doen verpagten, als met het belang van den lande ende ten dien opzichte geëmaneerde wetten overeenkomstig, teneinde daardoor hunne bereidwilligheid aan den dag te leggen omme s’lands belangens te bevorderen, en alzoo het voorgevallen betreffende het monopolieeren enz. in vergetelheid te brengen; zullende zij anders zich zelve te imputeren hebben de gevolgen van zoodane strafbare en tegen de wetten strijdende handelwijze;

wordende den officier, mitsgaders die van den gerechten alsmede alle de verdere ambtenaren gelast op alles naauwkeurig acht te slaan en te zorgen, dat deze verpagting in eene gepaste orde en conform de wetten afloopen, alsmede dat tegen de overtreders zonder eenige conniventie ten rigouresten worde geprocedeerd conform den artikel in de lijst der breuken van den 14 februarij 1651”⁵⁹.

Wij hebben de uitwerking dezer waarschuwing niet gevonden, doch zij schijnt van geene genoegzame kracht te zijn geweest; althans het Staatsbewind vaardigde den 10 aug. 1804 eene meer uitvoerige en strengere publicatie uit, waarbij de schuldpligtigen aan zware boeten onderworpen werden. Deze publicatie was gerigt aan al de ingezetenen der gecedeerde landen en bestaat uit 13 art.⁶⁰.

Sedert dit tijdstip werden de tienden weder algemeen en genoegzaam zonder stoornis, behoudens enkele uitzondering, verpacht en gecollecteerd.

Een ander punt van bezwaar bestond in de steeds klimmende lasten of opbrengsten ten behoeve van den staat. Wij bezitten een afschrift van een verzoekschrift in den jare 1808 door de gecommiteerden uit de respectieve gemeente-besturen van den lande van Ravestein, aan den toenmaligen landdrost van het departement Brabant, P.E. de la Court, ingediend ter gelegenheid van de wet van den 30 maart van hetzelfde jaar, waarbij eene jaarlijksche heffing van drie millioen gulden tot schuldelging eener geldleening van dertig millioen werd uitgeschreven. De addressanten verzoeken daarin dat bij de repartitie van f 157.500 over de onderscheidene gemeenten van dit departement, het land van Ravestein eenige tegemoetkoming erlange voor de gelede oorlogslasten. Wij nemen daaruit slechts datgene over wat op den finantieelen toestand van dit land betrekking heeft.

De gecommiteerden stellen zich voor een kort overzicht te geven van den staat, inwendige gesteltenis en behandeling des lands van Ravestein, weshalve zij volgens gedane eed en plicht, meenen zijn Weledelgestrengte reverentelijk te moeten observeren:

“Dat deze gemeenten met de kleine stad Ravestein, eertijds den keurvorst van den Palts behorende, meestal bestaan uit lage, ligte en zandige gronden;

dat de ingezetenen zich generen met den landbouw en veeteelt, zonder eenige fabrieken of trafieken te bezitten en steeds bij regenachtige saisoenen, aan den Maaskant aan overstroming, en bij drooge, aan de Heikant aan verdorring zijn blootgesteld; doch nimmer door executien behoefden genoodzaakt te worden om hunne, den souverain verschuldigde, lasten te betalen; eene deugd die de goeheartigheid en achting der ingezetenen jegens hunne regering en souverain kenschetst, en waarop de supplianten zich veroorloven wel eenigszins te mogen roemen;

dat de voormalige heer van Ravestein dit alles inziende zich vergenoegde met de geconvenieerde som van zes duizend en een hondert rijksdaalders jaarlijks door de

ingezetenen op te brengen ⁶¹, waartegen bij den landsheer nog werden gedragen alle detensie-, justitie- en executiekosten van inlandsche delinquanten; en niettegenstaande het deelnemen in den oorlog tegen de fransche republiek, zich tot het eindigen van zijne vaderlijke regering over deze landen, daarmede heeft blijven vergenoegen.”

Na vervolgens den inval der franschen in sept. 1794 verhaald te hebben, het verbranden van een zestigtal huizen onder Velp, het langdurig verblijf van het leger alhier voor de stad Grave, en de menigvuldige requisitien van allerlei aard, zeggen de gecommiteerden verder:

“dat de alzoo ongelukkig geworden ingezetenen en de gemeenten met een zwaren schuldenlast bezwaard zijnde ⁶², werden gesteld onder het militair gezag van den commandant van s’ Bosch ⁶³, waaronder dezelve steeds contributiepenningen moettende opbrengen, gebleven is tot in den jare 1797, als wanneer krachtens de arrestés van het toenmalige Directoir executief der fransche republiek van datis 28 Frimaire 6e jaar ⁶⁴, en opgevolgd besluit van den gouvernementscommissaris Rudler

de verschillende gemeenten ‘lands Ravestein, werden gecompromitteerd in het departement van de Roer, in welken staat de zware opbrengsten van contributien eenigermate werden tegemoet gekomen door eene finale afschaffing der tienden, totdat op den 13 maart 1800, de landen van Ravestein door en wegens het Bataafsche gouvernement volgens transactie op den 5 jan. 1800 met de franschen gesloten, werden in bezit genomen.”

“inmiddels hadden de ingezetenen van Bataafsche Brabant het geluk van te jousseren van volledige schade-vergoeding aan hen toegekend en gegeven, en nu vleidden zich de ingezetenen van den lande van Ravestein met de streelende hoop van eerlang mede de vruchten van eene behoorlijke schadevergoeding te zullen genieten, en alzoo met de naburige inwoners van Bataafsche Brabant, als kinderen van één huisgezin te zullen worden gelijk gesteld; dan, in plaats van aan die goede verwachting te zien beantwoord, moesten vooreerst de contributiën gelijk die door het fransche gouvernement waren vastgesteld, aan den s’lands rentmeester te Ravestein worden betaald en opgebracht, ten behoeve van het Bataafsche gouvernement” ⁶⁵.

Het tiendheffen werd hersteld als van ouds, en de ordonnantie op het klein zegel alsmede die op den 20^e, 40^e en 80^e penning ⁶⁶, mitsgaders het alleen dragen in de lasten der crimineele detensie-, justitie-, en executiekosten alhier te lande ingevoerd. Weliswaar dat de ingezetenen van Bataafsche Brabant nevens de andere ingezetenen der Republiek, alstoen moesten dragen in de extra-ordinaire geldheffingen, maar als men considereert dat het land van Ravestein vroeger aan zijnen soeverein niet meer behoefde op te brengen dan de somma van zesduizend en hondert rijksdaalders of f 15.250 holl. Gl. en geene kosten van gevangene misdadigers behoefde te dragen, de wisselvallige opbrengst der landerijen, het gemis van voordeel aanbrengeende fabrieken, de oorlogsrampen en verbazende schuldenlast der gemeenten enz.,

“en dan wete, dat het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, boven het innen der contributien door de franschen uitgeschreven en de opbrengst der zegels, en die van den 20^e, 40^e en 80^e penning, bij deszelfs besluit dd 24 aug. 1802, heeft goedgevonden (zonder dat de landsburgemeesters eenige favorabele dispositie op hun request hebben kunnen bekomen) het land van Ravestein over den jare 1801 en 1802 te doen opbrengen eene somma van f 47.000, zou men dan niet mogen vaststellen dat de ingezetenen alhier pro rata, alzoo meer hebben moeten opbrengen, dan bij de percentsgewijze heffing zoude kunnen worden gevorderd?”

Na gewezen te hebben op bovengemelde som, de invoering van het kleinzegel, en van het kollateraal, het herstel der tienden, en het gedeeltelijk mislukken van veldvruchten in 1802, herinneren de gecommiteerden, dat zij nog hebben moeten opbrengen:

tot het opmaken van straten, wegen en heirbanen, het uitdelven van weteringen, togtslotten, geordonneerd bij schouwreglement van den 23 julij 1802 eene somma van	f 5.600
tot het ophalen van zekere krib in de rivier de Maas, gelegen nabij het dorp Neerloon, een somma	f 8.000
tot goedmaking van detensie en justitiekosten van inlandsche misdadigers hetgeen vroeger ten laste van den vorst was.	f 1.500
Aan onkosten van inkwartiering der Hollandsche cavalerie van de maand maart 1800 tot den 10 dec. 1802	f 5.500
Tot bestrijding van de gezamenlijke gemeentens-onraad of uitgaven over de voorschreven <u>beide jaren, ruim</u>	<u>f 10.000</u>
en alzo tezamen	f 30.600
die, gerekend bij de voorschreven	f 47.000
eene verbazende hoeveelheid uitmaakt van	f 77.600

De beschouwing over de volgende jaren is even ongunstig.

“Bij besluit van het Staatsbewind dd 8 sept. 1803 werd wederom vastgesteld dat door de ingezetenen dezes lands moest worden opgebracht eene *somma van f 23.500*⁶⁷, *dus nog eene* somma van f 8.350 meer, dan onder de voormalige keurvorstelijke regering; welke importante som nog bij de volgende besluiten van welgemeld bewind van dd 24 aug. 1804 en van 23 april 1805 telkens ter bestrijding van oorlogslasten werd vermeerderd met f 50 per hondert en dus eene som van f 11.750, makende dus een geheel van f 35.250.

Derhalve na zoo vele, sedert 1794 geledene oorlogsrampen, jaarlijks f 20.000 meer dan vroeger... niettegenstaande het land van Ravestein, volgens opneming van den 23 aug. 1803 en den 4 april 1804 slechts bevatte 10.336 2/3 morgen bouw- en weiland, op eene bevolking van 8850 zielen.”

Vervolgens gaan de burgemeesters voorbij de anticipatie-verponding in 1806 en 1807, doch ramen over die jaren:

de opbrengst in de beschreven middelen op	f 36.000
de opbrengst in de onbeschreven middelen <u>op</u>	<u>f 50.000</u>
tezamen	f 86.000

“zoodat dezelve in plaats van met hunne naburen in het punt van schadevergoeding gelijkelijk behandeld te zijn, ter contrarie zelfs hebben moeten mededragen goeding? Door de inwoners van Bataafsch Braband gesproken?”

Hierbij kwam nog in oct. 1803 eene heerschende ziekte waaronder vele menschen bezweken. Het overige van dit merkwaardig stuk is vol van grieven tegen de ambtenaren, ter gelegenheid der invoering der wet van algemeene belasting in 1805, met welke bepalingen men algemeen niet genoeg bekend was, en waarvan vele calanges ten platte land het gevolg waren.

Wij hebben dit stuk alleen willen aanhalen ten bewijze dat, ofschoon het volk in het algemeen afkeerig is van belastingen, echter de toenmalige toestand van dit land te zeer afstak bij hetgeen men vroeger gewoon was aan den landsheer op te brengen.

Met een enkel woord hebben wij reeds gesproken van de Commissarissen over de gecedeerde landen. Deze plaatsen werden sedert maart 1800 tot den 26 sept. 1805 afzonderlijk bestuurd.

De commissarissen van het Staatsbewind bij het departementaal bestuur van Brabant werden aanvankelijk met het oppertoezicht belast. De eerste, die tevens de inbezitneming had geëffectueerd, was de burger G.A. Visscher. Hij werd lid van het wetgevend ligchaam en in dien plaats werd den 7 dec. 1800 Mr. Jacob van Haefen aangesteld⁶⁸. Deze tot lid van het nationaal Sijndicaat benoemd zijnde, werd bij besluit van den 1 maart 1803 door Mr. Gerard de Jong, van St. Oedenrode, vervangen, doch enkel als commissaris over de gecedeerde landen⁶⁹. Het afzonderlijk bestuur nam echter weldra een einde. Bij besluit van Hun Hoogmogende, vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest dd 20 sept. 1805 werden de gecedeerde landen gevoegd bij het departement Brabant en gebragt onder de beheering van het bestuur van voorzgd departement⁷⁰. Diensvolgens werd door gemeld departementaal bestuur den 26 sept. 1805 besloten als volgt:

1° dat de landen bij transactie van den 5 januarij 1800 door de franschen aan de Bataafsche Republiek gecedeerd, en door hetzelfde in bezit genomen, welke tot nog toe afzonderlijk zijn bestuurd geweest, zullen worden gevoegd bij het Departement Brabant en gebragt onder de beheering van het bestuur van dat departement, op denzelfden voet als alle overige districten en plaatsen van Brabant, van hetwelk zij voortaan een integrerend deel uitmaken.

2° dat alsnu finaal zal worden opgeheven de afzonderlijke beheering en het afgescheiden bestuur in de gecedeerde landen, zoo als hetzelfde bij besluit van het uitvoerend bewind van den 8 maart 1800⁷¹ is daargesteld geweest, met bepaling dat het gezag en de directie van den, bij besluit van het Staatsbewind van den 17 februarij 1803, no 29, aangestelden en bij Staatsbesluit van den 29 april 1805 no 4, provisioneel gecontinueerden commissaris van het gouvernement over gemelde gecedeerde landen alsnu finaal zal cesser en overgaan in den boezem van het departementaal bestuur van Brabant, op den voet van het, bij besluit van Hun Hoogmogende van den 10 julij laatstleden, gearresteerd reglement voor het departementaal bestuur voornoemd, wordende gemelde commissaris met en benevens deszelfs respectieve geëmployeerden, bij deze in die qualiteit honorabel uit den dienst van den lande ontslagen, met last aan hem commissaris om alle charters, papieren en documenten tot gemeld commissariaat behoorende onder inventaris en tegen behoorlijke quitantie, over te dragen in handen van het Departementaal bestuur van Brabant.

3° dat onverminderd het bij besluit van Hun Hoog Mogende van den 10 julij 1805, gearresteerd plan van algemeene belasting over de geheele uitgestrektheid der Bataafsche republiek, en onverminderd de voorschreven incorporatie der gecedeerde landen in het departement Brabant, de lasten in dezelve landen tot aan de introductie der algemeene belastingen, afzonderlijk zullen worden geheven zooals zulks aldaar tot nu toe heeft plaats gehad, des echter, dat de administratie daar over aan den Raad van Financien in het Departement Brabant, in conformiteit der bij besluit van den 17 juni j.l. no 2 gearresteerde generale instructie voor de Raden van Financien in de Departementen wordt gedemandeerd, even als zulks tot dusverre bij besluit van het Staatsbewind van den 15 juni j 1802 no 68b, aan het voormalig departementaal bestuur van Brabant was opgedragen.

4° dat enz.

Tenslotte werd de heer Krieger en de secretaris der vergadering gecommiteerd om uit handen van den defungerenden commissaris alle charters, papieren en documenten over te nemen⁷². Sedert dit tijdstip is de geschiedenis van het land van Ravestein in het burgerlijke vereenzelvigd met die der overige gewesten van het tegenwoordige Noord Brabant.

Zooals wij boven reeds zeiden, werden de oude wetten dezer heerlijkheid den 1 mei 1809 vervangen door het Wetboek Lodewijk Napoleon, ingerigt voor het koninkrijk Holland.

In ditzelfde jaar, den 22 april werd Ravestein door Z.M. koning Lodewijk op zijne rondreize met een bezoek vereerd. Hij nam zijn intrek ten huize van den advocaat H.J. Kleinfeld,

alwaar hij tevens vernachtte. Des anderen daags bezocht hij het stadje Megen en reisde verder door de Maasdorpen naar de Langstraat.

Volgens tractaat van den 16 maart 1810 werd geheel Zeeland, Hollandsch-Brabant, waaronder het land van Ravestein behoorde, en dat gedeelte van Gelderland hetwelk op den linkeroever der Waal tot voorbij Nijmegen gelegen is, gelijk mede de Bommelerwaard en het land van Altena, den 27 dier maand bij het fransche keizerrijk ingelijfd.

Na den afstand van koning Lodewijk, trof Holland den 9 julij van gemeld jaar hetzelfde lot.

Met het oog op de veranderingen in het justitiewezen welke met 1 jan. 1811 moesten plaats hebben, bij welke verandering het land van Ravestein zijne existentie verloor, tengevolge der nieuwe kantonsindeeling, nam de Regtbank van Ravestein, den 13 nov. 1810 maatregelen waardoor alle zaken tot de crimineele justitie van dit land behoorende, vóór 1 januarij vereffend werden ⁷³. Ofschoon Ravestein de hoofdplaats van een kanton bleef, waaraan de dorpen Deursen, Dennenburg, Demen en Langel, Herpen, Schaijk, Huisseling, Megen, Haren, Oijen en Berchem onderhoorig waren, werd toch het vroegere land van Ravestein uit elkander gerukt, dewijl het dorp Boekel onder het kanton Gemert, en Uden, Zeeland, Reek en Velp onder het kanton Grave werden gebragt ⁷⁴. Het departement van Brabant werd nu departement van de monden van den Rijn genaamd, en verdeeld in drie arrondissementen, te weten van s'Bosch, Eindhoven en van Nijmegen. Dit laatste bevatte de kantons Boxmeer, Druten, Grave, Nijmegen, Wijchen en Ravestein. Volgens keizerlijk dekreet van den 8 nov. 1810 moesten alle stukken en archieven van de vroegere, binnen gemelde kantons bestaan hebbende regtbanken bij de arrondissementsregtbank te Nijmegen overgebragt worden, minstens eene maand na de installatie ⁷⁵. Deze had te s'Bosch den 20 mei 1811 plaats, tijdstip waarop de Fransche justitiewetten in werking traden. De installatie van de regtbank te Nijmegen had den 15 junij plaats, waarop den 12 julij de overgave der stukken in het kanton Ravestein plaats had, terwijl reeds vroeger de burger Charles Berré aldaar tot kantonregter was benoemd. De gevolgen der inlijving in het Fransche Keizerrijk zijn bij velen nog te versch in het geheugen dan dat wij er ons bij behoeven stil te houden.

Hiermede eindigen wij onze aanteekeningen op het land van Ravestein, hetgeen eeuwenlang zijne eigene wetten en bestuur had. Voor hoogere beschouwingen en meer uitgebreide geschiedenis ontbraken ons bescheiden, die en door den tand des tijds en door de veranderingen in de opvolging zijner landsheeren zijn te loor gegaan.

Mogt bij latere ontdekking van geschiedkundige bescheiden eene meer geoefende hand de pen opnemen en onze aanteekeningen in dank benuttigen.

Noten Achtste Hoofdstuk

- ¹ Hermans, *Bijdragen over Noord Brabant*, 5 stuk bl 433 en 437
- ² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 490
- ³ zie *C.R. Hermans, Bijdragen over Noord Brabant*, bl 497 en volg.
- ⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 493
- ⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 495
- ⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 503
- ⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 496

⁸ Nota:

De voormalige drossaard A. van Brée vind ik den 21 mei 1800 weder in bediening, doch niet in de hoedanigheid van landdrost. Hij was thans slechts scholtis en accusator publicus. In 1801 vind ik als exculpator Mr. L.C.G. van Duuren en Mr. L.F.W. van Cooth als advocaat, terwijl Mr. C.H. van Berchum het ambt van landschrijver tot aan zijn dood in 1804 bekleedde. Na den dood van van Brée in 1805, werd Joan van Wielick, van Ravestein, fungerend drossaard en scholtis tot 1807. van 1807-1811 voerde hij den titel van Bailluw van Stad en Land van Ravestein.

Eene lijst van drossaarden sedert 1446 wanneer het land van Ravestein aan den hertog van Kleef kwam, laten we hier volgen.

Lijst van **Drossarden en vicedrosten des lands van Ravestein.**

Getrokken uit twee leenregisters, waarvan het eene begint den 12 mei 1458; het andere den 4 oct. 1644 aangelegd door den vicedrost Jr. Jacob van Locquenghien, eindigt met den jare 1800; beide berusten bij de arrendissementsregtbank te Nijmegen. (thans bij 't provinc. archief te sBosch)

- 1 Dirk van Bronkhorst 1446-1451
Hij was tevens pandheer van Uden.
- 2 Herman van Bronkhorst en Batenburg, sedert het jaar 1451
Hij komt nog voor daags na paschen des jaars 1461
- 3 Hendrik van Doornen 1463
- 4 Godert van Wilack 1467
- 5 Johan de Quade 1473 – 1498
- 6 Johan van Broekhoven, stadhalder 1498
- 7 Rochard Chenu, sedert het jaar 1500 tot 1528 of omtrent
- 8 Joost die Gruijter, tusschen de jaren 1529 – 1538
- 9 Roelman van Bijland, heer tot Spaldorp 1539 – 1558
- 10 Otto van Wachtendonk, heer van Tweesteden 1560 – 1574
- 11 Godhart von Heiligen, genaamd Promell, ook noemt hij zich heer tot Promell, sedert 1575 – 1596. Hij was den 21 jan 1596 overleden en had toen nog geen opvolger.
- 12 Jhr. Alexander Tengnagell, tusschen de jaren 1596 – 1618.
- 13 Hans Willem van Efferen genaamd Hall, tot 1624.
- 14 Jhr. Johan Vaeck, stadhalder, 1625 – 1631

-
- 15 Diederik van Sijbergh. Hij was in 1631 met Sibert van Achterveld gecommiteerd om namens den hertog van Neuburg het land van Ravestein in bezit te nemen.
- A. Jhr. Johan Vaeck vicedrost in 1638
 - B. Johan Herman van Sijbergh, proost te Cranenburg en scholaster te Xanten, vicedrost 1641 – 1643
 - C. Jhr. Jacob van Locquenghien zu Laach vicedrost 1644 – 1651
 - D. Adrianus de Vos, van sBosch, licentiaat in de regten, (vicedrost) 1652 - 1654
- Hij legde zijne bediening neder en trad in de Congregatie der Oratorianen te Scherpenheuvel. Hij was aldaar overste en stichtte in 1676 een beurs te leuven (Coppens 1 dl bl 414)
- 16 Jhr. Adriaan Reijnart van Reede, heer van Hernen, 1655 – 1670
- 17 Hendrik Theobald, vrijheer van Golstein, heer tot Bollendorf en Gripswald, kamerheer, hauptman te voet, in 1671
- A. Herman Wilhelm de Solij, vicedrost
- 18 Herman vrijheer van Wachtendonk, ridder van maltha, erflandrost in 1674
- A. Herman Wilhelm de Soly, vicedrost 1674 – 1689
 - B. Gerard Theodoor de Honthorst, vicedrost sedert 1690.
- Hij stierf te Ravestein 20 junii 1702
- 19 Arnold vrijheer van Wachtendonk, heer van Germenseel, Ziflik, Wielre en Groesbeek, 1702 – 1709
- 20 Karel Frans vrijheer van wachtendonk, heer tot Germenseel, Ziflik, Wielre en Groesbeek, scholaster der domkerk te Osnabrug, proost te Emmerik, domheer tot Munster, geheimraad van Trier, erflanddrost 1709 – 1716. Vermoedelijk was zijn opvolger:
- 21 Herman vrijheer van Wachtendonk
- Tegen uitkeering van duizend ducaten stond hij het drostambt af in 1747 aan Mr. Joan Adriaan de Lauwere voor vier generaties. Tusschen de jaren 1716 – 1747 treft men aan de volgende vicedrosten:
- A. Mr. Johan van Willigen, vroeger advocaat fiscaal. Sedert 1717; hij stierf te Ravestein den 25 febr. 1722
 - B. Mr. Leonard van Duren, vroeger advocaat fiscaal. 1722 – 1723
 - C. Gerard Olivier Gijbkens 1723 – 1728
 - D. Bernardus Judocus van Niel, was tevens drost van Megen, en lid van het Illustre Lieve vrouwe broederschap te sBosch 1728 – 1738
 - E. Judocus Joannes Bloemaarts 1738 – 1747
- 22 Mr. Johan Adriaan de Lauwere, erflanddrost 1747 – 1773
- 23 Amandus van Bree. Hij overleed in 1805

Sedert de inval der franschen in 1794 heeft het oude drostambt opgehouden, ofschoon van Bree tusschen 1800 – 1805 wederom den titel voerde. Na hem is geweest fungerend drossard en scholtis: Johan van Wielick, van Ravestein, van 1805 – 1807. Van 1807 – 1811 had hij den titel van fungerend Bailluw

Gedurende de vorige eeuw zijn aldaar geweest de volgende ambtenaren:

1. **Advocaten-fiscaal**

- Mr. Johan van Willigen 1702 – 1717 zie verder onder de vicedrosten
- Mr. Leonard van Duren 1717 – 1721 hij is ook vicedrost geweest
- Mr. Joan. Franc. Van Willigen 1722 – 1772
- C.F. van Kleinefeld *1780 – 1794

2. Scholtis

Theodorus van der Gheest 1691
Gerard Olivier Gijbkens *1696 – 1702
J.J. Bloemaerts 1702 – 1712
Ant. Jos. Van der Gheest 1712 – 1775
Theodorus Borret 1777
Charles Hengst, vicesholtis 1780 – 1785
P.J. van der Lisse 1785 – 1794

3. Landsrentmeester

R. Gijbkens *1690 – 1744
Hubertus Joan. Borret 1744 - + 21 mei 1752
Jacobus Joan. Van Willigen 1754 – 1794

4. Landschrijver

Theodorus Baüm *1690 – 1696
J.M. Baüm 1696 – 1705
C.H. van Berchum 1705 – 1747
Leon. Ludolf van Duren 1747 – 1794

5. Exculpator

Mr. L.F.W. van Cooth 1785 - 1794

⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 496 en 497

¹⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 498, 499

Nota:

Tijdens de werking der Beersche Maas, waren die van den Maaskant van oudsher verplicht den Maasdijk te bewaken. Hieraan werden zij ten scherpste herinnert bij besluit van den 14 dec 1801, 15 febr. 1803 en 20 october van dit laatste jaar (*Hermans, Charters Ravenstein*, No 514, 525 en 530)

¹¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 504

¹² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 502

¹³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 494

¹⁴ Zijne acte van aanstelling was dd 23 mei en 30 aug. 1800: deze stukken hebben wij niet gevonden.

¹⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 539

¹⁶ Nota:

Het laatste doodvonnis werd uitgesproken den 5 maart 1804 tegen zekeren W.R. beschuldigd van doodelijke verwonding. Het vonnis werd bekrachtigd door het departementaal gerechtshof van Brabant den 24 maart daaropvolgende. De dader werd door den scherpregter van sBosch binnen de stad Ravenstein met het zwaard ter dood gebragt. Het vóórlaatste doodvonnis werd uitgesproken den 4 febr. 1760 waarbij zekere J.J. een uitheemsche, tot den galg veroordeeld werd. De vroegere doodstraffen werden voltrokken ter plaatse van het Ravensteinsche gerigt onder Velp, nabij den Elft, op de grenzen van Escharen.

Bij de arrondissementsregtbank te Nijmegen is nog een handschrift in folio voorhanden, beginnende: Jovis den 28 junij 1696 en eindigende den 23 maart 1801, bevattende alle

vonnissen in de vorige eeuw geslagen. Op den parkementen band staat: “Prothocollum Criminale”, een weinig lager “Fiat Justitia aut pereat mundus 1696” (dit handschrift berust thans in provinciaal archief te sBosch). Uit dit MS blijkt dat sedert 1698 – 1760 twaalf personen met den dood gestraft werden, waaronder 10 mannen en 2 vrouwen, meestal uitheemschen die hier in handen der justitie waren gevallen. In hunne laatste oogenblikken werden de veroordeelden meestal bijgestaan door een pater uit het capuccijnenklooster te Velp.

Not 2^e

Over het ter pijnbank leggen leze men de supplicatie van den jare 1649 2 dl bl 80 art 32, en de nieuwe landkaart van 1651 bl 102 art XXXII.

Over mindere delicten de provisionele lijst der breuken bl 119. Volgens art. 2 der landkaarten van 1665, bl 61, mogt de fiscus in criminali in judicio niet ageren, zonder dekreet van onzen rade (drossard) of schepenen der plaats, ofwel indien hij zonder hetzelfde voortvaren wil, burg zal stellen pro litium expensis.

¹⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 502, vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, 1 dl bl 28

¹⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 502 en 508

¹⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 524

²⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 541

²¹ Nota

In een register der regtbank van stad en lande van ravestein, beginnede den 4 april 1801 en eindigende den 20 dec. 1810, (bij de arron.regtbank te Nijmegen) komt in eene sententie van den 9 van bloeimaand 1809 voor:

“De Criminaale rechtbank van Stad en Lande van Ravenstein, op alles wel en rijpelijk gelet, waarop te letten stond, speciaal op art 192 en 203 van het crimineel wetboek van het koninkrijk Holland, rechtdoened in den naam en van wegens Zijne Majesteit de Koning” enz.

Den 13 oct 1810 sententieerde de gemelde regtbank in den naam en van wegen zijne majesteit den keizer en koning der franschen....

Op het laatste blad staat: arrêté le present registre le 12 juillet 1811, de Villers

(Nota: de prothocollen van de regtbank van Ravestein die sedert 1811 te Nijmegen berustten, zijn thans weder overgebracht bij het Provinciaal Hof te sBosch)

²² zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 183, *Hermans, Charters Ravenstein*, bl 161 van ‘t 2 dl 1^e stuk

²³ gedrukte publicatie in den Bosch bij den C.A. Vieweg en zonen.

²⁴ Zie de veranderingen in de eedaflegging Nos 198, 499.

²⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 502, bl 848
vergelijk onze bemerking bl 107 van dit boek.

²⁶ Men leze over de wijze van heffing der grondlasten *Hermans, Charters Ravenstein*, No 538

-
- ²⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 511
- ²⁸ *ibidem Hermans, Charters Ravenstein*, bl 853
- ²⁹ vergelijk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 249
- ³⁰ Deze bevoegdheid der schepenen ziet op vroegere onder den keurvorst, over latere zie men *Hermans, Charters Ravenstein*, No 498.
- ³¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 540
- ³² zie overgeslagene stukken No ... = *lijst leengoederen dd 30-9-1690 Eedformulieren zie Hermans, Charters Ravenstein, II bl 848!!*
- ³³ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 507
- ³⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 531
- ³⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 442
- ³⁶ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 505
- ³⁷ gedrukt in folio in den Haag ter staatsdrukkerij 1803, receptum den 16 aug. 1803.
- ³⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, § XII bl 35 van ons eerste deel.
- ³⁹ Zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 295 en bl 140 en volg. van dit werk.
- ⁴⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 510
- ⁴¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 450 en handschrift bij de regtbank Nijmegen bl 31
- ⁴² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 523
- ⁴³ *ibidem*
Handschrift in Provinciaal Genootschap (over laatste rekening (1804) van het loterijfonds te Ravenstein)
- ⁴⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 512, 517, vergelijk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 393
- ⁴⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 521, 529, vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 391 en 393
- ⁴⁶ zie bl 146 van dit boek en *Hermans, Charters Ravenstein*, No 513
- ⁴⁷ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 520
- ⁴⁸ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 225 dl II bl 282, *Hermans, Charters Ravenstein*, No 337 bl 488

⁴⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 518 en No 535

⁵⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 461

⁵¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 519

Alleen te Ravenstein bestond sedert omtrent 1624 eene Hervormde Gemeente in dit land.

⁵² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 531

⁵³ Nota:

Ook het bisdom van Ruremonde werd opgeheven, en Mgr. Van Velde de Melroy behield slechts de Noord-Nederlandsche distrikten van zijn voormalig bisdom, bevattende de distrikten Nijmegen en Cuijk. In 1802 vestigde hij zijn verblijf te Grave, vanwaar zijn godsdienstijver zich over de geheele Bataafsche republiek uitstreckte.

⁵⁴ Staatscourant No 224 (1815?)

Handboekje voor de zaken der Roomsche katholieke Eeredienst (III, 272), eerste jaargang bl 135

⁵⁵ Hij was de zoon van Hubert J. Borret, rentmeester van het land van Ravestein; en de oom van wijlen zijne Excelentie den Staatsraad Commissaris van Noord-Brabant Mr. A.J. Borret.

⁵⁶ Hij is bekend als schrijver door eene nieuwe uitgaaf van het godgeleerde werk: Principia theologiae moralis et scholasticae auct. R.P. Fulgentio Bossaert, revisa et animadversionibus recentiorum auctorum completata. 6 tom., sBosch 1815.

Ook is van hem bekend "Verzameling van zeven leerredenen gepredikt door den weleerw. Heer W.W. Ruijs, R.C. pastoor en professor te Huisseling" sBosch 1822.

Men zie verder over dit onderwerp Coppens 4 deel, Nieuwe Beschrijving van het bisdom sBosch.

⁵⁷ Kronijkje van Zeeland, vglk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 433 en 449

Nota:

Te vergeefs hebben wij naar een besluit van wederinvoering gezocht. In een handschrift thans in bezit van het Noord-Brabantsch Genootschap wordt op bl. 180 gezegd dat de pastoreele tienden bij besluit van 19 maart 1802 hersteld zijn, en dat Mr. L.F. van Cooth te ravestein voor zich ampliatie van dit besluit verzocht, waarop de regtbank van Ravestein gunstig adviseerde. (ibid.)

Handschrift in Provinciaal Genootschap (over laatste rekening (1804) van het loterijfonds te Ravenstein)

⁵⁸ gedrukt bij H. Palier en zoon in den Bosch 1803

⁵⁹ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, bl 122, 123 2 dl

⁶⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 537

⁶¹ zie *Hermans, Charters Ravenstein*, No 413 en overige inwillingen

⁶² zie hierover *Hermans, Charters Ravenstein*, No 469 art. 3

-
- ⁶³ zie boven bl 174 van dit boek
- ⁶⁴ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 425
- ⁶⁵ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 500 Het personeel enz. was voor het kanton Ravestein 12.343 livres, *Hermans, Charters Ravenstein*, No 501 grondlasten 48.580 liv. 40 cent
Zie verder de bepalingen wegens de belastingen in de gecedeerde landen over 1800, onder *Hermans, Charters Ravenstein*, No 506.
- ⁶⁶ Bij besluit van het uitvoerend bewind werd het klein zegel, met 1 jan. 1801, in de gecedeerde landen ingevoerd. Gedrukt bij P. Hoffers en P. Arkestein te sBosch in 8°. 26 bladzijden. Men zie ook *Hermans, Charters Ravenstein*, No 534
- ⁶⁷ vergelijk *Hermans, Charters Ravenstein*, No 528 (1)
- ⁶⁸ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 508
- ⁶⁹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 527
- ⁷⁰ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 543
- ⁷¹ *Hermans, Charters Ravenstein*, No 493
- ⁷² *Hermans, Charters Ravenstein*, No 544
- ⁷³ MS bij de Arrondissementsrechtbank te Nijmegen
- ⁷⁴ zie Almanach du departement des Bouches du Rhin 1812
- ⁷⁵ ook alle geboorte-, trouw- en sterf-registers moesten door de godsdienstige gezindten uitgeleverd worden.

Inhoud

<i>Stamlijsten heeren van Herpen, later van Ravestein</i>	3
Eerste hoofdstuk	5
Het Cuiksche huis	
Hendrik II.	5
Herpen een leen van den hertog van Lotharingen en Braband in 1191	5
Tienden te Heesch	5
Gevecht in Uden in den Peel	5
Albert heer van Cuik en Herpen	6
Rutger of Reinier van Cuik heer van Herpen	6
Getuige in 1234, 1235, 1242.	6
Uitgift van een tiend te Uden in 1244	6
Hendrik , zoon des heeren van Herpen in 1260	7
Rutger verkoopt 2 ½ morgen aan het gasthuis te Grave	7
Albert of Alard. In den slag van Woeringen heer van Herpen	7
In 1303 verkoop gronden te Schaijk aan de abdij van Berne	8
Medezegelaar in verscheidene brieven	8
Rutger heer van Herpen	8
In 1312 verkoop gemeente-gronden aan Boekel en Volkel	8
Zijne zuster Maria	9
Medezegelaar in 1318	9
Tweede hoofdstuk	10
Het huis Valkenburg	
Maria van Herpen, gehuwd met Jan van Valkenburg	12
Megensche sluis in 1331	12
Uitgift van gemeentegronden te Herpen, Overlangel en Neerloon	12
Grenzen tusschen Grave en Uden	14
Justitie en politie	14
Zijn tweede huwelijk	14
Zijne dood	14
Walraven van Valkenburg 1345	14
Ontslaat Huisseling van erfpacht	15
Huwt met Elisabeth van Arkel	15
Zijne partij tusschen de Heekerens en Bronkhorsten in Gelderland	15
Drost van Montfoort en de Veluwe	15
Geschil over Valkenburg	17
Sticht Ravestein in 1360	17
Kapel te Zeeland	19
Sterft in 1378	19
Reinoud van Valkenburg	21
Keure van Ravestein	21
Uitgifte van gemeentegronden aan Uden in 1385	21
Gifte aan de abdij van Berne	22
Oorlog van Braband met Gelderland	22
Slag te Niftrik	22
Vrede van Ravestein	22
Keukentiende te Uden en kapel van O.L. Vrouw onder den Linden	23

Kapel te Boekel	23
Reinoud huwt met Elisabeth van Kleef	23
Sterft 1396	23
Elisabeth van Kleef	24
Vruchtgebruikster van het land van Ravestein	24
Slag in het Kleverham	24
Jan van Salm staat zijn regt op Ravestein aan Adolf van Kleef af	24
Elisabeth huwt met Steven van Beijeren	24
Grensscheiding	24
Gifte aan het Kruisheerenklooster in St. Agatha	24
Afstand van het vruchtgebruik	24
Johan van Loon , heer van Heinsberg	25
Pandheer van Ravestein	25
Engelbert van Nassau	25
Heer van Breda en Robert graaf van Virnenburg pandheeren in 1421	25
Elisabeth sticht het beneficie in de kapel te Ravestein	25
Geschil over Ravestein	25
Derde hoofdstuk	32
Het huis van Kleef	
Adolf, hertog van Kleef.	32
Brand te Ravestein	32
Keure der stad.	32
Dirk van Batenburg, pandheer van Uden en ambtsman van Ravestein.	32
Adolf sterft 19 sept 1448.	32
Adolf van Kleef krijgt Ravestein.	33
Herman van Batenburg ambtsman.	33
Kerkelijke stichting te Volkel eerste rector aldaar.	33
Beneficie van St Joris te Uden	33
Politie en justitie 1462-1464.	35
Beneficie van S. Antonius abt te Zeeland.	35
Oorlog tusschen Brabant en Gelderland.	35
Onzijdigheid van Ravestein.	37
Landsrekeningen 1487/8.	37
Adolf sterft.	37
Zijne waardigheden en huwelijken.	37
Graftombe te Brussel.	39
Philip van Kleef.	39
Onlusten in Vlaanderen.	39
Legpenningen Beneficie van de H. Barbara te Uden.	40
Jaarmarkten.	40
Bieraccijns 1510.	40
Beneficie van H. Anna te Uden.	40
Justitie en politie.	41
Gebruik van den Peel.	41
Willem van Kleef erfgenaam van Ravestein.	41
Philips sterft in 1528.	41
Graftombe te Brussel.	42
Zijne schriften over den krijgshandel.	42
Johan III hertog van Kleef als voogd.	42

Moeijelikheden voor de successie met keizer Karel V.	42
Armenkamers te Herpen.	43
Gebruik van den graspeel door twee bouwhoven op Duifhuis te Reek.	44
Costuimen of landregten in 1533.	44
Johan III sterft 1539.	44
Willem, hertog van Kleef , item van Gelderland.	44
Oorlog hierover met keizer Karel V.	44
Vrede van Venlo 1543.	46
Vestingswerken van Ravestein afgebroken.	46
Regt van ingebod.	47
Ravesteinsche sluis onder Megen.	47
Huldiging van Willem te Ravenstein 1548.	47
Justitie en Politie.	47
Peel.	47
Nieuwe bisdommen.	48
Tegenkanting van Willem.	48
Accoord over den Groenendijk 1569.	48
Limietscheiding in den graspeel.	48
Adellijke huizen.	49
Rampen tengevolge van den opstand tegen Spanje.	49
Kinderen uit het huwelijk van Willem met Maria.	49
Zijn zoon Karel Frederik sterft te Rome.	50
Hij te Dusseldorp	50
Johan Wilhelm, hertog van Kleef enz. heer van Ravestein 1592.	50
Nieuw accoord over den Groenen dijk onder Haren.	51
Beleg van Grave in 1602.	51
Limietengeschil in den graspeel.	53
Brand te Ravestein in 1606.	53
Huwelijk van Johan Wilhelm	53
Sterft kinderloos in 1609.	53
Vierde Hoofdstuk	62
Het huis Brandenburg en paltsgrafelijke van Neuburg	
Johan Sigismundis keurvorst van Brandenburg en	
Philip Lodewijk paltsgraaf van Neuburg.	62
Verdrag van Dortmund,	62
van Hal	62
Hervorming te Ravestein	63
Tolverschil aldaar	64
Oneenigheden tusschen de bezittende vorsten	64
Verdag van Xanten	65
Groenendijk	66
Het gemeenschappelijk bestuur houdt op	67
George Wilhelm keurvorst van Brandenburg	67
alleen heer van Ravestein in 1619	67
Versterking van Ravestein	67
Afbraak der kerk te Huisseling	67
Verbond met de Staten in 1622	67
Verdrag van Dusseldorp	67
Klachten tegen den drost van Efferen	69

Nieuw verdrag met de Staten	69
De Hervormde gemagtigen de R.K. kerk te Ravestein in 1627	69
De Katholieken van Grave gaan naar Velp	70
De hooge burgt te Uden	70
Verdrag van 1629, uitgevoerd in 1631.	71
Vijfde Hoofdstuk	76
Het paltsgrafelijk huis van Neuburg	
Wolfgang Wilhelm heer van Ravestein	76
Bevestigt de landregten	76
Moeijlijkheden met den bisschop van sBosch te Ravestein	78
De Jesuïet P. Closs aldaar	79
De Capuccijner pater Basilius te Velp	79
Oorlogsbedrijven, moord en brandstichting der Croaten te Oefeld en Volkel	80
Fortificatiepenningen voor Ravestein	80
Bouwhoven van de abdij van Berne te Schaijk	81
Testament van den pastoor te Zeeland 1645	82
Nieuw verdrag tusschen Brandenburg en Neuburg	82
Wolfgang Wilhelm geeft Ravestein aan zijnen zoon Philip Wilhelm over	82
Philip Wilhelm paltsgraaf van Neuburg	82
heer van Ravestein 1647	82
Bevestigt de costuimen	84
Statistiek	84
Basilius bedient de katholieken van Grave en sticht het klooster te Velp	85
Middelwaard voor Ravestein	86
Verdrag over de Guliksche erfopvolging	86
De nieuwe landkaart	86
Verdrag van Kleef 1651	86
Kruisheeren te Uden	87
Dood van Wolfgang Wilhelm	87
Moeijlijkheden met de Staten	88
Katholieke bedehuizen op de grenzen	88
Doorbraak in den erfdijk te Herpen	89
Mathias Romer	90
Nieuwe moeijlijkheden met de Staten	90
Voorstel tot verwisseling van Ravesteijn	91
Accoord over de jaarl. redemptiepenning	91
Nieuwe artikelen in de landkaart door J.A. de Leeradt	91
Eindverdrag over de erflanden 1666	91
Item over Ravestein	92
De aartsdiaken van Kempenland vereenigt twee beneficien te Uden	92
Item te Zeeland	92
Geestelijke goederen vrij van schattingen	92
Lodewijk XIV alhier	94
Ravestein ontruimd	95
Beleg van Grave in 1674	95
Kerk te Velp afgebrand, oorlogsrampen	95
De bisschop van Roermonde te Velp	96
Ellendige toestand des lands	97
Philips Wilhelm wordt keurvorst van den Palts in 1685	97

Zijn oorlog met Lodewijk XIV	98
Zijn dood en talrijke afstammelingen.	98
Johann Wilhelm, keurvorst, heer van Ravestein	99
Politie en Justitie	99
Bevestigt de landregten	101
Straf tegen vechten met mes	101
Omtrent het inkomen van vreemdelingen	101
Groenendijk, Hamelspoel	101
Executie van Jacobus van der Schlossen	101
De keurvorst bezoekt Ravestein	101
Koopt het graafschap Megen	102
Kruisheerenklooster naast de kapel van O.L. Vrouw te Uden	102
Prothocol of register van overgangen van goederen, enz.	103
Opmeting van 't land van Ravestein	103
Belastbaar morgentaal en matrikel des lands	104
Vorstenpenningen	105
Accijns op wijn, bier en gedistilleerd	105
Wijbisschop van <i>Keulen</i> te Uden	105
Het regt van ingebod gewijzigd	105
Spaansche erfopvolgingsoorlog	105
Oorlogslasten door dit land geleden	106
Strooppartij onder Volkel en Zeeland	106
Deursen en Denneburg enz. vereenigd.	107
Reglement voor kerk-, arm-, en burge-meesters te Uden	107
Toezicht over kosters en onderwijzers	107
Veel jonge wolven hier gevonden.	108
Het Brigittinessenklooster van Coudewater naar Uden overgebracht	108
Regering van den keurvorst Johan Wilhelm	109
Zijne ridderstandbeeld te Dusseldorp, zijn kunstzin en dood.	110
Karel Philip, keurvorst	110
Heer van Ravestein in 1716	110
Manheim in plaats van Heidelberg de residentie	110
Regt van gemaal	112
Kwijtslag van lasten	112
Ostendische maatschappij	112
Pausselijk indult eener belasting op geestelijke goederen	112
De wijbisschop van Luik hier te lande	113
De kanonikessen van het klooster Soeterbeek vestigen zich te Deursen.	113
Wijding der kloosterkerk der Capuccijnen te Velp	114
Item der parochiekerk te Ravestein	114
Vorstenpenningen	115
Bederf der veldvruchten	115
De Handelsche kluis onder Boekel	115
Krankzinnigengesticht aldaar	115
Huwelijk van Karel Philip	116
Zonder mannelijke lijfserven	116
Geschillen over de opvolging	117
Karel Theodor prins van Sulzbach opvolger	117
Karel Philip sterft.	117

Zesde Hoofdstuk	<i>131</i>
Het paltsgrafelijk huis van Sultzbach	
Karel Theodoor, keurvorst	<i>131</i>
Heer van Ravestein in 1742	<i>131</i>
Verbod tegen overgang van goederen in de doode hand	<i>131</i>
Vereering aan landdrost	<i>131</i>
5 pct aan burgemeesters toegelegd	<i>131</i>
Latijnsche scholen te Uden	<i>131</i>
Eeuwfeest daarvan	<i>133</i>
Ijkgeregulement	<i>133</i>
J.A. Lauwere erlanddrost	<i>134</i>
Het Engelsche leger, leverantien aan hetzelfde	<i>134</i>
Geschil van Karel Theodor over Bergen op Zoom	<i>134</i>
Kapel te Overlangel, rector deszelve	<i>135</i>
Wijding der Birgitnessen kerk te Uden	<i>135</i>
Toediening des H. Vormsels aldaar	<i>136</i>
Verkoop van gemeentegronden onder Uden, Zeeland en Boekel	<i>136</i>
Geschillen over de kooppenningen in 1756	<i>136</i>
Accoord hierover tusschen Uden en Zeeland	<i>137</i>
Item Boekel en Volkel	<i>137</i>
Geschil Uden en Zeeland ter eenre en Herpen en Schaijk ter andere zijde.	<i>138</i>
Politie.	<i>138</i>
Nieuwe serganten	<i>139</i>
Geschil met den Graaf van Megen	<i>139</i>
Latijnsche scholen te Ravestein in 1752	<i>140</i>
Loterij of schoolfonds	<i>140</i>
Jesuieten tot leeraren benoemd	<i>141</i>
Congregatie van ex-Jesuieten aldaar	<i>141</i>
Vrees voor oorlogslasten	<i>142</i>
Jagtverordening	<i>143</i>
Bevalling der keurvorstin, openbare gebeden	<i>143</i>
Jaarlijksche opbrengsten	<i>143</i>
Weteringswal onder Herpen	<i>144</i>
Tarief voor ambtenaren	<i>144</i>
Concurs voor geestelijken	<i>144</i>
Patronaat van pastorijen	<i>144</i>
Beurtschipper te Ravestein	<i>145</i>
Dood van den landdrost J.A. de Lauwere	<i>145</i>
Vier nieuwe brandspuiten	<i>146</i>
Erfenis van Beijeren	<i>146</i>
Doorbraak van den Maasdijk te Overlangel	<i>146</i>
Reglement op dijkschouw	<i>146</i>
Geschil over de Velpsche sluis	<i>146</i>
Pauselijke nuntiatuur te Munchen	<i>147</i>
Fransche school te Ravestein	<i>147</i>
Limietengeschil in den turfpeel	<i>147</i>
Grensscheiding in 1793	<i>149</i>
Jubelfeest van den keurvorst	<i>150</i>
Sterft kinderloos	<i>150</i>
Opgevolgt door Maximiliaan Joseph vanTweebrugge-Birkenfeld	<i>150</i>

Geslachtlijsten van het Kleefsche huis	151
En het paltsgrafelijk huis.	152
Zevende Hoofdstuk	166
Inval der Franschen in deze landstreek in 1794	166
Het Engelsche leger hier te lande, plundering	166
Aankomst der Franschen	167
60 huizen onder Velp afgebrand	168
Legering der Franschen alhier voor Grave	169
Plundering en leverantien aan het leger	171
Trekt over de Maas	172
Broodbakkerij te Eindhoven voor het leger	172
Angst der inwoners in die dagen	173
Capitulatie van Grave	173
1795 duurte van levensmiddelen	174
Tusschenbestuur	174
Udensche wacht	175
1798 het Fransche bestuur	175
Organisatie der overwonnen landen	176
Vier nieuwe departementen	176
Het Roerdepartement, hoofdplaats Aken	176
Het kanton Ravestein en Megen	176
Beambten en municipaliteitsleden aldaar	177
Belastingen	178
Afschaffing der tienden	179
Finantieelen toestand	179
Schuldenlast der gemeenten	180
Besluit omtrent de kloosters en godsdienstoefeningen	180
Republikeinsche kalender	181
Nationale feesten	181
Registratie en zegel	181
Dominiale molens	181
Register van den Burgelijke Stand	182
Vredegeregt	182
Leden der Jury	182
Gendarmerie	182
Schadeloosstelling voor inkwartiering	182
Nieuwe municipaliteitsleden	183
Commissarissen van het gouvernement in de 4 nieuwe departementen	183
Afstand dezer landen aan de Bataafsche Republiek, Parijs den 5 Jan. 1800	183
Achste Hoofdstuk	190
De Bataafsche Republiek	190
Inbezitneming van de gecedeerde landen	190
Rapport daarover uitgebragt	190
Nieuw landsbestuur benoemd	191
Lijst van landdrosten sedert 1446	191
Herleving der oude wetten	191
Vroegere regtsbedeeling	191
Civiele schepenbanken te Ravestein en Uden	192

Wetboek van Lodewijk Napoleon	193
Justitiekosten	193
Plaatselijke besturen	193
Leenhof te Ravestein	194
Onderwijs	195
De toenmalige keurvorst maakt aanspraak op het loterijfonds te Ravestein	195
Schouwreglement	196
Domicilie van onderstand of ontlastbrieven	196
Echtreglement en burgerlijk huwelijk	197
Veranderingen omtrent het R.K. kerkbestuur	197
Godgeleerde studien	198
Monopolie bij verpachting der tienden	198
Verhooging van belastingen	199
Overzicht hierover; bezwaren daartegen	201
Commissarissen over de gecedeerde landen opgeheven	201
Inlijving in het departement Brabant in 1805	202
Koning Lodewijk te Ravestein	202
Inlijving in het Fransche keizerrijk	203
Nieuwe indeeling van het departement van de monden van de Rijn	203
Fransche wetten	203
Slot.	203